

HANDEL LUDŹMI W POLSCE

MATERIAŁY DO RAPORTU 2009

**MINISTERSTWO SPRAW WEWNĘTRZNYCH
I ADMINISTRACJI**

Warszawa, 2009 r.

Opracowano w Zespole do Spraw Handlu Ludźmi
Departamentu Polityki Migracyjnej MSWiA

Wydano w ramach realizacji
Krajowego Planu Działań przeciwko Handlowi Ludźmi
na lata 2009–2010

SPIS TREŚCI

Przedmowa	5
DR BARBARA NAMYSŁOWSKA-GABRYSIAK	
Ratyfikacja Konwencji Rady Europy z 3.05.2005 r. w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi – znaczenie i skutki	7
Oprac. w ZESPOLE DS. HANDLU LUDŹMI MSWiA w oparciu o INFORMACJE CENTRALNEGO ZESPOŁU DW. Z HANDLEM LUDŹMI KGP, CENTRALNEGO BIURA ŚLEDZCZEGO KGP i KOMENDY GŁÓWNEJ STRAŻY GRANICZNEJ	
Informacja o stanie zagrożenia handlem ludźmi i prostytucją w Polsce w 2008 roku	17
URSZULA KOZŁOWSKA	
Analiza statystyk dotyczących zjawiska handlu ludźmi	31
DR KRZYSZTOF KARSZNICKI	
Analiza polskiego prawa pod kątem efektywności ścigania handlu ludźmi do pracy przymusowej	49
Oprac. DEPARTAMENT LEGALNOŚCI ZATRUDNIENIA GŁÓWNEGO INSPEKTORATU PRACY	
Działalność kontrolna Państwowej Inspekcji Pracy w zakresie kontroli legalności zatrudnienia cudzoziemców oraz nielegalnego pośrednictwa pracy	55
ANETA SUDA	
Program wsparcia i ochrony ofiary/świadka (cudzoziemca) w latach 2006-2008	65
CEZARY SKWARA	
Analiza pozycji dziecka cudzoziemskiego w postępowaniu przez sądem opiekuńczym, z uwzględnieniem sytuacji ofiar handlu ludźmi	81
DR KRZYSZTOF KARSZNICKI	
Analiza postępowań przygotowawczych w sprawach dotyczących handlu ludźmi, zakończonych w latach 2005-2007 decyzją o umorzeniu	95
ANNA HABAŁO, ROMAN SERWIN	
Sprawa dotycząca handlu ludźmi w celu uprawiania przez nich żebractwa	111
Oprac. w ZESPOLE DS. HANDLU LUDŹMI MSWiA w oparciu o INFORMACJĘ MINISTERSTWA SPRAWIEDLIWOŚCI	
Zastosowanie Ustawy o państwowej kompensacie przysługującej ofiarom niektórych przestępstw w przypadku ofiar handlu ludźmi	121
Formularz wniosku o przyznanie kompensaty	125
<i>Krajowy Plan Działań przeciwko Handlowi Ludźmi na lata 2009-2010</i>	129

TABLE OF CONTENTS

Foreword	5
 PHD BARBARA NAMYSŁOWSKA-GABRYSIAK	
Significance and consequences of Ratification of the Council of Europe Convention of 3 May 2005 on action against trafficking in human beings	17
 DEVELOPED BY THE UNIT FOR TRAFFICKING IN HUMAN BEINGS OF THE MINISTRY OF INTERIOR AND ADMINISTRATION ON THE BASIS OF INFORMATION PROVIDED BY CENTRAL UNIT FOR TRAFFICKING IN HUMAN BEINGS OF THE GENERAL HEADQUARTERS OF POLICE, THE CENTRAL BUREAU OF INVESTIGATION AND THE GENERAL HEADQUARTERS OF BORDER GUARD	
Information on the threat of trafficking in human beings and prostitution in Poland in 2008	17
 URSZULA KOZŁOWSKA	
Analysis of the statistical data concerning the issue of trafficking in human beings	31
 PHD KRZYSZTOF KARSZNICKI	
Analysis of the Polish law with reference to the effectiveness of investigation of the trafficking of human beings for forced labour	49
 DEVELOPED BY THE LEGALITY EMPLOYMENT DEPARTMENT OF THE NATIONAL LABOUR INSPECTORATE	
Inspections carried by the National Labour Inspectorate related to the control of the legality of employment of foreigners and illegal job placement	55
 ANETA SUDA	
Programme of support and protection of the victim/witness (foreigner) in the period 2006-2008 .	65
 CEZARY SKWARA	
Analysis of the position of a foreign child in proceedings before the guardianship court, including analysis of a situation of the victims of human trafficking	81
 PHD KRZYSZTOF KARSZNICKI	
Analysis of preparatory proceedings in cases related to human trafficking that were finished in the period 2005-2007 by the decision of discontinuance	95
 ANNA HABAŁO, ROMAN SERWIN	
A case related to trafficking in human beings for the purpose of begging	111
 DEVELOPED BY THE UNIT FOR TRAFFICKING IN HUMAN BEINGS OF THE MINISTRY OF INTERIOR AND ADMINISTRATION ON THE BASIS OF INFORMATION PROVIDED BY THE MINISTRY OF JUSTICE	
Application of the Law on state compensation available to victims of some crimes in case of victims of trafficking	121
Compensation granting application form	125
<i>National Action Plan against Trafficking in Human Beings for 2009-2010</i>	129

Przedmowa

Niniejsza publikacja stanowi drugie opracowanie przygotowane przez MSWiA nt. handlu ludźmi w Polsce. Zawarte w nim analizy prawne i dane statystyczne odnoszą się głównie do lat 2007-2008, z uwagi na przedstawienie tego problemu do roku 2006 w pierwszym tego typu opracowaniu pn. „*Handel ludźmi w Polsce. Materiały do raportu*” wydanym w roku 2007.

Publikację otwiera opracowanie dotyczące Konwencji Rady Europy w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi, która w stosunku do Polski weszła w życie dn. 1 marca 2009 r. Tradycyjnie przedstawiamy analizę statystyczną zjawiska i materiały ze sprawozdań organów ścigania. Opracowania te to też swego rodzaju podsumowanie osiągnięć i wskazanie słabych punktów w zwalczaniu tego zjawiska.

Z uwagi na coraz bardziej widoczny problem handlu ludźmi do pracy przymusowej poświęcono mu dużo uwagi w artykułach dotyczących przepisów prawa oraz działalności Państwowej Inspekcji Pracy.

Artykuł dotyczący sprawy handlu ludźmi do żebractwa zawiera praktyczne wskazówki przygotowane przez osoby prowadzące niniejszą sprawę. W opracowaniu zamieszczono także analizę dotyczącą prowadzonego od roku 2006 na zlecenie Ministra SWiA zadania publicznego pn. *Program wsparcia i ochrony ofiary/świadka handlu ludźmi*. Jest to nie tylko raport z wykonania tego zadania, ale i analiza o walorze praktycznym ze względu na zawarty opis problemów, z którymi na co dzień mogą zetknąć się osoby realizujące *Program*. Z kolei informację na temat najczęstszych błędów w prowadzeniu spraw dotyczących handlu ludźmi znajdzie Czytelnik w analizie postępowań przygotowawczych, zakończonych w latach 2005-2007 decyzją o umorzeniu.

Jednym z zadań w ramach *Krajowego Planu Działań przeciwko Handlowi Ludźmi na lata 2009-2010* są zadania związane z problematyką handlu dziećmi. Artykuł dotyczący pozycji dziecka cudzoziemskiego w postępowaniu przez sądem opiekuńczym wskazuje tryb postępowania mający na celu zapewnienie szybkiej i skutecznej pomocy ofiarom małoletnim.

Istotnym zagadnieniem jest również przyznanie kompensaty ofiarom handlu ludźmi – problematyka ta jest poruszana w opracowaniu przygotowanym na podstawie informacji Ministerstwa Sprawiedliwości.

Mamy nadzieję, że niniejsza publikacja spełni Państwa oczekiwania i wyjdzie na przeciw istotnym pytaniom i wątpliwościom, jakie pojawiają się w codziennej pracy.

RATYFIKACJA KONWENCJI RADY EUROPY Z 3.05.2005 r. W SPRAWIE DZIAŁAŃ PRZECIWKO HANDLOWI LUDŹMI – ZNACZENIE I SKUTKI

Ratyfikacja przez Polskę Konwencji Rady Europy w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi, przyjętej 3.05.2005 r. przez Komitet Rady Ministrów ma ogromne znaczenie w kontekście bezpośredniej regulacji problematyki handlu ludźmi w aktach międzynarodowych.¹ Konwencja ta zawiera 10 rozdziałów, w sumie 47 artykułów regulujących, bardzo szczegółowo, kwestie związane z definicją handlu ludźmi, zapobieganiem temu zjawisku, wzajemną współpracą międzynarodową i współpracą ze społeczeństwem obywatelskim, środkami ochrony i promowaniem praw ofiar, gwarantując przy tym równość płci, kryminalizacją handlu ludźmi w prawie karnym materialnym poszczególnych państw, a także regulacją ścigania, oskarżenia, a także innych kwestii proceduralnych oraz mechanizmów monitoringu.

W rozdziale I Konwencji zostały zawarte cele i zakres zastosowania Konwencji, zasada niedyskryminacji oraz definicja dotyczące zjawiska handlu ludźmi. I tak do podstawowych **celów Konwencji** należą:

- zapobieganie i zwalczanie handlu ludźmi, przy zagwarantowaniu równości płci,
- ochrona praw człowieka ofiar handlu, stworzenie całościowego ramowego planu mającego na celu ochronę i pomoc ofiarom oraz świadkom, przy zagwarantowaniu równości płci, jak również zapewnienie skutecznego śledztwa i oskarżenia,
- promowanie współpracy międzynarodowej w działaniu przeciwko handlowi ludźmi.

Zgodnie z art. 2, **przepisy Konwencji stosuje się do wszystkich form handlu ludźmi, zarówno krajowego, jak i międzynarodowego, związanego albo niezwiązanego z przestępczością zorganizowaną.** Regulacja ta stanowi *novum* i duży krok w przód w stosunku do regulacji zawartych w Protokole z Palermo² o zapobieganiu, zwalczaniu oraz karaniu za handel ludźmi, w szczególności kobietami i dziećmi lub w decyzji ramowej³

---

¹ Dz. U. z 2009 r., Nr 20, poz. 107. Polska ratyfikowała Konwencję 17 listopada 2008 r.; Konwencja weszła w życie w stosunku do Polski 1 marca 2009 r. (przyp. red.).

² Dz. U. z 2005 r., Nr 18, poz. 160.

³ Zgodnie z art. 34 ust. 2 pkt b (dawny artykuł K.6) Traktatu Amsterdamskiego, Rada, w stosownej formie i według właściwych procedur przewidzianych tytule VI Traktatu, przyjmuje środki i sprzyja współpracy, przyczyniając się do osiągnięcia przez Unię jej celów. W związku z tym, stanowiąc jednomyślnie z inicjatywy Państwa Członkowskiego lub Komisji, Rada może podejmować decyzje ramowe w celu zbliżania przepisów ustawowych i wykonawczych. Decyzje ramowe wiążą Państwa Członkowskie w odniesieniu do rezultatu, który

z 19.07.2000 r.⁴ w sprawie zwalczania handlu ludźmi. Do tej pory, bowiem – zgodnie z międzynarodowymi aktami prawnymi⁵ – przesłanką uznania określonego czynu za przestępstwo handlu ludźmi była konieczność wystąpienia elementu przestępczości zorganizowanej i międzynarodowej, co uniemożliwiało np. stosowanie zawartej w międzynarodowych aktach definicji handlu ludźmi do przestępstwa handlu ludźmi popełnionego w jednym kraju. Dodatkowo należy uznać, iż zakresem podmiotowym Konwencji objęte są wszystkie ofiary handlu ludźmi, niezależnie od tego, czy przebywają w danym kraju legalnie czy nielegalnie.

Art. 4 Konwencji wprowadza **definicję handlu ludźmi**⁶, składającą się tak jak poprzednie definicje zawarte w Protokole ONZ oraz decyzji ramowej UE, z trzech elementów, tzn. sposobu działania, środka i celu. Niewątpliwie jednak definicja zawarta w tej Konwencji zawiera szersze ujęcie pojęcia handlu ludźmi, choć również nie pozbawione wad.

Problematyka definicji handlu ludźmi zawarta w Konwencji Rady Europy ma istotne znaczenie w kontekście polskiego prawa krajowego, a zwłaszcza regulacji przestępstwa handlu ludźmi zawartej w przepisie art. 253 k.k.

Otóż przepis art. 253 § 1 k.k. został wprowadzony do kodeksu karnego ze względu na konieczność wypełnienia przez Polskę zobowiązań wynikających z prawa międzynarodowego. Przepis ten penalizuje uprawianie handlu ludźmi nawet za ich zgodą, ustanawiając, iż sprawca takiego czynu podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat trzech, co oznacza, że jest to zbrodnia. Należy zaznaczyć, iż obecnie, określenie „handel ludźmi” występuje tylko w art. 253 § 1 k.k. Niestety jednak kodeks karny w żadnym przepisie nie ustanawia definicji „handlu ludźmi”.⁷ Brak definicji pojęcia „handel ludźmi” w kodeksie karnym, dodatkowo w kontekście problematyczności tego zagadnienia, wywołuje zarówno w nauce prawa karnego⁸, jak i judykaturze⁹ liczne kontrowersje. Dodatkowo należy stwier-

---

ma być osiągnięty, pozostawiają jednak organom krajowym swobodę wyboru formy i środków. Nie mogą one wywoływać skutku bezpośredniego.

⁴ OJ L 203 s. 1, 1.08.2002 r., Dz.U. z 2005 r., Nr 18, poz. 158.

⁵ Zob. regulacja zawarta w Protokole o zapobieganiu, zwalczaniu oraz karaniu za handel ludźmi, w szczególności kobietami i dziećmi, uzupełniającym Konwencję Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej, przyjętym przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 15 listopada 2000 r. oraz w decyzji ramowej z 19.07.2000 r. w sprawie zwalczania handlu ludźmi.

⁶ Artykuł 4 Konwencji stanowi:

„Dla celów niniejszej Konwencji:

- (a) „handel ludźmi” oznacza werbowanie, transport, przekazywanie, przechowywanie lub przyjmowanie osób, z zastosowaniem groźby lub użyciem siły, bądź innych form przymusu, uprowadzenia, oszustwa, podstęp, nadużycia władzy lub wykorzystania słabości, wręczenia lub przyjęcia płatności lub korzyści dla uzyskania zgody osoby sprawującej kontrolę nad inną osobą, w celu wykorzystania. Wykorzystanie obejmuje, jako minimum, wykorzystywanie prostytutki innych osób, lub inne formy wykorzystywania seksualnego, przymusową pracę lub służbę, niewolnictwo lub praktyki podobne do niewolnictwa, zniewolenie albo usunięcie organów,
- (b) zgoda ofiary handlu ludźmi na zamierzone wykorzystanie określone w literze a niniejszego artykułu nie ma znaczenia, jeżeli posłużono się którąkolwiek z metod wymienionych w literze a,
- (c) werbowanie, transport, przekazywanie, przechowywanie lub przyjmowanie dziecka celem jego wykorzystania jest uznawane za handel ludźmi nawet wówczas, gdy nie obejmuje żadnej z metod wymienionych w literze a niniejszego artykułu;
- (d) „dziecko” oznacza osobę, która nie ukończyła osiemnastego roku życia,
- (e) „ofiara” oznacza każdą osobę fizyczną będącą podmiotem handlu ludźmi zdefiniowanego w niniejszym artykule”.

⁷ Obszerna analiza historycznego rozumienia pojęcia handlu ludźmi w ustawodawstwie polskim zob. A. Sakowicz, *Przestępstwo handlu ludźmi z perspektywy regulacji międzynarodowych*, Prok. i Pr. 2006, Nr 3, s. 54 i nast.

⁸ Zob. między innymi: M. Bojarski, (w): M. Bojarski (red.), J. Giezek, Z. Sienkiewicz, *Prawo karne materialne. Część szczególna i ogólna*, Warszawa 2004, s. 485; Z. Cwiakalski (w): A. Zoll (red.), *Kodeks karny. Część szczególna, Komentarz*, t. II, s. 896; L. Gardocki, *Prawo karne*, Warszawa 2005, s. 293; O. Górniok, (w): O. Górniok, S. Hoc, S.M. Przyjemski i in., *Kodeks karny. Komentarz*, t. II, Gdańsk 2005, s. 332; F. Jasiński, E. Zielińska, *Komentarz do decyzji ramowej*, s. 560; K. Karsznicki, *Handel kobietami w świetle spraw karnych*, Prok. i Pr. 2002, Nr 12, s. 67; K. Laskowska, *Handel ludźmi jako problem prawny i kryminologiczny*, Wojskowy

dział, iż już sama budowa przepisu art. 253 § 1 k.k. wykazuje dużą ogólnikowość¹⁰ i niejasność, co stanowi podstawę do wyrażenia opinii o niezgodności takiego zapisu z zasadą *nullum crimen sine lege certa*. Tym samym, nieodpowiadając wymogom zasady określoności, może prowadzić do różnych, często nawet sprzecznych ze sobą, interpretacji prawnych.

Wobec powyższego należy zastanowić się nad możliwością bezpośredniego stosowania definicji zawartej w Konwencji Rady Europy w polskim prawie karnym. W kontekście tego problemu pojawiają się dwa odmienne poglądy.

Pierwszy – zdaniem autorki słuszny pogląd – opiera się na twierdzeniu, iż definicja handlu ludźmi zawarta w Konwencji Rady Europy może mieć bezpośrednie zastosowanie w prawie polskim. W świetle bowiem przepisu art. 91 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 2.04.1997 r.¹¹, ratyfikowana umowa międzynarodowa, po jej ogłoszeniu w Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej, stanowi część krajowego stanu prawnego i powinna być bezpośrednio stosowana, chyba, że jej stosowanie jest uzależnione od wydania ustawy. Ponadto, umowa międzynarodowa ratyfikowana za uprzednią zgodą wyrażoną w ustawie ma pierwszeństwo przed ustawą, jeżeli ustawy tej nie da się pogodzić z umową. Zasady te mają zastosowanie również do prawa karnego, co wynika przede wszystkim z przepisu art. 42 Konstytucji, który stanowi, że „odpowiedzialności karnej podlega ten tylko, kto dopuścił się czynu zabronionego pod groźbą kary przez ustawę obowiązującą w czasie jego popełnienia. Zasada ta nie stoi na przeszkodzie ukaraniu za czyn, który w czasie jego popełnienia stanowił przestępstwo w myśl prawa międzynarodowego”.

Z poglądem tym nie zgadza się część przedstawicieli doktryny¹² twierząc, że: „Wiadomym jest, że w krajowym porządku prawnym uzasadnione jest stosowanie wprost unormowań ratyfikowanych umów międzynarodowych zarówno dotyczących odpowiedzialności karnej, jak i zasad procedury karnej, a także odnoszących się do zasad wykonywania orzeczeń. Stosowanie tych unormowań dopuszczalne jest nawet wówczas, gdy w praktyce wymiaru sprawiedliwości może wystąpić problem zharmonizowania konkretnego przepisu prawa międzynarodowego z krajowymi zasadami odpowiedzialności karnej lub przepisami procedury karnej i wykonawczymi. Niemniej jednak, aby tak nastąpiło, przepisy ratyfikowanej umowy międzynarodowej muszą cechować się samowykonalnością. Odmienne wygląda sytuacja, gdy chodzi o umowy międzynarodowe, które nie wprowadzają przestępności określonych czynów, nie określają jednocześnie kar za nie groźących, a jedynie ustanawiają obowiązek państw-stron do kryminalizacji określonych zachowań. Tak określony czyn zabroniony, do którego kryminalizacji zobowiązało się państwo w wyniku ratyfikacji umowy międzynarodowej, jest nazywany w doktrynie „przestępstwem konwencyjnym”. W odróżnieniu od „zbrodni międzynarodowej” nie jest on penalizowany w sposób bezpośredni przez prawo międzynarodowe. (...) Mając na uwadze powyższe, przy analizie przepisów Konwencji z dnia 2 grudnia 1949 r., Protokołu z Palermo z 15 listopada 2000 r. oraz Konwencji Rady Europy z 16 maja 2005 r. należy uznać, że wszystkie te akty międzynarodowe pozbawione są norm

---

Przegląd Prawniczy 2004, Nr 2, s. 29-39; A. Marek, *Prawo karne*, Warszawa 2005, s. 653; J. Warylewski, *Karalność handlu żywym towarem w świetle nowego kodeksu karnego*, Palestra 2000, Nr 7-8, s. 43-56.

⁹ Zob. między innymi następujące orzeczenia: wyrok SN z 19 kwietnia 2002 r., V KKN 353/00 Prok. i Pr. 2002, dodatek „Orzecznictwo”, Nr 11, poz. 4; wyrok SN z 7 czerwca 2001 r., V KKN 109/99, OSNKW 2001, Nr 9-10, poz. 79; wyrok SA w Białymstoku z 24 maja 2004 r., II AKa 66/04, OSAB 2004, Nr 2, poz. 30; wyrok SA we Wrocławiu z 21 marca 2003 r., II AKa 586/03, KZS 2003, Nr 7-8, poz. 72; wyrok SA we Wrocławiu z 21 lutego 2003 r., II AKa 586/02, OSA 2003, Nr 5, poz. 45; wyrok SA w Lublinie z 29 kwietnia 2002 r., II AKa 330/02, Prok. i Pr. 2003, dodatek „Orzecznictwo”, Nr 4, poz. 19; wyrok SA w Krakowie z 8 marca 2001 r., II AKa 33/01, KZS 2001, Nr 5, poz. 29; wyrok SA w Krakowie z 25 maja 2000 r., II AKa 71/00, KZS 2000, Nr 6, poz. 14.

¹⁰ Zob. tak też L. Gardocki, *Prawo karne*, Warszawa 2005, s. 293.

¹¹ Dz. U. z 1997 r., Nr 78, poz. 483.

¹² Zob. A. Sakowicz, *Przestępstwo handlu ludźmi w perspektywie regulacji międzynarodowych*, Prok. i Pr. 2006, Nr 3, s. 64 i nast.

samowystawnych. Zostały one sformułowane w sposób jednoznacznie wskazujący na to, że ich adresatem jest państwo, które zobowiązane jest do wprowadzenia w prawie wewnętrznym odpowiedniej normy prawnej. Skoro zatem normy te tworzą podstawy prawne do współpracy w sprawach karnych oraz nakładają na państwa-strony obowiązek penalizacji określonych zachowań, związanych z „handel ludźmi”, to ich kształt nie pozwala na bezpośrednie stosowanie przez sądy karne”.

Powyżej zaprezentowane poglądy skłaniają do wyrażenia poglądu o konieczności wprowadzenia definicji pojęcia „handel ludźmi” do kodeksu karnego¹³, co doprowadzi do jasności i pewności przepisów prawnych w tym zakresie, realizując jednocześnie zobowiązania wynikające z ratyfikowania wielu aktów międzynarodowych, w tym, omawianej w niniejszym opracowaniu, Konwencji Rady Europy.

W rozdziale II Konwencji podniesiono kwestie dotyczące **form zapobiegania współpracy i innych środków, mających na celu zwalczanie zjawiska handlu ludźmi**. Zgodnie z art. 5, każde państwo powinno podjąć działania w celu określenia i/lub wzmocnienia skutecznych założeń polityki i programów służących zapobieganiu handlowi ludźmi poprzez takie środki, jak: badania, informacje, kampanie uświadamiające i edukacyjne, inicjatywy społeczne i gospodarcze oraz programy szkoleniowe skierowane w szczególności do osób narażonych na możliwość stania się ofiarą handlu ludźmi oraz osób zawodowo zajmujących się zwalczaniem handlu ludźmi. Każde państwo powinno promować podejście respektujące prawa człowieka oraz stosować strategię równouprawnienia płci i podejście wrażliwe na problemy dziecka w rozwoju, implementacji i ocenie podejmowanych polityk i programów.

W ramach podejmowania środków zmniejszających zapotrzebowanie, sprzyjające wszelkim formom wykorzystania osób, w szczególności kobiet i dzieci, prowadzącego do handlu ludźmi, Konwencja w art. 6 przewiduje wzmocnienie działań ustawodawczych, administracyjnych, edukacyjnych, socjalnych, kulturalnych, do których mogą należeć między innymi:

- badanie najlepszych praktyk, metod i strategii,
- podnoszenie świadomości w przedmiocie odpowiedzialności i ważnej roli mediów i społeczeństwa obywatelskiego w uświadamianiu podstawowego znaczenia zapotrzebowania, które leży u podstaw handlu ludźmi,
- kampanie informacyjne skierowane do konkretnych adresatów angażujące, gdy jest to właściwe, między innymi władze publiczne i podmioty odpowiedzialne za kształtowanie polityki,
- działania zapobiegawcze, włączając w to programy edukacyjne dla chłopców i dziewcząt w okresie nauki, które podkreślają niedopuszczalny charakter dyskryminacji ze względu na płeć i jej zgubne skutki, znaczenie zasady równości płci oraz godności i integralności każdej jednostki ludzkiej.

Dodatkowo, każde państwo powinno wzmocnić **środki kontroli granicznej, bezpieczeństwa i kontroli dokumentów oraz legalności i ważności dokumentów**, jakie mogą okazać się niezbędne do zapobiegania i wykrywania handlu ludźmi (art. 7, 8 i 9).

Prowadzona polityka zwalczania i zapobiegania handlowi ludźmi powinna dotyczyć nie tylko samego przeciwdziałania popełnianiu tych czynów przez sprawców, ale także, a może nawet przede wszystkim, jak uważa autorka tego opracowania, stworzeniu właściwych i skutecznych instrumentów prawnych, stosowanych w praktyce, w celu pomocy ofiarom tego przestępstwa. Podkreślenia wymaga oczywiście fakt konieczności stworzenia skutecznego modelu ochrony praw ofiar *de facto*, a nie tylko *de lege lata*.

---

¹³ W kwestii projektu definicji handlu ludźmi zob. E. Zielińska, *Definicja handlu ludźmi: projekt ustawowego uregulowania*, (w): *Handel ludźmi w Polsce. Materiały do raportu*, MSWiA, Warszawa 2008, s. 41-46.

Realizacji powyższego celu służą uregulowania zawarte w przepisach rozdziału III Konwencji. W rozdziale tym uregulowano bardzo istotne kwestie dotyczące środków ochrony i promowania praw ofiar gwarantujące przy tym równość płci.

Przepisy Konwencji nakładają na państwa obowiązek zapewnienia, że różne organy nawiążą współpracę między sobą, również z odpowiednimi instytucjami wspierającymi, w celu zapewnienia, że proces identyfikacji ofiar będzie następował z należyтым poszanowaniem szczególnej sytuacji kobiet i dzieci będących ofiarami, a w odpowiednich wypadkach ofiarom będą wydawane pozwolenia na pobyt na warunkach określonych w art. 14 Konwencji.

Do środków ochrony zawartych w Konwencji należy również ochrona życia prywatnego oraz pomoc ofiarom. **Pomoc ofiarom** powinna obejmować co najmniej:

- warunki życia zapewniające egzystencję, poprzez takie środki, jak: odpowiednie i bezpieczne zakwaterowanie, pomoc psychologiczna i materialna,
- dostęp do pomocy medycznej w nagłych wypadkach,
- pomoc tłumacza, w stosownych przypadkach,
- poradnictwo i informację, dotyczące w szczególności praw przysługujących ofiarom oraz dostępnych dla nich świadczeń, w języku dla nich zrozumiałym,
- pomoc mającą na celu umożliwienie im przedstawienia i rozpatrzenia swoich praw i interesów na odpowiednim etapie postępowania karnego prowadzonego przeciwko sprawcom,
- dostęp do edukacji dla dzieci.

Konwencja Rady Europy wprowadza również regulację dotyczącą **okresu dochodzenia do równowagi i namysłu** (tzw. *reflection period*) **oraz zapewnienie odnawialnego pozwolenia na pobyt**. Z art. 13 Konwencji wynika zobowiązanie państw do zagwarantowania w swoim prawie wewnętrznym okresu dochodzenia do równowagi i do namysłu, w wymiarze co najmniej 30 dni, jeżeli istnieją uzasadnione podstawy aby sądzić, że osoba, o którą chodzi, jest ofiarą. Okres ten powinien być wystarczający, aby umożliwić zainteresowanej osobie dojście do równowagi, jak również uwolnienie się spod wpływu osób dopuszczających się handlu ludźmi i/lub podjęcie świadomej decyzji dotyczącej współpracy z odpowiednimi organami. W tym okresie nie można wykonać jakiegokolwiek nakazu wydalenia ofiary. Niniejszy przepis nie wyklucza działań prowadzonych przez właściwe władze na wszystkich etapach stosownych postępowań krajowych, w szczególności podczas prowadzonych postępowań przygotowawczych i sądowych dotyczących czynów uznanych za przestępstwa zgodnie z Konwencją. W tym okresie państwa mają obowiązek zezwolenia osobom zainteresowanym na pozostanie na ich terytorium. W okresie tym również osoby korzystające z tego uprawnienia będą uprawnione do korzystania ze środków pomocy wobec ofiar przewidzianych w artykule 12 ust. 1 i 2 Konwencji.

Obowiązkiem każdego państwa będzie również wydanie ofiarom odnawialnego pozwolenia na pobyt w jednej z poniższych sytuacji bądź w obu (art. 14 ust. 1 Konwencji):

- (a) gdy właściwy organ uzna, że ich pobyt jest niezbędny ze względu na ich sytuację osobistą,
- (b) gdy właściwy organ uzna, że ich pobyt jest niezbędny dla celów ich współpracy z właściwymi organami w zakresie postępowania przygotowawczego lub karnego sądowego.

Pozwolenie na pobyt dla dzieci będących ofiarami, gdy jest to niezbędne ze względów prawnych, będzie wydawane zgodnie z najlepszym interesem dziecka i stosownie odnawiane na tych samych warunkach. Nieprzedłużenie lub wycofanie pozwolenia na pobyt podlega warunkom określonym w prawie wewnętrznym każdego państwa. Jeżeli ofiara złoży wniosek o inny rodzaj pozwolenia na pobyt, zainteresowane państwo weźmie pod uwagę fakt, że ofiara

posiada, bądź posiadała pozwolenie na pobyt wydane w powyżej omówionym trybie (art. 14 ust. 2, 3, 4).

Wypełnianiu uniwersalnego obowiązku stworzenia skutecznego modelu pomocy ofiarom przestępstwa handlu ludźmi służy również instytucja repatriacji i powrotu ofiar do ich społeczeństwa. Państwo, którego ofiara jest obywatelem lub też, na terytorium którego posiadała ona prawo stałego pobytu w chwili wjazdu na terytorium państwa przyjmującego, z należyтым szacunkiem dla przysługujących ofierze praw, bezpieczeństwa oraz godności, ułatwi i wyrazi zgodę na jej powrót bez nadmiernej i nieuzasadnionej zwłoki. Jeżeli dane państwo odsyła ofiarę do innego państwa, to powrót ten powinien nastąpić z należyтым poszanowaniem bezpieczeństwa i godności tej osoby, jak również z uwzględnieniem stanu wszelkich postępowań prawnych związanych z faktem, że dana osoba jest ofiarą i powinien być w miarę możliwości dobrowolny. W celu ułatwienia powrotu ofierze nie posiadającej właściwych dokumentów, państwo, którego obywatelem jest ofiara lub na terytorium, którego ofiara posiadała prawo stałego pobytu w chwili wjazdu na terytorium państwa przyjmującego, wyrazi zgodę, na wniosek państwa przyjmującego, na wydanie takich dokumentów podróży lub innego upoważnienia, jakie mogą okazać się konieczne dla umożliwienia danej osobie wielokrotnego wjazdu na jej terytorium (art. 16 Konwencji).

Obowiązkiem każdego państwa, na podstawie przepisów Konwencji, będzie podjęcie takich działań ustawodawczych lub innych, jakie mogą okazać się konieczne, dla stworzenia programów repatriacji, włączając w to odpowiednie instytucje krajowe i międzynarodowe, w tym organizacje pozarządowe. Programy te mają na celu ochronę ofiar przed ponowną wiktymizacją. Każde państwo powinno podjąć wszelkie starania dla reintegracji ofiar ze społeczeństwem, do którego ofiary powracają łącznie z reintegracją w systemie edukacji i na rynku pracy, w szczególności poprzez nabywanie i doskonalenie ich zdolności zawodowych. W odniesieniu do dzieci, programy te powinny obejmować korzystanie z prawa do edukacji oraz działania mające na celu zapewnienie odpowiedniej opieki albo przyjęcie ich przez rodziny lub odpowiednie instytucje opiekuńcze.

Obowiązkiem państwa jest również podjęcie takich działań ustawodawczych lub innych, jakie mogą okazać się konieczne dla udostępnienia ofiarom, stosownie do okoliczności we współpracy z jakimkolwiek innym zainteresowanym państwem, informacji kontaktowych dotyczących instytucji takich jak organy stosowania prawa, organizacje pozarządowe, przedstawiciele zawodów prawniczych mogący udzielać porad oraz organy opieki społecznej, które mogą im udzielić pomocy w kraju, do którego powracają, bądź są repatriowani.

Dzieci będące ofiarami nie będą zwracane do danego Państwa, jeżeli istnieje wskazanie, będące następstwem oceny ryzyka i bezpieczeństwa, że powrót ten nie leży w najlepszym interesie dziecka (art. 16 Konwencji).

Dodatkowo, Konwencja w art. 28 przewiduje **regulacje dotyczącą ochrony ofiar, świadków oraz osób współpracujących z wymiarem sprawiedliwości**. Z przepisu tego wynika zobowiązanie każdego państwa do podjęcia takich działań ustawodawczych, jakie mogą okazać się konieczne dla udzielenia skutecznej i właściwej ochrony przed potencjalnym odwetem lub zastraszaniem, w szczególności w trakcie i po zakończeniu postępowania przygotowawczego lub sądowego dla ofiar; stosownie do okoliczności, osób, składających doniesienie o popełnieniu czynów uznanych za przestępstwa zgodnie z art. 18 niniejszej Konwencji lub w inny sposób współpracujących z organami prowadzącymi postępowanie przygotowawcze lub sądowe; świadków, których zeznania dotyczą czynów uznanych za przestępstwa zgodnie z art. 18 niniejszej Konwencji; w sytuacji gdy jest to konieczne, członków rodzin osób, o których mowa powyżej.

Ponadto każda Strona podejmie takie działania ustawodawcze lub inne, jakie mogą okazać się konieczne dla zapewnienia i zaopiarowania różnych rodzajów ochrony. Środki te mogą obejmować: ochronę fizyczną, zmianę miejsca zamieszkania, zmianę tożsamości oraz pomoc w uzyskaniu pracy. Dziecku będącemu ofiarą zostaną zapewnione specjalne środki ochrony, uwzględniające najlepszy interes dziecka.

Dodatkowo wymaga się podjęcia takich działań ustawodawczych, jakie mogą okazać się konieczne dla zapewnienia, gdy jest to niezbędne, właściwej ochrony przed potencjalnym odwetem lub zastraszeniem dla członków grup, fundacji, stowarzyszeń i organizacji pozarządowych prowadzących działania określone w art. 27 ust. 3, w szczególności w trakcie i po zakończeniu postępowania przygotowawczego i sądowego przeciwko sprawcom.

Podkreślenia wymaga regulacja równości płci zawarta w Konwencji. Zgodnie z art. 17, każde państwo, stosując działania dotyczące środków ochrony ofiar, będzie dążyć do promowania zasady równości płci oraz stosowania strategii równouprawnienia płci w rozwoju, implementacji i ocenie tych działań. Z jednej strony ocenić należy bardzo pozytywnie wyraźne wprowadzenie takiego zapisu, martwić może jedynie jego sposób regulacji, tzn. użycie zwrotu „będzie dążyć”, a nie np. „zapewni”.

Zwrócenia uwagi wymaga również regulacja zawarta w przepisie art. 19, zgodnie z którym każda Strona rozważy podjęcie takich działań ustawodawczych, jakie mogą się okazać konieczne **dla uznania za przestępstwa**, zgodnie z jej prawem wewnętrznym, **korzystanie z usług będących formami wykorzystania osoby**, określonymi w art. 4 litera a Konwencji, **ze świadomością, że osoba ta jest ofiarą handlu ludźmi**. Dyskusyjna jest na pewno kwestia, na ile wprowadzenie do prawa krajowego powyższej regulacji przyczyniłoby się do zwalczania omawianego zjawiska. Z pewnością jednak mogłaby ona posłużyć jako instrument w procesie edukacyjnym, mającym na celu podnoszenie świadomości społeczeństwa w zakresie zjawiska handlu ludźmi.

Z punktu widzenia penalizacji zachowań związanych z handlem ludźmi, przepisy Konwencji wskazują na obowiązek podjęcia przez Strony takich działań ustawodawczych lub innych, jakie mogą okazać się konieczne **dla uznania za przestępstwa określonych czynów, jeżeli zostały popełnione umyślnie i w celu handlu ludźmi**. Do czynów takich należą fałszowanie dokumentów podróży lub tożsamości; podrabianie lub dostarczanie takich dokumentów; zatrzymanie, usuwanie, uszkodzanie lub niszczenie dokumentów podróży lub tożsamości należących do innej osoby (art. 20 Konwencji).

Istotną regulacją zawartą w Konwencji jest **problematyka odpowiedzialności osób prawnych**. Jak wiele aktów prawa międzynarodowego, również i w Konwencji uznano konieczność istnienia w systemach prawnych tej instytucji w odniesieniu do zjawiska handlu ludźmi za jedną z podstawowych kwestii. I tak ustawodawstwa Państw należących do Rady Europy powinny przewidywać możliwość, że osoba prawna może zostać pociągnięta do odpowiedzialności za czyn uznany za przestępstwo zgodnie z Konwencją, popełniony dla jej korzyści przez jakąkolwiek osobę fizyczną, działającą bądź samodzielnie, bądź wchodzącą w skład organu osoby prawnej, zajmującą pozycję wiodącą w obrębie danej osoby prawnej z uwagi na: uprawnienie do reprezentowania osoby prawnej; kompetencję do podejmowania decyzji w imieniu osoby prawnej; kompetencję do sprawowania kontroli w obrębie osoby prawnej.

Poza powyższymi przypadkami przewidzianymi w Konwencji, każda Strona podejmie niezbędne działania dla zapewnienia, iż osoba prawna będzie mogła zostać pociągnięta do odpowiedzialności wtedy, gdy brak nadzoru lub kontroli ze strony osoby fizycznej określonej w Konwencji, umożliwił popełnienie przestępstwa określonego zgodnie z niniejszą Konwencją na korzyść tejże osoby prawnej przez osobę fizyczną działającą w ramach przysługujących jej uprawnień. Z zastrzeżeniem zasad prawnych Strony, odpowiedzialność osoby prawnej może mieć charakter karny, cywilny lub administracyjny, a także powyższa odpowie-

działność osoby prawnej nie wyklucza odpowiedzialności karnej osób fizycznych, które dopuściły się popełnienia przestępstwa (art. 22 Konwencji).

Należy jednak stwierdzić, iż przyjęty w ustawie z 28.10.2002 r.¹⁴ o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary¹⁵, model odpowiedzialności jest modelem nieskutecznym, uniemożliwiającym w praktyce pociągnięcie podmiotu zbiorowego do odpowiedzialności o charakterze karnym.

Kolejną ważną kwestią uregulowaną w Konwencji są **sankcje wobec osób fizycznych i prawnych**. Przepisy Konwencji zobowiązują Państwa Strony do podjęcia działań ustawodawczych, jakie mogą okazać się konieczne dla zapewnienia, że czyny uznane za przestępstwa zgodnie z Konwencją są karalne za pomocą skutecznych, proporcjonalnych i odstraszaających sankcji. Sankcje te w stosunku do przestępstw określonych zgodnie z art. 18, popełnionych przez osoby fizyczne, obejmą kary pozbawienia wolności, które mogą dać podstawę do ekstradycji.

Zapewnienia wymaga również, że **osoby prawne** pociągnięte do odpowiedzialności zgodnie z art. 22, będą podlegały skutecznym, proporcjonalnym i odstraszaającym sankcjom lub środkom karnym, w tym karom pieniężnym.

Dodatkowo należy podjąć działania ustawodawcze dla zapewnienia możliwości skonfiskowania lub pozbawienia w inny sposób narzędzi i korzyści pochodzących z popełnienia czynów uznanych za przestępstwa zgodnie z przepisami Konwencji, bądź też mienia, którego wartość odpowiada tymże korzyściom. Każda Strona podejmie takie działania ustawodawcze lub inne, jakie mogą okazać się konieczne dla umożliwienia czasowego lub trwałego zamknięcia przedsiębiorstwa, które było używane do prowadzenia handlu ludźmi, nie naruszając przy tym praw osób trzecich działających w dobrej wierze lub dla umożliwienia odmówienia sprawcy, czasowo, bądź trwale, wydania zezwolenia na prowadzenie działalności, przy wykonywaniu której doszło do popełnienia tego przestępstwa.

PODSUMOWANIE

Oceniając całościowo powyżej omówione regulacje, zawarte w Konwencji Rady Europy, dotyczące problematyki handlu ludźmi należy stwierdzić, iż jest to obecnie najbardziej reformatorski akt w kontekście zaproponowania najszerszego modelu zapobiegania tej przestępczości, opartego przede wszystkim na perspektywie ofiary. Niestety jednak, wiele użytych w samym akcie sformułowań może być uznanych przez Państwa Członkowskie jako ewentualne zalecenia, a nie jako bezwzględna konieczność wprowadzenia tych instytucji do swoich systemów prawnych. Świadczy o tym np. brak precyzyjności zawartych w nim postanowień, a w konsekwencji nieskuteczność uregulowanych w Konwencji Rady Europy instrumentów prawnych. Jak słusznie zauważa M. Wiśniewski¹⁶, „jedną z cech omawianych dokumentów (między innymi Konwencji Rady Europy – przyp. B.N-G) jest posługiwanie się pojęciami niezdefiniowanymi, nieprecyzyjnymi i niejasnymi. Państwa-sygnatariusze umów otrzymują szeroki zakres swobody w kształtowaniu prawa wewnętrznego. Środki określone w prawie międzynarodowym mają być „odpowiednie”, „skuteczne”, „konieczne”, „niezbędne”, „natychmiastowe”, „możliwe” i „postępowe”. Poza tym wymienione dokumenty posługują się takimi zwrotami jak np. „państwa będą dążyły”, „podejmą działania w możliwym zakresie” i „rozważą podjęcie działań”, co zdecydowanie ogranicza skuteczność

¹⁴ Dz. U. z 2002 r., Nr 197, poz. 1661 z późn. zm.

¹⁵ Więcej na temat uregulowań zawartych w ustawie zob. B. Namysłowska-Gabrysiak, *Komentarz do ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych pod groźbą kary*, Zakamycze 2004.

¹⁶ M. Wiśniewski, *Kilka uwag o zwalczaniu handlu ludźmi w dokumentach ONZ i Rady Europy*, (w): *Handel ludźmi. Zapobieganie i ściganie*, Z. Lasocik (red.), Warszawa 2006, s. 122.

jakichkolwiek działań skierowanych przeciwko handlowi ludźmi”. Należy mieć jednak nadzieję, że instrumenty zawarte w Konwencji zostaną implementowane do ustawodawstw państw członkowskich Rady Europy, co przyczyni się w przyszłości do skuteczniejszego zapobiegania i zwalczania zjawiska handlu ludźmi.

Oprac. w Zespole ds. Handlu Ludźmi w oparciu o informacje
Centralnego Zespołu dw. z Handlem Ludźmi KGP
Centralnego Biura Śledczego KGP
i Komendy Głównej Straży Granicznej

INFORMACJA O STANIE ZAGROŻENIA HANDELEM LUDŹMI I PROSTYTUCJĄ W POLSCE W 2008 ROKU

Centralny Zespół dw. z Handlem Ludźmi został powołany Decyzją nr 508/07 Komendanta Głównego Policji z dnia 23.07.2007 r. i umiejscowiony w strukturze Wydziału Kryminalnego Biura Kryminalnego Komendy Głównej Policji.

Na koniec okresu sprawozdawczego Centralny Zespół dw. z Handlem Ludźmi posiadał 8 etatów w tym jeden etat cywilny, z czego 2 etaty policyjne pozostawały nieobsadzone.

W Komendach Wojewódzkich Policji oraz w Komendzie Stołecznej Policji funkcjonują **Wojewódzkie Zespoły dw. z Handlem Ludźmi**. Ich zadaniem jest koordynowanie przedsięwzięć związanych ze zwalczaniem handlu ludźmi, a także pedofilii i pornografii dziecięcej w Internecie.

Według danych sprawozdawczych za rok 2008, stan etatowy ww. zespołów kształtował się na poziomie 54 etatów, a ilość policjantów oraz pracowników cywilnych Policji zajmujących się zwalczaniem przedmiotowych przestępstw wyniosła – 49.

Centralny Zespół dw. z Handlem Ludźmi w 2008 roku wykonywał czynności koordynacyjne w 59 sprawach dotyczących handlu ludźmi, które prowadzone były przez Wojewódzkie Zespoły dw. z Handlem Ludźmi.

Ze względu na duży ciężar gatunkowy przestępstw związanych z handlem ludźmi w ściganie tego przestępstwa zaangażowane jest również **Centralne Biuro Śledcze KGP**.

Z przekazanych informacji wynika, że na dzień 31 grudnia 2008 roku Centralne Biuro Śledcze KGP prowadziło 18 śledztw w sprawach o handel ludźmi.

1. Współpraca ze Strażą Graniczną

Sudecki Oddział Straży Granicznej

Obywatelka RP przebywająca w Austrii sprowadzała kobiety z Polski do Austrii do pracy w należącej do niej nocnym lokalu, jak również na użytek innych właścicieli austriackich nocnych lokali. Pomagała jej w tym dwóch innych obywateli RP. W zainteresowaniu sprawców pozostawały przede wszystkim młode, nieznające języków obcych Polki, będące w trud-

nej sytuacji materialnej. Niektóre z kobiet informowano o tym, że ich praca ma polegać na świadczeniu usług seksualnych w nocnym lokalu w Austrii. W grupie tej były m.in. osoby, które już wcześniej miały do czynienia z tym procederem. Inną grupę stanowiły kobiety, które wprowadzono w błąd co do charakteru pracy za granicą. Składano im ofertę dobrze płatnej pracy w charakterze kelnerek, sprzątaczek, pomocy kuchennych lub opiekunek do dziecka. Często nie pozostawiano im czasu do namysłu, ponieważ wyjazd następował w dniu złożenia propozycji. W Austrii kobiety dowiadywały się, że ich praca w rzeczywistości ma polegać na świadczeniu usług seksualnych. Poza jednym przypadkiem, gdy kobieta została uderzona, nie odnotowano sytuacji, w których kobiety byłyby zmuszane do uprawiania prostytucji. W razie nie wyrażenia zgody na świadczenie usług seksualnych mogły powrócić do Polski. Zazwyczaj jednak musiały to zrobić na własną rękę, po wcześniejszym zwrocie kosztów podróży do Austrii.

W trakcie prowadzonego postępowania:

- 49-letniej kobiecie przedstawiono 42 zarzuty dotyczące 31 pokrzywdzonych kobiet o czyny z art. 18 § 3 k.k. w zw. z art. 264 § 2 k.k. oraz z art. 203 k.k., art. 204 § 1, 2 i 4 k.k., art. 58 ust.1 i art. 59 ust. 1 Ustawy z dnia 29 lipca 2005 roku o przeciwdziałaniu narkomanii,
- 45-letniemu mężczyźnie przedstawiono 9 zarzutów dotyczących 6 pokrzywdzonych o czyny z art. 204 § 1 i 4 k.k.,
- 50-letniemu mężczyźnie przedstawiono zarzut o czyn z art. 18 § 3 k.k. w zw. z art. 264 § 2 k.k.

Osobami pokrzywdzonymi były 32 kobiety, obywatelki Rzeczypospolitej Polski, większość w przedziale wiekowym: 18-25 lat, pojedyncze przypadki w przedziale wiekowym: 25-50 lat.

Karpacki Oddział Straży Granicznej

Sprawa dotyczyła zmuszania do pracy w agencjach towarzyskich obywaterek Ukrainy i Białorusi na terenie dwóch miast Polski. Organizatorzy procederu wprowadzili kobiety w błąd co do charakteru pracy (pokrzywdzone miały pracować jako opiekunki do dzieci, kelnerki itp.). Sprawcy werbowali kobiety na Ukrainie, pomagali pokrzywdzonym w przekroczeniu granicy oraz legalizowali ich pobyt na terytorium RP. Niektóre z kobiet zostały przewiezione do agencji towarzyskich krajów Europy Zachodniej.

Werbownicy stosowali metodę polegającą na pożyczaniu kobietom pieniędzy na wyrobienie sobie dokumentów i pokrycie kosztów podróży do Polski. Po przyjeździe do Polski okazywało się, że te „pożyczki” były wysoko oprocentowane, zaś kobiety były zmuszane do ich odpracowania.

Kobiety zwykle posiadały wize typu D 08 wydane na podstawie oświadczeń o zamiarze powierzenia wykonywania pracy cudzoziemcowi. Według tych oświadczeń przeważająca większość z nich miała być zatrudniona jako tancerki.

Jeden z oskarżonych (ob. Ukrainy) opłacał urzędników ukraińskich Urzędów Stanu Cywilnego, którzy fałszowali zaświadczenia na potrzeby Urzędów Paszportowych wpisując zmienione daty urodzenia lub nazwiska pokrzywdzonych uprzednio wydanych z Polski. Proceder był ułatwiany przez skorumpowanych pracowników polskich przedstawicielstw dyplomatycznych, którzy przyspieszali wydawanie wiz dla kobiet oraz wydłużali terminy ważności wiz.

W sprawie zatrzymano 13 osób, w tym 12 ob. RP i 1 ob. Ukrainy, którym przedstawiono zarzuty z art. 253 k.k. w związku z art. 204 k.k. i art. 258 k.k. W ramach prowadzonych czynności ujawniono łącznie 6 ofiar (wszystkie ob. Ukrainy).

2. Współpraca międzynarodowa

Zwalczanie przestępczości handlu ludźmi ze względu na ciężar gatunkowy, złożoność procesu wykrywczego, sposoby uzyskiwania i gromadzenia materiału dowodowego, specyficzny charakter postępowania z pokrzywdzonym i świadkami, a zwłaszcza ze względu na transgraniczny wymiar tego proceduru wiąże się z koniecznością ścisłej współpracy międzynarodowej dla zapewnienia szybkiego i skutecznego ścigania sprawców tych przestępstw.

Policja w ramach realizowanych działań prowadzi współpracę operacyjną oraz śledczą polegającą m.in. na wymianie informacji kryminalnych, realizacji z udziałem prokuratury formalnych wniosków o pomoc prawną, prowadzeniu spotkań koordynacyjnych dotyczących wspólnych realizacji. W realizacji przedsięwzięć o charakterze międzynarodowym wykorzystywana jest zarówno sieć polskich i zagranicznych oficerów łącznikowych, a także instytucje o charakterze międzynarodowym: Interpol, Europol czy Eurojust.

Należy nadmienić, że oprócz wspomnianej bieżącej współpracy, polska Policja (Biuro Kryminalne KGP) w kwietniu 2008 r. przystąpiła jako pełnoprawny członek do Analitycznego Pliku Roboczego Europolu – AWF (*Analytical Work File*) „Phoenix”, który dotyczy problematyki handlu ludźmi. Przedmiotowy plik ma na celu gromadzenie, przetwarzanie oraz wymianę informacji kryminalnych w celu udzielania pomocy w sprawach z zakresu handlu ludźmi prowadzonych przez państwa członkowskie Europolu, przeprowadzanie stosownych analiz, jak również służy jako platforma inicjująca operacje o charakterze międzynarodowym w tym obszarze.

Do chwili obecnej strona polska przekazała do AWF Phoenix m.in. informacje dotyczące nielegalnej imigracji i handlu ludźmi – obywatelami Nigerii na teren Unii Europejskiej: *modus operandi* sprawy, ustalone osoby podejrzewane o przedmiotowy proceder, wykonane czynności przez polską Policję itd. Ponadto Biuro Kryminalne KGP na bieżąco realizuje wnioski przychodzące z AWF Phoenix dotyczące problematyki handlu ludźmi, a zwłaszcza: sprawdzenia kryminalne osób, ustalenia odnośnie przedmiotów, którymi posługują się podejrzani, analizy, itp.

W zakresie współpracy międzynarodowej należy również podkreślić, że strona polska była i w dalszym ciągu jest zainteresowana powołaniem wraz z Policją niemiecką wspólnego zespołu dochodzeniowo-śledczego (*JIT – Joint Investigation Team*) w omawianym obszarze.

W chwili obecnej wymienione powyżej Zespoły wojewódzkie prowadzą współpracę transgraniczną, na różnych etapach zaawansowania, zarówno współpracę operacyjną, jak i procesową, głównie z takimi państwami jak: Białoruś, Bułgaria, Niemcy, Ukraina czy Włochy.

3. Główne sposoby działania sprawców oraz czynniki wpływające na wzrost zagrożenia

Z analizy przedmiotowych spraw oraz z informacji przekazanych przez CBS i Straż Graniczną wynika, że **zdecydowana większość przypadków dotyczy eksploatacji seksualnej kobiet. Polska jest krajem docelowym dla obywaterek Bułgarii narodowości romskiej lub tureckiej, Ukrainek, Rumunek, Mołdawianek oraz Białorusinek**, które na drogach dojazdowych do większych miast trudnią się prostytutką przydrożną. Kobiety te zwykle nie wiedzą, że w drodze do Polski, czasem nawet kilkakrotnie, były przedmiotem transakcji. Ze względu na uwarunkowania kulturowe nie traktują świadczenia usług wyłącznie dla korzyści swojego „opiekuna” jako czegoś niewłaściwego, trudno jest im uzmysłowić, że są ofiarami przestępstwa.

Dużym utrudnieniem w czynnościach operacyjnych i procesowych wykonywanych z ich udziałem jest bariera językowa, gdyż nierzadko komunikują się wyłącznie w swoim

regionalnym dialekcie, który jest trudny do zrozumienia nawet dla biegłego tłumacza. W procederze handlu kobietami w celu uprawiania prostytucji uczestniczą zarówno obywatele z państw pochodzenia ofiar, jak również Polacy, którym „opiekunowie” prostytutek przekazują regularnie określoną część zysku. Polacy nierzadko również bezpośrednio czerpią korzyści z uprawiających prostytucję kobiet, które wcześniej „odkupili” od ich „opiekunów”.

Zauważalną zmianą *modus operandi* w zakresie handlu ludźmi do świadczenia usług seksualnych jest **fakt legalności pobytu na terenie RP kobiet pracujących w agencjach towarzyskich**, a także **unikanie wspólnego przekraczania granicy przez ofiarę i osoby sprzedające lub kupujące ją**. Kobiety często dowożone są do granicy, przez sprawców, którzy fizycznie nie przekraczają granicy państwa polskiego, a tym samym ich dane nie zostają odnotowane. Po stronie polskiej oczekuje na kobietę inna osoba, która odbiera ją po samodzielnym przejściu przez granicę. Taki mechanizm stosowany przez organizatorów handlu ludźmi ma na celu utrudnienie wykrycia sprawców – sugeruje on bowiem, że kobieta sama przyjechała do pracy w Polsce, np. na podstawie zamieszonego za granicą ogłoszenia, że nikt jej nie przywoził oraz że nie posiadała osobistego kontaktu z osobą sprzedającą ją i osobą kupującą.

W przypadku handlu ludźmi do żebractwa **ofiarami** są najczęściej **kobiety wraz z małymi dziećmi, pochodzące z Rumunii, Mołdowy, Ukrainy i Białorusi**.

Na terenie większych miast oraz w rejonie przygranicznym eksploatacja seksualna ofiar ma miejsce w **agencjach towarzyskich**. Widoczna jest tutaj nowa taktyka maskowania działalności – lokal stanowiący własność osoby fizycznej jest wynajmowany przez tzw. „słupa”, nierzadko „telefonistkę” – osobę, która stale w nim przebywa i jest odpowiedzialna za funkcjonowanie agencji, a ta z kolei podpisuje umowy podnajmu ze świadczącymi usługi prostytutkami. Działalność takich agencji cechuje duża częstotliwość zmiany lokalizacji.

Polska traktowana jest jako **miejsce pracy przejściowej**, z którego kobiety **wywożone są później do Niemiec, Holandii, Austrii, Hiszpanii i innych krajów Unii Europejskiej**. Z posiadanych informacji wynika, iż za kobiety werbowane do pracy za granicą w charakterze prostytutek pośrednicy uzyskują kwoty pieniężne rzędu 500 euro za każdą osobę.

Po przybyciu do miejsca świadczenia usług seksualnych kobietom zabierane są dokumenty. Wyjście poza teren agencji towarzyskich możliwe jest jedynie w obecności osób, które pracodawca darzy zaufaniem. Po powrocie do krajów pochodzenia ofiary rzadko zgłaszają się do organów ścigania. Najczęściej spowodowane jest to zastraszaniem ofiar i poczuciem wstydu, czasem również uzależnieniem od alkoholu i narkotyków. Nie chcą też współpracować z organami ścigania kobiety, które chwilowo zostały zmuszone do powrotu do kraju pochodzenia. Zdarza się to wówczas, gdy agencji towarzyskiej, w której kobiety świadczą usługi seksualne kończy się licencja na prowadzenie takiej działalności.

Wywóz kobiet poza granice kraju odbywa się drogami legalnymi, tj. na podstawie autentycznych paszportów, bądź drogami **nielegalnymi**, poprzez posłużenie się skradzionymi lub fałszywymi dokumentami. Nielegalny przejazd odbywa się w skrytkach samochodowych, lub też osoby takie przekraczają tzw. „zieloną granicę”. W przypadku, gdy kobieta posiada własne dokumenty podróży, po przekroczeniu granicy werbownicy odbierają je pod pozorem dopełnienia stosownych formalności związanych z pobytem kobiety w danym kraju. W rzeczywistości dokumenty wraz z ofiarą są przekazywane odbiorcy, który jest zazwyczaj właścicielem nocnego lokalu lub innego miejsca, gdzie świadczone są usługi seksualne. Wówczas kobiecie przedstawia się właściwy cel przyjazdu i faktyczną pracę, jaką będzie musiała wykonywać, tj. prostytucję. Bardzo często dla przełamania ewentualnego oporu, grozi się lub dokonuje pobicia, gwałtu, narkotyzuje się albo sporządza materiały kompromitujące, tj. zdję-

cia lub filmy z drastycznymi scenami pornograficznymi, w których uczestniczy ofiara wraz z personelem lokalu.

Istotnym przejawem zjawiska handlu ludźmi jest **werbowanie obywateli polskich w celu zmuszania do pracy na terenie państw Unii Europejskiej**, przede wszystkim na terenie **Włoch, Hiszpanii, Holandii, Wielkiej Brytanii, Szwecji i Norwegii**. **Procederem** tym najczęściej **zajmują się obywatele polscy** (w tym głównie etnicznego pochodzenia romskiego), ściśle współpracujący z tzw. „rezydentami”, czyli Polakami lub obywatelami innych państw, mieszkającymi w krajach tranzytowych i docelowych. Efektem działań grup przestępczych jest najczęściej **zakładanie kont bankowych przy użyciu legalnych dokumentów osób zwербowanych, wyłudzenia kart kredytowych lub uzyskiwania kredytów**, z których w konsekwencji korzystają członkowie grup przestępczych. Ofiary zmuszane są natomiast do **żebractwa lub dokonywania kradzieży**.

Rekrutacja ofiar zmuszanych **do świadczenia usług seksualnych** występuje w Polsce na terenie całego kraju, jednakże najbardziej zagrożone są tereny, na których stopa bezrobocia wzrasta lub utrzymuje się na stałym wysokim poziomie. Czynnikiem ten powoduje, że każda oferta atrakcyjnej i dobrze płatnej pracy, jaka pojawia się w różnego rodzaju ogłoszeniach, jest chętnie przyjmowana przez kobiety nie posiadające środków do życia. Dodatkową zachętą jest fakt, że osoba oferująca pracę nie stawia konkretnych wymogów, jak np. konieczność znajomości języka kraju, w którym praca będzie świadczona. Niejednokrotnie kobieta zdecydowana jest na podjęcie jakiegokolwiek pracy związanej z wyjazdem za granicę i podpisuje kontrakt w niezrozumiałym dla siebie języku, *de facto* nie wiedząc nic na temat warunków pracy, na które wyraziła zgodę. Podstawowym kryterium doboru ofiar jest wiek i atrakcyjny wygląd. Wskazaniem jest również, aby kobieta charakteryzowała się naiwnością oraz bezkrytycznym podejściem do oferowanej pracy.

Część kobiet dobrowolnie godzi się na taki rodzaj uzyskiwania dochodów, zachęcona obietnicą wysokich zarobków, nie zdając sobie jednakże sprawy z faktu, iż po przybyciu na miejsce świadczenia usług będą musiały za darmo odpracować „dług”; zazwyczaj jest to okres ok. 1-2 miesięcy. Pozostałe kobiety werbowane są wśród młodych dziewcząt głównie z rodzin patologicznych, mających uprzednio konflikty z prawem, skłóconych z rodzinami. Nierzadko są to rodziny, w których istnieje przyzwolenie lub akceptacja dla określonych zachowań, np. dla uprawiania prostytucji, co daje większe gwarancje werbownikom, że nie zostanie zgłoszony fakt popełnienia przestępstwa.

W przypadku zjawiska **handlu ludźmi do pracy przymusowej** czynnikami najczęściej decydującymi o wyjeździe za granicę są: trudna sytuacja ekonomiczna ofiar, próba ukrycia się przed wymiarem sprawiedliwości (osoby poszukiwane) oraz uzależnienia lub inne czynniki decydujące o podatności na manipulacje ze strony sprawców przestępstwa.

4. Przewidywane tendencje zjawiska handlu ludźmi

Stosunkowo **nową tendencją** jest fakt, iż **grupy przestępcze przenoszą swoją działalność do krajów spoza Unii Europejskiej** (np. do Chorwacji). W porozumieniu z lokalnymi grupami przestępczymi otwierają ekskluzywne domy publiczne i agencje towarzyskie, w których zatrudnianie są najbardziej atrakcyjne kobiety. Z posiadanych informacji wynika, iż kobiety, w tym z Polski, zgłaszają się tam dobrowolnie kuszone wysokimi zarobkami. Nie stosuje się wobec nich środki przymusu i regularnie otrzymują wynagrodzenie za świadczone usługi seksualne. Z uwagi na powyższe nie czują się pokrzywdzone i po powrocie do kraju pochodzenia nie chcą współpracować z organami ścigania.

Posiadane informacje wskazują, iż wiodącą rolę w handlu ludźmi do celów świadczenia usług seksualnych przejmują **bułgarskie zorganizowane grupy przestępcze**, specjalizujące się w **przemycie kobiet z Turcji, Bulgarii i Ukrainy**. Część ofiar trafia następnie do agencji towarzyskich we Włoszech lub, współpracujących z wymienionymi grupami na terenie Polski. Pozostałe kobiety sprzedawane są innym grupom przestępczym, działającym na wcześniej podzielonych między sobą szlakach komunikacyjnych kraju, gdzie usługi seksualne świadczone są na przydrożnych parkingach i w zajazdach. Po pewnym czasie, dla zapewnienia większej anonimowości, następuje wymiana kobiet świadczących usługi seksualne pomiędzy grupami. Znaczną część struktury zorganizowanych grup przestępczych stanowią oficjalnie działające bułgarskie firmy przewozowe, których zadaniem jest przemyt, a następnie dostarczanie kobiet we wskazane miejsce. W świetle powyższego należy uznać, iż bułgarskie zorganizowane grupy przestępcze w niedalekiej przyszłości będą umacniały swą pozycję w zakresie handlu ludźmi w Unii Europejskiej, stopniowo wypierając konkurencyjne grupy przestępcze lub wchodząc w ich struktury.

Zaobserwowany został natomiast znaczący **spadek działalności białoruskich zorganizowanych grup przestępczych**, co jest zapewne pochodną zmian przepisów kodeksu karnego Republiki Białorusi.

5. Inicjatywy podjęte w celu skuteczniejszego zwalczania handlu ludźmi

W ramach uczestnictwa w pracach Grupy Roboczej międzyresortowego Zespołu ds. Zwalczania i Zapobiegania Handlowi Ludźmi opracowano **„Algorytm postępowania funkcjonariuszy organów ścigania w przypadku ujawnienia przestępstw handlu ludźmi”**. Po dwuletnim okresie funkcjonowania, w oparciu o nabyte doświadczenie co do jego praktycznego zastosowania oraz uwag wysuwanych przez policjantów stosujących go, wypracowano nową wersją przedmiotowego Algorytmu, która została przygotowana przez ekspertów Grupy Roboczej, poddana konsultacjom i opinii Biur KGP oraz Wojewódzkich Zespołów dw. z Handlem Ludźmi KWP/KSP, a następnie, przesłana do Biur KGP, KWP/KSP oraz Szkół Policji celem jej wdrożenia i bezpośredniego stosowania przez funkcjonariuszy. Jednocześnie zwrócono się do komendantów jednostek wojewódzkich Policji z prośbą o spowodowanie zapoznania się z Algorytmem przez wszystkich policjantów z podległych im garnizonów, jak również zapewnienia im bezpośredniego dostępu do ww. dokumentu w celu jego wykorzystania w przypadku zaistnienia przestępstwa handlu ludźmi.

W 2008 r. w ramach Centralnego Zespołu dw. z Handlem Ludźmi została opracowana **„Koncepcja zwalczania handlu ludźmi w aspekcie zmuszania ofiar do żebractwa”**, którą przekazano następnie Wydziałom Kryminalnym KWP/KSP celem służbowego wykorzystania w diagnozowaniu i przeciwdziałaniu przedmiotowemu zjawisku. Dokument zawiera m.in. zalecenia dotyczące rozpoznania zjawiska żebractwa przez pionierów prewencji, informację nt. konieczności gromadzenia danych liczbowych dotyczących czynów z art. 58 i 104 kodeksu wykroczeń oraz objęcia przez wojewódzkie zespoły dw. z handlem ludźmi zainteresowaniem zjawiska zmuszania ofiar handlu ludźmi do żebractwa, w szczególności dzieci.

6. Dane z Systemu Statystyki Przestępstw Kryminalnych TEMIDA

System Statystyki Przestępstw Kryminalnych „TEMIDA” jest bazą danych stworzoną w 1990 r. na użytek służby kryminalnej polskiej policji. Struktura systemu „TEMIDA” oparta jest o kategorie przestępstw spenalizowane w polskim kodeksie karnym. W bazie znajdują się dane m.in. na temat prowadzonych postępowań przygotowawczych w poszczególnych latach,

stwierdzonych i wykrytych przestępstw, ujawnionych osób podejrzanych o popełnienie przestępstw oraz osób pokrzywdzonych w wyniku przestępstw. Z uwagi na nierzadko długotrwały czas prowadzenia postępowań przygotowawczych (często przekraczający rok kalendarzowy) liczba postępowań wszczętych w danych roku niekoniecznie równa jest liczbie postępowań zakończonych. Wskaźnik wykrywalności oznacza odsetek przestępstw wykrytych przez służbę kryminalną policji w stosunku do ogólnej liczby przestępstw stwierdzonych w danym roku.

Art. 253 § 1-2 k.k.

W sprawach handlu ludźmi i organizowaniu nielegalnej adopcji dzieci wszczęto 21 postępowań przygotowawczych. Zakończono również 21 postępowań. W okresie sprawozdawczym stwierdzono 60 nowych przestępstw, wykryto 59. Wskaźnik wykrywalności wyniósł 98,3%. W trakcie postępowań skierowano 59 wniosków o sporządzenie aktu oskarżenia. Sprawcami przestępstw było 17 osób dorosłych, z czego 14 mężczyzn i 3 kobiety, w tym czterech cudzoziemców. Ustalono 62 osoby pokrzywdzone w wyniku procederu handlu ludźmi, w tym 14 cudzoziemców.

Art. 253 § 1 k.k. – Handel Ludźmi

Liczba postępowań

	Postępowania Wszczęte	Postępowania Zakończone	Przestępstwa Stwierdzone	Przestępstwa Wykryte	Wskaźnik Wykrywalności %	Wnioski o objęcie aktem oskarżenia
2004	5	5	44	42	95,5	42
2005	6	14	19	17	89,5	17
2006	12	13	18	15	83,3	14
2007	15	15	22	23	100	21
2008	18	18	60	59	98,3	59

Sprawcy

	Przestępstwa Stwierdzone	Osoby Podejrzane			Sprawcy Cudzoziemcy
		Ogółem	Kobiety	Mężczyźni	
2004	44	21	2	19	-
2005	19	9	2	7	-
2006	18	9	4	5	3
2007	22	23	7	16	4
2008	60	17	3	14	4

Pokrzywdzeni

	Pokrzywdzeni		
	Ogółem	W tym cudzoziemcy	W tym małoletni
2004	35	3	3
2005	17	12	-
2006	16	-	-
2007	859	-	-
2008	62	14	-

Art. 253 § 2 k.k. – Handel Ludźmi (nielegalna adopcja)

Liczba postępowań

	Postępowania Wszczęte	Postępowania Zakończone	Przestępstwa Stwierdzone	Przestępstwa Wykryte	Wskaźnik Wykrywalności %	Wnioski o objęcie aktem oskarżenia
2004	-	-	-	-	-	-
2005	-	-	1	1	100	1
2006	1	2	-	-	-	-
2007	1	1	-	-	-	-
2008	3	3	-	-	-	-

Sprawcy

	Przestępstwa Stwierdzone	Osoby Podejrzane			Sprawcy Cudzoziemcy
		Ogółem	Kobiety	Mężczyźni	
2004	-	-	-	-	-
2005	1	1	-	1	-
2006	-	-	-	-	-
2007	-	-	-	-	-
2008	-	-	-	-	-

Pokrzywdzeni

	Pokrzywdzeni		
	Ogółem	W tym cudzoziemcy	W tym małoletni
2004	-	-	-
2005	-	-	-
2006	-	-	-
2007	-	-	-
2008	-	-	-

Art. 8 przepisów wprowadzających k.k. – niewolnictwo

W sprawie oddania innej osoby w stan niewolnictwa, albo uprawiania handlu niewolnikami stwierdzono 3 przestępstwa. Również 3 przestępstwa zostały wykryte. Wskaźnik wykrywalności wyniósł 100%.

Liczba postępowań

	Postępowania Wszczęte	Postępowania Zakończone	Przestępstwa Stwierdzone	Przestępstwa Wykryte	Wskaźnik Wykrywalności %	Wnioski o objęcie aktem oskarżenia
2005	-	-	-	-	-	-
2006	1	1	1	-	-	-
2007	1	-	-	-	-	-
2008	-	1	3	3	100	-

Sprawcy

	Przestępstwa Stwierdzone	Osoby Podejrzane			Sprawcy Cudzoziemcy
		Ogółem	Kobiety	Mężczyźni	
2005	-	-	-	-	-
2006	1	-	-	-	-
2007	-	-	-	-	-
2008	3	-	-	-	-

Pokrzywdzeni

	Pokrzywdzeni		
	Ogółem	W tym cudzoziemcy	W tym małoletni
2005	-	-	-
2006	-	-	-
2007	-	-	-
2008	-	-	-

Art. 203 k.k. – doprowadzanie do uprawiania prostytucji

W sprawach zmuszania do uprawiania prostytucji wszczęto 19 postępowań przygotowawczych. Zakończono 23 postępowania. W okresie sprawozdawczym stwierdzono 35 nowych przestępstw, wykryto 34 przestępstwa. Wskaźnik wykrywalności wyniósł 97,1%. W wyniku prowadzonych postępowań wniesiono 34 wnioski o sporządzenie aktu oskarżenia. Wśród liczby 23 podejrzanych odnotowano 19 mężczyzn i 4 kobiety, w tym 6 cudzoziemców). Pokrzywdzonymi w wyniku zmuszania do uprawiania prostytucji okazało się 26 osób narodowości polskiej oraz 2 osoby legitymujące się innym niż polski dokumentem tożsamości.

Liczba postępowań

	Postępowania Wszczęte	Postępowania Zakończone	Przestępstwa Stwierdzone	Przestępstwa Wykryte	Wskaźnik Wykrywalności %	Wnioski o objęcie aktem oskarżenia
2004	40	37	46	43	93,5	43
2005	34	38	35	32	91,4	32
2006	33	33	42	42	100	41
2007	28	32	55	51	92,7	43
2008	19	23	35	34	97,1	34

Sprawcy

	Przestępstwa Stwierdzone	Osoby Podejrzane			Sprawcy Cudzoziemcy
		Ogółem	Kobiety	Mężczyźni	
2004	46	29	5	24	7
2005	35	17	3	14	4
2006	42	31	6	25	2
2007	55	26	11	15	1
2008	35	23	4	19	6

Pokrzywdzeni

	Pokrzywdzeni		
	Ogółem	W tym cudzoziemcy	W tym małoletni
2004	47	2	5
2005	34	-	5
2006	44	4	2
2007	38	-	11
2008	28	2	-

Art. 204 § 1-2 k.k. – czerpanie korzyści majątkowej z uprawiania prostytucji

W sprawach z art. 204 § 1-2 k.k. wszczęto 85 postępowań przygotowawczych. Zakończono 128 postępowań. W okresie sprawozdawczym stwierdzono 214 przestępstw, wykryto natomiast 215. Wskaźnik wykrywalności wyniósł 98,6%. Sprawcami przestępstw było 138 osób, z czego 97 mężczyzn i 41 kobiet, w tym dwóch obcokrajowców. W wyniku postępowań skierowano 211 wniosków o sporządzenie aktu oskarżenia.

Liczba postępowań

	Postępowania Wszczęte	Postępowania Zakończone	Przestępstwa Stwierdzone	Przestępstwa Wykryte	Wskaźnik Wykrywalności %	Wnioski o objęcie aktem oskarżenia
2004	101	150	376	368	97,6	367
2005	100	180	422	412	97,6	395
2006	99	124	205	202	98,1	201
2007	65	112	271	268	98,5	266
2008	85	128	214	215	98,6	211

Sprawcy

	Przestępstwa Stwierdzone	Osoby Podejrzane			Sprawcy Cudzoziemcy
		Ogółem	Kobiety	Mężczyźni	
2004	376	186	44	142	19
2005	422	196	52	144	15
2006	205	104	31	73	5
2007	271	122	39	83	3
2008	214	138	41	97	2

Pokrzywdzeni

	Pokrzywdzeni		
	Ogółem	W tym cudzoziemcy	W tym małoletni
2004	-	-	-
2005	-	-	-
2006	-	-	-
2007	-	-	-
2008	-	-	-

Art. 204 § 3 k.k. – czerpanie korzyści majątkowej z uprawiania prostytucji przez nieletniego

W sprawach z art. 204 § 3 k.k. wszczęto 10 postępowań przygotowawczych. Zakończono 17 postępowań. W okresie sprawozdawczym stwierdzono 21 nowych przestępstw, wykryto również 21. Wskaźnik wykrywalności wyniósł 100%. Sprawcami przestępstw było 18 osób narodowości polskiej, w tym 9 mężczyzn i 9 kobiet. W wyniku postępowań skierowano 20 wniosków o sporządzenie aktu oskarżenia. W trakcie prowadzonych postępowań ustalono 28 pokrzywdzonych osób małoletnich.

Liczba postępowań

	Postępowania Wszczęte	Postępowania Zakończone	Przestępstwa Stwierdzone	Przestępstwa Wykryte	Wskaźnik Wykrywalności %	Wnioski o objęcie aktem oskarżenia
2004	13	18	43	42	97,7	42
2005	19	28	59	59	100	57
2006	14	20	29	27	93,1	23
2007	10	16	44	43	99,7	43
2008	10	17	21	21	100	20

Sprawcy

	Przestępstwa Stwierdzone	Osoby Podejrzane			Sprawcy Cudzoziemcy
		Ogółem	Kobiety	Mężczyźni	
2004	43	18	5	13	-
2005	59	42	17	25	1
2006	29	27	10	17	-
2007	44	23	7	16	-
2008	21	18	9	9	-

Pokrzywdzeni

	Pokrzywdzeni		
	Ogółem	W tym cudzoziemcy	W tym małoletni
2004	67	-	55
2005	78	1	67
2006	46	-	45
2007	242	1	242
2008	28	-	28

Art. 204 § 4 k.k. – uprowadzenie w celu uprawiania prostytucji za granicą

W sprawach z art. 204 § 4 k.k. wszczęto 6 postępowań przygotowawczych. Zakończono 8 postępowań. W okresie sprawozdawczym stwierdzono 3 nowe przestępstwa, wykryto natomiast 2. Sprawcami okazało się 3 mężczyzn i jedna kobieta, w tym dwie osoby obywatelstwa innego niż polskie. W wyniku postępowań skierowano 2 wnioski o sporządzenie aktu oskarżenia. Ustalono 4 dorosłe osoby pokrzywdzone w wyniku zwabienia lub uprowadzenia osoby w celu uprawiania prostytucji za granicą.

Liczba postępowań

	Postępowania Wszczęte	Postępowania Zakończone	Przestępstwa Stwierdzone	Przestępstwa Wykryte	Wskaźnik Wykrywalności %	Wnioski o objęcie aktem oskarżenia
2004	9	8	6	6	100	6
2005	9	12	3	2	66,7	2
2006	7	7	3	3	100	3
2007	6	5	1	1	100	1
2008	6	8	3	2	66,7	2

Sprawcy

	Przestępstwa Stwierdzone	Osoby Podejrzane			Sprawcy Cudzoziemcy
		Ogółem	Kobiety	Mężczyźni	
2004	6	4	2	2	-
2005	3	1	1	-	-
2006	3	2	-	2	-
2007	1	2	-	2	-
2008	3	4	1	3	2

Pokrzywdzeni

	Pokrzywdzeni		
	Ogółem	W tym cudzoziemcy	W tym małoletni
2004	9	-	-
2005	5	-	-
2006	2	-	-
2007	1	-	-
2008	4	-	-

7. Zjawisko prostytucji

Z przekazanych szacunkowych danych przez wojewódzkie komendy Policji oraz KSP wynika, że w 2008 roku w Polsce prostytucję przydrożną uprawiało 751 osób, w tym 2 kobiety poniżej 15 roku życia i 8 kobiet w przedziale wiekowym od 15 do 18 roku życia. Prostytucję w agencjach towarzyskich uprawiało 2520 osób, w tym 1 kobieta poniżej 15 roku życia, 23 kobiety w przedziale od 15 do 18 roku życia oraz 15 mężczyzn. Na 3271 osoby uprawiające prostytucję w Polsce 3237 było pełnoletnich, 3 osoby w wieku 15-18 lat i 31 osób w przedziale wiekowym od 15 do 18 roku życia.

Wśród osób uprawiających prostytucję najczęściej pochodzi z następujących krajów: Polski – 2496, Ukrainy – 419, Bułgarii – 212 i Białorusi – 119.

W przypadku cudzoziemek obserwowana jest tendencja uprawiania prostytucji przydrożnej przez Bułgarki (191 osób), a prostytucji w agencjach towarzyskich przez Ukrainki (401 osób) i Białorusinki (112 osób).

Liczbę osób uprawiających prostytucję w 2008 roku, wg podziału ze względu na miejsce, wiek, płeć i narodowość, przedstawia poniższa tabela.

Obywatelstwo	„Prostytucja przydrożna”						Prostytucja w agencjach towarzyskich i innych miejscach (np. salonach masażu, mieszkaniach prywatnych, hotelach itd.)						Łącznie
	Wiek						Wiek						
	do 15 lat		15-18 lat		powyżej 18 lat		do 15 lat		15-18 lat		powyżej 18 lat		
	K	M	K	M	K	M	K	M	K	M	K	M	
Polskie	2		7		517	3	1		23		1928	15	2496
Białoruskie					7						112		119
Litewskie					1						3		4
Ukraińskie					18						401		419
Bułgarskie			1		190						21		212
Rosyjskie											12		12
Czeskie					1								1
Rumuńskie					4						1		5
Mongolskie											1		1
Kazachskie											2		2
RAZEM	2	-	8	-	738	3	1	-	23	-	2481	15	3271
ŁĄCZNIE	751						2520						

Ponadto z przesłanych danych wynika, że w drugiej połowie 2008 roku liczba agencji towarzyskich działających na terenie kraju wyniosła w sumie 530, z czego zostało zlikwidowanych 69.

Dla porównania w analogicznym okresie roku 2007 liczba agencji towarzyskich działających na terenie kraju wynosiła 610, z czego 56 zostało zlikwidowanych.

WNIOSKI:

1. W roku 2008 odnotowano znaczny wzrost liczby przestępstw stwierdzonych z art. 253 § 1 k.k., tj. przestępstw handlu ludźmi, która wyniosła 60 (2007 – 22, 2006 – 18, 2005 – 19). Odnotowano również wzrost przestępstw wykrytych i liczby wniosków o objęcie aktem oskarżenia w przedmiotowej kategorii.

2. W roku 2008 liczba osób uprawiających prostytutkę w Polsce utrzymała się na podobnym poziomie jak w roku poprzednim i wyniosła odpowiednio: 3271 w 2008 roku i 3278 w 2007 roku.
3. W roku 2008 odnotowano mniejszą liczbę agencji towarzyskich działających na terenie kraju niż w roku poprzednim. W okresie sprawozdawczym działało w Polsce 530 agencji towarzyskich (w roku 2007 – 610), z których dzięki podjętym działaniom Policji zlikwidowano 69 (w roku 2007 – 56).

ANALIZA STATYSTYK DOTYCZĄCYCH ZJAWISKA HANDLU LUDŹMI

Wstęp

Analiza danych statystycznych ma istotne znaczenie z punktu widzenia planowanej polityki zwalczania i zapobiegania handlowi ludźmi. Obok analiz jakościowych stanowi istotne źródło informacji na temat ofiar i sprawców tego przestępstwa. Z uwagi na brak jednego systemu zbierania danych statystycznych, dane pochodzące z różnych źródeł (tak dane organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości, jak i organizacji pozarządowych oraz międzynarodowych) wymagają oddzielnych interpretacji.

Poniższa interpretacja danych statystycznych szczególnie podkreśla zmiany, które dokonały się w obrazie zjawiska handlu ludźmi w ostatnich dwóch latach, tj. w okresie 2007-2008, stanowi ona bowiem nawiązanie do analizy przedstawionej w materiałach do raportu o handlu ludźmi z roku 2007, obejmującej, w zależności od dostępności danych, lata 1995 lub 1998 – 2006.¹⁷ Analiza zawiera również informacje na temat przestępstw związanych z handlem ludźmi, m.in. z art. 203 k.k. i 204 § 1, 2, 3 i 4 k.k., których ofiary mogą być poważnie zagrożone tym przestępstwem bądź nie zostały uznane za ofiary przestępstwa handlu ludźmi z uwagi na niewłaściwie przypisaną kwalifikację prawną czynu przez organy ścigania.¹⁸

---

¹⁷ Zob. M. Wiśniewski, *Handel ludźmi – statystyka*, (w): *Handel ludźmi w Polsce. Materiały do raportu*, MSWiA, Warszawa 2007, s. 97-118.

¹⁸ Zob. K. Karsznicki, *Analiza postępowań przygotowawczych....*, (w): *Handel ludźmi w Polsce. Materiały do raportu 2009*, MSWiA, Warszawa 2009, s. 95-110.

1). Dane statystyczne Policji¹⁹

a) Handel ludźmi

Handel ludźmi (kwalifikacja według przepisów kodeksu karnego)						
Rok	Art. 204 § 4 k.k.		Art. 253 § 1 k.k.		Art. 253 § 2 k.k.	
	Liczba przestępstw	Liczba podejrzanych	Liczba przestępstw	Liczba podejrzanych	Liczba przestępstw	Liczba podejrzanych
1998*	6	b.d.**	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
1999	3	4	5	3	3	3
2000	6	7	19	12	-	-
2001	10	3	24	23	1	-
2002	2	2	8	7	-	-
2003	3	1	21	12	-	-
2004	6	4	44	21	-	-
2005	3	1	19	9	1	1
2006	3	2	18	9	-	-
2007	1	2	22	23	-	-
2008	3	4	60	17	-	-
Ogółem	46	30	240	136	5	4

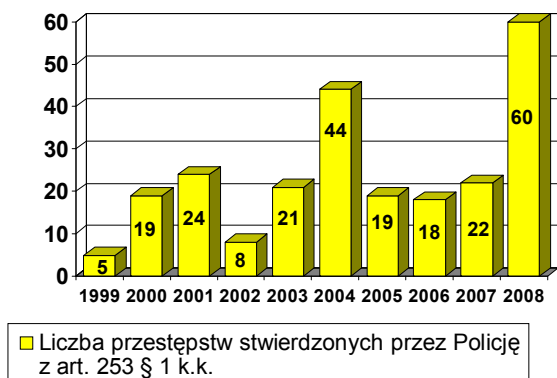
Tab. 1. Handel ludźmi (kwalifikacja według przepisów kodeksu karnego).

* Dane zostały zarejestrowane według kodeksu karnego obowiązującego od dnia 1 września 1998 r.

** b.d. – brak danych.

Do przestępstwa handlu ludźmi odwołują się dwa przepisy kodeksu karnego: art. 204 § 4 k.k. penalizujący przestępstwo uprowadzenia za granicę w celu uprawiania prostytucji oraz art. 253 § 1 k.k. mówiący wprost o handlu ludźmi.

Jeśli chodzi o liczbę przestępstw z art. 253 § 1 k.k. i podejrzanych o popełnienie tego przestępstwa, to charakterystyczny jest ich wzrost w okresach trzyletnich (1999-2001 i 2002-2004). W roku 2005, 2006 i 2007 liczba przestępstw z art. 253 była zbliżona (19-22 przestępstwa rocznie), przy czym w roku 2007 zaobserwowano znaczny wzrost liczby podejrzanych (23 osoby).

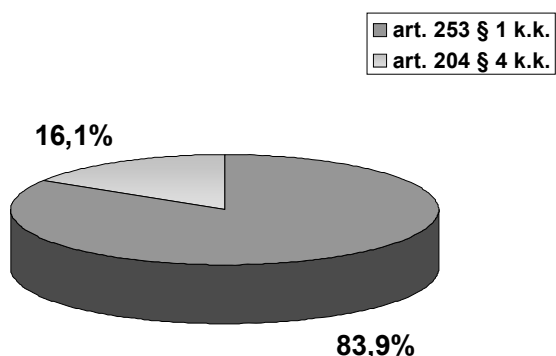
Z kolei rok 2008 charakteryzowała najwyższa w badanym okresie liczba przestępstw stwierdzonych (60 przestępstw).

Jednocześnie liczba podejrzanych była niższa niż w roku 2007.

¹⁹ Tabele 1 i 2 zostały opracowane na podstawie danych dostępnych na stronie KGP (www.policja.gov.pl).

Liczba przestępstw z art. 204 § 4 k.k. (poza 2001 r.) nie przekroczyła 6, natomiast liczba podejrzanych (poza 2000 r.) nie przekroczyła 4.

Przestępstwo handlu ludźmi
(z art. 253 § 1 k.k. oraz 204 § 4 k.k.)
w latach 1998-2008 wg kwalifikacji karnej
(N=286 przestępstw).

Od 2006 r. Policja nie stwierdziła żadnego przestępstwa **nielegalnej adopcji** (art. 253 § 2 k.k.). w badanym okresie ich liczba była bardzo mała – 5 przestępstw, podobnie jak i sprawców – 4 (najwięcej w roku 2003).

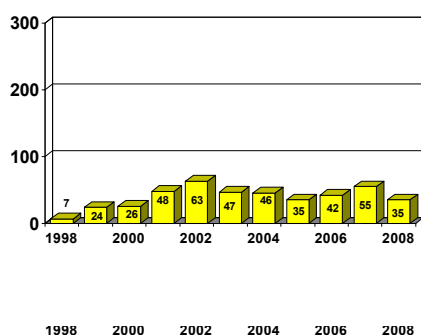
b) Przestępstwa związane z handlem ludźmi

Do przestępstw związanych z handlem ludźmi zaliczyć można przestępstwo seksualnego wykorzystania zależności (art. 199 k.k.), przestępstwo zmuszania do prostytucji (art. 203 k.k.), przestępstwo czerpania korzyści z cudzego nierządu (art. 204 § 1 i 2 k.k.) oraz przestępstwo czerpania korzyści z nierządu małoletniego (art. 204 § 3 k.k.). Analiza tych danych jest niezwykle ważna, gdyż granica pomiędzy tymi przestępstwami a przestępstwem handlu ludźmi w wielu przypadkach jest w istocie bardzo cienka, a zatem można podejrzewać, że wśród nich mogły znaleźć się przestępstwa o niewłaściwie przypisanej kwalifikacji prawnej.

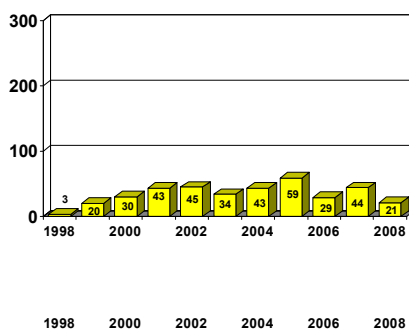
Rok	Liczba przestępstw stwierdzonych			
	Seksualne wykorzystanie zależności (art. 199 k.k.)	Zmuszanie do prostytucji (art. 203)	Czerpanie korzyści z cudzego nierządu (art. 204 § 1 i 2 k.k.)	Czerpanie korzyści z nierządu małoletniego (art. 204 § 3 k.k.)
1998	b.d.	7	44	3
1999	52	24	156	20
2000	89	26	168	30
2001	107	48	436	43
2002	139	63	317	45
2003	64	47	250	34
2004	225	46	376	43
2005	54	35	422	59
2006	70	42	205	29
2007	82	55	271	44
2008	143	35	214	21
Ogółem	1025	428	2859	371

Tab. 2. Przestępstwa związane z handlem ludźmi.

art. 203 k.k.

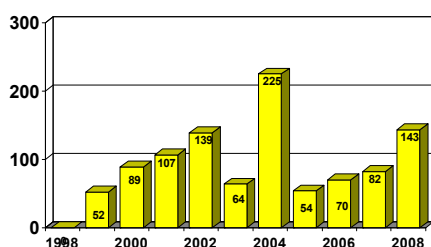

art. 204 § 3 k.k.

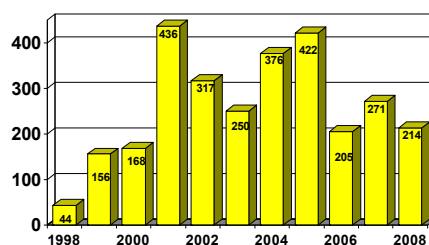

W latach 1998-2008 liczba przestępstw stwierdzonych zarówno **zmuszania do prostytucji**, jak i przestępstw **czerpania korzyści z nierządu małoletniego** była podobna: średnio Policja rocznie stwierdzała 38,9 przestępstw z art. 203 k.k. i 33,7 przestępstw z art. 204 § 3 k.k., przy czym dynamika obu przestępstw w badanym okresie była niewielka. W obu też przypadkach odnotowano spadek liczby przestępstw w roku 2008 w porównaniu z rokiem poprzednim.

art. 199 k.k.

art. 204 § 1 i 2 k.k.

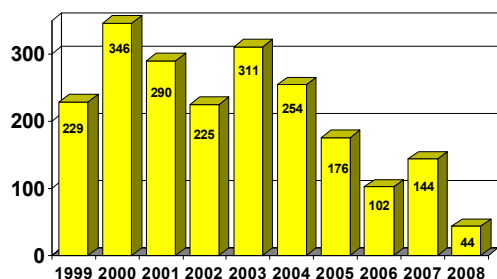
W odniesieniu do przestępstwa **seksualnego wykorzystania zależności** średnia liczba stwierdzonych rocznie przestępstw była wyższa wynosiła 102,5 przestępstw. Jednocześnie zaobserwowano dużą dynamikę tego przestępstwa w okresach czteroletnich (1999-2002 i 2005-2008), przy dość znacznym wzroście w roku 2008.

Najwięcej jednak przestępstw stwierdzono w przypadku przestępstwa **czerpania korzyści z cudzego nierządu** (art. 204 § 1 i 2 k.k.) – 259,9 przestępstw rocznie, przy czym po znacznym spadku liczby przestępstw w ostatnich trzech latach w porównaniu z okresem 2004-2005, liczba ta utrzymuje się na podobnym poziomie, ok. 230 przestępstw rocznie.

W przypadku **nielegalnego przekroczenia granicy** (art. 264 § 2 i 3 k.k.) w roku 2008 zaobserwowano najniższą liczbę przestępstw stwierdzonych w ostatnich 10 latach

(44 przestępstwa). Dla porównania w roku 2007 stwierdzono 144 przestępstwa. Z wyjątkiem roku 2007 spadek tego rodzaju przestępczości odnotowuje się od roku 2004.

Nielegalne przekroczenie granicy (art. 264 § 2 i 3 k.k.)

Należy podkreślić, iż obecnie nie jest przestępstwem przekroczenie granicy dokonane przypadkowo lub nieświadomie (dane z lat 1998-2005 związane są z poprzednią regulacją, która uznawała każde przekroczenie granicy państwowej naruszające warunki określone w Ustawie o ochronie granicy państwowej za przestępstwo).²⁰

Przestępstwo nielegalnego przekroczenia granicy określone w art. 264 § 2 k.k. może mieć związek z handlem ludźmi, gdyż polega na przekroczeniu granicy wbrew przepisom, z użyciem przemocy, groźby, podstępu lub

we współdziałaniu z innymi osobami (przestępstwo to jest zagrożone karą pozbawienia wolności do lat 3). Z kolei przestępstwo określone w art. 264 § 3 k.k. polega na organizowaniu innym osobom przekroczenia granicy wbrew przepisom (przestępstwo zagrożone jest karą pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8).²¹

W tym drugim przypadku można mówić o przemyśle ludźmi²² – przestępstwie o innym charakterze niż handel ludźmi, głównie z uwagi na brak celu postępowania sprawcy, jakim jest eksploatacja drugiego człowieka, niemniej mogącym stanowić pierwszy etap do przestępstwa handlu ludźmi. Co więcej, oba ww. przestępstwa charakteryzują się zorganizowaną formą, co pozwala przypuszczać, iż dla ich zaistnienia konieczne jest zaangażowanie grup zorganizowanych, tak jak ma to miejsce w większości przypadków przestępstwa handlu ludźmi.

²⁰ Zob. M. Wiśniewski, *Handel ludźmi – statystyka*, (w): *Handel ludźmi w Polsce...*, s. 109.

²¹ W drodze nowelizacji kodeksu karnego w roku 2004 dokonano zaostrenia sankcji za przestępstwo z art. 264 § 3 k.k. – uprzednio przestępstwo było zagrożone karą od 3 miesięcy do 5 lat pozbawienia wolności (Ustawa z dn. 16 kwietnia 2004 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw). Zmiana ta była wynikiem implementacji przepisów Decyzji ramowej z dnia 18 listopada 2002 r. w sprawie wzmocnienia systemu karnego w celu zapobiegania ułatwieniu nielegalnego wjazdu, tranzytu i pobytu oraz Dyrektywy 2002/90/WE z dnia 28 listopada 2002 r. definiującej ułatwienie nielegalnego wjazdu, tranzytu i pobytu. Zob. W. Grzeszczyk, *Zmiany w prawie karnym wprowadzone ustawą z dnia 16 kwietnia 2004 r.*, (w): *Prokuratura i Prawo* 9, 2004, s. 74.

²² Według danych Ministerstwa Sprawiedliwości za przestępstwo z art. 264 § 3 k.k. w latach 2004-2008 sądy skazały 1285 osób, przy czym kary w zawieszeniu orzeczono wobec 980 skazanych (76,3%). Wśród skazanych cudzoziemcy stanowili zaledwie 21% (270 osób).

W roku 2008, w którym skazano 55 cudzoziemców największą liczbę stanowiły osoby posiadające obywatelstwo rosyjskie (16 osób), wietnamskie (10 osób) i ukraińskie (9 osób).

2). Dane statystyczne Prokuratury Krajowej²³

a). Sprawy

W latach 1995-2008 polskie prokuratury zakończyły prowadzenie **487 postępowań przygotowawczych w sprawach dotyczących handlu ludźmi**. Kryterium decydującym o uznaniu danej sprawy za dotyczącą handlu ludźmi był przy opracowywaniu statystyk Prokuratury Krajowej opis przestępstwa, a nie kwalifikacja prawna czynu. Odsetek spraw zakończonych wniesieniem aktu oskarżenia wyniósł blisko 70% (tj. 69,4%).

W ostatnich dwóch latach (2007 i 2008 r.) zaobserwowano wzrost liczby zakończonych postępowań o ponad 50% w porównaniu z okresem 2005-2006. W roku 2008 r. liczba zakończonych postępowań była najwyższa w badanym okresie (tj. w latach 1995-2008) i wyniosła 53 postępowania. Wyższa była również w ostatnich dwóch latach liczba spraw zakończonych wniesieniem aktu oskarżenia w porównaniu z okresem 2005-2006.

Wyniki postępowań przygotowawczych w sprawach o handel ludźmi w latach 1995–2008						
Rok	Liczba zakończonych postępowań	Liczba spraw zakończonych wniesieniem aktu oskarżenia	Liczba spraw zakończonych umorzeniem wobec		Liczba osób	
			niewykrycia sprawcy	niezaistnienia przestępstwa	oskarżonych	pokrzywdzonych
1995	20	18	-	2	43	205
1996	33	26	1	6	59	232
1997	37	31	1	5	58	163
1998	41	25	2	14	64	109
1999	17	14	-	3	24	109
2000	43	38	1	4	119	172
2001	49	35	6	8	71	93
2002	19	11	4	4	40	167
2003	45	30	4	11	134	261
2004	25	18	2	5	39	98
2005	31	19	2	10	42	99
2006	26	17	-	9	36	126
2007	48	28	1	19	62	1021
2008	53	28	4	21	78	315
Ogółem	487	338	28	121	869	3170

Tab. 3. Wyniki postępowań przygotowawczych w sprawach o handel ludźmi w latach 1995-2006.

W latach 1995-2008 z 487 zakończonych postępowań **umorzono** 149 spraw (30,6%).

Powodem umorzenia w zdecydowanej większości przypadków był fakt niezaistnienia przestępstwa (121 z 149 spraw, tj. 81,2%), zdecydowanie rzadziej – fakt niewykrycia sprawcy (28 z 149 spraw, tj. 18,8%).

²³ Dane, z wyjątkiem tab. 6, pochodzą z Biura do Spraw Zwalczenia Przystępczości Zorganizowanej Prokuratury Krajowej.

Najwięcej spraw umorzono właśnie w ostatnich dwóch latach, w których liczba zakończonych postępowań była największa od roku 2002.

Odsetek umorzonych spraw w latach 1995-2006 wyniósł 26,9% (z 386 zakończonych postępowań umorzono 104 sprawy), natomiast był zdecydowanie wyższy w roku 2007 – 41,6% (umorzono 20 z 48 zakończonych postępowań) oraz w roku 2008 – 47,2% (umorzono 25 z 53 postępowań).

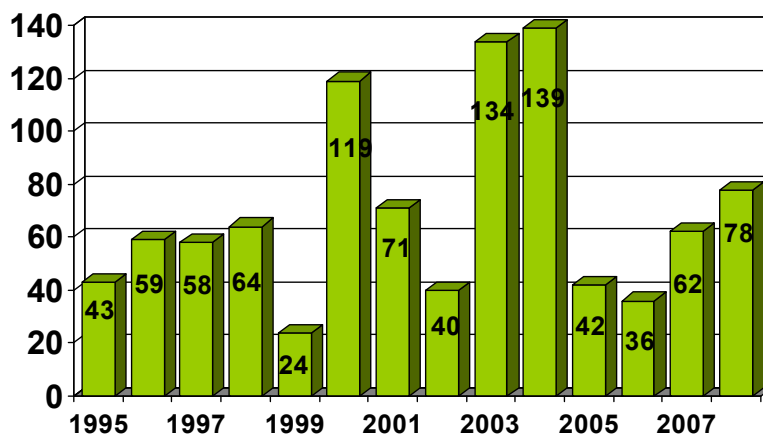
Dane te wskazują, jak trudne jest prowadzenie postępowań w sprawach o handel ludźmi, w szczególności zebranie wystarczającego materiału dowodowego.

b). Oskarżeni

Należy podkreślić, iż liczba aktów oskarżenia nie stanowi wprost o **liczbie oskarżonych**, gdyż zwykle przestępstwo to jest popełniane w ramach przestępczości zorganizowanej. Nie ma też żadnej zależności między liczbą osób oskarżonych a liczbą pokrzywdzonych.²⁴ W latach 1996-1998 liczba osób oskarżonych miała podobną wartość – w tym okresie prokuratura oskarżyła 59-64 osoby rocznie. Największą liczbę osób oskarżonych zaobserwowano w roku 2000, 2003 oraz 2004 (ponad 100 oskarżonych w każdym roku).

Od 2006 roku liczba osób oskarżonych stopniowo wzrasta. W ostatnich dwóch latach oskarżono 140 osób, podczas gdy w latach 2005-2006 – o połowę mniej (78 osób).

Liczba osób oskarżonych w latach 1995-2008

Brak zależności między liczbą zakończonych postępowań, liczbą osób oskarżonych i pokrzywdzonych widać najlepiej na przykładzie roku 2007, w którym 28 spraw zakończyło się wniesieniem aktu oskarżenia, 62 osoby zostały oskarżone, natomiast ujawniono 1021 pokrzywdzonych (jedynie w sprawie handlu obywatelami polskimi do pracy przymusowej we

²⁴ M. Wiśniewski, *Handel ludźmi w Polsce. Materiały do raportu*, Warszawa 2007, s. 103.

Włoszech o kryptonimie *Terra Promessa*²⁵ ustalono liczbę 880 osób pokrzywdzonych). Dla porównania warto przytoczyć sytuację z lat 2003-2004: w każdym roku prokuratura oskarżyła ponad 130 osób, co nie miało bezpośredniego przełożenia na liczbę zidentyfikowanych ofiar.

Liczba oskarżonych cudzoziemców (ze względu na obywatelstwo)											
Rok	Bulgaria	Ukraina	Turcja	Albania	Hiszpania	Niemcy	Wietnam	Moldawia	Rosja	Rumunia	Suma w poszczególnych latach
2001	16	-	3	1	1	-	-	-	-	-	21
2002	7	3	-	-	-	-	-	-	-	-	10
2003	7	21	-	-	-	1	1	-	1	-	31
2004	5	-	1	-	-	-	3	-	-	1	10
2005	2	-	-	-	-	2	-	-	-	-	4
2006	4	2	-	-	-	-	-	-	-	-	6
2007	1	3	-	-	-	-	-	3	-	-	7
2008	5	-	-	-	-	2	-	-	-	-	7
Ogółem w latach 2001-2008	47	29	4	1	1	5	4	3	1	1	96

Tab. 4. Liczba oskarżonych cudzoziemców (ze względu na obywatelstwo).

Uwaga: W 2005 r. oskarżona została także osoba z podwójnym obywatelstwem – polskim i belgijskim. W statystykach została wymieniona jako obywatel Polski.

Odsetek cudzoziemców oskarżonych w latach 2001-2008 przez prokuratury wynosi **19,1%** (oskarżono **502** osoby, z których **96** to **cudzoziemcy**).

Wśród oskarżonych cudzoziemców zdecydowaną większość stanowią obywatele Bułgarii (48,9%) i Ukrainy (30,2%). Fakt ten jest istotny, gdyż oznacza to, że sprawcami przestępstwa handlu ludźmi w przypadku ofiar cudzoziemskich są osoby tych samych narodowości. Wyjątek stanowią obywatele Białorusi: w latach 1995-2008 za pokrzywdzonych prokuratura uznała 255 osób – obywateli tego kraju, przy jednoczesnym braku oskarżeń obywateli Białorusi o popełnienie przestępstwa handlu ludźmi. Pozostali cudzoziemcy oskarżeni o przestępstwo handlu ludźmi stanowią 20,9%. W ciągu ostatnich dwóch lat (2007-2008) oskarżono – oprócz obywateli wspomnianych już krajów – także obywateli Niemiec i, po raz pierwszy, Mołdowy.

Najwięcej cudzoziemców zostało oskarżonych w latach 2001-2003. Od roku 2006 liczba ta przyjmuje podobną wartość (6-7 cudzoziemców oskarżonych rocznie).

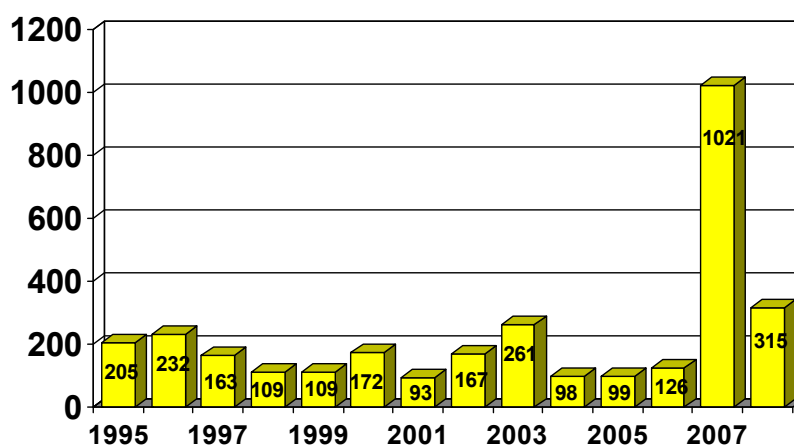
Podkreślenia wymaga fakt, iż w **latach 2001-2008 obywatele polscy stanowili 80,9% wszystkich oskarżonych.**

²⁵ Więcej o tej sprawie w artykule K. Karsznickiego, *Handel ludźmi w świetle badań postępowań karnych prowadzonych w latach 1995-2006*, (w): *Handel ludźmi w Polsce...*, Warszawa 2007, s. 52-53.

c). Pokrzywdzeni

W latach 1995-2008 – z wyłączeniem roku 2007 – średnio każdego roku ujawniono 165 pokrzywdzonych. Rok 2008, w którym ujawniono 315 osób pokrzywdzonych jest znaczący i – choć nie można wysnuć pewnego wniosku o tendencji wzrostowej zjawiska, to jednak fakt ten powinien być traktowany jako sygnał alarmujący.

Liczba osób pokrzywdzonych w latach 1995-2008

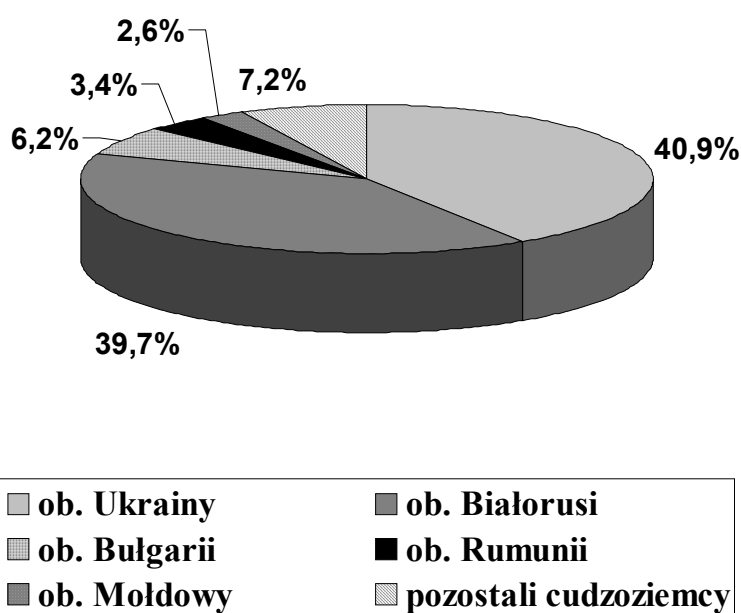
Liczba ofiar – cudzoziemców			
Narodowość	2007	2008	w latach 1995-2008
Ukraina	24	65	263
Białoruś	15	10	255
Bułgaria	-	12	40
Rumunia	-	4	22
Mołdowa	-	-	17
Rosja	-	2	14
Łotwa	-	-	8
Wietnam	-	-	7
Litwa	-	1	6
Sri Lanka	-	-	4
Mongolia	-	-	3
Kostaryka	-	-	2
Senegal	1	-	1
Kenia	1	-	1
Ogółem	41	94	643

Tab. 5. Liczba ofiar – cudzoziemców.

W latach 1995-2008 na terenie Polski **zidentyfikowano 643 cudzoziemców jako ofiary handlu ludźmi**. Ich liczba w ciągu ostatnich dwóch lat wzrosła dość znacznie: w okresie 2007-2008 ujawniono 135 ofiar cudzoziemskich (tj. w roku 2007 – 41 ofiar, w 2008 – 94 ofiary).

Należy podkreślić, że wśród ofiar cudzoziemskich **dominują obywatele dwóch państw: Ukrainy i Białorusi** – łącznie stanowią oni 80,6% wszystkich cudzoziemskich ofiar ujawnionych na terenie Polski. W ciągu ostatnich dwóch lat jako ofiary przestępstwa handlu ludźmi zidentyfikowano 89 ob. Ukrainy i 25 ob. Białorusi. W odniesieniu zwłaszcza do obywateli Ukrainy wzrost ten jest znaczący – do roku 2007 stanowili oni drugą grupę cudzoziemców zagrożoną tym przestępstwem; obecnie – pierwszą.

Ofiary cudzoziemskie w statystykach prokuratorskich w latach 1995-2008

Analiza **danych prokuratorskich** wykazała, że w okresie 2007-2008 odnotowano wzrost liczby osób pokrzywdzonych przestępstwem handlu ludźmi, zwłaszcza obywateli Bułgarii, Rumunii; w dalszej kolejności – obywateli Rosji, Litwy, Senegal i Kenii.²⁶ W prezentowanych statystykach prokuratorskich nie znalazły się ofiary z Nigerii i Somalii – osoby włączone do *Programu wsparcia i ochrony ofiary/świadka handlu ludźmi*.²⁷ Fakt identyfikacji w Polsce ofiar z krajów afrykańskich to istotna, nowa tendencja w obrazie zjawiska.

Statystyczny obraz zjawiska handlu ludźmi nie byłby pełny bez informacji na temat liczby pokrzywdzonych, którzy skorzystali z pomocy i wsparcia **Fundacji La Strada**, która, począwszy od roku 2006, realizuje na zlecenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji zarówno *Program wsparcia i ochrony ofiary/świadka handlu ludźmi* przeznaczony dla cudzo-

²⁶ Na początku 2009 r. zidentyfikowano ofiarę handlu ludźmi pochodzącą z Ugandy (m.in. Dziennik, z dn. 13.01.2009 r., rubryka: Kraj, s. 6).

²⁷ Zob. A. Suda, *Program wsparcia i ochrony ofiary/świadka handlu ludźmi (cudzoziemca) w latach 2006-2008*, (w:) *Handel ludźmi w Polsce. Materiały do raportu 2009*, s. 65-80.

ziemców, jak również – od kwietnia 2009 r. – zadanie publiczne pn. *Krajowe Centrum Interwencyjno-Konsultacyjne dla Ofiar Handlu Ludźmi*.

Liczba ofiar korzystających ze wsparcia „La Strady”
2005 rok – 224 osoby (w tym 147 ob. Polski)
2006 rok – 230 osób (w tym 198 ob. Polski)
2007 rok – 276 osób (w tym 200 ob. Polski)
2008 rok – 306 osób (w tym 253 ob. Polski)

Tab. 6. Liczba ofiar korzystających ze wsparcia La Strady.

W latach 2005-2008 La Strada udzieliła wsparcia 1036 osobom, w tym 798 obywatelom Polski (77%) i 238 cudzoziemcom (33%). W badanym okresie odnotowano stopniowy wzrost liczby ofiar zgłaszających się po pomoc do tej organizacji.

Podkreślić przy tym należy, iż dostępne **statystyki Międzynarodowej Organizacji ds. Migracji (IOM)**²⁸ – organizacji m.in. udzielającej pomocy ofiarom handlu ludźmi wskazują, iż znaczna liczba obywateli tych państw, dla których Polska stanowiła kraj docelowy, nie jest w Polsce identyfikowana jako osoby pokrzywdzone tym przestępstwem, a co za tym idzie, nie otrzymuje pomocy i wsparcia. Począwszy od roku 2002 do końca roku 2008 IOM w Mińsku udzieliło pomocy 198 obywatelom Białorusi, natomiast IOM w Kijowie aż 791 obywatelom Ukrainy.

Znamienne jest również to, iż Polska (po Rosji) jest drugim krajem docelowym dla ofiar-obywateli Białorusi i trzecim (po Rosji i Turcji) dla obywateli Ukrainy.

Od roku 2006 zaobserwowano stały spadek liczby ofiar-obywateli Białorusi, którym IOM w Mińsku udzieliło pomocy: w roku 2006 liczba pokrzywdzonych wynosiła 36 osób, podczas gdy w 2008 – 18. Natomiast od stycznia do czerwca 2009 IOM w Mińsku udzieliło pomocy 5 obywatelom Białorusi.

W przypadku ofiar-obywateli Ukrainy, dla których Polska była krajem docelowym, znaczny wzrost liczby ofiar zaobserwowano w roku 2005 (114 osób) i 2006 (175 osób), podczas gdy w roku 2004 IOM w Kijowie udzieliło pomocy 64 pokrzywdzonym. Od roku 2006 IOM w Kijowie udziela rocznie pomocy 182 pokrzywdzonym przestępstwem handlu ludźmi.

Z kolei w latach 2002-2006 IOM w Kiszyniowie udzielił pomocy 23 obywatelom Mołdowy; Polska jest piątym z kolei krajem docelowym dla ofiar-obywateli Mołdowy.

Dane te potwierdzają fakt istnienia tzw. „ciemnej liczby” tego przestępstwa i jego ofiar, której istnienie może być spowodowane m.in. zastraszeniem ofiar przez sprawców i ich obawą przed kontaktem z organami ścigania. Największa liczba ofiar, zarówno w przypadku obywateli Białorusi, jak i Ukrainy, została skierowana do IOM przez inne organizacje pozarządowe, przy czym niektóre ofiary do tych organizacji zgłosiły się samodzielnie, inne zostały odesłane do nich przez organy ścigania.

Należy podkreślić, iż przedstawione statystyki nie obrazują wszystkich tendencji w zakresie zjawiska handlu ludźmi w Polsce. Ma to miejsce w przypadku podejrzeń zaistnienia przypadków **handlu ludźmi do pracy przymusowej**, których nie odnotujemy w dostępnych statystykach nie tylko z uwagi na sposób gromadzenia danych niewyróżniający form

²⁸ Statystyki dostępne na stronie IOM <http://iom.fi/content/view/151/131/> oraz udostępnione dzięki uprzejmości IOM na Białorusi.

handlu ludźmi, ale przede wszystkim z uwagi na fakt, iż do tej pory tylko jedna sprawa zakończyła się wyrokiem sądowym (tj. sprawa ob. Wietnamu zmuszanego do pracy na bazarach²⁹).

Z danych Straży Granicznej, Państwowej Inspekcji pracy oraz Fundacji La Strada otrzymanych przez Zespół do Spraw Handlu Ludźmi MSWiA wynika, że na terenie Polski dość często dochodzi do **łamania praw pracowniczych w stosunku do cudzoziemców**, o czym świadczą skargi otrzymywane w okresie od stycznia do czerwca 2009 r. przez PIP, głównie od obywateli Filipin, Indii czy Ukrainy; wszystkie skargi dotyczyły 215 osób. Wniezione skargi dotyczyły w większości niewypłacenia wynagrodzenia za pracę, a także niepotwierdzenia na piśmie rodzaju i warunków umowy o pracę, nieprzestrzegania przepisów o czasie pracy itp.

Z kolei Straż Graniczna stwierdziła fakt naruszenia praw pracowniczych w stosunku do obywateli Ukrainy, Mołdowy, Chin i Uzbekistanu (45 cudzoziemców). Należy podkreślić, iż zidentyfikowane przypadki nie potwierdziły zaistnienia faktu handlu ludźmi, niemniej wskazały, iż po pierwsze, cudzoziemcy są grupą zagrożoną tym przestępstwem; po drugie, istnieją luki prawne, które mogą być łatwo wykorzystane przez nieuczciwych pracodawców.

Z doniesień prasowych³⁰ wynika, iż ofiarami tego przestępstwa mogą stać się osoby azjatyckiego pochodzenia – obywatele Chin i Korei, wykorzystywani jako tania siła robocza w budownictwie. W tego typu przypadkach cudzoziemcy są delegowani do Polski w ramach tzw. usługi eksportowej i przy braku przedstawicielstwa zagranicznej formy na terenie RP przeprowadzenie w niej kontroli w oparciu o obowiązujące przepisy nie jest możliwe.

Na początku 2009 r. media doniosły ponadto o grupie obywaterek Mongolii wykorzystywanych w pracy w zakładzie krawieckim³¹ oraz o grupie obywateli Tadżykistanu wykorzystywanych do rozładowywania kamieni³² – ciężkiej pracy, wykonywanej niezgodnie z prawem (ogłoszenie o pracę dotyczyło zatrudnienia dla kierowców tirów), za którą nie dostali wynagrodzenia.

Również **dane IOM w Kijowie**³³ potwierdzają zmianę celu eksploatacji i profilu ofiar. Np. w przypadku obywateli Ukrainy, zbiorcze dane dotyczące wszystkich ofiar wykorzystywanych za granicą pokazują, iż począwszy od 2007 roku liczba ofiar wykorzystywanych w celach eksploatacji seksualnej jest zbliżona do liczby ofiar wykorzystywanych w pracy przymusowej: w roku 2006, 597 osób było wykorzystanych w prostytucji, 320 osób – w pracy przymusowej, podczas gdy w roku 2008 – 392 osoby były wykorzystane w prostytucji i aż 404 osoby w pracy przymusowej.

---

²⁹ Więcej o tej sprawie w artykule K. Karsznickiego, *Handel ludźmi w świetle badań...*, (w:) *Handel ludźmi w Polsce...*, s. 51-52 oraz w artykule *Zwalczanie przestępstwa handlu ludźmi przez Straż Graniczną*, oprac. KGSG, (w:) *Handel ludźmi w Polsce...*, s. 68.

³⁰ http://miasta.gazeta.pl/warszawa/1.95190.6859750.Chinczycy_juz_nie_koczuja_pod_ambasada.html z dn. 27.07.2009 r.; http://wyborcza.pl/1,75478,6841959,Chinczycy_czekaja_do_skutku.html?utm_source=RSS&utm_medium=RSS&utm_campaign=4809345 z dn. 21.07.2009 r.; oraz *Chiński żywy towar*, Gazeta Wyborcza, Stołeczna z dn. 06.06.2008 r.

³¹ <http://interwencja.interia.pl/news?inf=1144709> z dn. 18.07.2008 r.

³² TVP info, *Szukali pracy w Polsce, zostali oszukani*, z dn. 14.01.2009 r.

http://www.tvp.info/news_wydruk.html?news=862939

³³ Statystyki dostępne na stronie IOM <http://iom.fi/content/view/151/131/>

Rok	Liczba ofiar poniżej 15 roku życia
2002	18
2003	21
2004	2
2005	10 osób w wieku 16 i 17 lat
2006	9
2007	4 osoby w wieku 15 lat i 2 osoby w wieku 16 lat
2008	5 osób w wieku 17 lat i 2 osoby w wieku 16 lat
Ogółem	60 (w tym osoby w wieku 16 i 17 lat)

Tab. 7. Liczba ofiar małoletnich.

Liczba ofiar małoletnich w latach 2002-2008 wynosiła 60 osób. W ostatnich dwóch latach (2007-2008) nie zidentyfikowano osób do 15 roku życia, jak miało to często miejsce w latach poprzednich, niemniej w tym czasie zidentyfikowano 13 małoletnich między 15 a 18 r.ż.

Liczba ofiar		
Rok	korzystających z ochrony Policji	wobec których zasto- sowano art. 316 § 3 k.p.k.
2002	11	13
2003	3	16
2004	2	10
2005	-	10
2006	-	-
2007	-	2
2008	4	5
Ogółem	20	56

Tab. 8. Liczba ofiar korzystających z ochrony Policji i ofiar, wobec których zastosowano art. 316 § 3 k.p.k.

W latach 2002-2008 **Policja udzieliła ochrony 20 ofiarom handlu ludźmi**. W tym okresie za pokrzywdzonych uznano 2087 osób. Z pewnością nie wszystkie osoby potrzebowały takiej ochrony (np. ofiary zmuszane do pracy przymusowej), niemniej tak mała liczba zastosowań ochrony Policji, z uwagi na zastraszanie nie tylko ofiar handlu ludźmi, ale i członków ich rodzin, budzi wątpliwości co do stosowanej praktyki.

Z danych statystycznych Prokuratury wynika fakt coraz rzadszego zastosowania **przesłuchania w trybie art. 316 § 3 k.p.k.**, tj. przesłuchania świadka przez sąd na etapie postępowania przygotowawczego. Jest to niezwykle ważny przepis, gdyż często w przypadku handlu kobietami cudzoziemki, po złożeniu zeznań w śledztwie, chcą jak najszybciej wrócić do swojego ojczystego kraju i istnieje obawa, że nie stawią się na rozprawie w celu powtórnego złożenia zeznań.³⁴

Łącznie w latach 2002-2008 z tego trybu korzystano 56 razy, przy czym w roku 2008 zaledwie 5 razy, w 2007 – 2 razy. Z wyjątkiem roku 2006, w latach poprzednich z tego przepisu prokuratura korzystała średnio 12 razy.

3). Dane statystyczne z sądów powszechnych³⁵

W badanym okresie w stosunku do wszystkich osób skazanych za przestępstwo handlu ludźmi, zarówno z art. 204 § 4 k.k., jak i z art. 253 § 1 k.k. sądy orzekały karę pozbawienia wolności.

Należy jednak podkreślić, że niezwykle często były to kary z warunkowym zawieszeniem ich wykonania w przypadku **przestępstwa zmuszania od uprawiania prostytucji za granicą**, gdzie **odsetek kar z warunkowym zawieszeniem wyniósł aż 74,3%** (26 z 35 wyroków).

Natomiast w przypadku przestępstwa **handlu ludźmi** opisanego w **art. 253 § 1 k.k.** był niższy i wynosił **22,6%** (19 z 84 wyroków). Praktyka orzekania kar z warunkowym zawieszeniem ich wykonania w przypadku przestępstwa handlu ludźmi, a zatem przestępstwa z użyciem przemocy, często popełnianego w ramach przestępczości zorganizowanej oraz z uwagi na grożące ofiarom i ich rodzinom niebezpieczeństwo musi budzić pewne wątpliwości.

W latach 2003-2008 za przestępstwo z art. 204 § 4 k.k. skazano jedną osobę na karę pozbawienia wolności bez warunkowego zawieszenia jej wykonania – kara 3 lat pozbawienia wolności. W stosunku do pozostałych 10 osób sądy wydały wyroki nieprzekraczające 2 lat pozbawienia wolności w zawieszeniu.

Z kolei za przestępstwo z art. 253 § 1 k.k. w tym okresie sądy skazały 50 osób, przy czym wobec 12 osób orzekły karę pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania (kary te nie przekraczały 2 lat pozbawienia wolności). W stosunku do pozostałych 38 osób sądy orzekły bezwzględną karę pozbawienia wolności, skazując sprawców tego przestępstwa na kary nieprzekraczające 5 lat pozbawienia wolności.

W roku 2008 za przestępstwo handlu ludźmi skazano więcej mężczyzn (4 osoby) niż kobiet (1 osoba), przy czym 1 osoba została skazana na karę pozbawienia wolności między 1-2 lata w zawieszeniu, 2 osoby na karę 3 lat pozbawienia wolności i 2 osoby na karę 3-5 lat pozbawienia wolności. Biorąc pod uwagę ustawowe zagrożenie karą, wyroki w sprawach z 253 § 1 k.k. należy uznać za niskie.

Od roku 2001 sądy polskie częściej skazywały za przestępstwo z art. 253 § 1 k.k. niż 204 § 4 k.k.

W sumie w latach 1998-2008 polskie sądy skazały za przestępstwa handlu ludźmi 110 osób, przy czym 31 osób zostało skazanych za przestępstwo z art. 204 § 4 k.k., natomiast 79 osób za przestępstwo z art. 253 § 1 k.k. Dodać przy tym należy, iż w analizowanym okresie 9 osób zostało skazanych za granicą.

³⁴ Zob. K. Karsznicki, *Handel ludźmi w świetle badań...*, (w:) *Handel ludźmi w Polsce...*, Warszawa 2007, s. 58.

³⁵ Tabele zostały opracowane na podstawie danych Wydziału Statystyki Ministerstwa Sprawiedliwości.

Prawomocnie skazani dorośli według przestępstwa i wymiaru kary – czyn główny art. 204 § 4 k.k.				
Rok	Liczba skazań	Kara pozbawienia wolności	Kara pozbawienia wolności bez warunkowego zawieszenia wykonania kary	Kara pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem wykonania kary
1998	6	6	2	4
1999	8	8	3	5
2000	4	4	2	2
2001	3	3	-	3
2002	3	3	1	2
2003	1	1	-	1
2004	-	-	-	-
2005	7	7	1	6
2006	1	1	-	1
2007	1	1	-	1
2008	1	1	-	1
Ogółem	35	35	9	26

Tab. 9. Prawomocnie skazani dorośli według przestępstwa i wymiaru kary – czyn główny art. 204 § 4 k.k.

Prawomocnie skazani dorośli według przestępstwa i wymiaru kary – czyn główny art. 253 § 1 k.k.				
Rok	Liczba skazań	Kara pozbawienia wolności	Kara pozbawienia wolności bez warunkowego zawieszenia wykonania kary	Kara pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem wykonania kary
1998	2	2	1	1
1999	2	2	2	-
2000	3	3	3	-
2001	7	6	6	1
2002	20	20	15	5
2003	5	5	4	1
2004	16	16	13	3
2005	9	9	4	5
2006	13	13	11	2
2007	3	3	2	1
2008	4	4	4	-
Ogółem	84	83	65	19

Tab. 10. Prawomocnie skazani dorośli według przestępstwa i wymiaru kary – czyn główny art. 253 § 1 k.k.

Być może na fakt częstszych skazań za przestępstwo z art. 253 § 1 k.k. miała wpływ większa wiedza organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości o tym, czym jest zjawisko handlu ludźmi. Należy przypomnieć, że w roku 2003 Polska ratyfikowała Protokół z Palermo zawierający definicję tego przestępstwa, którą służby i instytucje są zobowiązane się posługiwać w sprawach o handel ludźmi.

Łącznie **liczba skazanych** (zarówno przez sądy polskie skazujące zarówno obywateli polskich, jak i cudzoziemców oraz sądy za granicą skazujące obywateli polskich) wynosiła **119 osób**.

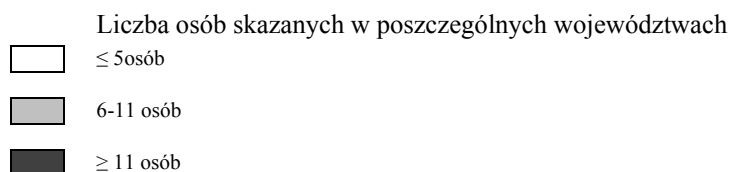
Prawomocnie skazane osoby dorosłe według wyszczególnionych kwalifikacji prawnych i miejsca popełnienia przestępstwa – czyn główny (art. 204 § 4 k.k. i art. 253 § 1 k.k.)			
Rok	Kwalifikacja prawna	Osoby skazane	Miejsce – województwa
1998	Art. 204 § 4 k.k.	6	3 – katowickie, 1 – gorzowskie, 1 – wrocławskie, 1 – zielonogórskie
	Art. 253 § 1 k.k.	2	1 – bielskie, 1 – zagranica
1999	Art. 204 § 4 k.k.	8	3 – lubuskie, 2 – podlaskie, 1 – dolnośląskie, 1 – opolskie, 1 – zachodniopomorskie
	Art. 253 § 1 k.k.	2	2 – małopolskie
2000	Art. 204 § 4 k.k.	4	2 – lubuskie, 1 – dolnośląskie, 1 – świętokrzyskie,
	Art. 253 § 1 k.k.	3	1 – dolnośląskie, 1 – lubelskie, 1 – lubuskie
2001	Art. 204 § 4 k.k.	3	2 – wielkopolskie, 1 – lubuskie
	Art. 253 § 1 k.k.	7	3 – lubuskie, 3 – mazowieckie, 1 – zachodniopomorskie
2002	Art. 204 § 4 k.k.	3	1 – dolnośląskie, 1 – opolskie, 1 – zagranica,
	Art. 253 § 1 k.k.	20	4 – dolnośląskie, 9 – lubuskie, 1 – mazowieckie, 1 – pomorskie, 1 – śląskie, 1 – zachodnio-pomorskie, 3 – zagranica
2003	Art. 204 § 4 k.k.	1	1 – pomorskie
	Art. 253 § 1 k.k.	5	2 – lubuskie, 1 – mazowieckie 2 – zachodnio-pomorskie
2004	Art. 204 § 4 k.k.	-	-
	Art. 253 § 1 k.k.	16	1 – dolnośląskie, 2 – kujawsko-pomorskie, 1 – lubuskie, 1 – mazowieckie, 1 – opolskie, 7 – podkarpackie, 1 – świętokrzyskie, 2 – warmińsko-mazurskie
2005	Art. 204 § 4 k.k.	7	1 – opolskie, 2 śląskie, 1 – warmińsko-mazurskie, 1 – zachodnio-pomorskie, 2 – zagranica
	Art. 253 § 1 k.k.	9	1 – dolnośląskie, 1 – kujawsko-pomorskie, 3 – lubuskie, 1 – mazowieckie, 1 – pomorskie, 2 – warmińsko-mazurskie
2006	Art. 204 § 4 k.k.	1	1 – zachodnio-pomorskie
	Art. 253 § 1 k.k.	13	1 – lubuskie, 2 – mazowieckie, 4 – pomorskie, 1 – warmińsko-mazurskie, 1 – lubelskie, 2 – podlaskie, 1 śląskie, 1 – zagranica
2007	Art. 204 § 4 k.k.	1	1 – lubelskie
	Art. 253 § 1 k.k.	3	1 – lubuskie, 1 – podkarpackie, 1 – śląskie
2008	Art. 204 § 4 k.k.	1	1 – lubelskie
	Art. 253 § 1 k.k.	4	1 – lubuskie, 1 – dolnośląskie, 1 – podkarpackie, 1 – zagranica

Tab. 11. Miejsce popełnienia czynu zabronionego (okręgi w krajowym rejestrze karnym) przez prawomocnie skazanych dorosłych według przestępstwa i wymiaru kary – czyn główny (art. 204 § 4 k.k. i art. 253 § 1 k.k.).

Poniższa mapa ilustruje liczbę osób skazanych w latach 1998-2008 przez polskie sądy za popełnienie czynu z art. 253 § 1 k.k. oraz 204 § 4 k.k. Województwa podzielono na trzy grupy, przy czym do pierwszej, gdzie liczba osób skazanych nie przekraczała 5, znalazło się 8 województw (tj. woj. podlaskie, lubelskie, kujawsko-pomorskie, wielkopolskie, łódzkie, opolskie, świętokrzyskie i małopolskie).

W grupie drugiej liczba skazanych wynosiła od 6 do 11 osób – taką liczbę skazanych odnotowano w 6 województwach, głównie północnej Polski (woj. zachodnio-pomorskie, pomorskie oraz warmińsko-mazurskie), ale także centralnej (woj. mazowieckie) i południowej (woj. śląskie i podkarpackie).

Z kolei w grupie trzeciej znalazły się 2 województwa Polski południowo-zachodniej i zachodniej, gdzie odpowiednio liczba skazanych wynosiła 12 osób w woj. dolnośląskim i aż 30 osób w woj. lubuskim.

PODSUMOWANIE

Analizując dane statystyczne dotyczące przestępstwa handlu ludźmi w ostatnim okresie należy przede wszystkim podkreślić, iż **liczba osób pokrzywdzonych**, w porównaniu z poprzednimi latami (z wyłączeniem roku 2007) **była znaczna** – za pokrzywdzone uznano 315 osób. W ciągu ostatnich dwóch lat w sposób istotny **wzrosła także liczba ofiar cudzoziemskich**: ujawniono 135 osób pokrzywdzonych tym przestępstwem.

Dostępne **statystyki IOM w Kijowie i w Mińsku** dodatkowo wskazały na **dość dużą liczbę osób niezidentyfikowanych na terenie Polski jako ofiary handlu ludźmi** (gł. obywateli Ukrainy i Białorusi). Wskazać także należy fakt **istniejącej dysproporcji w stosunku do ofiar, które w tym czasie zostały objęte Programem wsparcia i ochrony ofiary/świadka handlu ludźmi** prowadzonym jako zadanie zlecone Ministra SWiA i przeznaczonego dla cudzoziemców. W latach 2006-2008 *Programem* zostało objętych 5 ob. Ukrainy i 3 ob. Białorusi, podczas gdy w odniesieniu jedynie do tego okresu IOM w Kijowie udzieliło wsparcia 546 pokrzywdzonym, a IOM w Mińsku 81 pokrzywdzonym tym przestępstwem. Rodzi się pytanie, dlaczego osoby te nie zgłosiły się do polskich organów ścigania czy organizacji pozarządowych po pomoc i dlaczego nie zostały przez organy ścigania zidentyfikowane jako pokrzywdzone.

Również **liczba przestępstw z art. 253 § 1 k.k. stwierdzonych przez Policję w roku 2008 była największa** w porównaniu z latami poprzednimi. Jednocześnie stwierdzono wzrost liczby przestępstw seksualnego wykorzystania zależności (art. 199 k.k.) oraz przestępstwa czerpania korzyści z cudzego nierządu (art. 204 § 1 i 2 k.k.).

W latach 2007-2008 zaobserwowano **wzrost liczby zakończonych postępowań prokuratorskich**, przy dość dużym odsetku umorzeń (ok. 47% postępowań w roku 2008).

W ostatnich dwóch latach odsetek oskarżonych wzrósł o ok. 50% w porównaniu z okresem 2005-2006 (140 oskarżonych w latach 2007-2008). **Jednocześnie w tym okresie sądy skazały zaledwie 9 osób za przestępstwo z art. 253 § 1 k.k. i 204 § 4 k.k.**

Zaobserwowany wzrost liczby pokrzywdzonych i oskarżonych w sprawach o handel ludźmi dowodzi **skuteczności działań Policji i Prokuratury**. Z kolei duża liczba postępowań przy **małej liczbie skazań** dowodzi faktu **powolności procedury sądowej** i choć przestępstwo handlu ludźmi nie jest w tej mierze wyjątkiem, to jednak z uwagi na jego charakter, tj. nastawienie sprawcy na wykorzystanie drugiego człowieka skutkujące poważnymi urazami psychicznymi u pokrzywdzonego, wskazane byłoby, aby czas ten był znacznie krótszy.

Na podstawie zebranych statystyk zaobserwowano uderzająco **dużą liczbę wyroków w zawieszeniu** wydawanych przez polskie sądy i to w przypadku przestępstwa charakteryzującego się znaczną brutalnością sprawców w stosunku do ofiar. Być może dane te stanowią potwierdzenie obserwacji, iż **słabym punktem** w systemie zwalczania tego zjawiska są **sędziowie**, którzy powinni zostać objęci szerszym niż do tej pory programem szkoleń nt. tego zjawiska.

Nie mniej istotny jest fakt **dużej liczby umorzeń postępowań**, który w ostatnich dwóch latach wynosił ponad 40%, co dowodzi trudności w prowadzeniu postępowań. Niestety dane ilościowe nie mogą w tym przypadku stanowić źródła wiedzy o tym, gdzie w odniesieniu do tego problemu istnieją słabości – w Policji czy w Prokuraturze.

ANALIZA POLSKIEGO PRAWA POD KĄTEM EFEKTYWNOŚCI ŚCIGANIA HANDLU LUDŹMI DO PRACY PRZYMUSOWEJ

1. Ocena regulacji prawnych odnoszących się do handlu ludźmi

W polskim kodeksie karnym problematyka handlu ludźmi uregulowana jest w art. 253 § 1 k.k.³⁶, art. 204 § 4 k.k.³⁷ i art. 8 przepisów wprowadzających kodeks karny³⁸. Art. 253 § 1 k.k. jako jedyny z wymienionych przepisów odwołuje się do pojęcia „handlu ludźmi”. Kodeks karny nie definiuje jednak pojęcia handlu ludźmi. Z prawnego punktu widzenia jest to problem częściowo pozorny, gdyż definicja handlu ludźmi zawarta jest w *Protokole o zapobieganiu, zwalczaniu oraz karaniu za handel ludźmi, w szczególności kobietami i dziećmi*, uzupełniającym Konwencję Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej, przyjętym przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 15 listopada 2000 r. Ratyfikacja tegoż Protokołu przez Polskę nastąpiła 26 września 2003 r. (Dz. U. z 2005 r., Nr 18, poz. 160), a zgodnie z art. 91 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r.³⁹, ratyfikowana umowa międzynarodowa, po jej ogłoszeniu w Dzienniku Ustaw, stanowi część krajowego stanu prawnego i powinna być bezpośrednio stosowana, chyba że jej stosowanie jest uzależnione od wydania ustawy.

Z drugiej strony należy wskazać, że zgodnie z treścią art. 4 Protokołu, jego przepisy mają zastosowanie tylko do przypadków, gdy przestępstwo handlu ludźmi ma charakter międzynarodowy i zostało popełnione w ramach zorganizowanej grupy przestępczej. Poprzestanie na bezpośrednim stosowaniu Protokołu prowadziłoby w związku z tym do sytuacji, w której zawarta w nim definicja nie byłaby wiążąca w odniesieniu do wszystkich zachowań polegających na handlu ludźmi w rozumieniu art. 253 k.k. W tej sytuacji wydaje się niezbędnym wprowadzenie definicji handlu ludźmi do kodeksu karnego zawierającego objaśnienia wyrażeń ustawowych. Jej wprowadzenie umożliwiłoby ściganie wszelkich zachowań polega-

---

³⁶ „Kto uprawia handel ludźmi nawet za ich zgodą, podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 3”; Dz. U. z 1997 r., Nr 88, poz. 553 z późn. zm.

³⁷ „Karze określonej w § 3 (od roku do lat 10 – przyp. red.) podlega, kto zwabia lub uprowadza inną osobę w celu uprawiania prostytucji za granicą”. Dz. U. z 1997 r., Nr 88, poz. 553 z późn. zm.

³⁸ „Kto powoduje oddanie innej osoby w stan niewolnictwa albo uprawia handel niewolnikami, podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 3”. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. (Dz. U. z 1997 r., Nr 88, poz. 553 z późn. zm.).

³⁹ Dz. U. z 1997 r., Nr 78, poz. 483.

jących na handlu ludźmi, nie tylko o charakterze międzynarodowym, popełnionych w ramach międzynarodowych grup przestępczych.

Zgodnie z treścią art. 3 pkt (a) Protokołu „Handel ludźmi oznacza werbowanie, transport, przekazywanie, przechowywanie lub przyjmowanie osób z zastosowaniem gróźb lub użyciem siły lub też z wykorzystaniem innej formy przymusu, uprowadzenia, oszustwa, wprowadzenia w błąd, nadużycia władzy lub wykorzystania słabości, wręczenia lub przyjęcia płatności lub korzyści dla uzyskania zgody osoby mającej kontrolę nad inną osobą, w celu jej wykorzystania. Wykorzystanie obejmuje, wykorzystanie prostytutki innych osób lub inne formy wykorzystania seksualnego, pracę lub usługi o charakterze przymusowym, niewolnictwo lub praktyki podobne do niewolnictwa, zniewolenie albo usunięcie organów ludzkich”.

Według punktu (b) „zgoda ofiary handlu ludźmi na zamierzone wykorzystanie określone w pkt (a) nie ma znaczenia, jeżeli posłużono się którąkolwiek z metod wymienionych w tym punkcie”.

Zgodnie z treścią punktu (c) „werbowanie, transport, przekazywanie, przechowywanie lub przyjmowanie dziecka celem jego wykorzystania uznawane jest za handel ludźmi nawet wówczas, gdy nie obejmuje żadnej z metod wymienionych w pkt (a)”.

„Za dziecko - zgodnie z pkt (d) uważa się osobę, która nie ukończyła 18 roku życia”.

Odrębny problem stanowi **konieczność harmonizacji sankcji w przepisach art. 253 § 1 k.k. i art. 204 § 4 k.k.** Nie znajduje żadnego racjonalnego uzasadnienia zróżnicowanie sankcji w wymienionych przepisach. Trudno wytłumaczyć, dlaczego ustawodawca surowiej traktuje sprawcę przestępstwa opisanego w art. 253 § 1 k.k. niż sprawcę przestępstwa opisanego w art. 204 § 4 k.k. (zagrożonego karą pozbawienia wolności od roku do lat 10), gdzie wymagane jest wystąpienie jednego z dodatkowych znamion w postaci zwabienia lub uprowadzenia, natomiast dla bytu zbrodni handlu ludźmi opisanego w art. 253 § 1 k.k. (zagrożonej karą pozbawienia wolności od lat 3) nie jest to konieczne i przestępstwo może zaistnieć nawet za zgodą ofiary, która ma świadomość, że jest przedmiotem handlu. Taka sytuacja wymaga zmiany przepisu art. 204 § 4 k.k. poprzez podwyższenie dolnego progu ustawowego zagrożenia z roku do lat 3 w celu harmonizacji z przepisem art. 253 § 1 k.k.

2. Ocena regulacji prawnych odnoszących się do pracy przymusowej

Zgodnie z treścią **Konwencji Nr 29 Międzynarodowej Organizacji Pracy dotyczącej pracy przymusowej lub obowiązkowej**, przyjętej w Genewie dnia 28 czerwca 1930 r.⁴⁰, za **pracę przymusową** uznaje się *„wszelką pracę lub usługi wymagane od jakiegokolwiek kary i do których dana osoba nie zgłosiła się dobrowolnie”*.

Praca przymusowa obejmuje **wszelkie działania**, które **odbierają** wykonywanej **pracy walor dobrowolności**. Nie jest na przykład pracą przymusową niezapewnienie pracownikowi ustawowej płacy minimalnej. Jednak działania mające zapobiec odejściu pracownika z zakładu pracy mieściłyby się w pojęciu pracy przymusowej.

W związku z tym, przy ocenie konkretnego zachowania powinny być brane pod uwagę następujące **kryteria**:

- a) czy wystąpiła przemoc fizyczna lub seksualna,
- b) czy pracownik miał ograniczoną możliwość przemieszczania się,
- c) czy doszło do pracy za rzekome długi (osoba staje się zabezpieczeniem spłacenia długu),

⁴⁰ Dz. U. z 1959 r., Nr 20, poz. 122.

- d) czy miało miejsce opóźnienie wypłaty wynagrodzenia lub odmowa wypłaty,
- e) czy zatrzymano paszport lub inne dokumenty tożsamości,
- f) czy doszło do kierowania gróźb wobec pracownika ze strony pracodawcy (w tym gróźb doniesienia władzom o nielegalnym pobycie)?

Na podstawie art. 2 **Konwencji Nr 29 MOP**, dotyczącej pracy przymusowej lub obowiązkowej, **pojęcie „praca przymusowa lub obowiązkowa” nie obejmuje:**

- a) pracy wymaganej w myśl ustawy o obowiązkowej służbie wojskowej,
- b) pracy lub usług wchodzących w zakres normalnych obowiązków obywatelskich,
- c) pracy lub usług wymaganych od jakiejś osoby w wyniku skazania jej przez władzę sądowną,
- d) wszelkiej pracy lub usług wymaganych w razie wojny, klęsk lub groźby klęsk,
- e) drobnych prac na cele społeczne wykonywanych w interesie ogółu.

Konstytucja RP gwarantuje wolność wyboru i wykonywania zawodu oraz wyboru miejsca pracy (art. 65 ust. 1). Ponadto zapewnia sprawowanie przez państwo nadzoru nad warunkami pracy (art. 24 zd. 2 Konstytucji), statuuje zakaz zatrudniania dzieci do lat 16 (art. 65 ust. 3), zapewnia kompetencje państwa do ustalenia minimalnego wynagrodzenia za pracę (art. 65 ust. 4) i maksymalnych norm czasu pracy (art. 66 ust. 2).

Polska ratyfikowała międzynarodowe akty prawne odnoszące się do problematyki pracy przymusowej i wykorzystywania pracowników, w tym między innymi:

- 1) Konwencję Nr 105 MOP o zniesieniu pracy przymusowej, przyjętą w Genewie 25 czerwca 1957 r. przez Konferencję Ogólną Międzynarodowej Organizacji Pracy⁴¹,
- 2) Europejską Konwencję Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, sporządzoną w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r.⁴²,
- 3) Konwencję Nr 182 MOP dotyczącą zakazu i natychmiastowych działań na rzecz eliminowania najgorszych form pracy dzieci, przyjętą w Genewie dnia 17 czerwca 1999 r.⁴³

Wszystkie postanowienia zawarte w wymienionych powyżej aktach prawnych są respektowane przez Polskę i znajdują odzwierciedlenie w polskich regulacjach prawnych.

Osoba dotknięta pracą przymusową w Polsce dysponuje następującymi **prawnymi środkami ochrony:**

- a) przed **sądami pracy** może dochodzić roszczeń ze stosunku pracy o naruszenie przepisów bhp, o niedzielenie urlopu wypoczynkowego, o niewypłacenie w terminie wynagrodzenia za pracę⁴⁴,
- b) przed **sądami cywilnymi** może dochodzić roszczeń związanych z wykonywaniem pracy w ramach stosunku cywilnoprawnego (na podstawie umowy zlecenia, umowy o dzieło)⁴⁵,
- c) przed **sądami karnymi** jest prowadzone postępowanie, jeżeli zachowanie pracodawcy nosi znamiona przestępstwa.

⁴¹ Dz. U. z 1959 r., Nr 39, poz. 240.

⁴² Dz. U. z 1933 r., Nr 61, poz. 284 z późn. zm.

⁴³ Dz. U. z 2004 r., Nr 139, poz. 1474.

⁴⁴ Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeks pracy (Dz. U. z 1974 r., Nr 24, poz. 141 z późn. zm.).

⁴⁵ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (Dz. U. z 1997 r., Nr 88, poz. 553 z późn. zm.).

Kodeks karny zawiera specjalny rozdział poświęcony przestępstwom przeciwko prawom osób wykonujących pracę zarobkową:

- a) **złośliwe naruszanie praw** (art. 218 k.k.⁴⁶),
- b) **narażenie pracownika na niebezpieczeństwo utraty życia albo ciężkiego uszczerbku na zdrowiu** (art. 220 k.k.⁴⁷),
- c) **niezawiadomienie o wypadku przy pracy** (art. 221 k.k.⁴⁸).

Odrębnego omówienia wymaga **kwestia nadzoru i kontroli podmiotów zatrudniających**. Zgodnie z treścią art. 24 Konwencji nr 29 Międzynarodowej Organizacji Pracy dotyczącej pracy przymusowej lub obowiązkowej, kontrolą powinny zająć się organy powołane do nadzorowania pracy wolnej. W polskim systemie prawnym takim organem nadzorującym i kontrolującym jest **Państwowa Inspekcja Pracy**. Zadania i kompetencje tego organu zostały precyzyjnie określone w Ustawie z dnia 13 kwietnia 2007 r. o Państwowej Inspekcji Pracy (Dz. U. z dnia 21 maja 2007 r.). Zgodnie z treścią art. 10 ust. 1 ustawy, do zadań Państwowej Inspekcji Pracy należy:

- 1) nadzór i kontrola przestrzegania przepisów prawa pracy, w szczególności przepisów i zasad bezpieczeństwa i higieny pracy, przepisów dotyczących stosunku pracy, wynagrodzenia za pracę i innych świadczeń wynikających ze stosunku pracy, czasu pracy, urlopów, uprawnień pracowników związanych z rodzicielstwem, zatrudniania młodocianych i osób niepełnosprawnych,
- 2) kontrola przestrzegania przepisów bezpieczeństwa i higieny pracy przy projektowaniu budowy, przebudowy i modernizacji zakładów pracy oraz stanowiących ich wyposażenie maszyn i innych urządzeń technicznych oraz technologii,
- 3) kontrola legalności zatrudnienia, innej pracy zarobkowej, wykonywania działalności oraz kontrola przestrzegania obowiązku:
  - informowania powiatowych urzędów pracy o zatrudnieniu bezrobotnego lub powierzeniu mu wykonywania innej pracy zarobkowej,
  - informowania powiatowych urzędów pracy przez bezrobotnych o podjęciu zatrudnienia, innej pracy zarobkowej lub działalności,
  - opłacania składek na Fundusz Pracy,
  - dokonania wpisu do rejestru agencji zatrudnienia działalności, której prowadzenie jest uzależnione od uzyskania wpisu do tego rejestru,
  - prowadzenie agencji zatrudnienia zgodnie z warunkami określonymi w przepisach o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy,
- 4) kontrola legalności zatrudnienia, innej pracy zarobkowej oraz wykonywania pracy przez cudzoziemców,
- 5) uczestnictwo w przyjmowaniu do eksploatacji wybudowanych lub przebudowanych obiektów budowlanych albo ich części w zakresie ustalonym w odrębnych przepisach,

---

⁴⁶ „Kto, wykonując czynności w sprawach z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych, złośliwie lub uporczywie narusza prawa pracownika wynikające ze stosunku pracy lub ubezpieczenia społecznego, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2”.

⁴⁷ „Kto, będąc odpowiedzialny za bezpieczeństwo i higienę pracy, nie dopełnia wynikającego stąd obowiązku i przez to naraża pracownika na bezpośrednie niebezpieczeństwo utraty życia albo ciężkiego uszczerbku na zdrowiu, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3”.

⁴⁸ „Kto wbrew obowiązkowi nie zawiadamia w terminie właściwego organu o wypadku przy pracy lub chorobie zawodowej albo nie sporządza lub nie przedstawia wymaganej dokumentacji, podlega grzywnie do 180 stawek dziennych albo karze ograniczenia wolności”.

- 6) kontrola wyrobów wprowadzanych do obrotu pod względem spełniania przez nie wymagań dotyczących bezpieczeństwa i higieny pracy, określonych w odrębnych przepisach,
- 7) podejmowanie działań polegających na zapobieganiu i eliminowaniu zagrożeń w środowisku pracy,
- 8) współdziałanie z organami ochrony środowiska w zakresie kontroli przestrzegania przez pracodawców przepisów o przeciwdziałaniu zagrożeniom dla środowiska,
- 9) kontrola przestrzegania wymagań bezpieczeństwa i higieny pracy określonych w ustawie z dnia 22 czerwca 2001 roku o organizmach genetycznie zmodyfikowanych,
- 10) opiniowanie projektów aktów pranych z zakresu prawa pracy,
- 11) prawo wnoszenia powództw, a za zgodą osoby zainteresowanej - uczestnictwo w postępowaniu przed sądem pracy, w sprawach o ustalenie istnienia stosunku pracy,
- 12) wydawanie i cofanie zezwoleń w przypadkach, o których mowa w art. 304 ustawy z dnia 26 czerwca 1974 r. - Kodeks pracy (Dz. U. z 1998 r., Nr 21, poz. 94 z późn. zm.),
- 13) udzielanie na pisemny wniosek osoby zainteresowanej informacji o minimalnych warunkach zatrudnienia pracowników, określonych w dziale drugim rozdziale IIa ustawy z dnia 26 czerwca 1974 roku - Kodeks pracy,
- 14) współpraca z urzędami państw członkowskich Unii Europejskiej odpowiedzialnymi za nadzór nad warunkami pracy i zatrudnienia pracowników, polegająca na:
  - udzielaniu informacji o warunkach zatrudnienia pracowników skierowanych do wykonywania pracy na terytorium państwa członkowskiego Unii Europejskiej na określony czas, przez pracodawcę mającego siedzibę na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej,
  - informowaniu o stwierdzonych wykroczeniach przeciwko prawom pracowników skierowanych do wykonywania pracy na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej na określony czas przez pracodawcę mającego siedzibę w państwie będącym członkiem Unii Europejskiej,
  - wskazywaniu organu nadzoru nad rynkiem pracy, właściwego do udzielania żądanej informacji ze względu na zakres jego działania,
- 15) ściganie wykroczeń przeciwko prawom pracownika określonych w Kodeksie Pracy, wykroczeń, o których mowa w art. 119-123 ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 roku o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy (Dz. U. Nr 99, poz. 1001, z późn. zm.), a także innych wykroczeń, gdy ustawy tak stanowią oraz udział w postępowaniu w tych sprawach w charakterze oskarżyciela publicznego,
- 16) wykonywanie innych zadań określonych w ustawie i przepisach szczególnych.

Zgodnie z treścią art. 10 ust. 2 ustawy z dnia 13 kwietnia 2007 r. o Państwowej Inspekcji Pracy do zadań tej instytucji należy ponadto nadzór i kontrola zapewnienia bezpiecznych i higienicznych warunków pracy:

- a) osobom fizycznym wykonującym pracę na innej podstawie niż stosunek pracy oraz osobom wykonującym na własny rachunek działalność gospodarczą w miejscu wyznaczonym przez pracodawcę lub przedsiębiorcę, nie będącego pracodawcą, na rzecz którego taka praca jest świadczona,
- b) przez podmioty organizujące pracę wykonywaną przez osoby fizyczne na innej podstawie niż stosunek pracy, w ramach prac społecznie użytecznych.

Tak zredagowany przez ustawodawcę zakres kompetencji Państwowej Inspekcji Pracy daje duże możliwości nadzoru i kontroli przez ten organ. Na gruncie aktualnie obowiązującej ustawy możliwa jest **kontrola nie tylko pracy wykonywanej legalnie**, ale także tej, która jest wykonywana **nielegalnie** („na czarno”).

Ustawa daje możliwości **monitorowania i nadzorowania działalności prywatnych pośredników werbujących do pracy za granicą** (dotyczy to nie tylko prywatnych biur pośrednictwa pracy, ale także agencji działających pod przykrywką, handlarzy ludźmi i przemytników działających w pojedynkę lub w sposób zorganizowany). Jest to o tyle istotne, że występujące dotychczas liczne przypadki handlu ludźmi w celu wykorzystania do pracy przymusowej miały miejsce w sektorze nieformalnym. Dlatego słusznie ustawodawca uznał, iż **inspekcje nie powinny być planowane wyłącznie w oparciu o oficjalny rejestr działalności**, lecz także powinny obejmować sektor nieformalny.

Funkcjonujące na rynku **prywatne biura pośrednictwa pracy** mogą być instytucjami, które pełnią istotną rolę w zapobieganiu handlowi ludźmi wykorzystywanymi do pracy przymusowej, w ten sposób, że **ograniczają tzw. „podziemie”**. Należy jednak pamiętać, że i w działalności legalnie występujących prywatnych biur pośrednictwa pracy istnieje przestrzeń dla występowania **złych praktyk**, np. poprzez:

- a) **ogłoszenia o nieistniejących miejscach pracy** w celu przyciągnięcia kandydatów,
- b) **przedstawienie innych niż w rzeczywistości warunków pracy i wysokości płacy** w celu zachęcenia kandydatów do pracy,
- c) **pobieranie dodatkowych opłat lub dwukrotne pobieranie opłat** (od pracodawcy i od pracownika) **za tę samą usługę**.

Złych praktyk nie wyeliminują jednak przepisy, lecz aktywna działalność organów powołanych do kontroli podmiotów zatrudniających i podmiotów pośredniczących w zatrudnianiu osób. Usprawnieniu funkcjonowania Państwowej Inspekcji Pracy mogłoby służyć stworzenie odpowiedniego **modelu współpracy z Policją i Strażą Graniczną**. Tak wypracowany model mógłby obejmować między innymi **monitoring prywatnych biur rekrutacji do pracy oraz oferty pracy w prasie i w Internecie**. Wymaga to jednak działań organizacyjnych, a nie legislacyjnych.

DZIAŁALNOŚĆ KONTROLNA PAŃSTWOWEJ INSPEKCJI PRACY W ZAKRESIE KONTROLI LEGALNOŚCI ZATRUDNIENIA CUDZOZIEMCÓW ORAZ NIELEGALNEGO POŚREDNICTWA PRACY

Kontrole legalności zatrudnienia są prowadzone przez Państwową Inspekcję Pracy od 1 lipca 2007 r., na mocy ustawy z dnia 13 kwietnia 2007 r. o Państwowej Inspekcji Pracy. Kontroli PIP w tym zakresie podlegają pracodawcy oraz przedsiębiorcy niebędący pracodawcami – na rzecz których jest świadczona praca przez osoby fizyczne, w tym przez osoby wykonujące na własny rachunek działalność gospodarczą.

Zgodnie z powołaną ustawą do **zadań Państwowej Inspekcji Pracy** należy m.in.:

- kontrola legalności zatrudnienia, innej pracy zarobkowej i wykonywania działalności,
- kontrola legalności zatrudnienia, innej pracy zarobkowej oraz wykonywania pracy przez cudzoziemców,
- kontrola przestrzegania obowiązku:
  - dokonania wpisu do rejestru agencji zatrudnienia działalności, której prowadzenie jest uzależnione od uzyskania wpisu do tego rejestru,
  - prowadzenia agencji zatrudnienia zgodnie z warunkami określonymi w przepisach o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy.

Zadania Państwowej Inspekcji Pracy obejmują ponadto ściganie wykroczeń określonych w ustawie z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy oraz udział w postępowaniu w tych sprawach w charakterze oskarżyciela publicznego.

W 2008 r. inspektorzy pracy przeprowadzili łącznie prawie 25,6 tys. kontroli, podczas których badano zagadnienia legalności zatrudnienia. W tej liczbie przeprowadzono:

- 24,2 tys. kontroli obejmujących tematykę legalności zatrudnienia i innej pracy zarobkowej obywateli polskich,
- 1820 kontroli legalności zatrudnienia, innej pracy zarobkowej oraz wykonywania pracy przez cudzoziemców,
- 470 kontroli przestrzegania przez agencje zatrudnienia przepisów o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy.

1. Kontrole legalności zatrudnienia, innej pracy zarobkowej oraz wykonywania pracy przez cudzoziemców

Ustawa o Państwowej Inspekcji Pracy gwarantuje inspektorom pracy szereg uprawnień w trakcie prowadzenia postępowania kontrolnego. Przykładowo inspektor ma prawo swobodnego wstępu na teren podmiotu kontrolowanego o każdej porze dnia i nocy.

Inspektorzy pracy są też uprawnieni do sprawdzania tożsamości osób wykonujących pracę lub przebywających na terenie podmiotu kontrolowanego, ich przesłuchiwanie i żądania oświadczeń w sprawie legalności zatrudnienia lub prowadzenia innej działalności zarobkowej. Ponadto inspektor może żądać od podmiotu kontrolowanego oraz od wszystkich pracowników lub osób, które są lub były zatrudnione, albo które wykonują lub wykonywały pracę na jego rzecz na innej podstawie niż stosunek pracy, w tym osób wykonujących na własny rachunek działalność gospodarczą, pisemnych i ustnych informacji w sprawach objętych kontrolą oraz wzywania i przesłuchiwania tych osób w związku z przeprowadzaną kontrolą.

Aby zapewnić skuteczność kontroli legalności zatrudnienia cudzoziemców, inspektorzy pracy podejmują kontrolę bez uprzedniego informowania pracodawcy o terminie jej rozpoczęcia (kontrole co do zasady są niezapowiedziane).

W przypadku uzyskania informacji o potencjalnym przebywaniu na terenie podmiotu kontrolowanego znacznej liczby osób nielegalnie wykonujących pracę, inspektorzy występują do organów Policji o zapewnienie pomocy. Kontrole planowane – które podejmuje się w wyniku skarg i zgłoszeń bądź w ramach interwencji lub akcji, po uzyskaniu informacji o nielegalnym zatrudnieniu cudzoziemców – są prowadzone wspólnie z organami uprawnionymi do kontroli legalności pobytu cudzoziemców (Straż Graniczna, Służba Celna lub Policja).

*

W ramach kontroli legalności zatrudnienia cudzoziemców inspektorzy pracy w 2008 r. badali w szczególności:

- Czy wykonywanie pracy przez cudzoziemca jest zgodne z deklarowanym przez niego celem pobytu na terytorium RP?
- Czy cudzoziemiec, któremu powierzono wykonywanie pracy na terytorium RP, posiada zezwolenie na pracę (jeżeli w danym przypadku jest ono wymagane)?
- Czy cudzoziemcowi powierzono wykonywanie pracy na stanowisku i na warunkach określonych w zezwoleniu na pracę?
- Czy z cudzoziemcem została zawarta umowa o pracę na piśmie?
- Czy zawarcie z cudzoziemcem umowy cywilnoprawnej było zgodne z charakterem świadczonej pracy?
- Czy cudzoziemiec został zgłoszony do ubezpieczenia społecznego?
- Czy za cudzoziemca zostały odprowadzone składki na Fundusz Pracy?

Kontrola rozpoczyna się od ustalenia liczby, tożsamości i charakteru pobytu osób wykonujących pracę lub przebywających na terenie podmiotu kontrolowanego. W tym celu inspektor pracy ma prawo żądania oświadczeń w sprawie legalności zatrudnienia lub prowadzenia innej działalności zarobkowej.

W trakcie kontroli inspektor analizuje dokumenty i informacje uzyskane od podmiotu kontrolowanego, w szczególności: dotyczące legalności zatrudnienia/wykonywania pracy

przez cudzoziemca (zezwoleńie na pracę, względnie oświadczenie pracodawcy o zamiarze powierzenia wykonywania pracy cudzoziemcowi), zawarte umowy – o pracę lub cywilnoprawne, listy obecności, listy płac, dokumenty zgłoszenia do ubezpieczenia społecznego, inne dokumenty potwierdzające charakter świadczonej pracy lub pobytu osób na terenie podmiotu kontrolowanego. Następnie dokumenty te są weryfikowane z informacjami uzyskanymi przez inspektora pracy w wyniku sprawdzenia tożsamości i charakteru pobytu osób wykonujących pracę lub przebywających na terenie podmiotu kontrolowanego oraz analizy złożonych oświadczeń i/lub protokołów przesłuchań świadków, treści skarg itp.

W razie stwierdzenia w wyniku kontroli przypadków nieprzestrzegania przepisów dotyczących legalności zatrudnienia, inspektor pracy kieruje do podmiotu kontrolowanego **wystąpienie o usunięcie stwierdzonych naruszeń**. Jeżeli kontrolujący ujawni wykroczenie określone w ustawie z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy, wówczas występuje z **wnioskiem do właściwego sądu o ukaranie** osób odpowiedzialnych za stwierdzone nieprawidłowości.

Ustawa o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy przewidywała w 2008 r. następujące wykroczenia w zakresie legalności zatrudnienia cudzoziemców:

- Kto powierza wykonywanie pracy cudzoziemcowi nieposiadającemu zezwolenia na pracę, lub na innym stanowisku, lub na innych warunkach niż określone w zezwoleniu na pracę, podlega karze grzywny nie niższej niż 3000 zł (art. 120 ust. 1 powołanej ustawy),
- Cudzoziemiec, który wykonuje pracę bez zezwolenia, lub na innym stanowisku, lub na innych warunkach niż określone w zezwoleniu na pracę, podlega karze grzywny nie niższej niż 1000 zł (art. 120 ust. 2).

*

W 2008 r. inspektorzy pracy przeprowadzili 1820 kontroli dotyczących legalności zatrudnienia i wykonywania pracy przez cudzoziemców. Objęto nimi 1682 podmioty, powierzające pracę w sumie 7889 cudzoziemcom.

Z podanej liczby zezwolenie na pracę na terytorium Polski było wymagane tylko od 3911 cudzoziemców, którzy byli zatrudnieni w 980 (54%) podmiotach poddanych kontroli. Pozostali obcokrajowcy, których dotyczyły kontrole, tj. 3978 osób, należeli do kategorii cudzoziemców zwolnionych z obowiązku posiadania zezwolenia na pracę.

Największa liczba skontrolowanych podmiotów prowadziła działalność w branży przetwórstwo przemysłowe (32%), handel i naprawy (18%), hotele i restauracje (9%) oraz budownictwo (9%). Ze względu na kryterium liczby osób zatrudnionych w zakładzie najczęściej skontrolowanych podmiotów zatrudniało do 9 osób (29%), zaś po 23 – 24% podmiotów objętych kontrolą należało do pozostałych kategorii (od 10 do 49 osób, od 50 do 249 osób oraz powyżej 250 osób).

Naruszenia przepisów stwierdzono w co czwartym podmiocie poddanym kontroli, w tym nielegalne wykonywanie pracy przez cudzoziemców – tzn. bez wymaganego zezwolenia na pracę, na innym stanowisku lub na innych warunkach niż określone w zezwoleniu, niezgodnie z deklarowanym celem pobytu bądź bez zawarcia wymaganych umów o pracę lub umów cywilnoprawnych – ujawniono w 166 podmiotach. Stanowi to 9% skontrolowanych zakładów, w których wykonywali pracę obcokrajowcy. Z tej liczby w 153 podmiotach wykazano nielegalne wykonywanie pracy przez cudzoziemców zobowiązanych do uzyskania zezwolenia na pracę (16% podmiotów zatrudniających cudzoziemców podlegających zezwoleniom).

Nielegalnie wykonywało pracę 343 obcokrajowców, tj. 4% ogółu skontrolowanych cudzoziemców, w tym 310 (8%) spośród poddanych kontroli cudzoziemców objętych obowiązkiem posiadania zezwolenia na pracę.

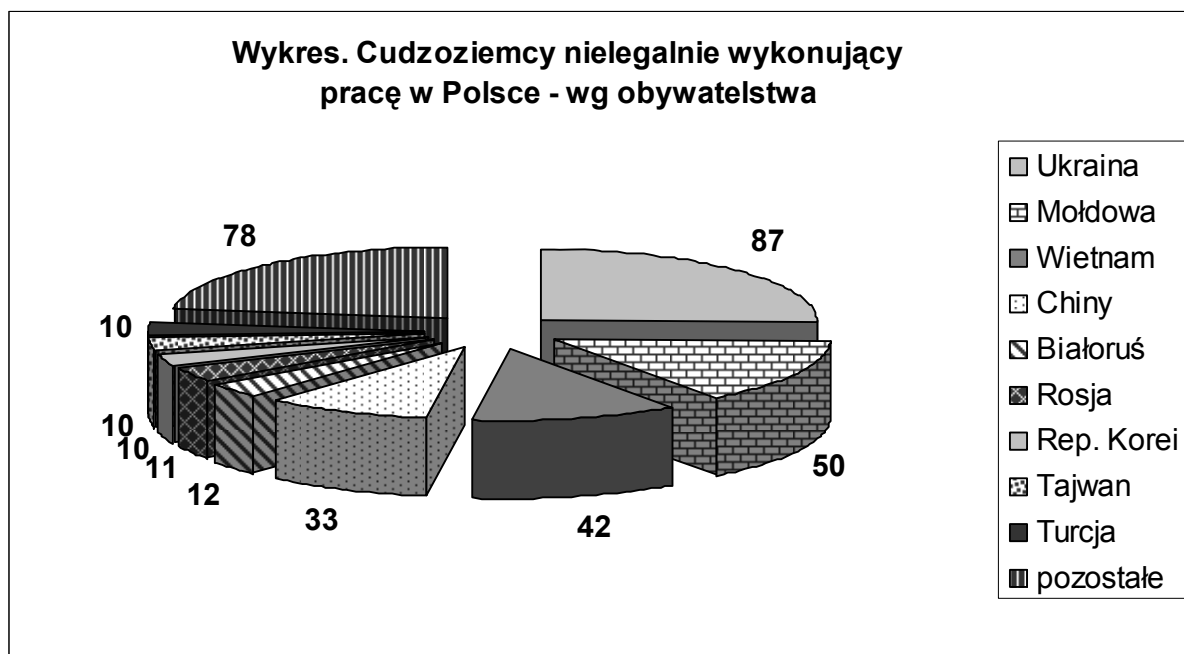
Najczęściej spotykanym uchybieniem był **brak wymaganego zezwolenia na pracę cudzoziemca** – wykazano go podczas 123 kontroli, w stosunku do 230 cudzoziemców.

Ponadto stwierdzono:

- wykonywanie pracy bez zawarcia wymaganych umów o pracę lub umów cywilnoprawnych – przez 136 cudzoziemców,
- wykonywanie pracy przez cudzoziemca przebywającego w Polsce nielegalnie bądź pracę niezgodnie z deklarowanym celem pobytu (tj. brak ważnej wizy lub innego dokumentu uprawniającego cudzoziemca do pobytu na terytorium Polski lub podstawa pobytu nieuprawnijająca cudzoziemca do wykonywania pracy) – 100 cudzoziemców,
- wykonywanie pracy na innym stanowisku lub na innych warunkach niż określone w zezwoleniu na pracę – 41 cudzoziemców.

Ogółem wykazano nielegalną pracę obywateli 41 krajów, z czego 50% (173 osoby) stanowili cudzoziemcy ze Wschodu – pochodzący z państw powstałych po rozpadzie byłego Związku Radzieckiego (w tym 87 obywateli Ukrainy, 50 obywateli Mołdowy, 12 obywateli Białorusi oraz 11 obywateli Rosji).

Druga pod względem liczebności **grupa obcokrajowców**, których nielegalna praca została ujawniona, to **obywatele krajów dalekowschodnich**. Dotyczyło to w sumie 108 cudzoziemców (31% nielegalnie pracujących), którzy pochodzili głównie z następujących państw: Wietnam – 42 osoby, Chiny – 33, Republika Korei – 10, Tajwan – 10. Szczegółowe dane zawiera wykres.

Nielegalna praca cudzoziemców była najbardziej nasiloną w następujących **branżach**: przetwórstwo przemysłowe (31% stwierdzonych przypadków – 107 nielegalnie pracujących obcokrajowców), handel i naprawy (24% – 81), hotele i restauracje (16% – 56), budownictwo (11% – 37).

Z punktu widzenia **kryterium wielkości zakładu** największą liczbę nielegalnie pracujących cudzoziemców ujawniono u pracodawców i przedsiębiorców zatrudniających **do 9 pracowników** (55% obcokrajowców, którzy nielegalnie wykonywali pracę). W znacznym stopniu problem ten dotyczył również podmiotów zatrudniających **od 10 do 49 osób** – wystąpiło tam 23% stwierdzonych przypadków nielegalnej pracy cudzoziemców.

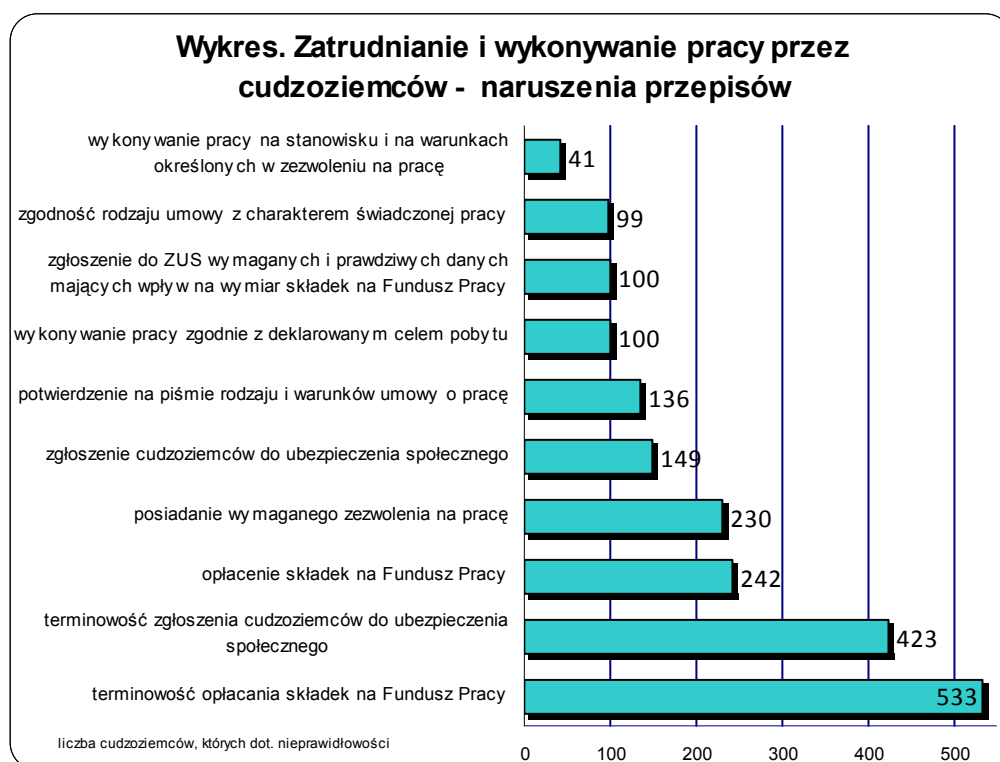
*

Ze względu na zwiększającą się z roku na rok skalę podejmowania pracy w Polsce przez obcokrajowców wzrasta też **ryzyko naruszenia ich praw w zakresie legalności zatrudnienia**. Dlatego w 2008 r. nasilono kontrole dotyczące przestrzegania wobec cudzoziemców **obowiązku zawierania umów o pracę w formie pisemnej, zgłaszania ich do ubezpieczenia społecznego oraz opłacania za nich składek na ubezpieczenie społeczne i Fundusz Pracy**.

Przeprowadzone kontrole wykazały, że 136 cudzoziemcom nie potwierdzono zawarcia umowy o pracę w formie pisemnej. Ponadto z 99 cudzoziemcami zawarto umowy cywilnoprawne w warunkach, w których powinien zostać nawiązany stosunek pracy. Do ubezpieczenia społecznego nie zgłoszono 149 cudzoziemców, a 423 zgłoszono ze znacznym opóźnieniem.

Naruszenia przepisów dotyczących opłacania składek na Fundusz Pracy zostały stwierdzone wobec 875 obcokrajowców (18% objętych kontrolą w tej kwestii), w tym składek na FP nie opłacono za 242 cudzoziemców, a za kolejnych 533 opłacono je nieterminowo.

Szczegółowe informacje nt. nieprawidłowości stwierdzonych w kwestii zatrudnienia i wykonywania pracy przez cudzoziemców zawiera wykres.

*

W rezultacie kontroli legalności zatrudnienia inspektorzy pracy skierowali wystąpienia do 800 pracodawców i przedsiębiorców. Wystosowano w nich ponad 1,5 tys. wniosków zobowiązujących do usunięcia nieprawidłowości dotyczących legalności zatrudnienia.

Kontrolując omawianą problematykę, inspektorzy pracy ujawnili **636 wykroczeń**, które zostały **popelnione przez 493 osoby**.

W stosunku do sprawców wykroczeń inspektorzy:

- nałożyli grzywny w drodze 30 mandatów karnych na łączną kwotę 43,5 tys. zł (średnia wysokość grzywny to 1450 zł);
- skierowali do sądów 329 wniosków o ukaranie (do 31 stycznia 2008 r. sądy wydały rozstrzygnięcia w 233 sprawach, przy czym w 215 przypadkach na sprawców nałożono grzywny na łączną sumę 457 tys. zł – średnia kwota grzywny wyniosła 2126 zł, wobec 4 obwinionych orzeczono karę nagany, a w 8 przypadkach uznano winę sprawcy i odstąpiono od wymierzenia kary);
- zastosowali 134 środki oddziaływania wychowawczego na podstawie art. 41 Kodeksu wykroczeń;
- w 24 przypadkach skierowali do Prokuratury zawiadomienia o podejrzeniu popełnienia przestępstwa.

Rezultatem działalności kontrolno-nadzorczej Państwowej Inspekcji Pracy w dziedzinie legalności zatrudnienia i wykonywania pracy przez cudzoziemców w 2008 r. było również **zatrzymanie przez Straż Graniczną lub Policję 97 cudzoziemców**, a także **76 decyzji o uchyleniu zezwolenia na pracę i 44 decyzje o wydaleniu cudzoziemca lub zobowiązaniu go do opuszczenia terytorium Rzeczypospolitej Polskiej** – wydanych przez Wojewodę, Straż Graniczną lub Policję w wyniku współdziałania Państwowej Inspekcji Pracy z ww. organami.

*

Realizując obowiązki określone w ustawie o Państwowej Inspekcji Pracy oraz w porozumieniach zawartych przez Głównego Inspektora Pracy (w tym w szczególności w Porozumieniu w sprawie zasad współdziałania pomiędzy Państwową Inspekcją Pracy i Strażą Graniczną, podpisanym w dniu 18 kwietnia 2008 r. przez Głównego Inspektora Pracy i Komendanta Głównego Straży Granicznej), **w 278 przypadkach zawiadomiono właściwe organy władzy i organy nadzoru nad warunkami pracy o naruszeniach przepisów w zakresie legalności zatrudnienia**. Dominowały powiadomienia kierowane **do wojewodów** – 102 przypadki, **Straży Granicznej** – 69 i **Zakładu Ubezpieczeń Społecznych** – 32.

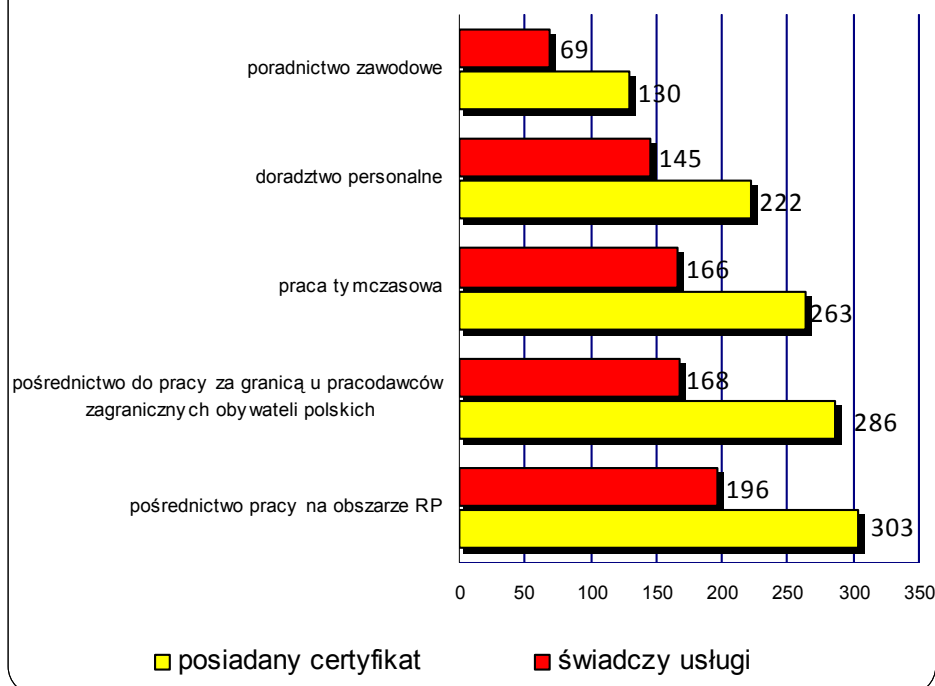
W 99 przypadkach przeprowadzono **wspólną kontrolę ze Strażą Graniczną**, **w 13 – z Policją i w 12 – ze Służbą Celną**.

Poza tym **w 112 przypadkach miały miejsce kontrole na wniosek organu współdziałającego**. Przeważały wnioski wojewodów (43 kontrole) i Straży Granicznej (31).

2. Przestrzeganie przez agencje zatrudnienia przepisów ustawy o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy

W 2008 r. inspektorzy pracy przeprowadzili 470 kontroli przestrzegania przez agencje zatrudnienia przepisów o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy. Skontrolowano 454 podmioty prowadzące agencje zatrudnienia, wśród których dominowały podmioty małe, zatrudniające do 9 pracowników (70% kontroli). Szczegółowe dane nt. struktury skontrolowanych agencji zatrudnienia według rodzaju prowadzonej działalności przedstawia wykres.

Wykres. Struktura agencji zatrudnienia według rodzaju prowadzonej działalności

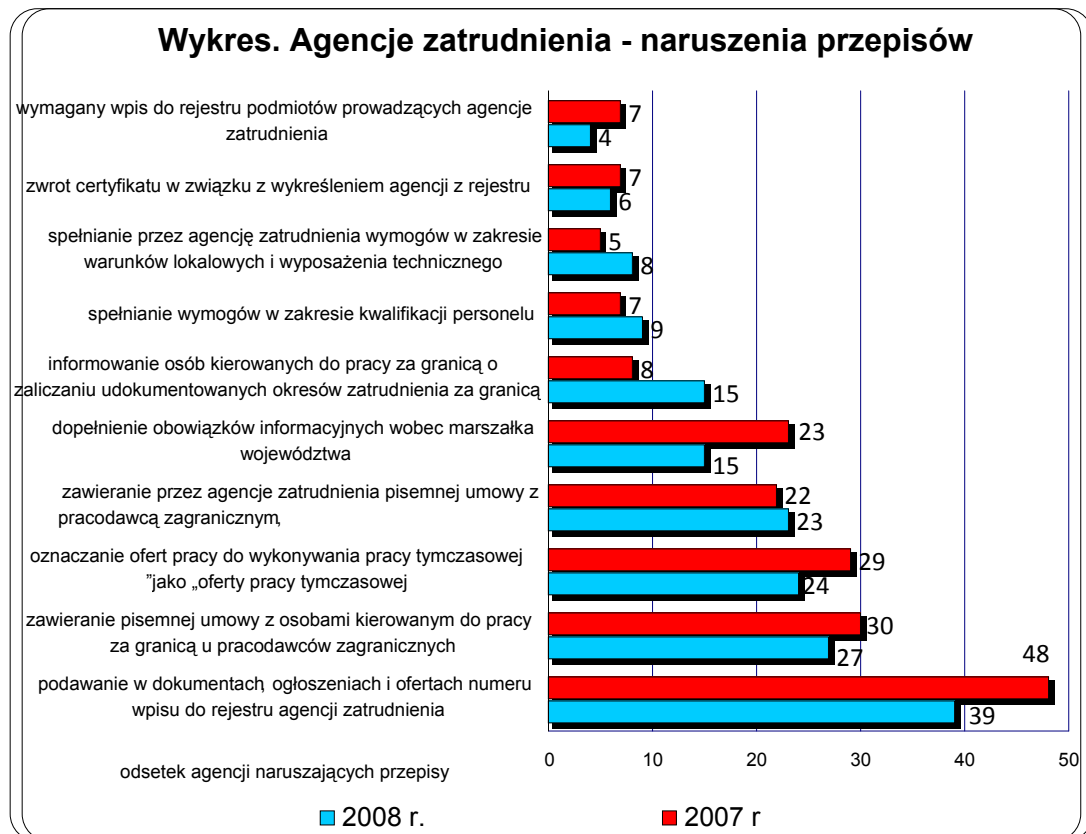

W ramach **kontroli prowadzonych w agencjach zatrudnienia** inspektorzy pracy w 2008 r. badali w szczególności:

- Czy agencja zatrudnienia prowadzi swoją działalność na podstawie wymaganego wpisu do rejestru podmiotów prowadzących agencje zatrudnienia?
- Czy agencja zatrudnienia spełnia wymagania w zakresie wyposażenia technicznego, warunków lokalowych i kwalifikacji personelu?
- Czy agencja przestrzega zakazu pobierania dodatkowych opłat, innych niż wymienione w art. 85 ust. 2 pkt 7 ustawy o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy?
- Czy dokumenty, ogłoszenia i oferty agencji zatrudnienia są sporządzane prawidłowo?
- Czy agencja pośrednictwa do pracy za granicą zawiera pisemne umowy z pracodawcą zagranicznym oraz z obywatelem polskim kierowanym do pracy za granicą?
- Czy agencja zatrudnienia przestrzega zakazu dyskryminacji osób, dla których poszukuje zatrudnienia lub innej pracy zarobkowej, ze względu na płeć, wiek, niepełnosprawność, rasę, pochodzenie etniczne, narodowość, orientację seksualną, przekonania polityczne, wyznanie religijne, przynależność związkową?
- Czy agencja zatrudnienia wywiązuje się z obowiązków informacyjnych wobec marszałka województwa, w tym z obowiązku przedstawiania marszałkowi województwa corocznych informacji o działalności agencji?
- Czy agencja zatrudnienia dokonała zwrotu certyfikatu wstępnego (certyfikatu) w związku z jej wykreśleniem z rejestru?

*

Nieprawidłowości stwierdzono w 66% agencji poddanych kontroli. Szczegółowe informacje przedstawia wykres.

Z ustaleń dokonanych przez inspektorów pracy wynika, że 19 agencji prowadziło działalność nielegalnie, tj. bez certyfikatu na co najmniej jeden rodzaj usług.

Najwięcej takich przypadków dotyczyło działalności w zakresie pośrednictwa do pracy za granicą u pracodawców zagranicznych (7 agencji) oraz pracy tymczasowej (6 agencji). Ponadto nielegalnie działało 5 agencji pośrednictwa pracy na terytorium RP oraz 3 agencje doradztwa personalnego i 2 agencje poradnictwa zawodowego.

W 2008 r. dominującymi uchybieniami było niezamieszczanie w dokumentach, ogłoszeniach i ofertach numeru wpisu do rejestru (39% agencji). W co czwartej agencji świadczącej usługi w zakresie pośrednictwa do pracy za granicą inspektorzy pracy stwierdzili zarówno niezawarcie pisemnej umowy pomiędzy agencją a osobą kierowaną do pracy za granicą lub nieprawidłową treść takiej umowy (obowiązek ten naruszono wobec 4636 osób), jak i analogiczne nieprawidłowości odnoszące się do umowy pomiędzy agencją a pracodawcą zagranicznym.

Również w co czwartej agencji pracy tymczasowej stwierdzono nieprawidłowości dotyczące sporządzania dokumentów, ogłoszeń i ofert lub nieoznaczanie ogłaszanych ofert pracy jako „oferty pracy tymczasowej”.

Ponad 15% agencji nie dopełniło obowiązków informacyjnych w stosunku do marszałka województwa, w tym 11% agencji nie przedstawiło w obowiązującym terminie rocznej informacji o działalności agencji zatrudnienia.

*

W wyniku kontroli przeprowadzonych w **agencjach zatrudnienia** w 2008 r. inspektorzy pracy wydali:

- 313 wystąpień zawierających 1719 wniosków, przy czym 776 wniosków dotyczyło nieprawidłowości w zakresie przestrzegania przez agencje zatrudnienia przepisów ustawy o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy,
- 47 wnioski o ukaranie do sądu grodzkiego (za 59 wykroczeń),
- 8 środków wychowawczych.

Popelnione wykroczenia dotyczyły najczęściej prowadzenia przez agencję zatrudnienia działalności bez wymaganego wpisu do rejestru podmiotów prowadzących agencję zatrudnienia (27% stwierdzonych wykroczeń).

W efekcie kontroli agencji zatrudnienia okręgowi inspektorzy pracy wystosowali 109 powiadomień do marszałków województw i 54 powiadomienia do wojewódzkich urzędów pracy, dotyczące stwierdzonych przypadków naruszenia warunków prowadzenia agencji zatrudnienia, o których mowa w przepisach o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy.

Jako wynik nieprawidłowości stwierdzonych przez inspektorów pracy **marszałkowie województw wykreślili z rejestru 12 agencji zatrudnienia.**

PROGRAM WSPARCIA I OCHRONY OFIARY/ŚWIADKA HANDLU LUDŹMI (CUDZOZIEMCA) W LATACH 2006-2008

I. GENEZA I PODSTAWY FUNKCJONOWANIA *Programu wsparcia i ochrony ofiary /świadka handlu ludźmi*

Program wsparcia i ochrony ofiary/świadka handlu ludźmi jest zadaniem publicznym realizowanym na zlecenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji przez wyłanianą każdorazowo w drodze otwartego konkursu organizację pozarządową.⁴⁹ W tym celu resort SWiA corocznie zabezpiecza w budżecie państwa środki finansowe (rzędu 150 tys. PLN) w ramach dotacji celowych na finansowanie lub dofinansowanie zadań publicznych zleczanych organizacjom pozarządowym.

Inicjatywa uruchomienia *Programu* jest w pierwszym rzędzie rezultatem implementacji zaleceń ratyfikowanego przez Polskę *Protokołu o zapobieganiu, zwalczaniu oraz karaniu za handel ludźmi, w szczególności kobietami i dziećmi* (tzw. *Protokołu z Palermo*), uzupełniającego Konwencję NZ przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej. Drugim elementem, który przyczynił się do jego powstania była *Dyrektywa Rady 2004/81/WE z dn. 29 kwietnia 2004 r. w sprawie zezwolenia na pobyt wydawanego obywatelom państw trzecich będącym ofiarami handlu ludźmi albo będącym wcześniej przedmiotem działań ułatwiających nielegalną migrację, którzy współpracują z właściwymi organami*.

Początki działań prowadzących do ustanowienia *Programu* sięgają 2001 r. Wówczas to został podpisany *Program współpracy między Rządami Rzeczypospolitej Polskiej i Republiki Czech a Biurem ds. walki z Narkotykami Zapobiegania Przestępczości/Centrum Zapobiegania Przestępczości Międzynarodowej ONZ* dotyczący projektu pn. „Reakcja prawno-karna na handel ludźmi w Czechach i Polsce”. Głównym zadaniem przedsięwzięcia była ocena działań potrzebnych w Polsce do ratyfikacji i implementacji *Protokołu z Palermo*. W tym celu grupa robocza z udziałem przedstawicieli MSWiA, Policji, Straży Granicznej, Urzędu ds. Repatriacji i Cudzoziemców, Ministerstwa Sprawiedliwości oraz Pełnomocnika ds. Równego Statusu Kobiet i Mężczyzn, jak również organizacji pozarządowych i środowisk akademickich opracowała m.in. *Model wsparcia/ochrony ofiary/świadka przestępstwa handlu ludźmi*, który to następnie jako projekt pilotażowy został przetestowany w województwie

---

⁴⁹ W latach 2006-2008 zadanie to realizowała Fundacja Przeciwko Handlowi Ludźmi i Niewolnictwu La Strada.

lubuskim na 20 przypadkach ofiar handlu ludźmi (10 cudzoziemcach i 10 obywatelach polskich).

W efekcie tych działań okazało się, że w Polsce problematyczną kwestią wciąż pozostaje tryb wydawania wizy pobytowej i jej ewentualne przedłużanie w przypadku cudzoziemskich ofiar handlu ludźmi nielegalnie przebywających na terytorium Polski. Istniejący wówczas krajowy porządek prawny nie przewidywał jednoznacznych sformułowań wskazujących na bezpośrednie prawo do pobytu dla cudzoziemców zidentyfikowanych jako pokrzywdzeni tym przestępstwem.

Do wprowadzenia tego typu zapisów do ustawodawstwa krajowego obligowała ww. Dyrektywa Rady 2004/81/WE z dn. 29 kwietnia 2004 r. Dokument ten nakazał państwom członkowskim UE implementację rozwiązań prawnych na poziomie krajowym, wprost przyznających cudzoziemskim ofiarom handlu ludźmi prawo do pobytu niezależnie od ich decyzji w kwestii współpracy z organami ścigania właściwymi do prowadzenia postępowania w sprawie zwalczania handlu ludźmi. W związku z tym, z dniem 1 października 2005 r., na skutek nowelizacji ustawy z dnia 13 czerwca 2003 r. o cudzoziemcach, weszły w życie przepisy uwzględniające powyższe wymogi Dyrektywy.

Zgodnie z art. 33 ust 1 pkt 5 ustawy o cudzoziemcach, *cudzoziemcowi może być wydana wiza pobytowa krajowa (...) jeżeli istnieje uzasadnione przypuszczenie, że cudzoziemiec jest ofiarą handlu ludźmi w rozumieniu decyzji ramowej Rady z dnia 19 lipca 2002 r. w sprawie zwalczania handlu ludźmi, potwierdzone przez organ ścigania właściwy do prowadzenia postępowania w sprawie zwalczania handlu ludźmi*. Powyższy zapis oznaczał ustanowienie w porządku krajowym instytucji „czasu do namysłu”, tj. czasu w trakcie którego ofiara podejmuje decyzję o współpracy z właściwymi władzami lub jej odmowie.

Obecnie, tj. od dnia 1 stycznia 2009 r., na skutek kolejnej nowelizacji **ustawy o cudzoziemcach**, obowiązuje **art. 53a ust 2 pkt 4 ustawy** (w miejsce art. 33 ust 1 pkt 5), zgodnie z którym: *Zezwolenie na zamieszkanie na czas oznaczony można udzielić cudzoziemcowi, który przebywa na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej nielegalnie, jeżeli organ właściwy do prowadzenia postępowania w sprawie zwalczania handlu ludźmi stwierdza, że cudzoziemiec jest prawdopodobnie ofiarą handlu ludźmi w rozumieniu decyzji ramowej Rady z dnia 19 lipca 2002 r. w sprawie zwalczania handlu ludźmi*. W efekcie tej zmiany przysługująca ofierze handlu ludźmi **wiza pobytowa na okres 2 miesięcy w celu podjęcia decyzji o współpracy z organami ścigania została zastąpiona zezwoleniem na zamieszkanie na czas oznaczony, przy jednoczesnym wydłużeniu instytucji „czasu do namysłu” z 2 do 3 miesięcy**.

Z dniem 1 października 2005 r. wprowadzona została również opcja dłuższego pobytu ofiary handlu ludźmi na terytorium Polski (do 6 miesięcy z możliwością przedłużenia) w przypadku, gdy pokrzywdzony od razu decyduje się na wspomnianą współpracę lub gdy wyrazi taką wolę w trakcie „czasu do namysłu”. Zgodnie bowiem z **art. 53 ust 1 pkt 15 ustawy o cudzoziemcach**, cudzoziemcowi można udzielić zezwolenia na zamieszkanie na czas oznaczony, jeśli *jest ofiarą handlu ludźmi w rozumieniu decyzji ramowej Rady z dnia 19 lipca 2002 r. w sprawie zwalczania handlu ludźmi i spełnia łącznie następujące warunki:*

- a) *przebywa na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej,*
- b) *podjął współpracę z organami właściwymi do prowadzenia postępowania w sprawie zwalczania handlu ludźmi,*
- c) *zerwał kontakty z osobami podejrzanymi o popełnienie czynów zabronionych związanych z handlem ludźmi.*

Wprowadzenie ww. przepisów do porządku prawnego nie oznaczało jednak całkowitego zlikwidowania problemu. Do rozwiązania wciąż pozostawała kwestia zabezpieczenia podstawowych potrzeb ofiar handlu ludźmi. W Polsce nie istniał żaden skoordynowany sys-

tem postępowania z ofiarami handlu ludźmi i udzielenia im niezbędnej pomocy. Organy ścigania nie dysponowały instrumentami, które pozwalałyby na zapewnienie ofierze potrzebnego jej wsparcia. Wsparcia udzielały jedynie organizacje pozarządowe, ale wyłącznie w stosunku do osób legalnie przebywających w Polsce. Natomiast w przypadku ofiar nielegalnie przekraczających granicę najczęstszą praktyką było ich wydalenie z terytorium RP. Chcąc zmienić tę niekorzystną sytuację, opracowano, a następnie wdrożono, założenia *Programu wsparcia i ochrony ofiary/świadka handlu ludźmi* (cudzoziemca).

Podstawowe cele *Programu* to:

- 1. zapewnienie ofierze prawa do godnego życia oraz realizacji przysługujących jej praw człowieka;**
- 2. wzbudzenie wśród ofiar zaufania do organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości, a przez to zwiększenie ich gotowości do współpracy z władzami.**

II. ZASADY FUNKCJONOWANIA *Programu wsparcia i ochrony ofiary/świadka handlu ludźmi*

Program jest uruchamiany wówczas, gdy cudzoziemiec (w wyniku samodzielnego zgłoszenia lub też na skutek zatrzymania) nawiązuje kontakt z organami ścigania, a następnie po przeprowadzonej z nim rozmowie zaistnieje przypuszczenie, że jest ofiarą handlu ludźmi. Warunkiem wzięcia udziału w *Programie* jest zerwanie przez ofiarę - cudzoziemca wszelkich kontaktów ze sprawcami, nie ma ona natomiast obowiązku złożenia zawiadomienia o popełnieniu przestępstwa. *Program* przewiduje bowiem możliwość objęcia pokrzywdzonego „czasem do namysłu”, w celu podjęcia przez niego decyzji o współdziałaniu z organami ścigania.

Program może być uruchomiony wyłącznie przez przedstawiciela organu ścigania, który zgodnie z *Algorytmem postępowania funkcjonariuszy organów ścigania w przypadku ujawnienia przestępstwa handlu ludźmi*, jeśli uzna, że dany cudzoziemiec może być pokrzywdzonym przestępstwem handlu ludźmi, wypełnia formularz zgłoszenia do *Programu* i przesyła go do koordynatora odpowiedzialnego za realizację *Programu* w MSWiA oraz do wiadomości do właściwych koordynatorów w Policji, Straży Granicznej i w prokuraturze. Koordynator w MSWiA potwierdza lub odrzuca dane zgłoszenie. W ciągu 3 lat funkcjonowania *Programu* tylko w jednym przypadku nastąpiła decyzja odmowna i wynikała z faktu, że osoba pokrzywdzona posiadała obywatelstwo polskie, *Program* natomiast jest przeznaczony wyłącznie dla ofiar cudzoziemskich. We wspomnianym przypadku ofiara również miała zagwarantowaną pomoc wynikającą z odpowiednich zapisów ustawy o pomocy społecznej.⁵⁰

Jeżeli ofiara wyrazi wolę uczestnictwa w *Programie*, jest niezwłocznie kontaktowana z przedstawicielem organizacji realizującej *Program*, który dokonuje rozeznania sytuacji cudzoziemca i w zależności od potrzeb zapewnia mu pomoc materialną, medyczną, psychologiczną i/lub prawną. Pokrzywdzony jest umieszczany w bezpiecznym ośrodku pod opieką przeszkolonego pracownika socjalnego. W ramach *Programu* cudzoziemiec ma więc zapewnione bezpieczne schronienie, wyżywienie, opiekę medyczną, wsparcie psychologiczne, konsultacje prawne, pomoc tłumacza oraz w razie potrzeby transport na terenie kraju.

W przypadku, gdy uczestnik *Programu* przebywa na terytorium Polski bez wymaganego zezwolenia, może on, zgodnie z przytoczonymi powyżej zapisami ustawy o cudzoziemcach, zalegalizować swój pobyt poprzez złożenie odpowiedniego wniosku do wojewody. W trakcie okresu na zastanowienie ofiara, która nie wyrazi zgody na współpracę z organami

---

⁵⁰ Zgodnie z art. 7 pkt. 7a ustawy o pomocy społecznej, *pomocy społecznej udziela się osobom i rodzinom w szczególności z powodu potrzeby ochrony ofiar handlu ludźmi*.

ścigania, może przy pomocy organizacji realizującej *Program* powrócić do kraju pochodzenia. W przypadku gdy jednak zdecyduje się na wspomnianą współpracę, ma prawo do przedłużenia swojego pobytu w Polsce, wnioskując do właściwego wojewody o wydanie zezwolenia na zamieszkanie na czas oznaczony na okres 6 miesięcy. Ponadto, w ramach *Programu* cudzoziemiec ma zapewnioną asystę pracownika organizacji w kontaktach z organami ścigania i wymiarem sprawiedliwości podczas składania zeznań oraz w trakcie uczestniczenia w procesie sądowym. W przypadku gdy zeznania ofiary mają bardzo istotne znaczenie dla śledztwa, istnieje również możliwość objęcia jej bezpośrednią ochroną Policji.

Po zakończeniu czynności prawnych z udziałem pokrzywdzonego ma on natomiast zapewniony bezpieczny powrót do kraju pochodzenia. W celu uniknięcia powtórnej wiktymizacji jest on również informowany o programach wsparcia oferowanych w kraju swojego pochodzenia.

III. REALIZACJA *Programu* wsparcia i ochrony ofiary/świadka handlu ludźmi w latach 2006-2008

1. Liczba ofiar i czas ich pobytu w *Programie*

Począwszy od 1 stycznia 2006 r. *Program* wsparcia i ochrony ofiary/świadka handlu ludźmi był realizowany w ramach trzech rocznych edycji. W tym okresie z pomocy, jaką oferuje formuła *Programu*, skorzystało **47 cudzoziemców** (44 osoby dorosłe i 4 osoby małoletnie, w tym dwoje małoletnich bez opieki): 2006 r. – 10 osób, 2007 r. – 19 osób, 2008 r. – 18 osób.

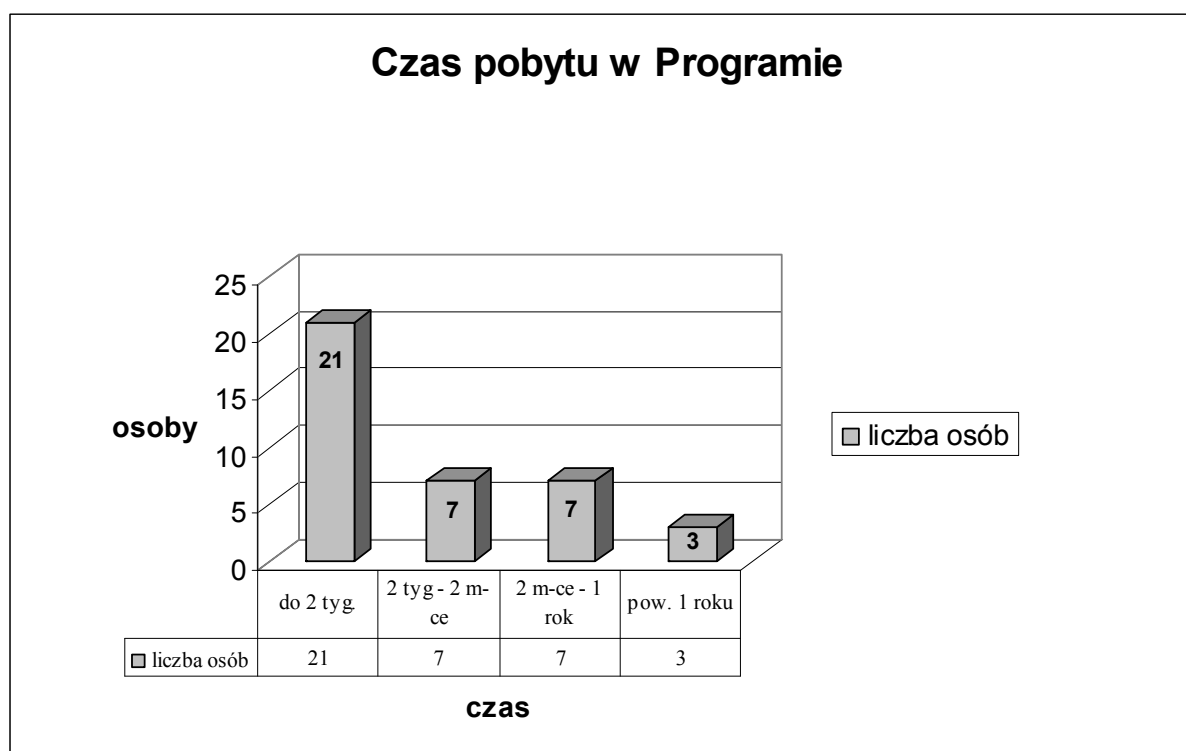
Z uwagi jednak na fakt, że niektórzy cudzoziemcy byli obejmowani *Programem* w ramach więcej niż jednej jego edycji, liczba osób, które skorzystały ze wsparcia w danym roku, była większa niż wynika to z wyżej zamieszczonych danych i przedstawia się następująco:

Rok edycji <i>Programu</i>	Liczba ofiar objętych <i>Programem</i>
2006	10
2007	22 (w tym 3 ofiary z roku poprzedniego)
2008	24 (w tym 6 ofiar z roku poprzedniego)
Ogółem w latach 2006-2008	56

Zgodnie z założeniem *Programu*, ofiara handlu ludźmi może być nim objęta do czasu zakończenia wszystkich czynności prawnych z jej udziałem oraz gdy możliwy jest jej bezpieczny powrót do kraju pochodzenia. W związku z tym czasokres pobytu w *Programie* należy uznawać za kwestię szczególnie indywidualną i zależną od sytuacji, w której cudzoziemiec się znajduje. Z danych statystycznych za okres 2006-2008 wynika, że najdłuższy pobyt ofiary w *Programie* trwał 640 dni, a więc blisko 2 lata, najkrótszy zaś 2 dni. Są to jednak wielkości skrajne, w większości przypadków cudzoziemcy korzystali przede wszystkim z pomocy ofiarowanej im w ciągu pierwszych dni po ich identyfikacji

i zgłoszeniu do *Programu*. Niemniej wśród uczestników *Programu* zdarzyły się przypadki, gdy ofiara na skutek doznanych urazów wymagała dłuższej opieki i wsparcia.

W ciągu 3 lat funkcjonowania *Programu* zarysowały się więc dwie kategorie jego uczestników. Pierwszą z nich stanowiły osoby, z reguły legalnie przybywające do Polski, które tuż po złożeniu zeznań starały się jak najszybciej powrócić do swoich rodzin pozostawionych w kraju pochodzenia. Osoby te w większości przypadków wykazywały silne poczucie więzów rodzinnych. Największym priorytetem było dla nich zapewnienie bezpieczeństwa sobie i swoim bliskim. Są to cudzoziemcy, mieszcący się w dwóch pierwszych przedziałach czasowych poniższego wykresu. Zdecydowanie przeważają oni nad drugą kategorią uczestników *Programu*, obejmującą osoby, często o nieuregulowanym prawnie statusie pobytu, które z różnych powodów decydowały się na dłuższy pobyt w Polsce. Z reguły było to powodowane przedłużającym się postępowaniem sądowym, lub też obawą ofiary przed powrotem do miejsca zamieszkania w związku z jej współpracą z organami ścigania. W niektórych przypadkach powrót do kraju pochodzenia nie był możliwy ze względu na złą kondycję psychofizyczną cudzoziemca. Dla tej grupy osób szczególnie istotną kwestią była możliwość uregulowania sytuacji prawnej w Polsce oraz wiążąca się z tym perspektywa ewentualnej integracji. Większość z nich wykazywała też zainteresowanie podjęciem legalnej pracy w naszym kraju. Ta kategoria osób została uwzględniona w dwóch ostatnich przedziałach poniższego wykresu.

osoby – cudzoziemcy, którzy opuścili *Program* do końca 2008 r. (tj. 38 osób).

2. Legalizacja pobytu

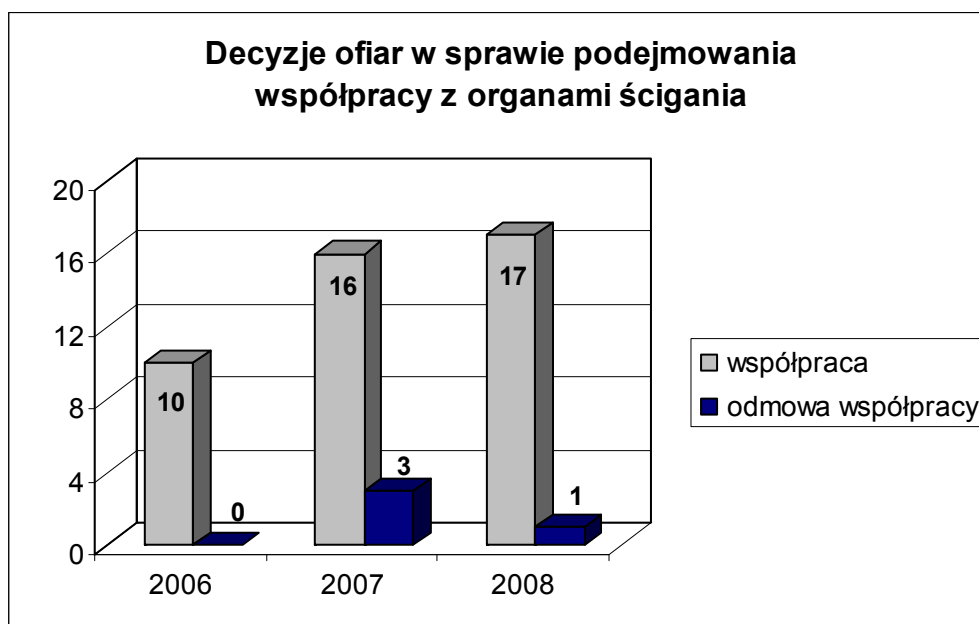
Osoba zidentyfikowana jako ofiara handlu ludźmi otrzymuje w ramach *Programu* wsparcie niezależnie od tego, czy decyduje się na złożenie zeznań, czy też ich odmawia. W obu sytuacjach ma również zagwarantowaną możliwość legalizacji pobytu na terytorium Polski. Jak pokazują dane statystyczne zamieszczone w tabeli poniżej, większość ofiar nielegalnie przebywających w Polsce korzystała z tej formy uregulowania swojego statusu praw-

nego. Mimo to należy stwierdzić, że jest to wciąż zdecydowanie niższy odsetek (ok. 25%) w porównaniu do liczby uczestników *Programu*, którzy legalnie przebywali w Polsce. Wynika to przede wszystkim z faktu, iż spośród ofiar objętych pomocą ponad połowę stanowili obywatele Bułgarii i Rumunii, którzy od 2007 r. – jako obywatele UE – mogą przybywać do Polski bez ubiegania się o wizę. W związku z tym, w stosunku do 2006 r. w kolejnych latach, tj. po przystąpieniu Bułgarii i Rumunii do UE, nastąpił gwałtowny wzrost liczby ofiar legalnie przebywających w Polsce.

Rok edycji <i>Programu</i>	Pobyt legalny	Pobyt nielegalny	Legalizacja pobytu z tytułu otrzymania statusu ofiary/świadka handlu ludźmi
2006	1	9	4
2007	12	7	6 (+1) ⁵¹
2008	16	2	1
Ogółem w latach 2006-2008	30	17	12

3. Współpraca z właściwymi władzami

Pomimo, że możliwość legalizacji pobytu, czy też oferowanie innego rodzaju niezbędnej pomocy nie jest uwarunkowane współpracą ofiary z organami ścigania, to jednak należy zauważyć, że spośród 47 uczestników *Programu* tylko 4 z nich odmówiło złożenia zeznań. W jednym przypadku brak współpracy pomiędzy ofiarą a funkcjonariuszem nie był wynikiem samodzielnej decyzji pokrzywdzonej, lecz efektem jej wysokiego stopnia upośledzenia umysłowego, które uniemożliwiało jej występowanie w charakterze wiarygodnego świadka.

⁵¹ Cudzoziemka w momencie identyfikacji jako ofiara handlu ludźmi przebywała w Polsce legalnie. Wkrótce jednak po włączeniu do *Programu* jej wiza pobytowa straciła ważność. Przedłużenie pobytu nastąpiło więc już na podstawie przyznanego jej statusu ofiary handlu ludźmi.

Spośród 43 pokrzywdzonych, którzy występowali w roli świadka, większość decyzję o współpracy z organami ścigania podejmowała natychmiast po, lub wręcz jednocześnie z chwilą uruchomienia *Programu*, nie korzystając w ten sposób z prawa „czasu do namysłu”. Częstą praktyką było również to, że ci cudzoziemcy, którzy od razu zdecydowali się na złożenie zeznań, a przebywali w Polsce nielegalnie, wnioskowali do wojewody o zgodę na wydanie wizy pobytowej (na okres 2 m-cy), chociaż posiadanie statusu świadka uprawniało ich do występowania o udzielenie zezwolenia na zamieszkanie na czas oznaczony (tj. na okres 6 m-cy). W związku z tym, w wielu przypadkach, prawa ofiar do pobytu w Polsce, wynikające z zapisów ustawy o cudzoziemcach, nie były w pełni wykorzystywane. Częściowo było to wynikiem nie do końca właściwie interpretowanych przepisów prawnych, częściowo zaś wynikało z niejasno zdefiniowanych planów ofiary odnośnie swojej najbliższej przyszłości. Pokrzywdzony w momencie uruchamiania *Programu* często nie potrafił sprecyzować, co było dla niego priorytetem: dłuższy pobyt w Polsce, czy też jak najszybszy powrót do kraju pochodzenia.

4. Rozkład terytorialny zgłoszeń do *Programu*

W latach 2006-2008 zdecydowanie najwięcej, bo aż blisko połowa wszystkich zgłoszeń do *Programu* wpłynęła z województw położonych w Polsce centralnej tj. z województwa mazowieckiego i łódzkiego, w mniejszym stopniu z lubuskiego, małopolskiego i wielkopolskiego (szczegółowe dane przedstawia niżej zamieszczona tabela).

Województwo	Zgłoszenia do <i>Programu</i> w roku 2006	Zgłoszenia do <i>Programu</i> w roku 2007	Zgłoszenia do <i>Programu</i> w roku 2008	Zgłoszenia do <i>Programu</i> w latach 2006-2008
mazowieckie	4	5	6	15
łódzkie	2	4	-	6
lubuskie	1	2	2	5
małopolskie	1	-	4	5
wielkopolskie	-	3	2	5
podlaskie	-	2	1	3
zachodniopomorskie	-	1	2	3
kujawsko-pomorskie	-	1	-	1
podkarpackie	1	-	-	1
pomorskie	-	1	-	1
śląskie	-	-	1	1
warmińsko-mazurskie	1	-	-	1

5. Instytucje zgłaszające do *Programu*

Organem najczęściej zgłaszającym ofiarę do *Programu* była Policja (blisko 75% wszystkich zgłoszeń), w jednym przypadku prokuratura, a w pozostałych Straż Graniczna (szczegółowe dane przedstawia niżej zamieszczona tabela).

Organ ścigania	Zgłoszenia do <i>Programu</i> w roku 2006	Zgłoszenia do <i>Programu</i> w roku 2007	Zgłoszenia do <i>Programu</i> w roku 2008	Zgłoszenia do <i>Programu</i> w latach 2006-2008
Policja	8	16	11	35
Straż Graniczna	2	3	6	11
Prokuratura	-	-	1	1

IV. PROFIL OFIARY HANDLU LUDŹMI

Dane statystyczne obrazujące realizację *Programu* w latach 2006-2008 wyraźnie wskazują, że *Program* z każdym rokiem rozwijał się nie tylko pod względem ilościowym, ale także w kontekście tzw. profilu ofiary. Oczywiście nie jest możliwe, aby na podstawie analizy 47 przypadków przedstawić dokładną charakterystykę ofiary – stąd termin „profil ofiary handlu ludźmi” należy tu traktować wyłącznie w odniesieniu do realizowanego *Programu* – nie mniej poniższa analiza pozwoliła na wysnucie kilku wniosków dotyczących zjawiska handlu ludźmi w Polsce.

1. Kraje pochodzenia ofiar

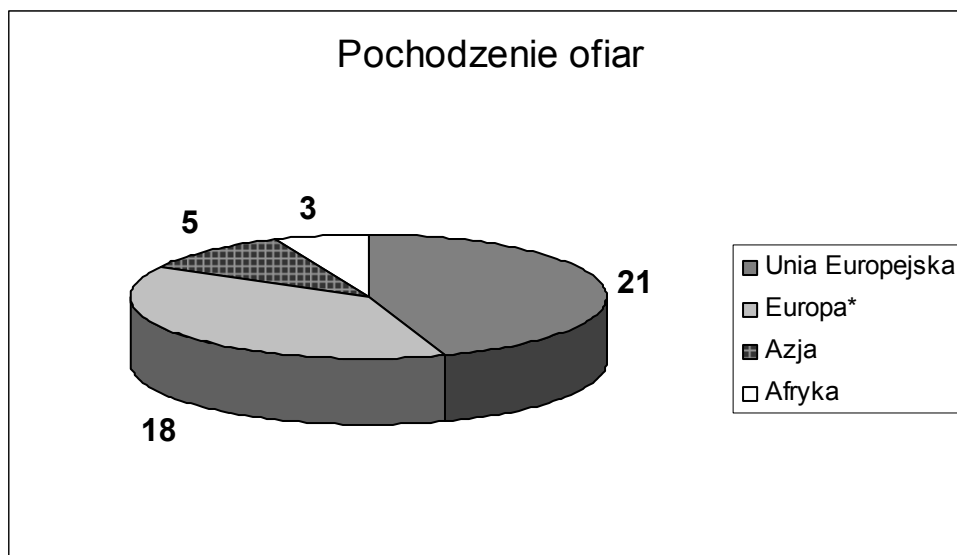
W latach 2006-2008 do *Programu* w przeważającej mierze trafiały ofiary z państw europejskich, w zdecydowanie mniejszym stopniu zaś z Afryki i Azji. Spośród krajów Europy aż w 53% byli to obywatele Bułgarii, mniejszy procent stanowili obywatele Ukrainy, Mołdowy, Białorusi, a więc państw Europy Wschodniej, oraz Rumunii. Ogólnie, zgodnie z danymi zamieszczonymi na poniższych wykresach, ofiary pochodzące z krajów europejskich stanowiły blisko 83% wszystkich cudzoziemców objętych *Programem*.

Analizując profil ofiary pod kątem obywatelstwa, należałoby zwrócić uwagę na jeszcze jedną kategorię, jaką są obywatele UE. Niespodziewanie stanowili oni aż ponad 44% wszystkich uczestników, co w kontekście realizowanego *Programu*⁵² może oznaczać, że na terytorium Polski mamy do czynienia niemal w równym stopniu z handlem obywatelami UE, jak i z handlem osobami będącymi obywatelami państw trzecich.⁵³

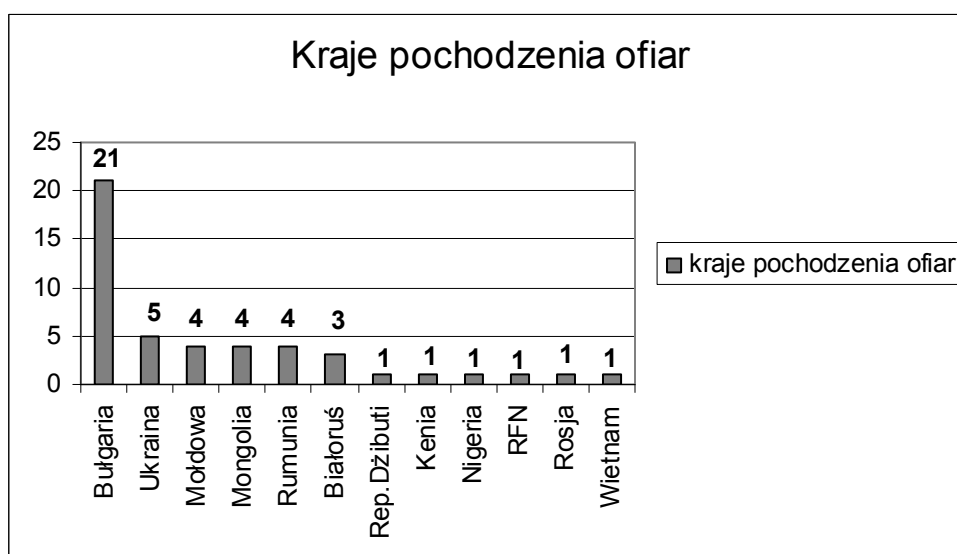
⁵² Podana wielkość nie uwzględnia obywateli Bułgarii i Rumunii, którzy zostali włączeni do *Programu* w 2006 r., tj. przed przystąpieniem tych państw do UE.

⁵³ Należy tu jednak zaznaczyć, że powyższego wniosku nie potwierdzają statystyki opracowywane przez Prokuraturę Krajową, zgodnie z którymi w latach 1995-2008 cudzoziemcy będący obywatelami obecnych państw członkowskich UE stanowili tylko 11,8% wszystkich cudzoziemskich ofiar handlu ludźmi.

* państwa położone w Europie, nie należące do UE

2. Płeć ofiar

W ciągu 3 lat do *Programu* w zdecydowanej większości trafiały kobiety. Stanowiły one 100% wszystkich uczestników pierwszej edycji *Programu*. W kolejnych edycjach odsetek kobiet będących pokrzywdzonymi pozostał wciąż na bardzo wysokim poziomie, jednakże z pomocy oferowanej w ramach *Programu* zaczęli również korzystać mężczyźni oraz ofiary małoletnie, tj. osoby poniżej 18 roku życia (szczegółowe dane przedstawia niżej zamieszczona tabela).

Rok edycji <i>Programu</i>	Kobiety	Mężczyźni	Małoletni	
			Chłopcy	Dziewczynki
2006	10	-	-	-
2007	17	-	1	1
2008	14	2	1	1
Ogółem w latach 2006-2008	41	2	2	2

Zaprezentowane dane wskazują więc wyraźnie, że do *Programu* częściej niż mężczyźni trafiały kobiety, najczęściej wykorzystywane seksualnie i zmuszane do prostytucji. Sprzedaż kobiet do przymusowej prostytucji wciąż pozostaje bowiem jedną z głównych form eksploatacji. Niemniej, jak pokazują statystyki z funkcjonowania *Programu*, w latach 2006-2008 zdarzały się także przypadki identyfikacji mężczyzn oraz dzieci jako ofiar zmuszanych do pracy oraz żebrania. Zdaje się to potwierdzać tezę o ciągłej ewolucji zjawiska handlu ludźmi i rosnącej skali innych niż prostytucja form eksploatacji.

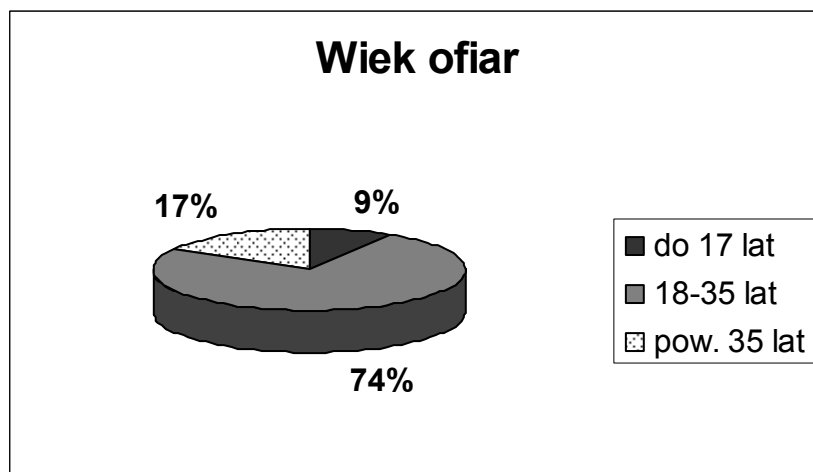
3. Wiek ofiar

Pomimo, że formuła *Programu* tworzona była pod kątem potrzeb osób pełnoletnich, to jednak w latach 2006-2008, spośród 47 cudzoziemców, którym udzielono wsparcia, 4 z nich było osobami poniżej 18 roku życia (z czego 2 małoletnich pozbawionych opieki osoby dorosłej). Zgodnie z danymi przedstawionymi poniżej w tabeli, najmłodszym uczestnikiem *Programu* było 9-letnie dziecko, najstarszy zaś liczył 54 lat.⁵⁴

Rok edycji <i>Programu</i>	Minimalny wiek	Maksymalny wiek	Średnia wieku
2006	19	41	25,7
2007	9	35	24,2
2008	17	54	30,6
Ogółem w latach 2006-2008	9	54	26,87

Spośród 43 osób dorosłych 35 znajdowało się w przedziale wiekowym między 18 a 35 rokiem życia, a tylko 8 cudzoziemców przekraczało ten wiek (dane procentowe przedstawia niżej zamieszczony wykres).

⁵⁴ Podane wielkości przedstawiają wiek ofiar w momencie ich zgłoszenia do *Programu*.

Powyższe dane wskazują więc, że do *Programu* trafiały przede wszystkim osoby młode. Nie ma jednak jasno wynikających powiązań między wiekiem ofiary, a formą ich eksploatacji. Zarówno bowiem dzieci jak, i osoby dojrzałe były wykorzystywane do prostytucji, pracy przymusowej oraz żebrania.

V. PROBLEMY POJAWIAJĄCE SIĘ W TRAKCIE REALIZACJI *Programu*

W trakcie 3-letniego funkcjonowania *Programu* pojawiło się szereg kwestii problematycznych, które bądź były trudne do przewidzenia w momencie tworzenia *Programu*, bądź wynikały z niewłaściwego zrozumienia i stosowania opracowanej już formuły pomocy.

Poniżej zaprezentowana została analiza trzech kwestii, najistotniejszych z punktu widzenia ochrony ofiar handlu ludźmi. Jest oczywiste, iż nie wyczerpują one w pełni problematyki dotyczącej opieki i wsparcia dla tej grupy ofiar w Polsce, jako że każdy przypadek handlu ludźmi odnotowany w *Programie* wymagał indywidualnego podejścia ze względu na złożoność zadania, jakim jest ochrona praw ofiar handlu ludźmi.

1. Obywatele UE zidentyfikowani jako ofiary handlu ludźmi

Jednym z problemów, jaki pojawił się w trakcie realizacji *Programu*, było zapewnienie równego traktowania pod względem opieki socjalnej wszystkich cudzoziemskich ofiar handlu ludźmi, niezależnie od statusu pobytu na terytorium Polski. *Program* bowiem powstał z myślą o ochronie praw każdego cudzoziemca, który przebywa na terytorium Polski i który został zidentyfikowany przez organy ścigania jako ofiara handlu ludźmi. Przyjmując jednocześnie za ustawą o cudzoziemcach, że *cudzoziemcem jest każdy kto nie posiada obywatelstwa polskiego*, oferta pomocy w ramach *Programu* została skierowana do wszystkich kategorii cudzoziemców, tj. zarówno do obywateli państw trzecich, jak i do obywateli UE.

Tymczasem kwestie dotyczące ochrony ofiar handlu ludźmi podnoszone w Dyrektywie Rady 2004/81/WE dotyczą wyłącznie obywateli państw trzecich i w takim rozumieniu zostały uregulowane na poziomie prawa krajowego, tj. w ustawie o cudzoziemcach oraz w ustawie o pomocy społecznej. Ustawodawca w obu przypadkach założył konieczność ochrony praw przede wszystkim tych ofiar, które przebywają w Polsce nielegalnie i w związku z tym nie posiadają żadnego tytułu do korzystania ze wsparcia i świadczeń na terytorium naszego kraju.

To zróżnicowanie kategorii cudzoziemca na poziomie prawnym szybko znalazło odbicie w wymiarze praktycznym, tj. w trakcie realizacji *Programu*. Problem ten szczególnie mocno został wyeksponowany z chwilą przystąpienia Bułgarii i Rumunii do UE. Od 2007 r. Polska, podobnie jak i inne kraje członkowskie UE, stanęła bowiem przed nowym wyzwaniem, czyli natężeniem zjawiska handlu obywatelami UE, które nie jest regulowane ww. Dyrektywą, a tym samym przez przepisy krajowe wynikające z jej implementacji. Obywatele Bułgarii i Rumunii przebywający w Polsce, z chwilą gdy stali się obywatelami UE, zaczęli podlegać reżimowi *ustawy z dnia 14 lipca 2006 r. o wjeździe, na terytorium RP, pobycie i wyjeździe z tego terytorium obywateli państw członkowskich UE i członków ich rodzin*, która nie odnosi się do kwestii ochrony ofiar handlu ludźmi w takim samym rozumieniu jak ustawa o cudzoziemcach czy też ustawa o pomocy społecznej. W efekcie procedury dotyczące przyznawania pomocy cudzoziemskim ofiarom handlu ludźmi stały się mało czytelne w odniesieniu do licznej grupy obywateli UE.

W celu rozwiązania powyższego problemu **koniecznym jest więc jak najszybsze opracowanie**, a następnie upowszechnienie **precyzyjnej interpretacji przepisów, zgodnie z którą bezpośredni fakt bycia ofiarą handlu ludźmi uprawnia każdego cudzoziemca (zarówno obywatela UE, jak i obywatela państwa trzeciego) do korzystania z wszelkiej pomocy gwarantowanej ofiarom tego przestępstwa, w tym również opieki społecznej.**

2. Małoletni cudzoziemcy bez opieki będący ofiarami handlu ludźmi

Kolejnym problemem, jaki pojawił się podczas realizacji *Programu*, było dostosowanie jego formuły do potrzeb małoletnich cudzoziemców przebywających w Polsce bez opieki osoby dorosłej. Podstawowym założeniem, jakie przyświecało twórcom *Programu*, było ustanowienie ochrony dla cudzoziemców - ofiar handlu ludźmi, będących osobami pełnoletnimi. Z uwagi jednak na obecny brak istnienia analogicznej oferty pomocy bezpośrednio skierowanej do małoletnich cudzoziemców, w 2008 r. miały miejsce dwa przypadki włączenia do *Programu* ofiar poniżej 18 roku życia.

Osoby te przebywały w Polsce legalnie, jako obywatele UE, jednakże były pozbawione opieki osoby dorosłej, jak również środków do życia i stałego miejsca zamieszkania. Po przeprowadzeniu czynności sprawdzających funkcjonariusze Policji ustalili, że w obu przypadkach osoby te najprawdopodobniej są ofiarami handlu ludźmi, zgodnie więc z *Algoritmem postępowania funkcjonariuszy organów ścigania w przypadku ujawnienia przestępstwa handlu ludźmi*, zgłoszono cudzoziemców do *Programu*. Szybko jednak okazało się, że formuła pomocy przeznaczona dla osób dorosłych nie uwzględniała rozwiązań koniecznych w przypadku postępowania z małoletnimi, a dotyczących następujących kwestii:

- zapewnienia bezpiecznego schronienia – małoletnie ofiary handlu ludźmi nie mogły skorzystać ze schronisk lub ośrodków zwykle proponowanych ofiarom dorosłym. Zgodnie z polskim porządkiem prawnym, w takich sytuacjach małoletni powinni zostać skierowani do placówki opiekuńczo-wychowawczej. Niestety większość placówek typu interwencyjnego w Polsce nie zapewnia wystarczającego bezpieczeństwa, ani też nie gwarantuje takiej pomocy, jakiej potrzebują małoletnie ofiary dotknięte tego rodzaju przestępstwem. Są to bowiem placówki otwarte, na dodatek nie zawsze dysponujące personelem odpowiednio wykwalifikowanym i przygotowanym do postępowania z dziećmi - ofiarami handlu ludźmi.
- zapewnienia opieki prawnej – małoletni nie posiadają pełnej zdolności do czynności prawnych, w tym do czynności procesowych. Oznacza to, że osoby te nie mogą reprezentować same siebie w postępowaniach w sprawach administracyjnych (m.in. w postępowaniach

w sprawie pobytu czy wydalenia). W związku z tym, w przypadku dziecięcych ofiar handlu ludźmi, koniecznym było ustanowienie dla nich przedstawiciela prawnego w osobie kuratora. Wytypowanie jednak kompetentnego reprezentanta dla dziecka - ofiary przestępstwa nie było zadaniem prostym. Optymalnym rozwiązaniem jest, gdy osoba taka posiada zarówno wiedzę prawną, pozwalającą na jej aktywny udział w toczących się postępowaniach, jak również doświadczenie w kontaktach z małoletnimi ofiarami handlu ludźmi.

- zorganizowania bezpiecznego powrotu do kraju pochodzenia – w większości przypadków najlepszym rozwiązaniem dla dziecka jest jego jak najszybsze połączenie z rodziną i powrót do kraju pochodzenia. Problem pojawia się jednak w sytuacji, gdy rodzina małoletniego z różnych powodów nie może odebrać dziecka z placówki i koniecznym jest zorganizowanie dla niego bezpiecznego transportu. Niewskazane jest aby dzieci, szczególnie ofiary handlu ludźmi, odbywały taką podróż samotnie. Są bowiem wówczas szczególnie narażone na ponowny werbunek przez handlarzy.

W przypadku małoletnich uczestników *Programu* wszystkie powyższe trudności zostały pozytywnie rozwiązane i ostatecznie cudzoziemcy bezpiecznie powrócili do swoich rodzin. Niemniej sytuacje te obnażyły brak istnienia ustalonych procedur postępowania w sytuacjach kryzysowych z udziałem małoletnich cudzoziemców pozbawionych opieki. Brak dokładnych regulacji odnośnie postępowania poszczególnych podmiotów zobligowanych do udzielania pomocy w tego typu przypadkach powoduje, że sytuacja małoletnich ofiar handlu ludźmi zależy w dużej mierze od dobrej woli osób, które się nimi zajmują i może być każdorazowo inaczej rozstrzygana. Obecnie więc jedynym doraźnym rozwiązaniem tego problemu jest dostosowanie formuły *Programu* do udzielania pomocy zarówno w przypadkach ofiar dorosłych, jak i małoletnich. Docelowo jednak należy dążyć do ustanowienia odrębnego modelu ochrony i wsparcia dla dzieci - ofiar handlu ludźmi, wzorowanego na funkcjonującym modelu wsparcia ofiar dorosłych, ale uwzględniającego te rozwiązania, które są konieczne w przypadku postępowania z małoletnimi.

3. Przestrzeganie procedur postępowania obowiązujących przy realizacji *Programu*

Kolejnym problemem, jaki pojawił się podczas realizacji *Programu*, był brak kompleksowej wiedzy na temat zasad funkcjonowania *Programu* zarówno wśród przedstawicieli instytucji odpowiedzialnych za jego wdrażanie, jak i wśród jego uczestników - ofiar handlu ludźmi.

Zgodnie z procedurą, *Program* może zostać uruchomiony tylko wówczas, gdy przedstawiciel organów ścigania uzna dany przypadek za przestępstwo handlu ludźmi, a ofiara tego przestępstwa wyrazi zgodę na udzielenie jej tej formy pomocy. W efekcie obie strony, szczególnie zaś funkcjonariusz, muszą wykazywać się dużą kompetencją w kwestii oferowanego wsparcia. Niestety już sam problem identyfikacji, który w istotny sposób rzutuje na dalszy tryb postępowania, często nastęrczał funkcjonariuszom trudności. W celu więc usystematyzowania i w efekcie ułatwienia działań przedstawicielom służb, wraz z *Programem* został opracowany, a następnie skierowany do stosowania, *Algorytm postępowania funkcjonariuszy organów ścigania w przypadku ujawnienia przestępstwa handlu ludźmi*. Dokument ten zawiera wskazówki dotyczące standardów postępowania organów ścigania wobec pokrzywdzonych tym przestępstwem.

Pomimo jednakże istnienia powyższych wytycznych, w ciągu 3 lat, a szczególnie w ciągu pierwszego roku funkcjonowania *Programu*, wielokrotnie dochodziło do sytuacji, w której funkcjonariusze, pomimo posiadanego podejrzenia o popełnieniu przestępstwa han-

dlu ludźmi, z braku wiedzy na temat istnienia *Programu* nie pouczali ofiary o przysługujących im prawach do pomocy, nie zgłaszali też tego faktu odpowiednim koordynatorom do spraw handlu ludźmi ustanowionym w KWP lub oddziałach SG. Jeszcze częściej dochodziło do przypadków, kiedy informacje na temat *Programu* były przedstawiane ofierze w sposób wybiórczy, na przykład z pominięciem faktu istnienia instytucji „czasu do namysłu”. W tych sytuacjach, otrzymanie wsparcia przez pokrzywdzonego ze strony organizacji realizującej *Program* było uwarunkowane zgodą ofiary na złożenie zeznań i współpracę z organami ścigania. Powyższe błędy były więc głównie spowodowane niekompetencją służb w kwestii realizacji zarówno *Programu*, jak i *Algorytmu*.

Niemniej, zdarzały się również przypadki niekonsekwentnego zachowania ze strony pokrzywdzonych. Pomimo otrzymania informacji na temat przysługujących im praw i związanych z tym wymogach, ofiary zmieniały swoje zdanie odnośnie udziału w *Programie*, nie chcąc dostosować się do zasad w nim obowiązujących. Dotyczyło to przede wszystkim ich stałej i aktywnej współpracy z organizacją realizującą *Program*, przestrzegania regulaminu ośrodka, w którym przebywały, czy też kontynuowania współpracy z organami ścigania. Takie zachowanie ofiar, w dużej mierze utrudniające sprawną realizację *Programu*, należy jednak uznać przede wszystkim za efekt stresu związanego z doznanym zagrożeniem, a także, w niektórych przypadkach, za efekt różnic kulturowych. Dla ofiar szczególnie tych, które pochodziły z krajów egzotycznych, kultura i porządek prawny obowiązujący w Polsce dalece odbiegały od norm panujących w ich kraju pochodzenia. W związku z tym, nawet rzetelne przedstawienie informacji na temat formuły *Programu* nie zawsze gwarantowało, że cudzoziemiec w pełni zrozumiał swoje prawa i obowiązki.

Trzyletnie doświadczenie z realizacji *Programu* uczy i wskazuje jednak, że tego typu błędy wynikające z niewłaściwego zrozumienia procedur postępowania przez obie strony, tj. funkcjonariusza i ofiarę, zdarzały się przede wszystkim na początku funkcjonowania *Programu*. Z pewnością pozytywną rolę odegrały tu liczne akcje informacyjne kierowane zarówno do służb, jak i cudzoziemców - potencjalnych ofiar handlu ludźmi. W ramach realizacji *Krajowego Programu Zwalczenia i Zapobiegania Handlowi Ludźmi* opracowano bowiem szereg materiałów informacyjnych, w tym plakaty, broszury dla funkcjonariuszy oraz ulotki dla ofiar handlu ludźmi zawierające informacje na temat *Programu*. Ponadto, zorganizowano szereg szkoleń na temat ochrony praw ofiar handlu ludźmi z udziałem osób odpowiedzialnych w strukturach służb za zwalczanie tego rodzaju przestępstwa.

VI. WNIOSKI I PLANOWANE ZMIANY W KONTEKŚCIE REALIZACJI *Programu* wsparcia i ochrony ofiary/świadka handlu ludźmi

W latach 2006-2008 *Program* był jedyną ofertą rządową skierowaną do cudzoziemskich ofiar handlu ludźmi, która zapewniała tak szeroki wachlarz pomocy. Dzięki niemu pokrzywdzeni mieli w sposób kompleksowy zabezpieczone podstawowe potrzeby, tj. bezpieczne schronienie, wyżywienie, opiekę medyczną, wsparcie psychologiczne, konsultacje prawne, pomoc tłumacza, bezpieczny powrót do kraju pochodzenia, a w przypadku ich nielegalnego przebywania w Polsce również możliwość uregulowania statusu pobytu. W związku z tym pomimo licznych trudności, jakie pojawiały się podczas realizacji tego zadania, jego opracowanie, a następnie wdrożenie należy uznać za niewątpliwy sukces, który przyczynił się do podwyższenia standardów postępowania wobec cudzoziemskich ofiar handlu ludźmi w naszym kraju. *Program* wypełnił rolę instrumentu służącego do praktycznego wdrożenia prawnych regulacji wewnątrz krajowych i międzynarodowych. Był adekwatną krajową odpowiedzią na międzynarodowe oczekiwania w kontekście ochrony praw ofiar tego przestępstwa.

Trzyletnie doświadczenia z realizacji *Programu* wskazują jednak na konieczność ciągłej modyfikacji oferty pomocy w celu dostosowania jej do rzeczywistych potrzeb ofiar, kształtowanych zmieniającymi się uwarunkowaniami społecznymi i politycznymi.

Pierwszą już funkcjonującą zmianą w stosunku do zasad *Programu* obowiązującego w latach 2006-2008 jest przedłużenie „czasu do namysłu” z 2 do 3 miesięcy, wprowadzone z dniem 1 stycznia 2009 r. na skutek nowelizacji ustawy o cudzoziemcach.

Zgodnie z zapisami projektu *Krajowego Planu Działań przeciwko Handlowi Ludźmi na lata 2009-2010*, planowane są kolejne zmiany prawne, które w sposób istotny wpłyną na kształt i charakter oferty *Programu*. Jedną z nich jest **propozycja wprowadzenia możliwości uzyskania przez uczestnika *Programu* zezwolenia na zamieszkanie na czas nieoznaczony**. Biorąc pod uwagę krajowe, jak i zagraniczne doświadczenia w tej kwestii, wydaje się wskazanym stworzenie tego rodzaju alternatywy dla cudzoziemskich ofiar handlu ludźmi, które na skutek współpracy z organami ścigania w sposób efektywny przyczyniły się do ujęcia sprawców, i które z tego między innymi powodu obawiają się powrotu do kraju pochodzenia.

Kolejną propozycją zmian prawnych odnoszących się do sytuacji ofiar handlu ludźmi jest **umożliwienie cudzoziemcom, posiadającym status pokrzywdzonego, dostępu do rynku pracy**. W świetle dokumentu KE „*Ocena i monitorowanie planu UE dotyczącego najlepszych praktyk, standardów i procedur zwalczania handlu ludźmi i zapobiegania mu*” (COM (2008) 657), Polska jest jedynym państwem członkowskim UE, które nie przewiduje tego typu rozwiązań dla cudzoziemskich ofiar handlu ludźmi. W efekcie pokrzywdzeni, pomimo że mają prawo do legalizacji pobytu w Polsce, nie mogą samodzielnie wpłynąć na poprawę swoich warunków bytowych, a co za tym idzie niezmiennie pozostają w grupie osób zagrożonych wtórną wiktymizacją.

Obecnie obie zmiany prawne pozostają na poziomie propozycji do przyszłych nowelizacji właściwych ustaw. Ich ostateczna implementacja do porządku prawnego z pewnością w dużej mierze uatrakcyjni istniejącą ofertę pomocy.

Oprócz planowanych zmian w prawie krajowym istnieje jeszcze szereg innych elementów dotyczących ochrony praw ofiar, które niewątpliwie powinny w przyszłości zostać uwzględnione. Jednym z nich jest konieczność uzupełnienia oferty pomocy dla cudzoziemców o tzw. pakiet integracyjny, tj. **ułatwienie pokrzywdzonym dostępu do nauki języka polskiego oraz do kursów zawodowych**. Do tej pory, z uwagi na ograniczenia finansowe, formuła *Programu* nie przewidywała tego typu działań. Jak pokazują jednak doświadczenia innych programów, finansowanych i realizowanych przez podmioty pozarządowe, wsparcie integracyjne ma olbrzymi wpływ na kondycję psychofizyczną ofiary, a co za tym idzie na jej zależność od środowiska przestępczego.

Ostatnim punktem dotyczącym planowanych zmian w kontekście ochrony ofiar handlu ludźmi jest koncepcja zlecenia zadania publicznego dotyczącego powołania i prowadzenia **Krajowego Centrum Interwencyjno-Konsultacyjnego dla Ofiar Handlu Ludźmi**.⁵⁵ Jego wdrożenie w sposób istotny wpłynie na jakość pomocy oferowanej wszystkim ofiarom handlu ludźmi, gdyż pozwoli na upowszechnienie jednolitego standardu udzielania pomocy pokrzywdzonym. Ułatwi też współpracę między organami ścigania a podmiotami wspierającymi ofiarę.

Reasumując, *Program* odegrał istotną, wręcz pionierską, rolę w kontekście ochrony praw ofiar handlu ludźmi i współdziałania w tym zakresie administracji z organizacjami pozarządowymi, jak również w kontekście wypracowania mechanizmów współpracy pokrzywdzonych z organami ścigania. Przełamał bariery mentalne i organizacyjne, które wydawały się

---

⁵⁵ Krajowe Centrum Interwencyjno-Konsultacyjne dla Ofiar Handlu Ludźmi zostało uruchomione w kwietniu 2009 r. w ramach realizacji zadania publicznego, finansowanego z budżetu państwa. Zadanie to zostało zleczone przez Ministra SWiA wyłonionej w drodze otwartego konkursu organizacji pozarządowej – Fundacji Przeciwko Handlowi Ludźmi i Niewolnictwu La Strada.

trudne do pokonania. Nie oznacza to jednak całkowitego wyeliminowania problemu i zakończenia prac w tej kwestii. Chcąc skutecznie realizować cele *Programu*, trzeba nieustannie prowadzić refleksję nad jego słabościami oraz opracowywać i wdrażać nowe koncepcje działania uwzględniające zachodzące zmiany.

ANALIZA POZYCJI DZIECKA CUDZOZIEMSKIEGO W POSTĘPOWANIU PRZEZ SĄDEM OPIEKUŃCZYM, Z UWZGLĘDNIENIEM SYTUACJI OFIAR HANDLU LUDŹMI

I. WPROWADZENIE

Zjawisko handlu ludźmi stało się problemem dotyczącym coraz większą ilość państw. Związane jest to przede wszystkim ze zwiększającą się globalizacją, coraz swobodniejszym przepływem osób z związku z otwarciem wielu granic oraz zwiększającymi się dysproporcjami w poziomie życia ludzi w poszczególnych krajach. Niestety, problem handlu ludźmi dotyka nie tylko osoby pełnoletnie, dorosłe, ale także coraz częściej osoby małoletnie. Nasz kraj często jest nie tylko krajem tranzytowym, przez który są transportowane osoby będące przedmiotem handlu ludźmi, ale także krajem docelowym, gdzie trafiają bezpośrednio ofiary handlu ludźmi, które są następnie zmuszane do żebrania, pracy przymusowej czy prostytucji. Spory wśród nich odsetek stanowią małoletni, pozbawieni opieki swych rodziców lub opiekuna prawnego, czyli tzw. „dzieci bez opieki”.⁵⁶

Z tej przyczyny, z roku na rok sądy mają do czynienia z coraz większą ilością spraw dotyczących małoletnich cudzoziemców, pozostających w Polsce bez opieki, często będących ofiarami handlu ludźmi. Prowadzenie tego typu spraw nastęrcza wiele problemów, z uwagi na ich dużą złożoność. Przed sądem opiekuńczym stają problemy nie tylko związane z wydaniem merytorycznego orzeczenia dotyczącego małoletniego cudzoziemca, ale także związane z koniecznością podejmowania wielu czynności mających na celu realizację tegoż orzeczenia. Całość komplikuje fakt, iż na chwilę obecną brak jest w Polsce aktu prawnego, regulującego w sposób kompleksowy sytuację małoletnich cudzoziemców, pozostających bez opieki.

Zatem postępowanie sądu opiekuńczego w stosunku do małoletnich cudzoziemców w dużym stopniu uzależnione jest od pochodzenia tegoż cudzoziemca, legalności jego pobytu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, ale także od zakresu współpracy z sądem odpowiednich instytucji zajmujących się pomocą ofiarom handlu ludźmi czy też placówkami dyplomatycznymi, których obywatelami są małoletnie ofiary handlu ludźmi.

---

⁵⁶ „Dzieci bez opieki” lub „dzieci rozłączone” (*separated children, unaccompanied children*) to pojęcia, pojawiające się w dokumentach międzynarodowych na określenie osób poniżej 18. roku życia, znajdujących się poza krajem ojczystym i pozbawionych opieki rodziców lub opiekuna prawnego, *Separated Children in Europe Programme, Statement of Good Practice*, Save the Children, Third Edition 2004, (http://www.savethechildren.net/separated_children/good_practice/).

Na przykładzie dwóch spraw, prowadzonych przeze mnie, jako sędziego, a dotyczących małoletnich cudzoziemców-ofiar handlu ludźmi, chciałbym zaprezentować, z jakimi problemami może w toku takich spraw spotkać się sąd opiekuńczy i jakie są możliwe ewentualne rozwiązania tychże problemów. Te dwie sprawy, które praktycznie toczyły się w odstępie dwóch tygodni pokazują także, iż sprawność postępowania przed sądem nie zależy wyłącznie od działań samego sądu, ale także od szeregu instytucji wspomagających w działaniach ten sąd.

II. STAN FAKTYCZNY PROWADZONYCH SPRAW

Postępowanie w sprawie VI Nsm 231/08

W dniu 3 maja 2008 r. do patrolu Policji w Warszawie zgłosił się małoletni Gheorge G., obywatel rumuński. Poprosił o udzielenie mu pomocy i skontaktowanie go z Ambasadą Rumunii. Policja nawiązała kontakt z przedstawicielem Fundacji Przeciwko Handlowi Ludźmi i Niewolnictwu La Strada. Na prośbę pisemną pracownika Fundacji małoletni został przyjęty do pogotowia opiekuńczego, celem zapewnienia mu opieki. W chwili przyjmowania małoletniego do placówki jego stan psychofizyczny był zły, małoletni obawiał się o swoje bezpieczeństwo, chciał jak najszybciej opuścić Polskę i powrócić do Rumunii. W pogotowiu opiekuńczym małoletni został umieszczony w jednym z pokoi, wraz z innymi wychowankami, obywatelami polskimi, umieszczonymi w pogotowiu wskutek decyzji sądów. Już następnego dnia po umieszczeniu w placówce małoletni Gheorge G. stał się ofiarą agresji pozostałych wychowanków. W rozmowie z przedstawicielem Fundacji La Strada skarżył się, iż został pobity. Małoletni w pogotowiu opiekuńczym nie czuł się bezpiecznie, wpływ na to miał nie tylko fakt jego pobicia, ale także brak możliwości opuszczenia placówki oraz bariera językowa.

Materiały dotyczące małoletniego wpłynęły do sądu opiekuńczego dopiero w dniu 7 maja 2008 r. Komendant Komisariatu Kolejowego Policji w Warszawie wysłał faks, w którym poinformował o fakcie pobytu małoletniego Gheorge G. w pogotowiu opiekuńczym i konieczności ewentualnego podjęcia w jego sprawie decyzji. Do faksu było dołączone jedynie pismo przedstawiciela Fundacji La Strada, informujące o pobiciu małoletniego na terenie placówki, w której przebywa i zawierające prośbę o zmianę tejże placówki na inną. Nadesłane materiały nie zawierały w szczególności danych informujących, na jakiej podstawie małoletni przebywa w pogotowiu opiekuńczym, czy posiada jakieś dokumenty tożsamości, czy jego pobyt w Polsce jest legalny, czy posiada jakichś przedstawicieli ustawowych, którzy mogliby go reprezentować lub przejąć nad nim opiekę.

Brak tych informacji spowodował konieczność podjęcia przez sąd czynności mających na celu zebranie powyższych danych. W toku przeprowadzonego postępowania sąd ustalił, iż małoletni posiada dokument tożsamości w postaci dowodu osobistego wydanego przez właściwy organ rumuński (Carte de Identitate). Dokument zawierał zdjęcie małoletniego oraz wskazywał jego dane personalne. Z pisma otrzymanego z pogotowia opiekuńczego, w którym przebywał małoletni wynikało, iż matka małoletniego nie żyje, ojciec zaś jest inwalidą i przebywa w Rumunii. Na terenie Rzeczypospolitej Polskiej małoletni przebywał sam.

W dniu 12 maja 2008 r. Sąd Rejonowy dla m.st. Warszawy wydał na posiedzeniu niejawnym postanowienie, w którym został dla małoletniego ustanowiony kurator, celem reprezentowania jego interesów w postępowaniu administracyjnym, dotyczącym wydalenia z Rzeczypospolitej Polskiej. Ponadto na mocy tegoż postanowienia małoletni Gheorge G. został umieszczony w placówce opiekuńczo-wychowawczej do czasu zakończenia postępowania administracyjnego o wydalenie z Rzeczypospolitej Polskiej.

W uzasadnieniu wydanego postanowienia sąd podnosił, iż małoletni przebywa na terenie Rzeczypospolitej Polskiej bez rodziców lub opiekunów prawnych, a zatem zachodzą przesłanki do wszczęcia postępowania administracyjnego o wydalenie małoletniego z kraju, w oparciu o art. 69 ust 2 ustawy z dnia 14 lipca 2006 r. o wjeździe na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, pobycie oraz wyjeździe z tego terytorium obywateli państw członkowskich Unii Europejskiej i członków ich rodzin.⁵⁷ Z treści tego przepisu wynika, iż decyzja o wydaleniu małoletniego obywatela Unii Europejskiej może być wydana, gdy przemawia za tym dobro dziecka zgodnie z Konwencją o prawach dziecka, przyjętą przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w dniu 20 listopada 1989 r.⁵⁸ Zgodnie bowiem z art. 9 ust 1 wspomnianej Konwencji, której sygnatariuszami jest zarówno Polska, jak i Rumunia, Państwa-Strony zapewnią, aby dziecko nie zostało oddzielone od swoich rodziców wbrew ich woli, z wyłączeniem przypadków, gdy kompetentne władze, podlegające nadzorowi sądowemu, zdecydują zgodnie z obowiązującym prawem oraz stosowanym postępowaniem, że takie oddzielenie jest konieczne ze względu na najlepiej pojęte interesy dziecka.

Brzmienie zacytowanych przepisów wskazywało na konieczność przeprowadzenia postępowania administracyjnego, celem formalnego wydalenia małoletniego z Rzeczypospolitej Polskiej i umożliwienia mu połączenia z ojcem w Rumunii. Zanim jednak doszło do formalnego wszczęcia postępowania administracyjnego o wydalenie małoletniego Gheorge G., pracownik Fundacji La Strada poinformował sąd opiekuńczy o pogarszającym się stanie psychicznym małoletniego, w związku z przedłużającym się jego powrotem do Rumunii. W tej sytuacji przedstawiciel Fundacji La Strada wnosił o zwolnienie małoletniego z placówki pod opiekę ustanowionego kuratora. Kurator wraz z małoletnim miał odbyć lot do Bukaresztu, który to lot, został opłacony ze środków MSWiA przeznaczonych na realizację „Programu wsparcia i ochrony ofiary/świadka handlu ludźmi”.⁵⁹

W dniu 29 maja 2008 r. Sąd Rejonowy dla m.st. Warszawy wydał na posiedzeniu niejawnym kolejne postanowienie, na mocy którego małoletni został zwolniony z placówki opiekuńczo-wychowawczej, pod opiekę ustanowionego dla niego kuratora. W dniu 2 czerwca 2008 r. małoletni wraz z kuratorem opuścił Polskę i samolotem udał się do Bukaresztu. Tam został przekazany przedstawicielce National Authority for Children Protection, która zadbała o jego bezpieczny powrót do domu.

Postępowanie w sprawie VI Nsm 263/08

W dniu 20 maja 2008 r. do Sądu Rejonowego dla m.st. Warszawy wpłynął faks z Wydziału Kryminalnego Komendy Stołecznej Policji. W fakcie tym, sąd został poinformowany, iż w toku czynności prowadzonych przez Komendę Stołeczną Policji w jednej ze spraw udało się zidentyfikować pokrzywdzoną-ofiarę handlu ludźmi. Jest nią małoletnia Yovka D.-M., obywatelka Bułgarii. Małoletnia przebywa na terenie Polski bez rodziców, którzy mieszkają w Bułgarii. Pismo Policji zawierało także dane dotyczące daty i miejsca urodzenia małoletniej, imiona rodziców oraz numer dokumentu tożsamości,

⁵⁷ Dz. U. z 2006 r., Nr 144, poz. 1043 z późn. zm.

⁵⁸ Dz. U. z 1991 r., Nr 120, poz. 526 oraz z 2000 r., Nr 2, poz. 11.

⁵⁹ Program wsparcia i ochrony ofiary/świadka handlu ludźmi jest realizowany w oparciu o umowę zlecenia zadania publicznego zawartą pomiędzy Ministrem Spraw Wewnętrznych i Administracji a Fundacją Przeciwko Handlowi Ludźmi i Niewolnictwu La Strada. Jest on przeznaczony wyłącznie dla cudzoziemców, którzy padli ofiarą handlu ludźmi. Podstawowym celem Programu jest zapewnienie ochrony i wsparcia ofiarom poprzez zabezpieczenie ich podstawowych potrzeb życiowych oraz wzbudzenie ich większego zaufania do organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości, a przez to zwiększenia ich gotowości do zgłaszania faktu zaistnienia przestępstw handlu ludźmi.

w postaci bułgarskiego dowodu osobistego.

W tym samym dniu zostało wydane przez sąd postanowienie o umieszczeniu małoletniej w placówce opiekuńczo-wychowawczej w trybie natychmiastowym.

W dniu 27 maja 2008 r. do sądu wpłynęło pismo Ambasady Republiki Bułgarii, w którym przedstawiciel placówki dyplomatycznej wnosił o zwolnienie małoletniej z placówki, w której została umieszczona, celem umożliwienia jej powrotu do rodziny w Bułgarii. W tej sytuacji Ambasada Republiki Bułgarii zwróciła się do sądu o ustanowienie radcy ambasady przedstawicielem prawnym małoletniej. Ze swej strony Ambasada Republiki Bułgarii zobowiązała się do zorganizowania małoletniej powrotu do Bułgarii przy wsparciu Fundacji La Strada. Małoletnia po powrocie do Bułgarii miała zostać objęta opieką Państwowej Agencji Bezpieczeństwa Dziecka – Centrum Kryzysów i następnie przekazana matce.

W dniu 28 maja 2008 r. sąd wydał postanowienie o zwolnieniu małoletniej z placówki opiekuńczo-wychowawczej pod opiekę radcy Ambasady Republiki Bułgarii. Małoletnia opuściła placówkę i samolotem udała się do Sofii. W Sofii na lotnisku na małoletnią oczekiwał przedstawiciel wcześniej wspomnianej Państwowej Agencji Bezpieczeństwa Dziecka – Centrum Kryzysów oraz przedstawiciel straży granicznej – oddziału do walki handlu ludźmi.

Już wstępna analiza tych dwóch spraw wskazuje, iż sprawy osób małoletnich-ofiar handlu ludźmi, są sprawami wymagającymi od sądu opiekuńczego szczególnego działania. Z jednej strony zachodzi konieczność szybkiego podejmowania decyzji celem zapewnienia właściwej opieki osobie małoletniej i umożliwienie jej powrotu do rodziny, z drugiej strony zachodzi konieczność przestrzegania przez sąd obowiązujących norm i przepisów prawnych, czyli potocznie mówiąc działania zgodnego z prawem. Jest to szczególnie istotne w sprawach dotyczących osób małoletnich, będących jednocześnie cudzoziemcami. Pojawia się bowiem wówczas wiele kwestii, których ustalenie będzie determinowało szybkość i prawidłowość działania sądu.

Poszczególne działania sądu w tego typu sprawach można podzielić na kilka elementów:

Po pierwsze, ustalenie jurysdykcji sądu polskiego oraz właściwości sądu.

Po drugie, zakres działania sądu opiekuńczego, w przedmiocie zapewnienia małoletniemu cudzoziemcowi właściwej opieki.

Po trzecie, zakres działania sądu opiekuńczego w przedmiocie zapewnienia małoletniemu cudzoziemcowi prawidłowej reprezentacji.

Po czwarte, podjęcie działań faktycznych i prawnych mających na celu jak najszybszy powrót osoby małoletniej do kraju ojczystego i rodziny.

Elementy te zostaną umówione poniżej, na przykładzie wcześniej przedstawionych spraw.

1. Jurysdykcja i właściwość sądu

W przypadku spraw dotyczących cudzoziemców rzeczą wstępną, podlegającą ocenie sądu jest kwestia jurysdykcji sądu polskiego w danej sprawie. Zgodnie bowiem z brzmieniem art. 1099 kodeksu postępowania cywilnego, brak jurysdykcji krajowej stanowi przyczynę nieważności, którą sąd bierze pod rozwagę z urzędu w każdym stanie sprawy. W razie stwierdzenia braku jurysdykcji krajowej sąd odrzuca pozew lub wniosek. Kwestię jurysdykcji w sprawach z zakresu postępowania nieprocesowego regulują przepisy art. 1106-1110 kodeksu postępowania cywilnego. Analiza brzmienia tych przepisów wskazuje, iż jurysdykcja sądu polskiego zachodzi albo w sprawach, gdzie choćby jeden z uczestników postępowania ma obywatelstwo polskie, albo gdy uczestnik postępowania ma w Polsce miejsce zamieszkania lub siedzibę. Identyczne przesłanki przewiduje także przepis art. 1101 kodeksu postępowania cywilnego regulujący kwestię jurysdykcji sądu w sprawach zarówno procesowych, jak i nieprocesowych, ze stosunków pomiędzy rodzicami i dziećmi oraz dotyczących przysposobienia.

Zatem analiza tychże przepisów w odniesieniu do małoletnich ofiar handlu ludźmi, będących cudzoziemcami, wskazuje na brak jurysdykcji sądu polskiego. Osoby te bowiem będąc cudzoziemcami nie posiadają polskiego obywatelstwa. Wynika to z definicji pojęcia „cudzoziemiec” zawartej w art. 2 ustawy z dnia 13 czerwca 2003 r. o cudzoziemcach⁶⁰, zgodnie z którą cudzoziemcem jest osoba nie posiadająca polskiego obywatelstwa. Także w sprawach małoletnich ofiar handlu ludźmi nie zachodzi drugi element dopuszczający jurysdykcję sądu polskiego – tj. miejsce zamieszkania w Polsce. Miejscem zamieszkania bowiem, zgodnie z brzmieniem art. 25 kodeksu cywilnego, jest miejscowość, w której osoba ta przebywa z zamiarem stałego pobytu. Ponadto art. 26 § 1 kodeksu cywilnego stanowi, iż miejscem zamieszkania dziecka pozostającego pod władzą rodzicielską jest miejsce zamieszkania rodziców albo tego z rodziców, któremu wyłącznie przysługuje władza rodzicielska lub któremu zostało powierzone wykonywanie władzy rodzicielskiej. W świetle brzmienia przytoczonych przepisów, trudno przyjąć, iż małoletnia ofiara handlu ludźmi, która wbrew swej woli znalazła się na terenie Rzeczypospolitej Polskiej lub została zmuszona do pozostania na terenie naszego kraju, przebywa tu z zamiarem stałego pobytu. Tym bardziej, iż brzmienie art. 26 kodeksu cywilnego wyraźnie wskazuje, iż miejsce zamieszkania osoby małoletniej jest tożsame z miejscem zamieszkania rodziców lub tego rodzica, któremu przysługuje władza rodzicielska lub któremu zostało powierzone wykonywanie władzy rodzicielskiej. Zatem w sytuacji, gdy rodzice (rodzic) małoletniej ofiary handlu ludźmi zamieszkują(je) w państwie trzecim – to tam również znajduje się miejsce zamieszkania osoby małoletniej.

Brak wskazania jurysdykcji sądu polskiego w oparciu o przepisy kodeksu postępowania cywilnego nie oznacza, iż tej jurysdykcji sąd polski nie posiada. Należy w takim przypadku sięgnąć do przepisów umów międzynarodowych oraz przepisów Unii Europejskiej.

W przypadku wcześniej omówionych spraw, dotyczących obywatela Rumunii oraz obywatelki Bułgarii istnienie jurysdykcji sądu polskiego opiera się właśnie na umowach międzynarodowych, zawartych pomiędzy Polską i Rumunią oraz Polską i Bułgarią. W przypadku Rumunii jest to umowa między Rzeczypospolitą Polską a Rumunią o pomocy prawnej i stosunkach prawnych w sprawach cywilnych, sporządzona w Bukareszcie dnia 15 maja 1999 r.⁶¹, zaś w przypadku Bułgarii jest to umowa między Polską Rzeczypospolitą Ludową, a Ludową Republiką Bułgarii o pomocy prawnej i stosunkach prawnych w sprawach cywilnych, rodzinnych i karnych, podpisana w Warszawie dnia 4 grudnia 1961 r.⁶² Każda z tych

⁶⁰ Dz. U. z 2006 r., Nr 234, poz. 1694 z późn. zm.

⁶¹ Dz. U. z 2002 r., Nr 83, poz. 752.

⁶² Dz. U. z 1963 r., Nr 17, poz. 88.

umów przewiduje, w przypadkach nie cierpiących zwłoki, możliwość wydania przez organ opiekuńczy kraju, w którym przebywa obywatel drugiej strony, odpowiednich **zarządzeń tymczasowych** zgodnie z prawem kraju wydającego owe zarządzenia (art. 37 ust 2 umowy z Rumunią oraz art. 31 ust 2 umowy z Bułgarią).

Problematyczna może być kwestia jurysdykcji w sytuacji, **gdy Polska nie ma zawartej umowy międzynarodowej regulującej stosunki prawne w sprawach cywilnych z krajem, którego obywatelem jest małoletni cudzoziemiec**. Wówczas jurysdykcja sądu polskiego do wydania zarządzeń tymczasowych dotyczących małoletniego może wynikać z **rozporządzenia Rady (WE) nr 2201/2003 z dnia 27 listopada 2003 r. dotyczącego jurysdykcji oraz uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach małżeńskich oraz w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej, uchylającego rozporządzenie (WE) nr 1347/2000**.⁶³ Jako akt prawa unijnego ma on pierwszeństwo w zakresie stosowania przed polskimi ustawami. Zgodnie z brzmieniem art. 12 ust 4 cytowanego rozporządzenia, jeżeli dziecko zwykle zamieszkuje na terytorium trzeciego państwa, które nie jest umawiającą się stroną Konwencji haskiej z dnia 19 października 1996 r. w sprawie jurysdykcji, właściwego prawa, uznawania, wykonywania orzeczeń oraz współpracy w zakresie odpowiedzialności rodzicielskiej oraz środków ochrony dziecka, uważa się, że właściwość (sądu państwa, w którym dziecko przebywa) na mocy niniejszego artykułu jest w interesie dziecka, zwłaszcza, jeżeli niemożliwe jest przeprowadzenie postępowania sądowego w danym państwie trzecim. Zatem w przypadku małoletnich cudzoziemców, którzy są obywatelami krajów, nie będących stroną Konwencji haskiej z dnia 19 października 1996 r. jurysdykcja sądu polskiego będzie opierała się na wspomnianym przepisie prawa unijnego. Tym bardziej, iż jedyną obligatoryjną przesłanką zastosowania tego przepisu jest interes dziecka.

Sytuacja dotycząca jurysdykcji sądu polskiego komplikuje się jednak w przypadku, **gdy sąd będzie miał do czynienia z małoletnim cudzoziemcem, który jest obywatelem kraju, z którym Polska nie ma zarówno podpisanej umowy międzynarodowej, regulującej kwestie stosunków prawnych w sprawach cywilnych, a jednocześnie kraj małoletniego cudzoziemca będzie stroną wcześniej wspomnianej Konwencji haskiej z dnia 19 października 1996 r. w sprawie jurysdykcji, właściwego prawa, uznawania, wykonywania orzeczeń oraz współpracy w zakresie odpowiedzialności rodzicielskiej oraz środków ochrony dziecka**. Wówczas nie będzie możliwości wyprowadzenia jurysdykcji sądu polskiego z odpowiednich zapisów umowy międzynarodowej z uwagi na jej brak, ani z treści art. 12 ust 4 rozporządzenia Rady (WE) nr 2201/2003 z dnia 27 listopada 2003 r., albowiem przepis ten dotyczy tylko tych cudzoziemców, których kraje nie są stroną Konwencji haskiej z dnia 19 października 1996 r. Sytuacja ta jest tym bardziej skomplikowana, iż Polska nie jest także sygnatariuszem Konwencji haskiej z dnia 19 października 1996 r. w sprawie jurysdykcji, właściwego prawa, uznawania, wykonywania orzeczeń oraz współpracy w zakresie odpowiedzialności rodzicielskiej oraz środków ochrony dziecka. Wprawdzie na mocy art. 1 decyzji Rady (WE) z dnia 5 czerwca 2008 r. Rzeczypospolita Polska wraz z innymi państwami Unii Europejskiej została upoważniona do ratyfikacji Konwencji haskiej z dnia 19 października 1996 r., niemniej ratyfikacja do chwili obecnej nie nastąpiła. Ratyfikowanie bowiem tej Konwencji przez Rzeczpospolitą Polską, oznaczałoby, iż w przypadku małoletnich cudzoziemców, obywateli krajów, które przystąpiły do Konwencji lub ją ratyfikowały miałyby zastosowanie art. 11 ust 1 tejże Konwencji, stanowiący, iż we wszystkich wypadkach nie cierpiących zwłoki, organy każdego z Umawiających się Państw, na którego terytorium znajduje się dziecko lub majątek do niego należący, są właściwe do podjęcia koniecznych środków ochrony. Dawałoby to wówczas legitymację sądowi opiekuńczemu do działania. Brak ratyfikacji Konwencji może oznaczać, iż w przypadku pewnych grup małoletnich

---

⁶³ Dziennik Urzędowy L 338, 23/12/2003 P. 0001 – 0029.

cudzoziemców-ofiar handlu ludźmi będzie zachodził brak jurysdykcji sądu polskiego do orzekania w ich sprawach, co stawiałoby ich w wyjątkowo niekorzystnej sytuacji prawnej i faktycznej.

Następna kwestia to **właściwość sądu w sprawach małoletnich cudzoziemców**. Reguluje to **art. 569 § 1 kodeksu postępowania cywilnego**, który stanowi właściwy wyłączenie jest sąd opiekuńczy miejsca zamieszkania osoby, której postępowanie ma dotyczyć, a w braku miejsca zamieszkania – sąd opiekuńczy miejsca jej pobytu. Jeżeli brak i tej podstawy – właściwy jest sąd rejonowy dla m. st. Warszawy. Jest to przepis szczególny, który wyłącza kryteria przewidziane w art. 508 § 1 kodeksu postępowania cywilnego. Poddanie sprawy innemu sądowi opiekuńczemu może jednak nastąpić w razie istnienia przeszkody w rozpoznaniu tej sprawy albo ze względów celowości (**art. 508 § 2 kodeksu postępowania cywilnego**). Następuje to – jak stanowi powołany art. 508 § 2 kodeksu postępowania cywilnego – w drodze wyznaczenia przez sąd przełożony innego sądu do rozpoznania sprawy w całości lub w części.

Należy także zwrócić uwagę na brzmienie § 2 wspomnianego art. 569 kodeksu postępowania cywilnego. Przepis ten dopuszcza możliwość wydania przez sąd opiekuńczy z urzędu wszelkich potrzebnych zarządzeń, nawet w stosunku do osób, które nie podlegają jego właściwości miejscowej. Zarządzenia wydane na przytoczonej podstawie prawnej jest natychmiast skuteczne i wykonalne (**art. 578 kodeksu postępowania cywilnego**). Takie uregulowanie czyni możliwą bezzwłoczną interwencję sądu opiekuńczego we wszystkich wypadkach uzasadniających taką interwencję, nawet w stosunku do osób, które nie podlegają jego właściwości miejscowej. W tym wypadku o wydanych zarządzeniach sąd ten zawiadamia sąd opiekuńczy miejscowo właściwy.⁶⁴

Wspomniany przepis nie wyczerpuje jednak wszystkich możliwości ustalenia właściwego sądu do rozpoznania sprawy opiekuńczej małoletniego cudzoziemca. **Art. 101a ust 1 ustawy z dnia 13 czerwca 2003 r. o cudzoziemcach**⁶⁵ przewiduje bowiem **możliwość umieszczenia małoletniego cudzoziemca przebywającego na terenie Rzeczypospolitej Polskiej bez opieki w placówce opiekuńczo-wychowawczej**. Z wnioskiem takim może wystąpić organ, który zatrzymał małoletniego cudzoziemca, do sądu właściwego ze względu na miejsce zatrzymania małoletniego. Art. 101a § 1 ustawy z dnia 13 czerwca 2003 r. o cudzoziemcach ma charakter przepisu *lex specialis* w stosunku do regulacji przewidzianej w art. 569 kodeksu postępowania cywilnego i tym samym stosuje się go w pierwszej kolejności.

Podobny charakter ma także przepis **art. 61 ust. 1 ustawy z dnia 13 czerwca 2003 r. o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej**.⁶⁶ Przepis wskazuje, iż organ przyjmujący wniosek o nadanie statusu uchodźcy złożony przez małoletniego bez opieki, występuje niezwłocznie do sądu opiekuńczego właściwego ze względu na miejsce pobytu małoletniego, z wnioskiem o ustanowienie kuratora do reprezentowania małoletniego w postępowaniu w sprawie nadania statusu uchodźcy i umieszczenie małoletniego w placówce opiekuńczo-wychowawczej. Zatem także w tej sytuacji priorytet przy ustalaniu właściwości sądu będzie miał przepis o charakterze *lex specialis* w stosunku do art. 569 § 1 kodeksu postępowania cywilnego.

Reasumując, **dla ustalenia jurysdykcji sądu polskiego w sprawach małoletnich cudzoziemców istotna jest kwestia obywatelstwa małoletniego. Informacje takie winny być każdorazowo zawarte we wniosku czy piśmie informującym sąd opiekuńczy o konieczności podjęcia działań opiekuńczych w stosunku do małoletniego. Obywatelstwo**

⁶⁴ Uchwała SN z dnia 29 lutego 1996 r., III CZP 12/96, OSNC 1996/5/70.

⁶⁵ Dz. U. z 2006 r., Nr 234, poz. 1694 z późn. zm.

⁶⁶ Dz. U. z 2006 r., Nr 234, poz. 1695 z późn. zm.

osoby małoletniej **winno być** w szczególności, o ile jest to możliwe, **potwierdzone stosownym dokumentem urzędowym (paszport, dowód osobisty, potwierdzenie ambasady)**.

W przypadku pierwszej z przedstawionych spraw (VI Nsm 231/08), dotyczącej małoletniego Gheorge G. takich informacji zabrakło w piśmie nadesłanym przez Policję. To skutkowało koniecznością podjęcia dodatkowych czynności przez sąd, a tym samym spowodowało wydłużenie czasu wydania orzeczenia w sprawie. W drugiej z omawianych spraw (VI Nsm 263/08), dotyczącej małoletniej Yovka D.-M., informacje takie były od razu zawarte we wniosku, co pozwoliło na wydanie orzeczenia w tym samym dniu, w którym wpłynął wniosek.

2. Zakres działania sądu opiekuńczego – zapewnienie małoletniemu cudzoziemcowi właściwej opieki

W przypadku małoletnich cudzoziemców, przebywających na terenie Rzeczypospolitej Polskiej bez opieki, a w szczególności ofiar handlu ludźmi, **działania sądu opiekuńczego winny się koncentrować wokół zapewnienia właściwej opieki osobie małoletniej, zapewnienia jej właściwej reprezentacji oraz umożliwienia najszybszego połączenia osoby małoletniej z rodziną**. Zadania stojące przed sądem opiekuńczym w szczególności wynikają z brzmienia **Konwencji o prawach dziecka przyjętej przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w dniu 20 listopada 1989 r.**⁶⁷, której Rzeczpospolita Polska jest sygnatariuszem. Art. 3 ust. 1 Konwencji stwierdza, iż we wszystkich działaniach dotyczących dzieci, podejmowanych przez publiczne lub prywatne instytucje opieki społecznej, sądy, władze administracyjne lub ciała ustawodawcze, sprawą nadrzędną będzie najlepsze zabezpieczenie interesów dziecka. W szczególności Państwa-Strony winny zapewnić, aby dziecko nie zostało oddzielone od swoich rodziców wbrew ich woli, z wyłączeniem przypadków, gdy kompetentne władze, podlegające nadzorowi sądowemu, zdecydują zgodnie z obowiązującym prawem oraz stosowanym postępowaniem, że takie oddzielenie jest konieczne ze względu na najlepiej pojęte interesy dziecka (art. 9 ust 1 Konwencji). Art. 10 ust 1 Konwencji nakłada dodatkowo na Państwa-Strony obowiązek rozpatrywania przez Państwa-Strony w sposób przychylny, humanitarny i w szybkim trybie wniosków składanych przez dziecko lub przez jego rodziców odnośnie wjazdu lub opuszczenia Państwa-Strony w celu łączenia rodziny.

W tej sytuacji wszelkie sprawy osób małoletnich, w szczególności ofiar handlu ludźmi winny być traktowane przez sąd opiekuńczy priorytetowo na każdym etapie postępowania. Osobie małoletniej przede wszystkim konieczne jest **zapewnienie właściwej opieki, poprzez umieszczenie w wyspecjalizowanej placówce opiekuńczo-wychowawczej lub rodzinie zastępczej**. Postanowienie w tym zakresie winno być wydane w trybie **art. 569 § 2 kodeksu postępowania cywilnego**, zaś podstawą materialną działania sądu byłby w tej sytuacji **art. 109 § 1 kodeksu rodzinnego i opiekuńczego**, przewidujący w sytuacji zagrożenia dobra dziecka, wydanie przez sąd opiekuńczy stosownych zarządzeń lub ewentualnie **art. 80 ust 1 ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej**⁶⁸, przewidujący możliwość umieszczenia dziecka pozbawionego częściowo lub całkowicie opieki rodzicielskiej w całodobowej placówce opiekuńczo-wychowawczej, typu interwencyjnego, rodzinnego lub socjalizacyjnego.

Należy jednak wskazać, iż **brak jest na chwilę obecną przepisów, które wprost odnosilyby się do małoletnich cudzoziemców-ofiar handlu ludźmi, w zakresie procedur postępowania w takich przypadkach i udzielania takim osobom stosownej pomocy**. Sytuacja osoby małoletniej, przebywającej na terenie Polski bez opiekuna, kształtuje się inaczej, gdy pobyt ten jest legalny, inaczej jeżeli jest nielegalny, a jeszcze inaczej w przypadku

⁶⁷ Dz. U. z 1991 r., Nr 120, poz. 526.

⁶⁸ Dz. U. z 2008 r., Nr 115, poz. 728 z późn. zm.

nielegalnego pobytu, gdzie zostanie złożony przez dziecko wniosek o nadanie statusu uchodźcy. Pomoc medyczna, edukacja, pomoc socjalna, pomoc w legalizacji pobytu dzieci cudzoziemskich bez opieki nie jest wystarczająca, bo nie jest zagwarantowana przez żadną z polskich ustaw. Choć Polska zobowiązana jest do przestrzegania zaleceń Konwencji o prawach dziecka, wewnętrzne przepisy Rzeczypospolitej Polskiej nie regulują tych sytuacji.⁶⁹ Z tej przyczyny osoby takie są albo umieszczane w placówkach opiekuńczo-wychowawczych, typu interwencyjnego jak pogotowia opiekuńcze, lub bezpośrednio w domach dziecka, a czasami także w izbach dziecka, w przypadku podejrzenia dopuszczenia się przez osobę małoletnią czynu karalnego. Należy zaznaczyć, iż sąd opiekuńczy ma bardzo ograniczoną możliwość wpływu na wybór konkretnej placówki, do której trafi osoba małoletnia. **Bowiem orzeczenie sądu ogranicza się jedynie do ogólnego wskazania typu placówki, w której osoba małoletnia powinna być umieszczona, bez możliwości wskazania konkretnej, ściśle określonej placówki. Zadanie typowania placówek spoczywa na powiatach,** zgodnie z brzmieniem § 15 ust 1 i 2 oraz § 16 ust 3 rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 19 października 2007 r. w sprawie placówek opiekuńczo-wychowawczych.⁷⁰ **Zatem małoletni cudzoziemcy trafiają często do różnych placówek, co wpływa na zakres udzielanej im pomocy medycznej, socjalnej, pomocy w legalizacji pobytu czy zapewnienia kontaktu z własną placówką dyplomatyczną lub choćby zapewnienia dziecku pomocy tłumacza. Wydaje się, iż ten stan rzeczy wymaga pilnych zmian legislacyjnych,** które pozwoliłyby na umieszczanie małoletnich cudzoziemców pozbawionych opieki, w placówkach dysponujących odpowiednim zapleczem w zakresie udzielenia małoletniej osobie szerokiej pomocy zarówno medycznej czy socjalnej, jak też i prawnej.

Jak wynikało z analizy akt sprawy VI Nsm 231/08 małoletni Gheorge G. trafił do placówki opiekuńczo-wychowawczej, typu interwencyjnego, jaką jest pogotowie opiekuńcze. Małoletni pobyt w tej placówce znosił bardzo źle, przede wszystkim z powodu bariery językowej i niemożności porozumienia się z pozostałymi wychowankami i wychowawcami placówki, jak i również z uwagi na fakt, iż pobyt małoletniego – ofiary handlu ludźmi, w tego typu placówce wpływał na jego wtórną wiktymizację. Małoletni nie rozumiał powodów dla których jest umieszczony w takiej placówce, nie wiedział jaki będzie dalszy jego los, kiedy ewentualnie będzie mógł powrócić do ojczystego kraju. Z tej przyczyny, **jeżeli już dojdzie do sytuacji umieszczenia małoletniego cudzoziemca w placówce opiekuńczo-wychowawczej typu interwencyjnego,** jego pobyt w tej placówce **winien być ograniczony do bezwzględного minimum, zaś działania sądu winny być nakierowane na możliwie najszybsze umożliwienie powrotu małoletniemu cudzoziemcowi do jego kraju zamieszkania lub ostatecznie w przypadku trudności zapewnieniu mu bezpiecznego powrotu do kraju ojczystego, na umieszczenie go w placówce opiekuńczo-wychowawczej typu rodzinnego.**

3. Zakres działania sądu opiekuńczego – zapewnienie małoletniemu cudzoziemcowi właściwej reprezentacji

Kolejną kwestią stojącą przed sądem opiekuńczym w przypadku prowadzenia spraw małoletnich cudzoziemców bez opieki, jest zapewnienie im właściwej reprezentacji. Art. 9 § 1 ustawy z dnia 12 listopada 1965 r. prawo prywatne międzynarodowe⁷¹ stanowi, iż zdolność prawna i zdolność do czynności prawnych osoby fizycznej podlega jej prawu ojczystemu. W przeważającej większości uregulowań prawnych innych krajów przyjmuje się, iż osoba,

⁶⁹ K. Fenik, *Charakterystyka handlu dziećmi z perspektywy Polski*, (w): *Handel ludźmi w Polsce. Materiały do raportu*, MSWiA, Warszawa 2007, s. 91.

⁷⁰ Dz. U. z 2007 r., Nr 201, poz. 1455.

⁷¹ Dz. U. z 1965 r., Nr 46, poz. 290 z późn. zm.

która nie ukończyła 18 roku życia nie posiada pełnej zdolności do czynności prawnych. Oznacza to, iż osoby takie nie posiadają także zdolności do czynności procesowych w rozumieniu art. 65 § 1 kodeksu postępowania cywilnego. Ponadto art. 66 kodeksu postępowania cywilnego stanowi, iż osoba fizyczna nie mająca zdolności procesowej może podejmować czynności procesowe tylko przez swego przedstawiciela ustawowego. Zatem w świetle brzmienia tych przepisów **wyduje się koniecznym ustanowienie dla osoby małoletniej kuratora, będącego przedstawicielem dziecka zarówno w toczącym się postępowaniu przed sądem opiekuńczym, jak i też reprezentującego małoletniego w innych postępowaniach, w tym o charakterze administracyjnym, a związanych z legalizacją pobytu małoletniego cudzoziemca na terenie Rzeczypospolitej Polskiej lub ewentualnie związanych z jego deportacją.**

Rola kuratora nie może jednak w tego typu sprawach ograniczać się jedynie do formalnej reprezentacji dziecka. Od osoby takiej należy wymagać posiadania pewnej wiedzy prawniczej, pozwalającej na aktywny udział kuratora w toczącym się postępowaniu czy postępowaniach. Niemniej ustanawianie kuratorem dla małoletniego cudzoziemca bez opieki w osobie adwokata lub radcy prawnego nie wydaje się celowe. Z reguły spośród członków tych korporacji nie ma osób zainteresowanych pełnieniem takowych funkcji, a ponadto poszukiwania ewentualnych kandydatów spowodowałyby przedłużenie toczącego się postępowania. Zatem **osób na kuratorów należałoby raczej poszukiwać pośród pracowników fundacji zajmujących się prawami dziecka lub zajmujących się pomocą ofiarom przestępstw, w tym przestępstw przeciwko handlowi ludźmi i niewolnictwu.** Pracownicy tych fundacji posiadają wystarczającą wiedzę z zakresu prawa, a jednocześnie są w stanie zapewnić osobie małoletniej także niezbędną pomoc socjalną, pedagogiczną czy psychologiczną. Mają także doświadczenie w zakresie postępowania z osobami, które stały się ofiarami handlu ludźmi. Drugą grupą ewentualnych kandydatów na kuratora dla małoletnich mogą być **wolontariusze, studenci kierunków prawniczych,** gotowi świadczyć bezpłatną pomoc prawną w ramach doskonalenia praktycznych umiejętności. Jako przykład tego typu działań można wymienić Studencki Ośrodek Pomocy Prawnej przy Wydziale Prawa Uniwersytetu Warszawskiego, działający pod nazwą Kliniki Prawa UW. Osoby działające w ramach Kliniki Prawa UW wielokrotnie były ustanawiane przez sąd kuratorami, celem reprezentowania małoletnich cudzoziemców w postępowaniach administracyjnych o nadanie statusu uchodźcy.

Uprawnienie sądu opiekuńczego do ustanowienia kuratora dla małoletniego cudzoziemca, znajdującego się na terenie Rzeczypospolitej Polskiej bez opieki, wynika z brzmienia **art. 99 kodeksu rodzinnego i opiekuńczego,** który stanowi, iż jeżeli żadne z rodziców nie może reprezentować dziecka pozostającego pod władzą rodzicielską, reprezentuje je kurator ustanowiony przez sąd opiekuńczy. **Przepisem szczególnym,** z kolei, będzie tu **art. 61 ust 1 ustawy z dnia 13 czerwca 2003 r. o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej.**⁷² Artykuł ten przewiduje ustanowienie kuratora dla małoletniego cudzoziemca do reprezentowania go w postępowaniu w sprawie nadania statusu uchodźcy. Zakres zatem działania tego przepisu jest dość wąski, odnosi się on bowiem tylko do małoletnich cudzoziemców, którzy wystąpili z wnioskiem o nadanie im statusu uchodźcy i kurator na tej podstawie ustanowiony, uprawniony jest jedynie do reprezentowania osoby małoletniej w toczącym się postępowaniu administracyjnym.

Brzmienie przepisów ustawy z dnia 12 listopada 1965 r. prawo prywatne międzynarodowe⁷³ wskazuje, iż regułą jest stosowanie prawa obcego w stosunku do cudzoziemców, lecz dopuszczalne są sytuacje, kiedy możliwe będzie zastosowanie prawa polskiego. Art. 23 § 1 ustawy stanowi, że opieka podlega prawu ojczystemu osoby, dla której jest lub ma być ustanowiona. Przepis ten stosuje się odpowiednio do kurateli. Jednakże dla kurateli do załatwienia

⁷² Dz. U. z 2006 r., Nr 234, poz. 1695 z późn. zm.

⁷³ Dz. U. z 1965 r., Nr 46, poz. 290.

poszczególnej sprawy (np. celów postępowania o umieszczenia małoletniego w placówce, o nadanie statusu uchodźcy, o wydalenie z Rzeczypospolitej Polskiej) właściwe jest prawo, któremu sprawa ta podlega (art. 23 § 2 ustawy). W większości przypadków zastosowanie znajduje jednak art. 7 ustawy, który stanowi, iż jeżeli nie można ustalić okoliczności, od których zależy właściwość określonego prawa obcego, albo jeżeli nie można stwierdzić treści właściwego prawa obcego, stosuje się prawo polskie.

4. Tryb opuszczenia Rzeczypospolitej Polskiej przez małoletniego cudzoziemca, pozostającego bez opieki

Opuszczenie granic Rzeczypospolitej Polskiej przez małoletniego cudzoziemca, znajdującego się bez opieki wiąże się nie tylko z rozważeniem kwestii prawnych, ale także faktycznych. Przede wszystkim **konieczne jest tu rozróżnienie pobytu małoletniego cudzoziemca** na terenie Polski, **na pobyt legalny oraz pobyt nielegalny**. Kwestię legalności pobytu cudzoziemców na terenie Rzeczypospolitej Polskiej regulują zasadniczo dwa akty prawne rangi ustawowej. Pierwszy z nich to **ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r. o cudzoziemcach**.⁷⁴ Ustawa ta określa zasady i warunki wjazdu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, przejazdu przez to terytorium, pobytu na nim i wyjazdu cudzoziemców z terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, tryb postępowania oraz organy właściwe w tych sprawach (art. 1 ustawy). W rozumieniu ustawy cudzoziemcem jest osoba nie posiadająca obywatelstwa polskiego (art. 2 ustawy). Zakres stosowania tej ustawy nie obejmuje jednak wszystkich cudzoziemców. Ustawa przewiduje z tym zakresem pewne wyłączenia, dotyczące w szczególności obywateli państw członkowskich Unii Europejskiej, państw członkowskich Europejskiego Porozumienia o Wolnym Handlu (EFTA) – stron umowy o Europejskim Obszarze Gospodarczym lub Konfederacji Szwajcarskiej, oraz członków ich rodzin (art. 3 pkt 2 ustawy). Do tej grupy osób wspomnianej ustawy nie stosuje się.

Drugim aktem rangi ustawowej regulującym kwestie legalności pobytu cudzoziemców na terenie Rzeczypospolitej Polskiej jest **ustawa z dnia 14 lipca 2006 r. o wjeździe na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, pobycie oraz wyjeździe z tego terytorium obywateli państw członkowskich Unii Europejskiej i członków ich rodzin**.⁷⁵ Ustawa ta z kolei reguluje kwestię zasad i warunków wjazdu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, pobytu oraz wyjazdu z tego terytorium obywateli państw członkowskich Unii Europejskiej, obywateli państw członkowskich Europejskiego Porozumienia o Wolnym Handlu (EFTA) – stron umowy o Europejskim Obszarze Gospodarczym, obywateli Konfederacji Szwajcarskiej oraz członków ich rodzin (art. 1 ustawy). Zgodnie z art. 9 ust. 1 wspomnianej ustawy, obywatel UE może wjechać na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej na podstawie ważnego dokumentu podróży lub innego ważnego dokumentu potwierdzającego jego tożsamość i obywatelstwo.

W obu wcześniej omówionych przeze mnie sprawach sąd miał do czynienia z małoletnimi obywatelami Unii Europejskiej. Małoletni dysponowali dokumentami potwierdzającymi ich tożsamość i obywatelstwo, a zatem w świetle ustawy z 14 lipca 2006 r. o wjeździe na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, pobycie oraz wyjeździe z tego terytorium obywateli państw członkowskich Unii Europejskiej i członków ich rodzin ich pobyt na terenie Rzeczypospolitej Polskiej był legalny. W tej sytuacji zachodziła potrzeba ustalenia, na jakich zasadach małoletni cudzoziemiec, pozostający bez opieki, będący dodatkowo ofiarą handlu ludźmi, miałby opuścić granice Polski i udać się do swego kraju ojczystego. Samodzielna podróż nie wchodziła w rachubę, bowiem nie gwarantowała małoletniemu właściwego bezpieczeństwa oraz pewności, iż dojdzie do jego połączenia z rodziną. **Art. 69 ustawy z dnia 14 lipca**

⁷⁴ Dz. U. z 2006 r., Nr 234, poz. 1694 z późn. zm.

⁷⁵ Dz. U. z 2006 r., Nr 144, poz. 1043 z późn. zm.

2006 r. o wjeździe na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, pobycie oraz wyjeździe z tego terytorium obywateli państw członkowskich Unii Europejskiej i członków ich rodzin przewiduje możliwość wydalenia małoletniego obywatela Unii Europejskiej poza granice Rzeczypospolitej Polskiej, jeżeli przemawia za tym dobro dziecka zgodnie z Konwencją o prawach dziecka, przyjętą przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r.⁷⁶ Niewątpliwie taką przesłanką byłaby chęć połączenia się małoletniego cudzoziemca z rodziną. Art. 10 wspomnianej Konwencji nakazuje wręcz rozpatrywanie w sposób przychylny, humanitarny i w szybkim trybie takowych wniosków.

W pierwszej z omawianych spraw sąd opiekuńczy, mając na uwadze brzmienie art. 69 ustawy z 14 lipca 2006 r. o wjeździe na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, pobycie oraz wyjeździe z tego terytorium obywateli państw członkowskich Unii Europejskiej i członków ich rodzin oraz art. 10 Konwencji o prawach dziecka, uznał, iż najbezpieczniejszym sposobem opuszczenia przez małoletniego Gheorge G. w sprawie VI Nsm 231/08, będzie jego formalne wydalenie z Rzeczypospolitej Polskiej w trybie decyzji administracyjnej.

W związku z powyższym dla małoletniego został ustanowiony kurator, celem reprezentowania jego interesów w postępowaniu o wydalenie z Rzeczypospolitej Polskiej. Pojawiła się jednak natychmiast trudność z ustaleniem, kto winien złożyć wniosek o wydalenie małoletniego Gheorge G. z Polski lub powiadomić właściwego wojewodę o konieczności wszczęcia postępowania z urzędu. Zgodnie bowiem z brzmieniem art. 73 ustawy z 14 lipca 2006 r. o wjeździe na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, pobycie oraz wyjeździe z tego terytorium obywateli państw członkowskich Unii Europejskiej i członków ich rodzin, decyzję o wydaleniu obywatela UE lub członka rodziny nie będącego obywatelem UE wydaje, z urzędu lub na wniosek Ministra Obrony Narodowej, Szefa Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Szefa Agencji Wywiadu, Komendanta Głównego Straży Granicznej, Komendanta Głównego Policji, wojewoda właściwy ze względu na miejsce pobytu obywatela UE lub członka rodziny nie będącego obywatelem UE lub miejsce ujawnienia faktu albo zdarzenia będącego podstawą wystąpienia z wnioskiem o wydalenie. Sąd opiekuńczy nie jest zatem w świetle cytowanego przepisu uprawniony do wystąpienia z takim wnioskiem. Co najwyżej sąd mógłby powiadomić właściwego wojewodę o zaistniałej sytuacji, co stanowiłoby ewentualną podstawę do wydania z urzędu decyzji o wydaleniu małoletniego Gheorge G.

Należy także wskazać, iż zgodnie z art. 35 § 1 Kodeksu postępowania administracyjnego organy administracji publicznej obowiązane są załatwiać sprawy bez zbędnej zwłoki. Załatwienie sprawy wymagającej postępowania wyjaśniającego powinno nastąpić nie później niż w ciągu miesiąca, a sprawy szczególnie skomplikowanej – nie później niż w ciągu dwóch miesięcy od dnia wszczęcia postępowania, zaś w postępowaniu odwoławczym – w ciągu miesiąca od dnia otrzymania odwołania (art. 35 § 3 kodeksu postępowania administracyjnego). Na nie załatwienie sprawy w terminie określonym w art. 35 Kodeksu postępowania administracyjnego lub ustalonym w myśl art. 36 Kodeksu postępowania administracyjnego (zawiadomienie strony o zwłoce i jej przyczynach w wydaniu decyzji) stronie służy zażalenie do organu administracji publicznej wyższego stopnia.

Zatem czas oczekiwania małoletniego Gheorge G. na wydanie decyzji administracyjnej o wydaleniu z Rzeczypospolitej Polskiej mógłby w skrajnym przypadku wynieść nawet 2 miesiące. Działanie takie niewątpliwie nie było zgodne z dobrem małoletniego, który oczekiwał możliwie najszybszego powrotu do Rumunii. W tej sytuacji sąd opiekuńczy zdecydował o zwolnieniu małoletniego pod opiekę kuratora, który zobowiązał się towarzyszyć w podróży małoletniemu do Rumunii i przekazać go pod opiekę przedstawiciela National Authority for Children Protection. Należy jednak wskazać, iż możliwość szybkiego powrotu małoletniego do Rumunii nie tyle wynikała ze sprawności działań sądu opiekuńczego, który w tym

⁷⁶ Dz. U. z 1991 r., Nr 120, poz. 526 oraz z 2000 r., Nr 2, poz. 11.

zakresie był ograniczony obowiązującymi przepisami prawnymi, a przede wszystkim wynikała z działań podjętych przez kuratora ustanowionego dla małoletniego, który zorganizował w porozumieniu z MSWiA bilety powrotne dla małoletniego, nawiązał kontakt z Ambasadą Rumunii w Polsce oraz uzyskał wsparcie ze strony przedstawicieli National Authority for Children Protection w Rumunii. W podobny sposób przebiegł także powrót małoletniej Yovki D.-M. do Bułgarii. W tym przypadku ciężar zapewnienia bezpiecznego powrotu do kraju wzięła na siebie Ambasada Bułgarii w Polsce. Pokryła ona koszty przelotu małoletniej do Sofii, zaś radca Ambasady, za zgodą sądu opiekuńczego odebrał małoletnią z placówki, umieścił w samolocie, zaś po przybyciu do Sofii – opiekę nad nią przejęli przedstawiciele Państwowej Agencji Bezpieczeństwa Dziecka – Centrum Kryzysów, którzy następnie małoletnią przekazali matce.

W przypadku jednak braku aktywności ze strony ustanowionego kuratora bądź przedstawicieli placówki dyplomatycznej małoletniego cudzoziemca, kwestia umożliwienia mu szybkiego powrotu do kraju i połączenia z rodziną może być problematyczna. To samo dotyczy **małoletnich cudzoziemców, którzy przebywają na terenie Polski nielegalnie lub nie są w stanie wykazać legalności pobytu, z uwagi na nie posiadanie jakichkolwiek dokumentów tożsamości.**

Jedynym wówczas sposobem opuszczenia przez małoletniego cudzoziemca granic Polski i dotarcia do kraju ojczystego będzie **wydanie decyzji w trybie administracyjnym, o wydaleniu małoletniego cudzoziemca, w oparciu o art. 69 ustawy z 14 lipca 2006 r. o wjeździe na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, pobycie oraz wyjeździe z tego terytorium obywateli państw członkowskich Unii Europejskiej i członków ich rodzin, w przypadku małoletnich obywateli Unii Europejskiej oraz w oparciu o art. 88 z związku z art. 94 ust 1 ustawy z dnia 13 czerwca 2003 r. o cudzoziemcach, w przypadku pozostałych małoletnich cudzoziemców nie będących obywatelami Unii Europejskiej.**

Tryb ten wówczas gwarantuje małoletniemu cudzoziemcowi bezpieczeństwo powrotu do kraju ojczystego.⁷⁷

PODSUMOWANIE

Przedstawiona analiza nie wyczerpuje całości problematyki dotyczącej sytuacji prawnej małoletnich cudzoziemców, pozostających w Rzeczypospolitej Polskiej bez opieki. W sposób zamierzony pominąłem szerszą analizę **sytuacji prawnej małoletnich cudzoziemców, starających się o nadanie im statusu uchodźcy.** Ich sytuacja jest w miarę kompleksowo uregulowana na gruncie wspomnianej wcześniej ustawy z dnia 13 czerwca 2003 r. o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej.⁷⁸ W tego typu sytuacjach rola sądu opiekuńczego ogranicza się do wydania postanowienia o umieszczeniu małoletniego cudzoziemca w placówce opiekuńczo-wychowawczej oraz ustanowieniu dla niego kuratora, celem reprezentowania interesów małoletniego w toczącym się postępowaniu administracyjnym o nadanie statusu uchodźcy, zgodnie z brzmieniem art. 61 tejże ustawy. Ustawa ta jednocześnie reguluje kwestie udzielania pomocy socjalnej, medycznej lub

⁷⁷ Art. 94 ustawy z dnia 13 czerwca 2003 r. o cudzoziemcach stanowi, iż decyzja o wydaleniu cudzoziemca małoletniego do kraju jego pochodzenia lub do innego państwa jest wykonywana tylko wtedy, gdy małoletni będzie miał tam zapewnioną opiekę rodziców, innych osób pełnoletnich lub instytucji opiekuńczych, zgodnie ze standardami określonymi przez Konwencję o prawach dziecka, przyjętą przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r. (Dz. U. z 1991 r., Nr 120, poz. 526 oraz z 2000 r., Nr 2, poz. 11). Cudzoziemca małoletniego można wydaląć tylko pod opieką przedstawiciela ustawowego, chyba że decyzja o wydaleniu jest wykonywana w taki sposób, że małoletniego przekazuje się przedstawicielowi ustawowemu albo przedstawicielowi właściwych władz państwa, do którego następuje wydalenie.

⁷⁸ Dz. U. z 2006 r., Nr 234, poz. 1695.

prawej cudzoziemcowi starającemu się o nadanie statusu uchodźcy. Zważyć należy, iż ustawa ta odnosi się wyłącznie do cudzoziemców, w tym małoletnich, którzy nie zamierzają wracać do kraju swego pochodzenia czy zamieszkania i podjęli próbę legalizacji swojego pobytu w Polsce.

Jednak odsetek osób małoletnich, zwłaszcza spośród ofiar handlu ludźmi, decydujących się na pozostanie w Rzeczypospolitej Polskiej jest prawdopodobnie znikomy. **Małoletni, który padł ofiarą handlu ludźmi, z reguły dąży do możliwie najszybszego powrotu do swojego stałego miejsca zamieszkania, celem połączenia się z bliskimi.** Aktualne regulacje odnoszące się do małoletnich ofiar handlu ludźmi głównie skupione są na walce z przestępczością zorganizowaną i przemytem osób, a w mniejszym stopniu nastawione są na identyfikację i następnie udzielenie pomocy ofiarom tych przestępstw. Problem handlu ludźmi postrzegany jest często w środkach masowego przekazu jako problem kobiet zmuszanych do prostytucji, z pominięciem innych aspektów działań przestępczych, jak przymuszanie do żebractwa czy pracy, handel organami, nielegalna adopcja czy pornografia dziecięca. W rzeczywistości ofiarami handlu ludźmi coraz częściej padają dzieci. Z tej też przyczyny ilość spraw, w których pokrzywdzonymi są małoletni cudzoziemcy będzie wzrastać z każdym rokiem. W tej sytuacji coraz bardziej **palące wydaje się uregulowanie statusu takich osób w odrębnej ustawie, realizującej postulaty i obowiązki nałożone na Polskę w Konwencji o prawach dziecka, przyjętej przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r. Bowiem istniejące w chwili obecnej regulacje prawne w tym zakresie są niewystarczające.** Sądy opiekuńcze nie zawsze są dostatecznie szybko informowane o konieczności podjęcia stosownych działań ochronnych wobec małoletnich ofiar handlu ludźmi bądź też nie dysponują skutecznymi instrumentami udzielania pomocy takim ofiarom. Ważnym wydaje się stworzenie kompleksowego systemu ochrony małoletnich ofiar handlu ludźmi, począwszy od wyspecjalizowanych placówek, w których mogą być umieszczone takie osoby, poprzez udzielanie im w tych placówkach pomocy psychologicznej, socjalnej i prawnej, aż po szybką procedurę umożliwiającą opuszczenie Polski i połączenie się z najbliższą rodziną. W zakres tego typu działań powinny być włączone nie tylko instytucje państwowe, takie jak Policja, Straż Graniczna, prokuratury, sądy, powiatowe centra pomocy rodzinie, ale także wszelkie organizacje społeczne, których celem statutowym jest udzielanie pomocy osobom małoletnim.

ANALIZA POSTĘPOWAŃ PRZYGOTOWAWCZYCH W SPRAWACH DOTYCZĄCYCH HANDLU LUDŹMI, ZAKOŃCZONYCH W LATACH 2005-2007 DECYZJĄ O UMORZENIU

I. WPROWADZENIE

Problem handlu ludźmi zaczął być zauważalny w Polsce na początku lat 90. Polska początkowo funkcjonowała głównie jako kraj, z którego pochodziły ofiary, wykorzystywane w krajach Europy Zachodniej jako osoby świadczące usługi seksualne. Wpływ na taką sytuację miało wysokie bezrobocie w Polsce, wynikające z przekształceń ustrojowo-gospodarczych. W szczególności młode kobiety o niskim statusie materialnym, pozbawione możliwości znalezienia zatrudnienia, bardzo łatwo stawały się ofiarami zorganizowanych grup przestępczych, których członkowie obiecywali pośrednictwo w znalezieniu atrakcyjnej pracy za granicą.

Po kilku latach Polska stała się również krajem tranzytowym i docelowym dla kobiet pochodzących z państw bałkańskich oraz państw powstałych po rozpadzie Związku Radzieckiego. Z prowadzonych przez Prokuraturę Krajową badań wynika, że najwięcej ofiar pochodzi z Ukrainy, Białorusi i Bułgarii. Najczęściej są to kobiety w wieku 16-25 lat, o wykształceniu podstawowym lub zawodowym, bezrobotne i o niskim statusie materialnym.⁷⁹ Największym problemem organów ścigania w walce z tego rodzaju przestępczością jest stosunkowo niska wykrywalność, która wiąże się w dużym stopniu z postawą ofiar, niechętnych do składania zeznań obciążających sprawców przestępstw.

Z drugiej jednak strony zastanawiający jest fakt dużej liczby umorzeń postępowań przygotowawczych przy aktywnej postawie ofiar, które zdecydowały się złożyć zeznania w sprawie. W okresie 2005-2007 wydano w całym kraju 40 postanowień o umorzeniu postępowań przygotowawczych, a skierowano 64 akty oskarżenia do sądów.

Ustalenie rzeczywistych przyczyn umorzenia postępowań, a także identyfikacja barier uniemożliwiających skuteczne ściganie sprawców przestępstw z art. 253 § 1 k.k. legła u podstaw niniejszej analizy i badania akt spraw dotyczących handlu ludźmi, umorzonych w latach 2005-2007. Badaniem wstępnym objęto nie tylko sprawy wszczęte z art. 253 § 1 k.k., lecz także z art. 203 k.k. i 204 § 1, 2, 3 i 4 k.k. z uwagi na zachodzące prawdopodobieństwo popełnienia przez organy ścigania błędów przy kwalifikacji prawnej

---

⁷⁹ K. Karsznicki, *Handel ludźmi w świetle postępowań karnych prowadzonych w latach 1995-2005*, (w): *Handel ludźmi. Zapobieganie i ściganie*, Z. Lasocik (red.), Warszawa 2006, s. 263.

czynów, będących przedmiotem postępowań. Wstępne badanie pozwoliło na wyselekcjonowanie 40 spraw, które dotyczyły handlu ludźmi.

Spośród 40 umorzonych spraw, 32 dotyczyły seksualnego wykorzystywania ofiar, 5 dotyczyło nielegalnej adopcji, 2 – pracy przymusowej i 1 – zmuszania do żebractwa.

W 2005 r. umorzono 12 postępowań, w 2006 r. – 14, i w 2007 r. – 14.

Tab. 1. Liczba wydanych postanowień w poszczególnych apelacjach

Właściwość miejscowa (Apelacja)	Liczba umorzeń w latach 2005-2007
Białystok	0
Gdańsk	2
Katowice	5
Kraków	3
Lublin	0
Łódź	1
Poznań	10
Rzeszów	3
Szczecin	7
Warszawa	5
Wrocław	4

Z analizy akt spraw wynika, że prokuratorzy najczęściej umarziali postępowania przygotowawcze wobec braku danych dostatecznie uzasadniających podejrzenie popełnienia przestępstwa (na podstawie art. 17 § 1 pkt 1 k.p.k.), a także wobec niewykrycia sprawcy przestępstwa (na podstawie art. 322 § 1 k.p.k.). Oznacza to, że główną barierą w skutecznym ściganiu sprawców przestępstw jest problem natury dowodowej.

Tab. 2. Podstawy prawne umorzeń

Podstawy umorzeń	Liczba wydanych decyzji
Czynu nie popełniono (art. 17 § 1 pkt 1 k.p.k.)	1
Brak danych dostatecznie uzasadniających podejrzenie popełnienia przestępstwa (art. 17 § 1 pkt 1 k.p.k.)	16
Niepopelnienie przez podejrzanego zarzucanego mu przestępstwa (art. 322 § 1 k.p.k.)	6
Brak ustawowych znamion czynu zabronionego (art. 17 § 1 pkt 2 k.p.k.)	5
Śmierć sprawcy (art. 17 § 1 pkt 5 k.p.k.)	1
Przedawnienie karalności przestępstwa (art. 17 § 1 pkt 6 k.p.k.)	1
Niewykrycie sprawcy (art. 322 § 1 k.p.k.)	8
Inna okoliczność wyłączająca ściganie (art. 17 § 1 pkt 11 k.p.k.)	2

Przy analizie akt spraw wzięto pod uwagę takie elementy, jak: przyjęta kwalifikacja prawna czynów objętych postępowaniem, czas prowadzenia postępowań, aktywność w poszukiwaniu dowodów, poziom prowadzenia postępowań w zależności od szczebla prokuratury, korzystanie ze wskazówek metodycznych opracowanych przez Prokuraturę Krajową,

respektowanie uprawnień procesowych pokrzywdzonego, poziom uzasadnień decyzji kończących postępowanie karne.

I. BŁĘDY ZWIĄZANE Z KWALIFIKACJĄ PRAWNĄ CZYNU

Spośród 40 spraw zakończonych umorzeniem, **tylko w 20 przyjęto kwalifikację prawną z art. 253 k.k. (handel ludźmi)**. W pozostałych 20 umorzonych sprawach nie przyjęto kwalifikacji prawnej z art. 253 k.k., choć były to sprawy ponad wszelką wątpliwość dotyczące handlu ludźmi. Polski kodeks karny nie definiuje pojęcia handlu ludźmi. Z prawnego punktu widzenia jest to jednak problem częściowo pozorny, gdyż definicja handlu ludźmi zawarta jest w *Protokole o zapobieganiu, zwalczaniu oraz karaniu za handel ludźmi, w szczególności kobietami i dziećmi*, uzupełniającym Konwencję Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej, przyjętym przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 15 listopada 2000 r.⁸⁰ Ratyfikacja tegoż Protokołu przez Polskę nastąpiła 26 września 2003 r. (Dz. U. z 2005 r., Nr 18, poz. 160), a zgodnie z art. 91 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r.⁸¹, ratyfikowana umowa międzynarodowa, po jej ogłoszeniu w Dzienniku Ustaw, stanowi część krajowego stanu prawnego i powinna być bezpośrednio stosowana, chyba że jej stosowanie jest uzależnione od wydania ustawy.

Z drugiej jednak strony należy wskazać, iż zgodnie z treścią art. 4 Protokołu, jego przepisy znajdują zastosowanie tylko do przypadków, gdy przestępstwo handlu ludźmi ma charakter międzynarodowy i zostało popełnione w ramach zorganizowanej grupy przestępczej. Poprzestanie na bezpośrednim stosowaniu Protokołu prowadzi w związku z tym do sytuacji, w której zawarta w nim definicja nie jest wiążąca w odniesieniu do wszystkich zachowań polegających na handlu ludźmi w rozumieniu art. 253 k.k. Okoliczność tę brano pod uwagę przy ocenie przyjętych przez prokuratorów kwalifikacji prawnych czynów.

W celu usunięcia wszelkich wątpliwości, a także podniesienia skuteczności ścigania, niezbędnym wydaje się wprowadzenie definicji handlu ludźmi do art. 115 kodeksu karnego, zawierającego objaśnienia wyrażeń ustawowych.

W myśl art. 3 punkt (a) Protokołu *„handel ludźmi oznacza werbowanie, transport, przekazywanie, przechowywanie lub przyjmowanie osób, z zastosowaniem groźb lub użyciem siły, lub też z wykorzystaniem innej formy przymusu, uprowadzenia, oszustwa, wprowadzenia w błąd, nadużycia władzy lub wykorzystania słabości, wręczenia lub przyjęcia płatności lub korzyści dla uzyskania zgody osoby mającej kontrolę nad inną osobą, w celu wykorzystania. Wykorzystanie obejmuje, jako minimum, wykorzystywanie prostytutki innych osób, lub inne formy wykorzystania seksualnego, pracę lub usługi o charakterze przymusowym, niewolnictwo lub praktyki podobne do niewolnictwa, zniewolenie, albo usunięcie organów.*

(b) zgoda ofiary handlu ludźmi na zamierzone wykorzystanie określone w punkcie (a) niniejszego artykułu nie ma znaczenia, jeżeli posłużono się którąkolwiek z metod wymienionych w punkcie (a),

(c) werbowanie, transport, przekazanie, przechowywanie lub przyjęcie dziecka celem jego wykorzystania uznawane jest za handel ludźmi nawet wówczas, gdy nie obejmuje żadnej z metod wymienionych w punkcie (a) niniejszego artykułu,

(d) dziecko oznacza osobę, która nie ukończyła 18 roku życia”.

Poważne trudności w identyfikacji ofiar handlu ludźmi nastęrczają organom ścigania przypadki zatrzymanych na granicy państwa nielegalnych imigrantów. Nie wiadomo bowiem, czy ujawniono proceder handlu ludźmi, czy jest to tzw. „przemyt ludzi” (pomoc w nielegal-

⁸⁰ Dz. U. z 2005 r., Nr 18, poz. 160.

⁸¹ Dz. U. z 1997 r., Nr 78, poz. 483.

nym przekroczeniu granicy). Różnica pomiędzy wspomnianymi zachowaniami jest istotna. W pierwszym przypadku ofiara nie ma możliwości decydowania o sobie i po przekroczeniu granicy następuje jej wykorzystanie. W drugim przypadku nielegalny imigrant płaci „kurierom” za pomoc w nielegalnym przekroczeniu granicy i po rzeczywistym jej przekroczeniu rozstaje się z nimi bez żadnych zobowiązań. Najbardziej sytuacja komplikuje się w przypadku, kiedy osoba pragnąca nielegalnie przekroczyć granicę państwową, nie posiada odpowiednich środków finansowych na realizację swoich planów i decyduje się na odpracowanie kosztów przedsięwzięcia na rzecz „kuriera” po przekroczeniu granicy. Jest niemal pewne, że osoba taka stanie się ofiarą handlu ludźmi w rozumieniu art. 253 § 1 k.k.

W 2 sprawach błędy prokuratorów popełnione przy kwalifikacji prawnej czynów miały bezpośredni wpływ na podjęcie decyzji o umorzeniu postępowań.

W śledztwie Prokuratury Okręgowej w Cz. w dniu 15.01.1997 r. (w czasie obowiązywania dawnego kodeksu karnego z 1969 r.) 2 osobom przedstawiono zarzuty popełnienia przestępstw handlu ludźmi, opisanych w art. IX § 1 przepisów wprowadzających kodeks karny z 1969 r.⁸² w związku z art. 174 § 1 i 2 k.k. z 1969 r. w zw. z art. 10 § 2 k.k. z 1969 r.

Postępowanie dotyczyło sprzedaży kobiety (obywatelki polskiej) do klubu nocnego w Niemczech za kwotę 100 marek niemieckich i złoty łańcuszek. W dniu 26.06.1998 r. zawieszono postępowanie z uwagi na niemożność przeprowadzenia czynności procesowych z udziałem pokrzywdzonej, której miejsce pobytu nie było znane organom ścigania.

Po 8 latach (w dniu 23.01.2006 r.) prokurator zdecydował się na podjęcie zawieszono śledztwa i z uwagi na obowiązywanie nowego kodeksu karnego z dnia 6 czerwca 1997 r.⁸³ dokonał zmiany kwalifikacji prawnej zarzucanych podejrzanym czynów na art. 204 § 1 k.k. (stręczycielstwo).

Konsekwencją tej decyzji było wydanie postanowienia o umorzeniu postępowania przygotowawczego wobec przedawnienia karalności przestępstwa z art. 204 § 1 k.k., zagrożonego karą pozbawienia wolności do lat 3.

Prowadzący postępowanie popełnił istotny błąd, nie kwalifikując zarzucanego podejrzanym czynu z art. 253 § 1 k.k., który w zasadzie – od strony redakcyjnej – jest powtórzeniem przepisu art. IX § 1 p.w. k.k. z 1969 r. Można powiedzieć, że obowiązujący wcześniej przepis w całości został inkorporowany do nowego kodeksu karnego.

Przyjęcie kwalifikacji prawnej czynu z art. 253 § 1 k.k. uniemożliwiłoby umorzenie postępowania przygotowawczego wobec przedawnienia karalności przestępstwa, gdyż czyn ten jest zagrożony karą surowszą niż czyn opisany w art. 204 § 1 k.k. (jest zagrożony karą pozbawienia wolności od lat 3 do lat 15).

Podobny błąd został popełniony przez Prokuraturę Rejonową w Z., wszczętej w dniu 17.04.1998 r. Śledztwo dotyczyło wykorzystywania seksualnego 2 młodych kobiet, którym obywatelka polska zaproponowała pracę w charakterze prostytutek w domu publicznym w Niemczech. Pokrzywdzone skorzystały z tej oferty i wyjechały do Niemiec. Na miejscu dowiedziały się, że zostały sprzedane właścicielowi lokalu za 1000 marek niemieckich.

Początkowo, słusznie przyjęto kwalifikację prawną z art. IX § 1 przepisów wprowadzających kodeks karny z 1969 r. Na podstawie zgromadzonego materiału dowodowego wydano postanowienie o przedstawieniu zarzutów obywatelce polskiej, która zwerbowała do pracy w Niemczech młode kobiety. Z uwagi na niemożność ustalenia miejsca pobytu podejrzaną sprawę zawieszono w dniu 30.06.1998 r. Nie podjęto jednak żadnych zdecydowanych działań w celu jej zatrzymania. W dniu 19.11.1999 r. na przejściu granicznym wręczono jej wezwanie do prokuratury. Podejrzana nigdy nie stawiała się w prokuraturze. Co najmniej na tym etapie istniały podstawy do wydania listu gończego. Prokurator nie podjął nawet najmniejszych działań w tym kierunku.

⁸² Ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 r. – Przepisy wprowadzające kodeks karny (Dz. U. z 1969 r., Nr 13, poz. 95).

⁸³ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz. U. z 1997 r., Nr 88, poz. 553 z późn. zm.).

W dniu 06.01.2005 r. postępowanie zostało podjęte tylko w tym celu, żeby po 4 miesiącach wydać decyzję o umorzeniu. Między datą wydania decyzji o podjęciu śledztwa a datą wydania postanowienia o jego umorzeniu nie wykonano żadnej czynności.

Umorzenie nastąpiło wobec stwierdzenia, iż zachowanie podejrzanego nie zawiera ustawowych znamion czynu zabronionego.

Prokurator argumentował, że odpowiednikiem art. IX § 1 przepisów wprowadzających kodeks karny z 1969 r. jest obecnie art. 204 § 4 nowego kodeksu karnego, który dla bytu przestępstwa wymaga podjęcia działań wbrew woli pokrzywdzonego, a w danym przypadku pokrzywdzone dobrowolnie wyjechały do Niemiec. Tymczasem prokurator nie wziął pod uwagę faktu, iż odpowiednikiem art. IX § 1 p.w. k.k. z 1969 r. jest obecnie art. 253 § 1 nowego kodeksu karnego, według którego zgoda pokrzywdzonego nie ma znaczenia dla bytu przestępstwa.

II. CZAS PROWADZENIA POSTĘPOWAŃ PRZYGOTOWAWCZYCH

Tab. 3. Czas prowadzenia postępowań przygotowawczych

Czas trwania postępowania	Liczba postępowań
do 3 miesięcy	7
od powyżej 3 do 6 miesięcy	10
od powyżej 6 miesięcy do 1 roku	6
od powyżej roku do 3 lat	7
od powyżej 3 lat do 5 lat	2
powyżej 5 lat	8

Analiza spraw wskazuje, że w wielu przypadkach czas trwania postępowania miał bezpośredni wpływ na decyzję o jego umorzeniu. Dotyczy to zarówno postępowań prowadzonych bardzo krótko (nawet 2 tygodnie), jak i postępowań prowadzonych bardzo długo (powyżej 8 lat).

Cechą charakterystyczną postępowań prowadzonych bardzo krótko, był rażący brak aktywności w poszukiwaniu dowodów. Można było odnieść wrażenie, że prowadzący postępowanie założył *a priori*, iż nie ma szans na zakończenie postępowania aktem oskarżenia.

Postępowania trwające bardzo długo prowadziły natomiast do utraty dowodów, a także do zmiany postawy ofiar, które po kilku latach nie były już zainteresowane ściganiem sprawców przestępstw i zasłaniały się brakiem pamięci przy składaniu kolejnych zeznań lub przeprowadzaniu okazań.

Szczególnie niepokoi stosunkowo wysoka liczba spraw prowadzonych powyżej 5 lat (takich spraw odnotowano 8 na 40 umorzonych).

Jako przykład sprawy prowadzonej zbyt krótko z pasywnym nastawieniem do poszukiwania dowodów, można wskazać dochodzenie Prokuratury Rejonowej w K.

Postępowanie to było prowadzone po wyłączeniu materiałów ze śledztwa prowadzonego przez Prokuraturę Okręgową w K. z siedzibą w O. W. przeciwko osobom, które dokonały rozboju na agencję towarzyską.

Postępowanie w wyłączonym zakresie dotyczyło sprzedaży 2 obywaterek Ukrainy mężczyznom o nieznanym personaliach, którzy zmuszali je do uprawiania prostytucji.

Postępowanie ograniczyło się tylko do przesłuchania pokrzywdzonych, którym nawet nie okazano zdjęć wytypowanych osób, mogących mieć udział w przestępstwie.

W aktach brak protokołów przesłuchań podejrzanych ze sprawy, z której dokonano wyłączenia materiałów. Jest to o tyle istotne, że dokonali oni sprzedaży obywaterek Ukrainy.

Pokrzywdzonych nie poinformowano, że mogą być objęte programem ochrony realizowanym przez MSWiA i „La Stradę”. Opuściły one terytorium Polski i z tego powodu zaniedbano dalszych czynności procesowych z ich udziałem. Nie zdecydowano się jednak na te czynności w ramach międzynarodowej pomocy prawnej, co umożliwiłoby identyfikację sprawców przestępstwa.

Poważnym błędem jest również przyjęta podstawa umorzenia postępowania. Postępowanie umorzono wobec braku danych dostatecznie uzasadniających podejrzenie popełnienia przestępstwa. Tymczasem za podstawę powinno się przyjąć niewykrycie sprawców przestępstwa. Ujawnione okoliczności nie budziły najmniejszych wątpliwości, że przestępstwo na szkodę obywaterek Ukrainy miało miejsce.

Kolejną sprawą prowadzoną bardzo krótko (1 miesiąc) bez żadnego zaangażowania było postępowanie Prokuratury Rejonowej w W. Dotyczyło ono obywatelki Bułgarii zmuszanej w Polsce do uprawiania prostytucji, której udało się zbiec i powiadomić o tym fakcie Straż Graniczną.

Postępowanie ograniczyło się tylko do przesłuchania pokrzywdzonej przez sąd w trybie art. 316 § 3 k.p.k. Tymczasem identyfikacja sprawcy przestępstwa byłaby możliwa, gdyby przeprowadzono wizję lokalną z udziałem pokrzywdzonej. Celem tej czynności byłoby wskazanie przez pokrzywdzoną domu, w którym przebywała. Można było również przeprowadzić okazanie zdjęć wytypowanych osób, mogących mieć udział w przestępstwie, a zwłaszcza taksówkarza, którego samochód pokrzywdzona dokładnie opisała.

Spośród spraw prowadzonych zdecydowanie za długo odnotowano aż 8, które trwały powyżej 5 lat i w każdej z nich czas trwania postępowania miał wpływ na ich umorzenie.

Przykładem dobrze ilustrującym zależność pomiędzy długim czasem trwania postępowania a wydaną decyzją o umorzeniu jest sprawa Prokuratury Rejonowej w Ż.

Postępowanie wszczęto w dniu 19.04.2001 r., a umorzono 20.02.2006 r. Sprawa dotyczyła sprzedaży w 2001 r. 2 obywaterek Ukrainy właścicielowi klubu nocnego w Polsce.

Pokrzywdzone opisały zdarzenia, miejsca i osoby w sposób pozwalający na identyfikację właściciela klubu, który je kupił i czerpał korzyści z uprawianej przez nie prostytucji, ale deportacja pokrzywdzonych uniemożliwiła dalsze zbieranie dowodów.

Należało przed deportacją okazać pokrzywdzonym właściciela lokalu, barmana, a także przeprowadzić z ich udziałem wizję lokalną. Konsekwencją niewykonania czynności w odpowiednim czasie była konieczność zawieszenia śledztwa w dniu 13.06.2001 r. wobec niemożności ich przeprowadzenia z udziałem deportowanych obywaterek Ukrainy.

W tej sytuacji pozostawało jedynie ich przeprowadzenie w drodze międzynarodowej pomocy prawnej, ale z wnioskiem do Ukrainy wystąpiono dopiero 06.10.2005 r. (po 4 latach). Po tak długim czasie pokrzywdzone przesłuchiwane w celu ewentualnego rozpoznania sprawców na zdjęciach zeznały, że nikogo nie rozpoznają. Zupełnie innego wyniku okazania można byłoby się spodziewać, gdyby taka czynność została przeprowadzona bez zbędnej zwłoki.

Niezrozumiały jest także brak zajęcia stanowiska przez prokuratora w przedmiocie zeznań złożonych przez barmana, który sam obciążył właściciela lokalu, opisując fakty czerpania przez niego korzyści z uprawiania nierządu przez zatrudnione tam kobiety i zasady rozliczania się z zarobionych pieniędzy. W tej części istniały dowody przynajmniej na sutenerstwo popełnione przez właściciela lokalu.

IV. OCENA PROWADZONYCH POSTĘPOWAŃ W OPARCIU O WSKAZÓWKI METODYCZNE OPRACOWANE W PROKURATURZE KRAJOWEJ

W 2003 r. w ramach realizacji zadań przewidzianych w *Krajowym Programie Zwalczenia i Zapobiegania Handlowi Ludźmi* zostały opracowane w Prokuraturze Krajowej wskazówki metodyczne dla prokuratorów prowadzących lub nadzorujących postępowania w sprawach dotyczących handlu ludźmi.⁸⁴

W dokumencie tym, podpisanym przez Zastępcę Prokuratora Generalnego, zwraca się uwagę na niektóre istotne przepisy kodeksu postępowania karnego, zawierające pewne gwarancje procesowe i uprawnienia dla pokrzywdzonych. Niezależnie od tego zachęca się prokuratorów do współpracy z organizacją pozarządową „La Strada”, która ma bogate doświadczenie zdobyte podczas wieloletniej współpracy z ofiarami tego rodzaju przestępstw.

Wymieniony dokument bardzo wyraźnie przestrzega przed zbyt pochopną deportacją cudzoziemców, którzy w jakikolwiek sposób naruszyli porządek prawny w Polsce. Osoby te bowiem mogą być *de facto* ofiarami handlu ludźmi. Natychmiastowa deportacja uniemożliwia wykrycie przypadków handlu ludźmi oraz zgromadzenie materiału dowodowego pozwalającego na skazanie sprawców tych przestępstw.

Według przepisu art. 33 ust. 1 pkt 5 Ustawy z dnia 22 kwietnia 2005 r. o zmianie ustawy o cudzoziemcach i ustawy o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej oraz niektórych innych ustaw⁸⁵ (który obowiązuje od 01.10.2005 r.), możliwe jest wydanie wizy, jeżeli zachodzi uzasadnione przypuszczenie, że cudzoziemiec jest ofiarą handlu ludźmi w rozumieniu decyzji ramowej z dnia 19 lipca 2002 r. w sprawie zwalczania handlu ludźmi (Dz. Urz. WE L 203 z 1 sierpnia 2002 r.), potwierdzone przez organ właściwy do prowadzenia postępowania w danej sprawie. Wizę taką wydaje się na okres pobytu niezbędny do podjęcia przez cudzoziemca decyzji o współpracy z organem właściwym do prowadzenia postępowania, nie dłuższy jednak niż 2 miesiące.

Jest to instytucja *reflection period*, funkcjonująca od dawna m.in. w Holandii, Belgii, Niemczech. **Przewidziany na gruncie prawa polskiego okres 2 miesięcy jest tym okresem, w którym ofiara musi podjąć decyzję o ewentualnym złożeniu zeznań obciążających osoby zaangażowane w handel ludźmi.**⁸⁶ Osobie będącej ofiarą handlu ludźmi nie grozi natychmiastowa deportacja. Na gruncie poprzednio obowiązujących przepisów ofiara miała tylko kilkadziesiąt godzin na podjęcie takiej decyzji.

W żadnej ze zbadanych spraw nie zastosowano tej instytucji, choć istniały ku temu podstawy w 5 przypadkach. W jednej sprawie pokrzywdzoną pouczono o takiej możliwości, ale nie skorzystała z tej propozycji.

Z uwagi na fakt, iż postępowania dotyczące handlu ludźmi trwają dość długo i zachodzi obawa, że ofiary będące cudzoziemkami mogą opuścić terytorium Polski i nie stać się w postępowaniu sądowym, **zaleca się prokuratorom korzystanie z przepisu art. 316 § 3 k.p.k., który daje możliwość przesłuchania świadka przez sąd na etapie postępowania przygotowawczego. Dowód przeprowadzony w ten sposób uzyskuje walor dowodu ujawnionego przed sądem. Z analizy umorzonych spraw wynika, że przepis ten wykorzystano jedynie wobec 7 pokrzywdzonych cudzoziemek (na 30 pokrzywdzonych cudzoziemek, ujawnionych w umorzonych postępowaniach).**

Bardzo często zachowania ofiar handlu ludźmi zawierają znamiona takich przestępstw, jak: nielegalne przekroczenie granicy, posługiwanie się sfałszowanymi dokumentami

⁸⁴ Wskazówki metodyczne zostały przekazane prokuratorom apelacyjnym celem wykorzystania przez podległych im prokuratorów prowadzących postępowania dotyczące handlu ludźmi.

⁸⁵ Dz. U. z 2005 r., Nr 94, poz. 788.

⁸⁶ Obecnie, zgodnie z art. 53 a pkt 2 ust 4 znowelizowanej ustawy o cudzoziemcach, która weszła w życie dnia 1 stycznia 2009 r., czas na zastanowienie się trwa do 3 miesięcy (przyj. red.).

itp. Ujawnienie tego typu przypadków może skłaniać prokuratorów do natychmiastowego przedstawienia zarzutów cudzoziemcom i skierowania przeciwko nim aktu oskarżenia do sądu. Może więc dojść do takich sytuacji, że rzeczywiste ofiary przestępstw (nieraz nawet tymczasowo aresztowane) mogą zostać oskarżone. Tego rodzaju traktowanie ofiar na pewno nie zachęca ich do składania zawiadomień o przestępstwie, dlatego zaleca się dokładne zbadanie, czy nie zachodzą warunki do wydania postanowienia o odmowie wszczęcia (lub umorzenia) postępowania wobec ofiary przestępstwa handlu ludźmi.

Wśród zbadanych spraw stwierdzono 2 takie przypadki, kiedy wobec ofiary handlu ludźmi wydano postanowienie o przedstawieniu zarzutów, a następnie skierowano akty oskarżenia do sądu, koncentrując się wyłącznie na ocenie zachowania ofiary, zamiast na działaniach zmierzających do ustalenia członków grupy przestępczej, zajmującej się handlem ludźmi.

Jedna z tych spraw nadzorowana była przez Prokuraturę Rejonową W. – Ś. i dotyczyła uprowadzenia przez Litwinów obywatelki Rosji z terytorium Litwy na terytorium Polski w celu zmuszenia jej do wyjazdu do Hiszpanii przy wykorzystaniu sfałszowanego paszportu i uprawiania tam prostytucji.

Mimo złożonych przez pokrzywdzoną zeznań, dających się zweryfikować w drodze innych czynności, nie wszczęto początkowo żadnego postępowania w tym kierunku. Takie postępowanie zostało dopiero wszczęte na skutek interwencji „La Strady”. W postępowaniu przesłuchano pokrzywdzoną i przedstawicielkę „La Strady”, ustalono miejsce noclegu pokrzywdzonej i sprawców w Warszawie. Czynności te nie pozwoliły jednak na identyfikację sprawców, gdyż ich dane nie figurowały w książce meldunkowej. W dniu 17.03.2006 r. postępowanie zostało umorzone wobec niewykrycia sprawców przestępstwa.

Na postanowienie to złożyła zażalenie pokrzywdzona. Zażalenie zostało uwzględnione w dniu 29.05.2006 r. przez Prokuraturę Okręgową w W., która zleciła uzupełnienie postępowania przygotowawczego poprzez przesłuchanie w drodze międzynarodowej pomocy prawnej siostry pokrzywdzonej, zamieszkałej na Litwie, która prawdopodobnie zna sprawców przestępstwa, gdyż wobec nich była zadłużona.

W dniu 28.06. 2006 r. postępowanie zawieszono z uwagi na konieczność wystąpienia z wnioskiem o pomoc prawną i oczekiwanie na jej realizację.

Z analizy akt sprawy wynika jednak, że do dnia badania postępowania nie doszło do ekspedycji tegoż wniosku.

Opracowane wskazówki metodyczne dużo miejsca poświęcają sposobowi prowadzenia czynności procesowych z udziałem pokrzywdzonych, ze szczególnym uwzględnieniem respektowania zagwarantowanych im uprawnień.

Okazało się, że w 2 przypadkach w ogóle nie pouczono pokrzywdzonych o przysługujących im uprawnieniach procesowych.

W jednym przypadku nie zapewniono udziału tłumacza, uznając arbitralnie, że pokrzywdzona zna język polski w wystarczającym stopniu, pozwalającym na przeprowadzenie czynności procesowej.

Tylko wobec jednej pokrzywdzonej zastosowano przepis art. 191 § 3 k.p.k., dający możliwość zastrzeżenia danych dotyczących miejsca zamieszkania do wyłącznej wiadomości prokuratora.

Wobec 2 pokrzywdzonych zastosowano przepis art. 173 § 2 k.p.k. wyłączający możliwość ich rozpoznania przez osoby rozpoznawane (okazanie przy wykorzystaniu „lustra we-neckiego”), choć podstawy do skorzystania z tego przepisu zachodziły w 10 przypadkach.

Prokuratorzy nie kierowali się też wskazówkami dotyczącymi zapewnienia udziału biegłego psychologa i przedstawiciela „La Strady” przy przesłuchaniach pokrzywdzonych, a także dotyczącymi zapewnienia tożsamości płci przesłuchującego i przesłuchiwanego pokrzywdzonego.

Odnotowano tylko 7 przesłuchań pokrzywdzonych z udziałem biegłego psychologa i 5 przesłuchań pokrzywdzonych z udziałem przedstawiciela „La Strady”.

W 28 przypadkach (na łączną liczbę 52 pokrzywdzonych w 40 umorzonych sprawach) pokrzywdzone kobiety, będące ofiarami seksualnego wykorzystywania, były przesłuchiwane przez mężczyzn.

W 22 sprawach (na 40 spraw) zmieniały się osoby prowadzące postępowanie przygotowawcze. Z analizy protokołów dokumentujących czynności procesowe wynika, że w wielu przypadkach osoby przystępujące do czynności przesłuchania nie znały treści poprzednich przesłuchań. W jednej ze spraw pokrzywdzona była przesłuchiwana 5-krotnie przez 4 mężczyzn, choć wyraźnie zaleca się dążenie do ograniczenia liczby przesłuchań na rzecz 1-2 dokładnych przesłuchań z udziałem biegłego psychologa.

Poniższa tabela przedstawia liczbę przesłuchań 52 pokrzywdzonych, ujawnionych w 40 zbadanych sprawach zakończonych umorzeniem.

Tab. 4. Liczba przesłuchań

Liczba pokrzywdzonych przesłuchanych 1 raz	19
Liczba pokrzywdzonych przesłuchanych 2-krotnie	15
Liczba pokrzywdzonych przesłuchanych 3-krotnie	5
Liczba pokrzywdzonych przesłuchanych powyżej 3 razy	1

Za pozytywny symptom należy natomiast uznać fakt, że aż w 12 przypadkach jednostki prokuratury współpracowały z organizacją pozarządową „La Strada”. Dwunastu pokrzywdzonym „La Strada” udzieliła wsparcia psychologicznego i socjalnego, co miało istotne znaczenie na ich postawę podczas przesłuchań.

Niestety, tylko 4 osoby korzystały z ochrony policji, choć podstawy ku temu istniały w kilkudziesięciu przypadkach.

Spośród 52 pokrzywdzonych osób, ujawnionych w 40 umorzonych sprawach, aż 30 osób to cudzoziemcy.

Tab. 5. Liczba pokrzywdzonych cudzoziemców

Pokrzywdzeni z obywatelstwem	Liczba pokrzywdzonych
ukraińskim	17
bułgarskim	6
białoruskim	6
rosyjskim	1

V. OCENA AKTYWNOŚCI ORGANÓW ŚCIGANIA W POSZUKIWANIU DOWODÓW

Najwięcej postępowań przygotowawczych zostało umorzonych z powodu braku danych dostatecznie uzasadniających podejrzenie popełnienia przestępstwa (16 spraw), a także z powodu niewykrycia sprawcy przestępstwa (8 spraw). Oznacza to, że problem wynika z barier natury dowodowej.

Okazuje się jednak, że w żadnej z tych spraw nie wyczerpano w wystarczającym stopniu możliwości dowodowych. Przede wszystkim przesłuchania pokrzywdzonych i innych świadków rażą niedokładnością, są powierzchowne i prowadzone bez znajomo-

ści zgromadzonego już materiału dowodowego. Ta nieznajomość przez przesłuchującego treści poprzednich przesłuchań wynika prawdopodobnie z częstych zmian osób prowadzących postępowania. W 28 sprawach (na 40 umorzonych) zmieniali się prowadzący i nadzorujący postępowania.

Z analizy spraw umorzonych z powodu niewykrycia sprawcy przestępstwa wynika, że w każdej z nich identyfikacja przestępców była możliwa. Niepowodzenia w tym zakresie wynikały albo z pasywności, albo z nieumiejętności wykorzystania poczynionych już ustaleń, płynących z przesłuchań.

W kilku sprawach pokrzywdzone rzeczywiście nie były w stanie podać danych personalnych sprawców przestępstwa, ale były w stanie wskazać miejsca, w których sprawcy zamieszkiwali. W takiej sytuacji wystarczyło przeprowadzić wizję lokalną z udziałem pokrzywdzonych. Z takich możliwości jednak nie skorzystano. W jednym przypadku zlekceważono możliwość wskazania miejsca pobytu sprawcy przestępstwa przez konkubenta pokrzywdzonej, który taką gotowość zadeklarował podczas składania zeznań.

Postępowanie nadzorowane przez Prokuraturę Rejonową w Ż. dotyczące podstępnego uprowadzenia do Niemiec obywatelki polskiej przez obywatela Bułgarii, a następnie sprzedaży przez niego pokrzywdzonej do domu publicznego, ograniczyło się wyłącznie do 3 przesłuchań świadków i załączenia do akt materiałów nadesłanych z Niemiec. Prokuratura poprzestała jedynie na skonfrontowaniu treści zeznań pokrzywdzonej złożonych w polskim śledztwie z zeznaniami złożonymi w Niemczech. Wobec ujawnionych sprzeczności pomiędzy tymi zeznaniami postanowiono umorzyć śledztwo. Tymczasem pokrzywdzona wskazała powód, dla którego zeznając w Niemczech nie obciążyla obywatela Bułgarii. Prowadzący postępowanie nie ustosunkował się jednak do tej kwestii. W postępowaniu w ogóle nie podjęto jakichkolwiek działań zmierzających do identyfikacji obywatela Bułgarii, choćby w celu jego przesłuchania. Ustalenie jego danych personalnych było możliwe, gdyż w tym czasie przebywał w Poznaniu.

W innej sprawie nadzorowanej przez Prokuraturę Rejonową w K., dotyczącej podstępnego uprowadzenia do Polski obywatelki Bułgarii przez obywatela Bułgarii w celu zmuszenia do uprawiania nierządu i czerpania z tego procederu korzyści, nie potrafiiono zidentyfikować sprawcy, mimo iż sprawca zamieszkiwał w małej miejscowości w Bułgarii, sąsiadującej z miejscowością, w której mieszkała pokrzywdzona. Ponadto nie podjęto nawet działań zmierzających do ustalenia danych personalnych osoby, która wynajęła w Polsce lokal mieszkalny obywatelowi Bułgarii. Dzięki temu możliwe byłoby ustalenie w dalszej kolejności danych personalnych sprawcy przestępstwa.

W sprawie nadzorowanej przez Prokuraturę Rejonową w L. Ś. decyzja o umorzeniu postępowania w dużym stopniu wynikała z biernej postawy pokrzywdzonej, która była w złej kondycji psychicznej i tylko w przypadku zapewnienia jej anonimowości deklarowała możliwość złożenia zeznań. Spełnienie tego warunku było niemożliwe, gdyż zeznania z pewnością doprowadziłyby do jej dekonspiracji przez członków grupy przestępczej. Prowadzący śledztwo mógł jednak w oparciu o konkretne dane przekazane przez innego świadka w tym postępowaniu kontynuować czynności w kierunku innych czynów popełnionych na szkodę innych osób.

W co najmniej 7 sprawach uzasadnione było zastosowanie podsłuchu telefonicznego, co dawałoby szansę na przełamanie impasu w postępowaniach. W tych samych sprawach uzyskanie wykazu połączeń telefonicznych i treści wysyłanych sms-ów służyłoby istotnej weryfikacji zeznań złożonych przez pokrzywdzonych. Tymczasem tylko w jednej sprawie zastosowano podsłuch telefoniczny i tylko w 2 sprawach uzyskano wykazy połączeń telefonicznych.

Bardzo częstym zaniedbaniem ze strony organów ścigania było odstępowanie od czynności okazania fotografii osób typowanych na sprawców przestępstw. Warto przy tej

okazji wspomnieć, że w jednym przypadku dzięki współpracy z Ambasadą Bułgarii, która udostępniła organom ścigania fotografie swoich obywateli przebywających w Polsce, ubiegających się o wydanie dokumentów tożsamości, udało się zidentyfikować jednego ze sprawców przestępstwa.

Poważnym błędem wielu prowadzących postępowania był brak działań zmierzających do stworzenia pokrzywdzonym odpowiednich warunków do złożenia w sposób nieskrepowany zeznań, poprzez zapewnienie im ochrony policyjnej i odseparowanie ich od osób próbujących wpływać na ich postawę w toku śledztwa.

W jednym przypadku niezastosowanie wobec podejrzanego tymczasowego aresztowania – mimo istnienia ku temu podstaw – miało wpływ na postawę pokrzywdzonej i jej męża w postępowaniu i w ostateczności doprowadziło do wydania decyzji o umorzeniu śledztwa. Sprawa prowadzona przez jedną z prokuratur w Sz. dotyczyła uprowadzenia w Polsce obywatelki Bułgarii przez 2 Polaków, a następnie jej sprzedaży za 1000 dolarów amerykańskich obywatelowi Bułgarii, który zmuszał ją do uprawiania prostytucji. Pokrzywdzonej udało się uciec dzięki pomocy zatrzymanego na drodze przez nią kierowcy. Obywatel Bułgarii został bardzo szybko zidentyfikowany i przesłuchany w charakterze podejrzanego. Wyjaśnił, że kupił obywatelkę Bułgarii realizując jej prośbę, gdyż ta obawiała się pozostać w rękach Polaków. Wobec obywatela Bułgarii został zastosowany środek zapobiegawczy w postaci poręczenia majątkowego. Podejrzany nie uiszczył kwoty poręczenia i ukrył się przed polskimi organami ścigania. W związku z tym postępowanie zawieszono w dniu 27.09.1999 r. i wydano postanowienie o poszukiwaniu go listem gończym. W dniu 25.02.2005 r. (a więc prawie po 6 latach) postępowanie podjęto „w celu dokonania powtórnej analizy zgromadzonego materiału dowodowego”.

Powtórna analiza materiału dowodowego skłoniła prokuratora do podjęcia nieumotywowanej decyzji o umorzeniu śledztwa, który przyjął za wiarygodną wersję wydarzeń opisanych przez podejrzanego.

Przykładem ilustrującym zupełny brak aktywności prokuratury, a także brak wrażliwości na problemy ofiar handlu ludźmi jest sprawa Prokuratury Rejonowej w Z., wszczęta w dniu 12.06.2006 r. i umorzona w dniu 30.06.2006 r. Postępowanie dotyczyło obywatelki Białorusi, która przebywała od kilku tygodni u polskiej koleżanki, zamieszkałej w podwarszawskiej miejscowości. Pokrzywdzona została zaproszona na dyskotekę przez młodych mężczyzn, znanych jej tylko z imienia, ale dobrze znanych polskiej koleżance, u której przebywała. Na dyskotekę piła alkohol i napój, chwilę później straciła świadomość. Kiedy odzyskała przytomność zorientowała się, że znajduje się w domu publicznym w Niemczech. Dzięki kobiecie przebywającej w tym lokalu skontaktowała się telefonicznie z niemieckim kolegą, który powiadomił policję o fakcie przetrzymywania jej w domu publicznym. Pokrzywdzona została natychmiast uwolniona przez policję niemiecką.

Zawiadomienie o popełnieniu przestępstwa przyjęto w dniu 22.02.2006 r. i od tego czasu do 17.05.2006 r. trwał spór kompetencyjny pomiędzy Prokuraturą Rejonową w Z. a Prokuraturą Rejonową W.- Ś. Prokurator Okręgowy w W. rozstrzygnął, że postępowanie powinien prowadzić Prokurator Rejonowy w Z., gdyż nie sposób ustalić, gdzie i w którym momencie uprowadzono pokrzywdzoną. Znane jest natomiast miejsce ujawnienia przestępstwa i według tego kryterium właściwym do prowadzenia jest Prokuratura Rejonowa w Z.

Takie rozstrzygnięcie miało fatalne skutki dla biegu postępowania, ponieważ wszystkie czynności procesowe, a zwłaszcza te zmierzające do identyfikacji sprawców przestępstwa, mogły być przeprowadzone tylko w W. w drodze przesłuchania chociażby koleżanki pokrzywdzonej.

W tej sytuacji Prokurator Rejonowy w Z. zwrócił się w dniu 12.06.2006 r. do organów ścigania w W. z wnioskiem o pomoc prawną.

Nie czekając na realizację tegoż wniosku, już po upływie 2 tygodni – w dniu 30.06.2006 r. umorzył postępowanie, zaznaczając w uzasadnieniu decyzji, że „wykonano szereg czynności procesowych i pozaprocessowych”, które nie doprowadziły do wykrycia sprawców przestępstwa. Tymczasem postępowanie ograniczyło się tylko do przesłuchania pokrzywdzonej i była to jedyna przeprowadzona czynność procesowa.

Odrębny problem stanowi **niechęć prokuratorów do korzystania z międzynarodowej pomocy prawnej**. W 10 sprawach nie wykazano inicjatywy w tym kierunku, choć zachodziła bezwzględna konieczność wystąpienia z wnioskiem do organów ścigania obcych państw o udzielenie międzynarodowej pomocy prawnej. W jednym przypadku nawet należało przekazać ściganie karne do Bułgarii. W 5 przypadkach nie doręczono skutecznie pokrzywdzonym cudzoziemkom odpisu postanowień o umorzeniu postępowania, rezygnując z międzynarodowej pomocy prawnej. Odpisy przesłano natomiast na ostatnio podany adres pobytu cudzożemek w Polsce; tym samym uznano odpisy za formalnie doręczone.

Pozytywnie należy natomiast ocenić aktywność organów ścigania na etapie ujawniania przestępstw handlu ludźmi. Jeszcze kilka lat temu niemal wszystkie postępowania inicjowane były przez pokrzywdzonych. Z analizy postępowań umorzonych w ciągu ostatnich 3 lat wynika, że 13 postępowań zostało wszczętych na skutek wyłącznie działań organów ścigania.

Tab. 6. Podmioty inicjujące postępowanie

Podmiot inicjujący postępowanie karne	Liczba postępowań zainicjowanych przez dany podmiot
pokrzywdzony	14
inne osoby	6
organy ścigania	13
inne organy państwowe	0
organizacje pozarządowe	1
organy ścigania obcych państw ⁸⁷	2
inne podmioty	4

VI. OCENA DECYZJI MERYTORYCZNYCH KOŃCZĄCYCH POSTĘPOWANIE KARNE

Spośród 40 sporządzonych w latach 2005-2007 postanowień o umorzeniu postępowań karnych, tylko 14 nie budziło żadnych wątpliwości co do słuszności ich wydania. Pozostałe postanowienia zostały wydane zbyt wcześnie, bez uprzedniego zaangażowania w poszukiwanie dowodów, bądź z naruszeniem przepisów prawnych.

Tylko 4 postępowania przygotowawcze były prowadzone w oparciu o wskazówki metodyczne opracowane w Prokuraturze Krajowej.

Najwyższym poziomem w prowadzeniu postępowań wykazały się jednostki organizacyjne prokuratury w apelacji rzeszowskiej, a zwłaszcza Wydział VI do Spraw Prześiępczości Zorganizowanej Prokuratury Okręgowej w Rzeszowie.

Z analizy akt spraw wyraźnie wynika, że postępowania prokuratur okręgowych są prowadzone na zdecydowanie wyższym poziomie i większym zaangażowaniem niż postępowania prokuratur rejonowych. Spośród 40 spraw aż 31 było prowadzonych przez prokuratury

⁸⁷ W jednym przypadku zawiadomienie zostało zgłoszone przez organy ścigania Niemiec, a w drugim przypadku przez organy ścigania Białorusi.

rejonowe. Wydaje się, że w sprawach takiej wagi, o tak poważne czyny, właściwą jednostką organizacyjną do prowadzenia powinna być prokuratura okręgowa, co znajduje także uzasadnienie w różnicy poziomów prowadzenia postępowań. Poza tym prokuratorzy prokuratur rejonowych bardzo rzadko decydują się na korzystanie z takich źródeł dowodowych, jak kontrola rozmów telefonicznych czy uzyskiwanie wykazów połączeń telefonicznych. Prokuratorzy prokuratur okręgowych dysponujący często większym doświadczeniem, takich oporów nie mają.

Poniższa tabela przedstawia liczby spraw prowadzonych przez poszczególne rodzaje jednostek organizacyjnych prokuratury w kraju:

Tab. 7. Jednostki prokuratury, które wydały decyzję o umorzeniu

Szczebel organizacyjny prokuratury, która wydała decyzję o umorzeniu	Liczba decyzji wydanych przez dany szczebel organizacyjny prokuratury
prokuratura rejonowa	31 (z tego 7 zasadnych)
prokuratura okręgowa – wydział śledczy	4 (z tego 2 zasadne)
prokuratura okręgowa – wydział do spraw przestępczości zorganizowanej	5 (wszystkie zasadne)

Najczęstszym mankamentem wydanych decyzji o umorzeniu postępowań jest występująca **lakoniczność uzasadnień**.

Stwierdzono również **przypadki niezgodności faktów opisanych w uzasadnieniu z rzeczywistym stanem materiału dowodowego**. Na przykład w postanowieniu wydanym w sprawie Prokuratury Rejonowej K. Ś.-W. prokurator podniósł, iż żadna z przesłuchanych osób nie potwierdziła faktu sprzedaży obywaterek Ukrainy do agencji towarzyskiej. Tymczasem z analizy akt sprawy wynika, że co najmniej 7 osób zeznało w sposób zbliżony do składającej zawiadomienie o popełnieniu przestępstwa.

Ponadto autor decyzji zaznaczył, iż nie ma możliwości ustalenia danych personalnych pokrzywdzonych obywaterek Ukrainy, których zeznania byłyby najważniejsze w postępowaniu i pozwoliłyby na weryfikację danych zawartych w zawiadomieniu o popełnieniu przestępstwa. Tymczasem w trakcie przeszukania agencji towarzyskiej zabezpieczono dokumenty, wśród których znajdowało się oświadczenie jednej z pokrzywdzonych wraz z adresem.

Śledztwo Prokuratury Rejonowej w Ż. umorzono mimo dość bogatego materiału dowodowego potwierdzającego popełnienie przestępstwa przez konkretną osobę. Autor decyzji umarzając to postępowanie, powołał się na wolę pokrzywdzonej, która po tak długim czasie od zaistnienia przestępstwa nie była już zainteresowana ściganiem sprawcy. Taka decyzja byłaby do przyjęcia, gdyby postępowanie dotyczyło przestępstwa ściganego na wniosek, lecz nie w tym przypadku, kiedy sprawa dotyczyła przestępstwa ściganego z urzędu.

Za zupełnie niezrozumiałe należy uznać umorzenie postępowania w sprawie Prokuratury Rejonowej w Cz., dotyczące uprowadzenia na terytorium Polski obywatelki Bułgarii przez 8 obywateli Bułgarii, a następnie sprzedaży jej kolejnej osobie w celu czerpania zysków z uprawianej przez nią prostytucji.

Podczas okazania pokrzywdzonej katalogu z fotografiami, doszło do rozpoznania 5 mężczyzn, jako tych, którzy dopuścili się przestępstwa na jej szkodę.

Wobec rozpoznanych mężczyzn wydano postanowienia o przedstawieniu zarzutów, po czym wydano postanowienia o poszukiwaniu ich listem gończym i zawieszono postępowanie (w dniu 12.03.1998 r.).

W dniu 02.06.1998 r. zatrzymano jednego z podejrzanych i wyłączono materiały dotyczące go, celem skierowania przeciwko niemu aktu oskarżenia do sądu.

W dniu 08.08.2005 r. zawieszono postępowanie zostało podjęte wobec pozostałych podejrzanych, tego samego dnia uchylono postanowienia o tymczasowym aresztowaniu, odwołano listy gończe i umorzono postępowanie. Postępowanie zostało umorzone wobec braku danych dostatecznie uzasadniających podejrzenie popełnienia przestępstwa.

Ten brak konsekwencji w ocenie materiału dowodowego musi zastanawiać, dlaczego najpierw materiał dowodowy dawał mocne podstawy do przedstawienia zarzutów podejrzanym, a następnie po 7 latach, bez pojawienia się jakichkolwiek nowych okoliczności uznano, że jest to materiał niewystarczający.

Jeżeli problemem w postępowaniu była niemożność przeprowadzenia czynności procesowych z udziałem podejrzanych, którzy przebywali w Bułgarii, należało podjąć działania zmierzające do przekazania ścigania karnego do Bułgarii, a nie decydować się na umorzenie postępowania karnego.

W uzasadnieniu postanowienia o umorzeniu śledztwa wskazano, że inni świadkowie (inne kobiety trudniące się prostytutką) nie potwierdzili informacji stanowiących podstawę do przedstawienia zarzutów. To stwierdzenie zawarte w decyzji nie pokrywa się z materiałem dowodowym, ponieważ o fakcie uprowadzenia zawiadomiły 2 koleżanki pokrzywdzonej, które to zdarzenie obserwowały. Ich relacja była zbieżna z treścią zeznań pokrzywdzonej.

PODSUMOWANIE

Przeprowadzona analiza postępowań przygotowawczych w sprawach dotyczących handlu ludźmi, umorzonych w latach 2005-2007 pozwoliła na poczynienie następujących ustaleń i uwag.

1. Spośród 40 spraw zakończonych umorzeniem, tylko w 20 przyjęto kwalifikację prawną z art. 253 k.k. (handel ludźmi). W pozostałych 20 umorzonych sprawach nie przyjęto tej kwalifikacji, choć dotyczyły one ponad wszelką wątpliwość zachowań opisanych w art. 253 § 1 k.k. W dwóch sprawach tego rodzaju błędy miały bezpośredni wpływ na podjęcie decyzji o umorzeniu postępowań. W jednym przypadku prokurator przyjmując błędnie kwalifikację prawną czynu z art. 204 § 1 k.k. (stręczycielstwo), a więc czynu zagrożonego karą pozbawienia wolności zaledwie do lat 3, doprowadził do umorzenia postępowania wobec przedawnienia karalności przestępstwa. Przyjęcie kwalifikacji prawnej czynu z art. 253 § 1 k.k. uniemożliwiłoby umorzenie postępowania, gdyż czyn ten jest zagrożony karą surowszą niż czyn opisany w art. 204 § 1 k.k. W drugim przypadku prokurator umorzył postępowanie wobec braku ustawowych znamion czynu zabronionego argumentując, że pokrzywdzone dobrowolnie wyjechały do Niemiec w celu podjęcia pracy w charakterze prostytutek, a dla bytu przestępstwa z art. 204 § 4 k.k., wymagane jest podjęcie działań przez sprawcę wbrew woli pokrzywdzonego. Tymczasem przyjęcie właściwej kwalifikacji prawnej czynu z art. 253 § 1 k.k. uchroniłoby od błędnej decyzji o umorzeniu postępowania, gdyż dla bytu przestępstwa handlu ludźmi, opisanego w tymże artykule, zgoda pokrzywdzonego nie ma znaczenia w kategoriach oceny karno-prawnej.
2. W wielu przypadkach czas trwania postępowania miał wpływ na decyzję o jego umorzeniu. Dotyczy to zarówno postępowań prowadzonych bardzo krótko (nawet 2 tygodnie), jak i postępowań prowadzonych bardzo długo (powyżej 8 lat). Cechą charakterystyczną postępowań prowadzonych za krótko, był rażący brak aktywności w poszukiwaniu dowodów. Postępowania trwające bardzo długo prowadziły natomiast do

utruty dowodów poprzez zmianę postawy ofiar, niechętnych do składania zeznań po tak długim czasie.

3. Tylko 4 postępowania przygotowawcze były prowadzone w oparciu o wskazówki metodyczne opracowane w Prokuraturze Krajowej.
4. W żadnej ze spraw nie zastosowano instytucji „*reflection period*” (czas namysłu dla ofiary), choć istniały ku temu podstawy w 5 przypadkach.
5. Przepis art. 316 § 3 k.p.k., umożliwiający przesłuchanie świadka przez sąd na etapie postępowania przygotowawczego, wykorzystano jedynie wobec 7 pokrzywdzonych cudzoziemek (na 30 pokrzywdzonych cudzoziemek ujawnionych w umorzonych postępowaniach).
6. Wśród zbadanych spraw stwierdzono 2 przypadki, kiedy wobec ofiary handlu ludźmi wydano postanowienie o przedstawieniu zarzutów, a następnie skierowano akty oskarżenia do sądu, koncentrując się wyłącznie na ocenie zachowania ofiary, zamiast na działaniach zmierzających do ustalenia członków grupy przestępczej, zajmującej się handlem ludźmi.
7. W 2 przypadkach w ogóle nie pouczone pokrzywdzonych o przysługujących im uprawnieniach procesowych, w jednym przypadku nie zapewniono udziału tłumacza, uznając arbitralnie, że pokrzywdzona zna język polski w wystarczającym stopniu, pozwalającym na przeprowadzenie czynności procesowej.
8. Tylko wobec jednej pokrzywdzonej zastosowano przepis art. 191 § 3 k.p.k., dający możliwość zastrzeżenia danych dotyczących miejsca zamieszkania do wyłącznej wiadomości prokuratora.
9. Tylko wobec 2 pokrzywdzonych zastosowano przepis art. 173 § 2 k.p.k. wyłączający możliwość ich rozpoznania przez osoby rozpoznawane (okazanie przy wykorzystaniu „lustra weneckiego”), choć podstawy do skorzystania z tego przepisu zachodziły w 10 przypadkach.
10. Odnotowano tylko 7 przesłuchań pokrzywdzonych z udziałem biegłego psychologa i 5 przesłuchań pokrzywdzonych z udziałem przedstawiciela „La Strady”.
11. W 28 przypadkach (na łączną liczbę 52 pokrzywdzonych w 40 umorzonych sprawach) pokrzywdzone kobiety, będące ofiarami seksualnego wykorzystania, były przesłuchiwane przez mężczyzn.
12. W 22 sprawach (na 40 spraw) zmieniały się osoby prowadzące postępowanie przygotowawcze. Z analizy protokołów dokumentujących czynności procesowe wynika, że w wielu przypadkach osoby przystępujące do czynności przesłuchania nie znały treści poprzednich przesłuchań. W jednej ze spraw pokrzywdzona była bezzasadnie przesłuchiwana 5-krotnie przez 4 różnych funkcjonariuszy policji na te same okoliczności, podczas gdy możliwe było jedno przesłuchanie z udziałem biegłego psychologa.
13. W większości umorzonych spraw nie wyczerpano możliwości dowodowych, odstępując częstokroć od: okazań fotografii, konfrontacji, wizji lokalnych, uzyskania wykazu połączeń telefonicznych, a także od występowania z wnioskiem o udzielenie międzynarodowej pomocy prawnej.
14. Spośród 40 sporządzonych w latach 2005-2007 postanowień o umorzeniu postępowań karnych, tylko 14 nie budziło żadnych wątpliwości co do zasadności ich wydania. Pozostałe postanowienia zostały wydane zbyt wcześnie, bez uprzedniego zaangażowania w poszukiwanie dowodów, bądź z naruszeniem przepisów prawnych.

15. Postępowania prokuratur okręgowych charakteryzował zdecydowanie wyższy poziom prowadzenia niż postępowania prokuratur rejonowych. Na 31 decyzji o umorzeniu postępowań, wydanych przez prokuratury rejonowe, tylko 7 decyzji było zasadnych.

Nie ulega wątpliwości, że w celu poprawy skuteczności ścigania tego rodzaju przestępstw, niezbędne jest podjęcie zdecydowanych działań organizacyjnych przez kierujących jednostkami prokuratury. Najprostszym sposobem poprawy jakości prowadzonych postępowań byłoby przekazywanie tego typu spraw do właściwości pionu do spraw przestępczości zorganizowanej. Na marginesie warto odnotować, że to ten pion w prokuraturze jest odpowiedzialny za koordynację i monitorowanie śledztw w całym kraju, dotyczących handlu ludźmi. Z przeprowadzonej analizy wynika, że wszystkie decyzje o umorzeniu postępowań, wydane przez wydziały do spraw przestępczości zorganizowanej były zasadne.

Temat handlu ludźmi powinien być również uwzględniony w programach szkoleń prokuratorских. Zastanawiający jest fakt powszechnej nieznamomości wskazówek metodycznych, opracowanych w Prokuraturze Krajowej dla prokuratorów prowadzących lub nadzorujących postępowania dotyczące handlu ludźmi.

SPRAWA DOTYCZĄCA HANDLU LUDŹMI W CELU UPRAWIANIA PRZEZ NICH ŻEBRACTWA

Opis sprawy – na podst. opisu prok. Anny Habalo

Śledztwo prowadzone przez Centralne Biuro Śledcze Komendy Głównej Policji dotyczące handlu ludźmi w celu uprawiania przez nich żebractwa (o przestępstwo z art. 253 § 1 k.k. i inne) było nadzorowane przez Wydział Przestępczości Zorganizowanej Prokuratury Okręgowej.

Wydział do Zwalczania Zorganizowanej Przestępczości Kryminalnej CBS KGP ustalił, że od 2005 r. na terenie południowo-wschodniej Polski działała zorganizowana międzynarodowa grupa przestępcza zajmująca się sprzedażą z Ukrainy do Polski kobiet z biednych rodzin wraz z małoletnimi dziećmi, które były następnie wykorzystane do pracy przymusowej polegającej na żebraniu na ulicach czterech miast w Polsce, między innymi woj. podkarpackiego, małopolskiego, mazowieckiego oraz łódzkiego.

Głównymi organizatorami grupy było 5 osób⁸⁸, a także inne nieustalone osoby narodowości mołdawskiej, ukraińskiej i polskiej.

Grupa od 2005 r. zajmowała się werbowaniem na terenie Ukrainy młodych kobiet do pracy w Polsce, a następnie przewoziła je przez granicę Rzeczypospolitej Polskiej i rozlokowywała na terenie kraju. Werbowaniem kobiet na terenie Ukrainy zajmowało się dwóch mężczyzn oraz inne nieustalone osoby. Obiecywali oni kobietom dobrze płatną pracę w postaci opieki nad starszymi osobami lub w handlu na bazarach. Namawiali je, aby ze sobą zabrały dzieci, gdyż pomoże im to w bezproblemowym przekroczeniu granicy. Obaj zajmowali się także załatwianiem formalności przy uzyskiwaniu przez zwerbowane kobiety paszportów oraz wiz pobytowych w Konsulacie Rzeczypospolitej Polskiej na Ukrainie. Regulowali oni również wszelkie nakłady finansowe poniesione przy załatwianiu formalności oraz przekraczaniu granicy. Następnie kobiety przewożone były do Polski, gdzie były odbierane przez dwóch mężczyzn, prawdopodobnie Polaków, i przewożone taksówką lub autobusem do jednego z miast.

W mieście tym pokrzywdzone trafiły pod „opiekę” dwóch oskarżonych kobiet narodowości ukraińskiej, które, po konsultacji telefonicznej z liderami grupy, meldowały przybyłe

---

⁸⁸ Postanowienie sądu dotyczy dwóch oskarżonych kobiet i jednego mężczyzny, natomiast opis sprawy zawiera informacje nt. działań większej liczby osób (przyp. red.).

kobiety w hotelu lub wysyłały je bezpośrednio do innych miast w Polsce, gdzie przejmowane były przez innych członków grupy.

W toku wykonanych czynności ustalono, iż na przełomie listopada i grudnia 2005 r. w jednym z miast, oprócz dwóch oskarżonych kobiet, zameldowane były inne obywatelki Ukrainy, również zmuszane przez grupę przestępczą do żebrania, to jest cztery pokrzywdzone.

Pokrzywdzona nr 1

Jedna z pokrzywdzonych przyjechała do Polski wraz ze swoją córką. W grudniu 2005 r., po zameldowaniu w hotelu, kobiety te były zmuszane przez pierwszą z oskarżonych kobiet i organizatora procederu – brata oskarżonego do żebrania pieniędzy na terenie jednego z miast. Po miesiącu udało im się uciec i powrócić na Ukrainę. W marcu 2006 r. w domu pokrzywdzonej na Ukrainie pojawił się organizator procederu oraz pierwsza z oskarżonych kobiet, którzy groźbami zmuszali pokrzywdzoną do odrobienia pieniędzy rzekomo „zainwestowanych” przez grupę na wyrobienie wizy do Polski. W tym celu pokrzywdzona została ponownie przywieziona do miasta, w którym wcześniej była zmuszana do żebrania. Przekazano jej do opieki czteroletnią dziewczynkę, będącą córką innej pokrzywdzonej.

Po kilku dniach funkcjonariusze zatrzymali pokrzywdzoną żebrzącą z dzieckiem na ulicach kolejnego miasta. Kobieta nie była w stanie wyjaśnić i nie wiedziała, czyim dzieckiem się opiekuje. Kobiecie odebrano dziewczynkę i umieszczono ją w domu dziecka, natomiast pokrzywdzona kobieta została doprowadzona do sądu, gdzie wyrokiem z tego samego dnia została uznana winną popełnienia wykroczeń, za które sąd wymierzył jej łącznie karę grzywny w wysokości 200 zł.

Pokrzywdzona nr 2

We wrześniu 2006 r. oskarżona przywiozła do hotelu w jednym z miast kolejną pokrzywdzoną. Kobieta ta uprzednio w trakcie pobytu w Polsce zaszła w ciążę i w październiku 2006 r. urodziła dziecko, pozostawiając je do adopcji. W związku z tym faktem była szantażowana przez organizatora procederu i oskarżoną, że jeżeli nie będzie dalej dla nich żebrać, to doniosą jej mężowi o ciąży, o której ten miał nic nie wiedzieć. W ten sposób zmuszono kobietę do pracy na rzecz grupy.

Pokrzywdzony nr 3

Z kolei w październiku 2006 r. oskarżona przywiozła do hotelu kalekiego mężczyznę, który był wykorzystany podczas święta zmarłych do żebrania na terenie cmentarzy jednego z miast Polski, a następnie najprawdopodobniej przewieziony do innej miejscowości.

Oskarżona była osobą odpowiedzialną za żebrzących na terenie jednego z miast. Meldowała przywiezione kobiety w hotelu, a następnie bez względu na panujące warunki atmosferyczne, kobiety wraz z dziećmi rozwożone były przez nią na teren miasta, gdzie były zmuszane do pracy. Zarobione w ten sposób pieniądze oddawały oskarżonej. Limit dzienny, jaki kobiety musiały wypracować poprzez żebranie, określony został na pułapie 200 zł. Podobnie praca pokrzywdzonych wyglądała na terenie innych miast woj. podkarpackiego oraz woj. małopolskiego.

W przypadku dłuższej nieobecności oskarżonej i organizatora procederu na terenie woj. podkarpackiego rozliczeniami finansowymi zajmowała się jedna z zaufanych żebrzących kobiet – druga z oskarżonych. Wysyłała ona kobiety do miasta, zajmowała się ich odbiera-

niem, informowała liderów grupy o kwotach zarobionych pieniędzy. Zajmowała się przesyłaniem i osobistym przekazywaniem pieniędzy członkom grupy.

Pomiędzy osobami zebrzącymi a ich „pracodawcami” często dochodziło do konfliktów na tle rozliczeń finansowych. Ci ostatni, w celu złagodzenia narastających konfliktów, obiecywali pokrzywdzonym wypłacenie części zarobionych pieniędzy. Jeśli pomimo tego dochodziło do sytuacji odmowy świadczenia pracy przez zwerbowane kobiety, były one straszane i bite. W celu zniechęcenia ich do ucieczki członkowie grupy opowiadali o opłacaniu ukraińskich funkcjonariuszy Milicji i dobrych z nimi układach. Ponadto organizatorzy procederu grozili im pobiciem i odebraniem małoletnich dzieci. Nakazywali również odpracowanie poniesionych nakładów finansowych, jakie rzekomo grupa poniosła w trakcie załatwiania formalności związanych z ich przyjazdem do Polski.

Podobna sytuacja miała miejsce na terenie woj. łódzkiego i małopolskiego, gdzie zmuszaniem do niewolniczej pracy zajmowali się brat organizatora procederu – oskarżony w niniejszej sprawie oraz jego żona. Oskarżony werbował i przywoził osoby z Ukrainy, natomiast zadaniem jego żony było odebranie i dalsze rozlokowanie przybyłych osób. Na terenie jednego z miast Polski umieszczała ona kobiety w hotelu, gdzie pod pozorem meldunku odbierała im paszporty, pozostawiając w razie problemu z policją kartę czasowego pobytu na terenie Rzeczypospolitej Polskiej. Wskazywała także ofiarom miejsca, w których mają żebrać. Kobietom z dziećmi dawała wózki inwalidzkie, które miały być wykorzystywane podczas zebrania przez dzieci w celu wzbudzenia u przechodniów współczucia w związku z ich nieistniejącym w rzeczywistości inwalidztwem.

Pokrzywdzona nr 4

W czerwcu 2005 r. oskarżony pod pozorem dobrze płatnej pracy przy starszych osobach zwerbował na Ukrainie kolejną ofiarę, matkę dwóch córek w wieku 4 lat i ok. 10 lat. Dla uwiarygodnienia oferty pracy w Polsce na spotkanie z pokrzywdzoną udał się wraz z jej kuzynką. Zrelacjonowała ona pokrzywdzonej przebieg swojej pracy w Polsce, pokazała jej przywiezione z Polski rzeczy, mówiła że była bardzo zadowolona. Ostatecznie kobieta zdecydowała się na wyjazd, a nadto wskazała jeszcze dwie swoje znajome.

Oskarżony nakazał im, aby zabrały ze sobą do Polski dzieci. Pokrzywdzona i jej znajoma wraz z dziećmi zostały przywiezione przez niego na granicę polsko-ukraińską, a tam zostały odebrane prawdopodobnie przez dwóch obywateli Rzeczypospolitej Polskiej, po czym taksówką przewiezione do jednego z miast. Stamtąd odebrała je druga oskarżona i od razu wysłała je autobusem do kolejnego miasta. Na dworcu zostały odebrane przez żonę oskarżonego i umieszczone w hotelu. Kobiety dostały od niej wózki inwalidzkie dla dzieci i, pomimo protestów, zostały zmuszone do zebrania. Dziennie każda z nich musiała zarobić minimum 200 zł.

Pokrzywdzona nr 5

Początkiem sierpnia 2005 r. oskarżony przywiózł z Ukrainy do hotelu w jednym z miast kolejną kobietę wraz z dwojgiem dzieci. Pokrzywdzone codziennie były wysyłane na ulice jednego z miast, gdzie miały pracować. Gdy upomniały się o obiecaną zapłatę oświadczył im, że najpierw muszą odrobić zainwestowane przez niego pieniądze.

W tym czasie jedna z pokrzywdzonych wraz z córką została przez oskarżonego i jego żonę przewieziona do innego miasta, jej córka natomiast pozostała w innym mieście. W hotelu pokrzywdzona ta zamieszkała z inną kobietą i jej 4-letnim synem. W mieście tym przebywały przez cztery miesiące. W tym czasie nie pozwolono pokrzywdzonej kontaktować się

z córką. Z końcem grudnia 2005 r. oskarżony polecił jej jechać do innego miasta, gdzie miała spotkać się z córką. Dziewczynka była w złym stanie fizycznym i psychicznym, miała wszawicę, była zastraszona, z licznymi siniakami na głowie i nogach, które mogły świadczyć o tym, że była bita. Pokrzywdzona widziała córkę jedynie przez chwilę, po czym żona oskarżonego kazała jechać jej do innego miasta.

Tam pokrzywdzona mieszkała również w hotelu, gdzie wraz ze starszą córką, dzięki pomocy właścicielki hotelu, została przygarnięta przez ob. Polski. Natomiast jej młodsza córka przebywała wówczas w domu dziecka w innym mieście, w związku z zatrzymaniem innej kobiety, wraz z którą była zmuszana do żebrania.

Powyższe ustalenia poczyniono w oparciu o zeznania pokrzywdzonych, a także zeznania innych świadków przesłuchanych w śledztwie oraz częściowo wyjaśnienia oskarżonych.

Oskarżony mężczyzna nie przyznał się do popełnienia zarzuconych mu czynów i złożył wyjaśnienia, w których podał, że nie zajmował się sprowadzaniem do Polski kobiet w celu uprawiania przez nie żebractwa, a zajmował się tym jego brat, który wcześniej używał innego nazwiska. Z jego relacji wynikało, iż procederem tym jego brat zajmował się na terenie miast woj. mazowieckiego, łódzkiego i małopolskiego. On sam zajmował się skupowaniem na terenie Polski na dużych bazarach różnych towarów, które następnie sprzedawał w rodzinnym kraju. Podczas kolejnych przesłuchań w prokuraturze i przed sądem skorzystał z prawa do odmowy składania wyjaśnień.

Oskarżony na końcowym etapie śledztwa złożył wyjaśnienia dotyczące okoliczności wyjazdu do Polski jednej z pokrzywdzonych. Wynikało z nich, że zaoferował jej pomoc w wyrobieniu paszportu i pokryciu kosztów z tym związanych oraz sfinansowaniu biletu, na co pokrzywdzona wyraziła zgodę i ostatecznie wyjechała do jednego z miast Polski. Tam faktycznie zajmowała się dla niego żebraniem, ponieważ chciał on odzyskać zainwestowane pieniądze w wysokości 200 USD oraz około 50 zł. Kobieta wyjechała z miasta z jednym ze swoich dzieci, drugie pozostawiając pod opieką jego żony, a ta z kolei przekazała je innej kobiecie, z którą wspólnie żebrały. Jednak po upływie trzech dni kobieta ta została zatrzymana przez policję, a dziecko umieszczono w domu dziecka. Według niego, pokrzywdzona przez pół roku przekazała mu 1000 USD, które zarobiła zajmując się żebractwem.

Pierwsza oskarżona nie przyznała się i złożyła wyjaśnienia, których treść jednoznacznie wskazuje na fakt popełnienia zarzuconych jej przestępstw. Z treści tych wyjaśnień wynika, że oskarżona rozwiozła kobiety w miejsca, gdzie następnie kazała im żebrać. Ponadto przyznała, że to ona przywiozła do Polski pokrzywdzonego mężczyznę, który również zajmował się żebraniem, a zarobione przez niego pieniądze wysłała organizatorowi procederu – bratu oskarżonego do Mołdawii za pośrednictwem drugiej oskarżonej. Wyjaśniła także, że pobierała pieniądze od drugiej oskarżonej, wiedząc, że osoby, które żebrzą w Polsce, oddają te pieniądze organizatorowi procederu, a podczas jego nieobecności – oskarżonej.

Druga oskarżona częściowo przyznała się do zarzucanych jej czynów i złożyła w toku przesłuchania obszernie wyjaśnienia, w treści których między innymi podała, czym zajmowała się na terenie Polski, a także wskazała role i udział innych osób narodowości ukraińskiej związanych z uprawianiem żebractwa i zmuszaniem do tego rodzaju zajęcia.

Opisane postępowanie zostało już zakończone prawomocnym wyrokiem, którym sąd uznał wszystkich oskarżonych za winnych zarzucanych im aktem oskarżenia czynów, nieznacznie modyfikując opis niektórych z nich (miejsce, sposób działania) bez zmiany kwalifikacji prawnej.

Wobec oskarżonego – brata organizatora procederu sąd orzekł łączną karę pozbawienia wolności w wymiarze 4 lat.

Wobec pierwszej z oskarżonych kobiet wymierzył sąd karę łączną 3 lat pozbawienia wolności.

Wobec drugiej oskarżonej sąd wymierzył karę łączną 1 roku pozbawienia wolności.

Działania Centralnego Biura Śledczego – podinsp. Roman Serwin

Pierwszą, sygnałną informację dotyczącą procederu będącego przedmiotem rozpracowania Centralne Biuro Śledcze uzyskano od Strony Ukraińskiej w październiku 2006 r. Zarząd d/w z Przystępczością Zorganizowaną MSW Ukrainy we Lwowie poprosił o pomoc w udokumentowaniu działalności grupy przestępczej, której członkowie na podstawie oszustw wywożą i sprzedają w Polsce młode kobiety z biednych rodzin wraz z małoletnimi dziećmi.

Wstępne czynności operacyjne miały na celu zebranie informacji, które potwierdzałyby ustalenia nadesłane przez Stronę Ukraińską. Dokonano zatem sprawdzenia ksiąg meldunkowych hotelu w mieście odbywania się procederu. W wyniku tych czynności potwierdzono wstępnie, że dane te widnieją w księdze meldunkowej wskazanego hotelu. Wykonując dalsze czynności pozyskano do współpracy osobowe źródła informacji, mające bezpośredni i stały dostęp do dokumentacji ewidencyjnej i osób przebywających w hotelu. W wyniku tych czynności oraz innych ustaleń operacyjnych ustalono personalnie kilkanaście osób, głównie narodowości ukraińskiej i ob. Mołdawii, które miały mieć związek z opisywanym procederem, w tym także dane personalne domniemanych organizatorów zorganizowanej grupy przestępczej.

Ponadto uzyskano polskie i ukraińskie numery telefonów komórkowych organizatorów i członków grupy przestępczej, a także numery telefonów osób pokrzywdzonych. W znacznej większości przypadków są to telefony pracujące w systemach bezabonamentowych, jednak bezsprzecznie zostały one przypisane do osób z nich korzystających.

Zebrane ustalenia w znacznym stopniu uprawdopodobniały informacje przekazane przez MSW Ukrainy. Ustalono osoby, które faktycznie zajmowały się zebraniem na terenie miast woj. podkarpackiego.

Następnie zorganizowano spotkanie robocze z przedstawicielami UBOZ MSW Ukrainy we Lwowie celem potwierdzenia personaliów, rozpoznania struktury oraz zebrania informacji na temat międzynarodowej grupy przestępczej zajmującej się handlem ludźmi.

Na spotkaniu okazało się, że te same osoby pozostają w zainteresowaniu naszego Zarządu i służb ukraińskich. Dlatego też dokonano wymiany informacji na temat grup przestępczych objętych sprawą, a także uzgodniono, że w dalszym ciągu wymieniane będą informacje procesowe i operacyjne pomiędzy jednostkami prowadzącymi sprawę w zakresie handlu ludźmi.

Zebrany materiał dał podstawę do wszczęcia postępowania przygotowawczego i w styczniu 2007 r. wydano postanowienie o wszczęciu śledztwa w sprawie założenia i kierowania zorganizowaną grupą przestępczą mającą na celu popełnianie przestępstw polegających na handlu ludźmi w celu zmuszania ich do zebrania na ulicach miast w Polsce i czerpania korzyści majątkowych z tego procederu, tj. o czyny z art. 258 § 1 i 3 k.k., 253 § 1 i 2 k.k. i inne.

Na tym etapie nawiązano współpracę z KGSG w celu zapewnienia dopływu informacji na temat ruchów na przejściach granicznych figurantów sprawy. Zbierano w ten sposób wiedzę na temat przekroczeń granic przez osoby objęte rozpracowaniem, osób im towarzyszących oraz pojazdów, jakimi się poruszają. Zbierano ponadto wszelkie inne informacje na temat przebywających w naszym kraju cudzoziemców mających związek z prowadzoną spra-

wą. Przesłuchano pierwszych świadków, wystąpiono z wnioskiem o dokonanie pierwszych przeszukań i zatrzymań.

Wykonując te czynności uzyskano informację na temat jednej z osób pokrzywdzonych. Kobieta ta została zwerbowana na Ukrainie i przewieziona wraz z dwiema córkami do Polski przez jedną z kobiet narodowości ukraińskiej. Oskarżona kazała jechać kobiecie do jednego z miast. Tam przebywała ok. dwóch trzech miesięcy, a następnie została przewieziona wraz z jedną córką do innego miasta, gdzie polecono jej dalej żebrać. Druga, młodsza córka została jej odebrana przez kierujących grupą przestępczą i przekazana innej osobie, która była w Polsce bez dziecka. Chodziło o zwiększenie zysków przy zebraniu pieniędzy. Ludzie litują się nad losem takich dzieci i po prostu dają dużo więcej pieniędzy, które pokrzywdzeni i tak oddawali organizatorom przestępczego procederu.

W marcu 2007 r. została zatrzymana inna obywatelka Ukrainy – kobieta żebrząca wraz z małym dzieckiem. W momencie zatrzymania kobieta nie posiadała przy sobie żadnego dokumentu, nie potrafiła podać nazwiska dziecka ani miejsca jego zamieszkania. Kobieta została doprowadzona do Sądu Grodzkiego pod zarzutem popełnienia wykroczeń z art. 65 § 2 k.w.⁸⁹, 58 k.w.⁹⁰ i 104 k.w.⁹¹

Wyrokiem sądu została uznana winną i wymierzono jej karę 200 zł grzywny. Po zakończonych czynnościach kobieta została zwolniona i opuściła teren RP. Na mocy postanowienia Sądu Rejonowego, Wydział Rodzinny i Nieletnich, dziewczynkę umieszczono w domu dziecka.

Dlatego też nawiązano kontakt z Wydziałem Kryminalnym KMP. Już w wyniku pierwszych rozmów telefonicznych potwierdzono wcześniejsze przypuszczenia, że umieszczona w domu dziecka dziewczynka to córka pokrzywdzonej w sprawie prowadzonej przez nasz Zarząd. Potwierdziły to także późniejsze badania DNA, gdzie porównano materiał genetyczny matki i córki.

O powyższych faktach powiadomiono pisemnie Konsulat Generalny Ukrainy, informując jednocześnie Konsula o fakcie umieszczenia pokrzywdzonej oraz jej starszej córki w schronisku dla kobiet i wystąpienia w związku z prowadzonym śledztwem do wojewody o wydanie dla osób pokrzywdzonych pozwolenia na zamieszkanie na czas oznaczony w RP.

Ze względu na fakt, że sprawa swoim zasięgiem zaczęła obejmować teren południowej i centralnej Polski nawiązano współpracę z terenowymi jednostkami Policji i Straży Miejskiej w ponad dziewięciu miastach Polski. Współpracowano także z jednostkami terenowymi Policji i Straży Miejskiej wielu miast woj. podkarpackiego. Ponadto, ze względu na ustalenie trasy przerzutu osób (przez przejście graniczne w Medyce), nawiązano bezpośrednią współpracę z PSG w Medyce.

W wyniku tych czynności oraz w oparciu o wyniki sprawdzeń osób w Policyjnych Bazach Danych ustalono m. in., że jeden z organizatorów grupy przestępczej oraz jego żona poszukiwani są na terytorium RP na podstawie listów gończych wydanych przez sąd i prokuraturę.

---

⁸⁹ Art. 65 § 2 k.w. dotyczy wykroczenia polegającego na nieudzieleniu właściwemu organowi państwowemu lub instytucji, upoważnionej z mocy ustawy do legitymowania, wiadomości lub dokumentów co do tożsamości własnej lub innej osoby oraz co do obywatelstwa, zawodu, miejsca zatrudnienia lub zamieszkania. Wykroczenie to zagrożone jest karą grzywny; Kodeks wykroczeń – Dz. U. z 2007, Nr 109, poz. 756. (przyp. red.).

⁹⁰ Art. 58 § 1 k.w.: *Kto, mając środki egzystencji lub będąc zdolny do pracy, żebrze w miejscu publicznym, podlega karze ograniczenia wolności, grzywny do 1 500 złotych albo karze nagany.*
§ 2 *Kto żebrze w miejscu publicznym w sposób natarczywy lub oszukańczy, podlega karze aresztu albo ograniczenia wolności* (przyp. red.).

⁹¹ Art. 104 k.w.: *Kto skłania do zebrania małoletniego lub osobę bezradną albo pozostającą w stosunku zależności od niego lub oddaną pod jego opiekę, podlega karze aresztu, ograniczenia wolności albo grzywny* (przyp. red.).

Jako ciekawostkę należy wskazać, że według zeznań świadków-pokrzywdzonych i wyjaśnień podejrzanych, pokrzywdzeni, zebrząc w ruchliwych punktach miast polskich w okresie dni świątecznych, potrafili uzbierać w ciągu jednego dnia nawet kwotę 800 zł.

W prowadzonej sprawie można było zaznaczyć podział wpływów terytorialnych liderów grupy. Oskarżony wraz ze swoją żoną zajmowali się „obsługą” terytorium województw: małopolskiego, łódzkiego, mazowieckiego. Natomiast drugi z liderów grupy przestępczej – organizator procederu wraz z pierwszą oskarżoną zajmował się prowadzeniem „interesów” na terenie województw podkarpackiego i lubelskiego oraz dalszą dyslokacją przywiezionych z Ukrainy kobiet.

W czasie prowadzenia niniejszej formy pracy operacyjnej zbierano kolejne ustalenia i informacje. Zatrzymano wszystkie osoby przebywające lub ukrywające się na terenie RP. Pozostałe osoby ukrywają się, jak ustalono, poza granicami kraju – na terytorium Ukrainy. W stosunku do tych osób Prokuratura Okręgowa wyłączyła materiały śledztwa celem przekazania ich do dalszego prowadzenia organom ścigania Ukrainy.

W trakcie wykonywanych czynności służbowych problem stanowił fakt, że osoby pokrzywdzone występujące w tej sprawie pochodziły z terenu Ukrainy. Zasadnym więc wydawało się wystąpienie do Sądu Rejonowego na zasadzie art. 316 § 3 k.p.k. z wnioskiem o przesłuchanie w charakterze świadków-pokrzywdzonych czterech osób narodowości ukraińskiej.

Wystąpiono w ramach międzynarodowej pomocy prawnej o przesłuchanie w charakterze pokrzywdzonych pięciu osób narodowości ukraińskiej oraz dwóch osób pokrzywdzonych narodowości mołdawskiej.

Ponadto wystąpiono do dwóch banków o sporządzenie i nadesłanie w formie elektronicznej wszystkich przekazów pieniężnych wysyłanych w ich banku za pośrednictwem agencji przez 20 osób. Działania takie podyktowane były tym, że u jednej z podejrzanych zabezpieczono notes z datami wysyłanych za pośrednictwem agencji przelewów pieniężnych na łączną kwotę kilkudziesięciu tysięcy dolarów. Przelewy były dokonywane na różne osoby przebywające na terenie Ukrainy i Mołdawii.

Problemy w praktyce prowadzenia śledztw o handel ludźmi – prok. Anna Habala

W okresie swojej pracy w pionie do spraw przestępczości zorganizowanej zajmowałam się problematyką związaną z szeroko rozumianym handlem ludźmi i w związku z tym osobiście prowadziłam bądź nadzorowałam szereg śledztw z tym związanych.

Jedną ze spraw (według mojej wiedzy w ówczesnym czasie jedyną tego rodzaju w Polsce) była opisana powyżej sprawa handlu obywatelami Ukrainy w celu wykorzystania ich do pracy przymusowej polegającej na zebraniu. Pozostałe postępowania dotyczyły najczęściej handlu kobietami w celu zatrudnienia ich w charakterze prostytutek w agencjach towarzyskich, a następnie czerpaniu korzyści majątkowych z uprawiania przez te kobiety nierządu.

Prowadząc śledztwa o tej tematyce nie napotkałam istotnych problemów, które mogłyby wpływać na bieg tych spraw czy też ostatecznie na ich wynik. W obowiązujących przepisach ustawy Kodeks karny brak jest definicji „handlu ludźmi” i niewątpliwie koniecznym jest wprowadzenie takiej definicji do kodeksu, jednak pomocniczo możliwe jest posługiwanie się definicją zawartą w art. 3 Protokołu o zapobieganiu, zwalczaniu oraz karaniu za handel ludźmi, w szczególności kobietami i dziećmi, uzupełniającego Konwencję Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej.

W rozumieniu tego Protokołu:

- „handel ludźmi” oznacza werbowanie, transport, przekazywanie, przechowywanie lub przyjmowanie osób z zastosowaniem gróźb lub użyciem siły lub też

z wykorzystaniem innej formy przymusu, uprowadzenia, oszustwa, wprowadzenia w błąd, nadużycia władzy lub wykorzystania słabości, wręczenia lub przyjęcia płatności lub korzyści dla uzyskania zgody osoby mającej kontrolę nad inną osobą, w celu wykorzystania. Wykorzystanie obejmuje, jako minimum, wykorzystanie prostytutki innych osób lub inne formy wykorzystania seksualnego, pracę lub usługi o charakterze przymusowym, niewolnictwo lub praktyki podobne do niewolnictwa, zniewolenie albo usunięcie organów;

- zgoda ofiary handlu ludźmi na zamierzone wykorzystanie, o którym mowa w literze a), nie ma znaczenia, jeżeli posłużono się którąkolwiek z metod, o której mowa w literze a);
- werbowanie, transport, przekazywanie, przechowywanie lub przyjmowanie dziecka celem jego wykorzystania uznawane jest za „handel ludźmi” nawet wówczas, gdy nie obejmuje żadnej z metod, o której mowa w literze a);
- „dziecko” oznacza osobę, która nie ukończyła osiemnastego roku życia.

W sprawach o handel ludźmi problemem było najczęściej uzyskanie dowodów jednoznacznie wskazujących na popełnienie przez sprawców tego przestępstwa. Najczęściej bowiem pokrzywdzone, które mogłyby być świadkami tego procederu, były przywożone do agencji towarzyskich i tam lokowane w pokojach, natomiast już do samej transakcji dochodziło pomiędzy osobami, które kobiety przywiozły i tymi, którzy je odbierali.

W mojej ocenie dla uzyskania niebudzących wątpliwości dowodów świadczących o uprawianiu handlu kobietami możliwym było przeprowadzenie operacji specjalnej, w trakcie której sprawcy mieli dokonać zakupu kobiet w celu zatrudnienia ich w agencji towarzyskiej, przy czym z oczywistych powodów, dla jakich operacja ta miała być przeprowadzona, kobiety miały być agentkami policji. W związku z podjętymi działaniami napotkałam problemy czysto techniczne.

W pierwszej kolejności chcę zauważyć, że wśród kierownictwa Policji zrodziły się wątpliwości, czy człowiek może być przedmiotem handlu i czy możliwe jest zatem przeprowadzenie operacji specjalnej. Interpretacja obowiązujących przepisów w mojej ocenie uprawnia jak najbardziej do przyjęcia stanowiska aprobującego. Przede wszystkim kodeks karny w art. 253 typizuje właśnie przestępstwo handlu ludźmi. Dalej art. 19a ust. 1 ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji (Dz. U. Nr 43 / 07 poz. 277 – tekst jednolity, z późn. zm.) pozwala, aby czynności operacyjno-rozpoznawcze zmierzające do sprawdzenia uzyskanych wcześniej wiarygodnych informacji o przestępstwie oraz ustalenia sprawców i uzyskania dowodów polegały na dokonaniu w sposób niejawny między innymi nabycia przedmiotów pochodzących z przestępstwa, przy czym artykuł ten odsyła do pkt 2 ust. 1 art. 19 przywołanej wyżej ustawy, określającego przestępstwa, co do których możliwe jest prowadzenie takich czynności operacyjno-rozpoznawczych. W katalogu tym zamieszczona została zbrodnia z art. 253 k.k.

Ostatecznie operacja została przeprowadzona, a w jej ramach trudnym wyborem okazało się dobranie odpowiednich policjantek. W roli kobiet, które zostały sprzedane sprawcom wystąpiły policjantki z Łotwy. Ponieważ nie władały one językiem polskim konieczne było ich przesłuchanie w obecności tłumacza, ale jednocześnie niezbędnym było nadanie im statusu świadków incognito. Jak wiadomo, dane umożliwiające identyfikację takiego świadka stanowią tajemnicę państwową, podlegają ochronie i jako takie objęte są klauzulą „ściśle tajne”.

Problemem okazało się ustalenie tłumacza przysięgłego, który mógłby wziąć udział w przesłuchaniu. Ostatecznie wśród policjantów ustalono takiego tłumacza, jednak posiadającego dopuszczenie do informacji niejawnych stanowiących tajemnicę państwową, ale opatrzonej klauzulą „tajne”. Wobec tego wskazałam funkcjonariuszom realizującym czynności na konieczność wystąpienia do Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji o pisemne wyrażenie zgody na jednorazowe udostępnienie określonych informacji niejawnych osobie nie

posiadającej odpowiedniego poświadczenia bezpieczeństwa, a jednocześnie dającej rękojmię zachowania w tajemnicy i w zakresie niezbędnym do wykonywania przez nią pracy (art. 49 ust. 3 oraz art. 3 ustawy z dnia 22 stycznia 1999 r. – Dz. U. Nr 196 / 05 poz. 1631 z późn. zm.). Zgoda taka – na wniosek Komendanta Głównego Policji – została wyrażona przez Ministra SWiA, co pozwoliło na przesłuchanie świadków.

Jak zatem obrazuje przedstawiony powyżej opis przykładowej sprawy, problemy, z jakimi borykałam się podczas prowadzenia śledztw o handel ludźmi, były raczej problemami czysto technicznymi, wynikającymi przede wszystkim z faktu wprowadzenia nowego rozwiązania, albowiem, jak jest mi wiadomo, tego rodzaju czynności były realizowane w kraju po raz pierwszy.

ZASTOSOWANIE USTAWY O PAŃSTWOWEJ KOMPENSACIE PRZYSŁUGUJĄCEJ OFIAROM NIEKTÓRYCH PRZESTĘPSTW W PRZYPADKU OFIAR HANDLU LUDŹMI

W ostatnich latach w Polsce stworzony został system pomocy ofiarom handlu ludźmi, tak polskim, jak i cudzoziemskim, na który składają się przepisy Ustawy o pomocy społecznej oraz dwa zadania publiczne realizowane na zlecenie Ministra SWiA przez organizację pozarządową. Przestępstwo handlu ludźmi, którego celem jest wykorzystanie człowieka, to przestępstwo skutkujące poważnymi konsekwencjami dla zdrowia fizycznego i psychicznego ofiar. Z uwagi na potrzeby związane z zapewnieniem właściwego wsparcia pokrzywdzonym konieczne wydaje się sięganie także do innych niż wymienione rozwiązań przewidzianych prawem. Szczególną rolę w ich realizowaniu mogą odgrywać prokuratorzy prowadzący daną sprawę, jak również organizacje pozarządowe udzielające ochrony i wsparcia ofiarom.

W Polsce nie ma specjalnego funduszu kompensacyjnego dla ofiar handlu ludźmi. Dopuszczalne jest jednak **dochodzenie w procesie karnym roszczeń majątkowych wynikających bezpośrednio z popełnienia przestępstwa**. Impulsem w tym zakresie jest **wniesienie powództwa cywilnego**. Powództwo może wytoczyć pokrzywdzony, a także prokurator na jego rzecz aż do rozpoczęcia przewodu sądowego na rozprawie głównej.⁹² Na gruncie postępowania cywilnego, na podstawie art. 445 § 1 i 2 kodeksu cywilnego, możliwe jest uzyskanie przez pokrzywdzonego zadośćuczynienia służącego wyrównaniu szkody niemajątkowej, tj. krzywdy będącej wynikiem zarówno cierpienia fizycznego, jak i psychicznego.

Co więcej, pokrzywdzonemu może zostać przyznana kompensata na mocy **ustawy o państwowej kompensacie przysługującej ofiarom niektórych przestępstw**, zarówno umyślnych, jak i nieumyślnych. Przyznanie kompensaty służy wyłącznie wyrównaniu szkody materialnej.

W przypadku przestępstwa handlu ludźmi konieczne jest zaistnienie **dodatkowej przesłanki**, a mianowicie doznania przez pokrzywdzonego uszczerbku na zdrowiu, czyli wypełnienia znamion przestępstwa opisanego w poniższych artykułach:

---

⁹² Zob. K. Karsznicki, *Handel ludźmi w świetle badań postępowań karnych...*, (w:) *Handel ludźmi w Polsce...*, Warszawa 2007, s. 59-60.

Art. 156. § 1. Kodeks Karny

Kto powoduje ciężki uszczerbek na zdrowiu w postaci:

- 1) *pozbawienia człowieka wzroku, słuchu, mowy, zdolności płodzenia,*
- 2) *innego ciężkiego kalectwa, ciężkiej choroby nieuleczalnej lub długotrwałej, choroby realnie zagrażającej życiu, trwałej choroby psychicznej, całkowitej albo znacznej trwałej niezdolności do pracy w zawodzie lub trwałego, istotnego zszpecenia lub zniekształcenia ciała, podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10.*

Art. 157. § 1. *Kto powoduje naruszenie czynności narządu ciała lub rozstrój zdrowia, inny niż określony w art. 156 § 1, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.*

Przestępstwo z art. 253 § 1 k.k. jest co do zasady przestępstwem formalnym (bezsukutowym), zatem w opisie faktycznym czynu nie występuje skutek w postaci śmierci pokrzywdzonego lub doznania przez niego uszczerbku na zdrowiu określonego w art. 156 § 1 lub 157 § 1 k.k. Tym niemniej może wystąpić sytuacja, że sprawca swoim zachowaniem wyzerpał znamiona przestępstwa z art. 253 § 1 k.k. oraz innych przestępstw, w tym o charakterze materialnym. Wówczas w opisie prawnym czynu może wystąpić **kumulatywny zbieg przepisów ustawy, tj. art. 253 § 1 k.k. z innym przestępstwem, którego skutkiem będzie doznanie przez pokrzywdzonego uszczerbku na zdrowiu lub śmierci**. Warunkiem jest wystąpienie **zbieżności czasowej** popełnianych przestępstw, czyli doznania przez pokrzywdzonego skutków określonych w art. 2 pkt 1 ustawy o państwowej kompensacie w czasie popełnienia przeciwko niemu przestępstwa handlu ludźmi.

Kompensata może zostać przyznana **obywatelowi polskiemu lub obywatelowi Unii Europejskiej**, tylko w sytuacji, **gdy przestępstwo zostało popełnione na terytorium RP**. W tej mierze nie przewidziano specjalnej procedury dla ofiar handlu ludźmi, ale dla wszystkich ww. ofiar, które w wyniku przestępstwa doznały poważnych obrażeń.

Wspomniane wyżej obrażenia w artykule 157 muszą trwać co najmniej 7 dni.

Kompensata może zostać przyznana jedynie w kwocie pokrywającej:

- utracone zarobki lub inne środki utrzymania,
- koszty związane z leczeniem i rehabilitacją;
- koszty pogrzebu.

Należy podkreślić, że w przypadku śmierci ofiary, kompensata może zostać przyznana **osobie jej najbliższej**⁹³, pozostającej na jej utrzymaniu w chwili śmierci. **Wniosek o kompensatę** może zostać złożony (przez ofiarę lub osobę jej najbliższą bądź prokuratora) **do sądu w ciągu 2 lat od popełnienia przestępstwa**.

Szczególnością zatem rolę w tej mierze pełni zatem **prokurator okręgowy**, w którego okręgu osoba uprawniona ma miejsce zamieszkania lub pobytu. Wg art. 10, **organ pomocniczy** udziela osobie uprawnionej niezbędnych informacji w zakresie możliwości i warunków ubiegania się o kompensatę, udostępnia wzór formularza wniosku o przyznanie kompensaty oraz udziela, na żądanie osoby uprawnionej, ogólnej pomocy i informacji co do sposobu wypełnienia wniosku. Organ pomocniczy udziela także niezbędnych informacji osobie ubiegającej się o przyznanie kompensaty w innym państwie członkowskim Unii Europejskiej, gdy przestępstwo zostało popełnione na terytorium tych państw, udostępnia odpowiedni wzór

---

⁹³ Wg art. 2 pkt 2 Osoba najbliższa oznacza „*małżonka lub osobę pozostającą z ofiarą we wspólnym pożyciu, wstępnego, zstępnego, osobę pozostającą w stosunku przysposobienia, jeżeli w czasie popełnienia przestępstwa, o którym mowa w pkt 1 (tj. na skutek którego poniosła śmierć albo doznała naruszenia czynności narządu ciała lub rozstroju zdrowia określonych w art. 156 § 1 lub art. 157 § 1 k.k.) osoby te pozostawały na utrzymaniu ofiary, która poniosła śmierć na skutek przestępstwa*”.

wniosku oraz udziela, na żądanie tej osoby, ogólnej pomocy i informacji co do sposobu wypełnienia wniosku.

Organem właściwym w sprawach o przyznanie kompensaty jest **sąd rejonowy miejsca zamieszkania osoby uprawnionej**. Jeżeli nie można ustalić miejsca zamieszkania osoby uprawnionej, właściwy jest sąd, w którego okręgu popełniono przestępstwo. Jeśli ustalenie właściwości sądu w obu ww. przypadkach nie jest możliwe, wówczas organem orzekającym jest sąd właściwy dla dzielnicy Śródmieście miasta stołecznego Warszawy.

Co istotne, **wystąpienie o kompensatę nie jest uzależnione od faktu wykrycia, oskarżenia lub skazania sprawcy przestępstwa**.

Kompensata może zostać przyznana w sytuacji, gdy koszty leczenia i rehabilitacji są tak wysokie, że nie mogły zostać pokryte w ramach pomocy uzyskanej z innych źródeł, ewentualnie zostały pokryte w części, co w przypadku ofiar handlu ludźmi oznacza przyznanie świadczeń w ramach pomocy społecznej, *Programu wsparcia i ochrony ofiary/świadka handlu ludźmi* czy *Krajowego Centrum Interwencyjno-Konsultacyjnego dla Ofiar Handlu Ludźmi*. Pokrzywdzony może ubiegać się o zwrot tych kosztów **do wysokości 12 tysięcy złotych** tytułem kompensaty.

Podkreślić jednak należy, iż **równoległe prowadzenie obu postępowań, tj. w ramach postępowania cywilnego i w ramach ustawy kompensacyjnej nie jest możliwe** – w sytuacji, gdy trwające postępowanie egzekucyjne z powództwa cywilnego okazało się nieskuteczne, wówczas pokrzywdzony może starać się o kompensatę. Poświadczeniem jest m.in. **postanowienie komornika o bezskuteczności prowadzonej egzekucji sądowej**. Warunkiem starania się o kompensatę nie jest natomiast wcześniejsze wystąpienie z powództwem cywilnym.

Podobnie, jak w przypadku zwrotu kosztów leczenia, także w sytuacji **utruty zarobków oraz innych środków utrzymania** w określonej wysokości, wnioskodawca przedkłada stosowne dokumenty. W formularzu wniosku o przyznanie kompensaty określonym w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 7 września 2005 r. (Dz. U. z 2005 r., Nr 177, poz. 1476) wnioskodawca oświadcza, że w wyniku przestępstwa utracił zarobki oraz inne środki utrzymania w określonej wysokości. Celem zweryfikowania oświadczenia przedkłada zaświadczenie od pracodawcy o faktycznie wypłaconym wynagrodzeniu, ewentualnie inne umowy, z których wynika określone wynagrodzenie wraz z informacją, że nie mogły one zostać zrealizowane z uwagi na skutki doznanego przestępstwa.

Ustawa o państwowej kompensacie obowiązuje od 2005 r. jako wynik implementacji dyrektywy Rady z dn. 29 kwietnia 2004 r. odnoszącej się do kompensaty dla ofiar przestępstw (2004/80/WE) oraz Europejskiej Konwencji o Kompensacji dla Ofiar Przestępstw Popełnionych z Użyciem Przemocy z dn. 24 listopada 1983 r. Nowelizacja ustawy weszła w życie 12 czerwca 2009 r.

Mimo istniejących przepisów, w praktyce ustawa o państwowej kompensacie nie była stosowana w przypadku pokrzywdzonych przestępstwem handlu ludźmi. Największą grupę dotychczasowych wnioskodawców stanowiły osoby pokrzywdzone lub ich najbliżsi w związku z popełnionymi przestępstwami z art.: 148, 156 § 1 i 3 oraz art. 157 k.k. W mniejszym stopniu z uprawnienia kompensacyjnego korzystali pokrzywdzeni przestępstwem z art. 158, 159, 197, 200, 207, 280, 281 i 282 k.k.

Sąd Rejonowy w.....

.....Wydział Cywilny

**FORMULARZ WNIOSKU
O PRYZNANIE KOMPENSATY**

1. Imię i nazwisko osoby uprawnionej

.....

2. Adres osoby uprawnionej

.....
.....

3. Obywatelstwo osoby uprawnionej

.....

4. Wskazanie daty i miejsca popełnienia przestępstwa stanowiącego podstawę ubiegania się o kompensatę oraz jego zwięzły opis z podaniem skutków

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

5. Informacja o stanie rodzinnym osoby uprawnionej (wskazanie stopnia pokrewieństwa pomiędzy osobą uprawnioną ubiegającą się o przyznanie kompensaty a ofiarą)¹

.....

małżonek lub osoba pozostająca z ofiarą we wspólnym pożyciu,
wstępny, zstępny, osoba pozostająca w stosunku przysposobienia

6. Imię, nazwisko, obywatelstwo i adres ofiary, która poniosła śmierć na skutek przestępstwa¹

.....
.....
.....

7. Informacja o rodzaju i wysokości:

- poniesionych kosztów leczenia w kwocie.....
- poniesionych kosztów pogrzebu w kwocie.....

- utraconych zarobków w kwocie.....
- utraconych innych środków utrzymania w kwocie.....

8. Oświadczam, że uzyskałem (am) od sprawcy lub sprawców przestępstwa, z tytułu ubezpieczenia, pomocy społecznej albo z innego źródła lub tytułu, pokrycia²

- utraconych zarobków w kwocie ..... od .....
podać źródło lub tytuł
- innych środków utrzymania w kwocie ..... od .....
podać źródło lub tytuł
- kosztów leczenia w kwocie ..... od .....
podać źródło lub tytuł
- kosztów pogrzebu w kwocie ..... od .....
podać źródło lub tytuł

9. Oświadczam, że nie uzyskałem (am) od sprawcy lub sprawców przestępstwa, z tytułu ubezpieczenia, pomocy społecznej albo z innego źródła lub tytułu, pokrycia²

- utraconych zarobków w kwocie ..... od .....
podać źródło lub tytuł
- innych środków utrzymania w kwocie ..... od .....
podać źródło lub tytuł
- kosztów leczenia w kwocie ..... od .....
podać źródło lub tytuł
- kosztów pogrzebu w kwocie ..... od .....
podać źródło lub tytuł

10. Oświadczam, że zapoznałem (am) się z obowiązkiem zwrotu kompensaty w przypadkach, o których mowa w art.13 ust. 1 ustawy z dnia 7 lipca 2005 r. o państwowej kompensacie przysługującej ofiarom niektórych przestępstw umyślnych (Dz. U. Nr 169, poz. 1415).

11. Wykaz dokumentów dołączonych do wniosku³

.....

.....

.....

.....

.....

.....

12. Zostałem (am) uprzedzony (na), że za złożenie fałszywego oświadczenia o nieuzyskaniu odszkodowania lub świadczenia od sprawcy lub sprawców przestępstwa, z tytułu ubezpieczenia, pomocy społecznej albo z innego źródła lub tytułu grozi odpowiedzialność karna na podstawie art. 233 Kodeksu karnego.

.....
data

.....
podpis osoby uprawnionej

Objaśnienia:

¹ Wypełnia osoba uprawniona, ubiegająca się o kompensatę jako osoba najbliższa dla ofiary, która poniosła śmierć na skutek przestępstwa.

² Niepotrzebne skreślić

³ Do wniosku należy dołączyć w szczególności:

- odpisy odpowiednich orzeczeń wydanych w postępowaniu karnym,
- odpisy zaświadczeń lekarskich lub opinii biegłego, dotyczących doznania przez ofiarę uszczerbku na zdrowiu,
- inne dokumenty potwierdzające informacje zawarte we wniosku,
- dokumenty potwierdzające fakt pozostawiania osoby najbliższej na utrzymaniu ofiary w czasie popełnienia przestępstwa.

Pouczenie:

Na podstawie art. 13 ust. 1 ustawy z dnia 7 lipca 2005 r. o państwowej kompensacie przysługującej ofiarom niektórych przestępstw umyślnych (Dz. U. Nr 169, poz. 1415) osoba, której przyznano kompensatę jest obowiązana ją zwrócić, jeżeli umorzono postępowanie karne z przyczyn przewidzianych w art. 17 § 1 pkt 1, 2, 3, 7 i 9 Kodeksu postępowania karnego, bądź wydano wyrok uniewinniający z przyczyn przewidzianych w art. 17 § 1 pkt 1 i 2 Kodeksu postępowania karnego.

Kompensatę zwraca się do organu orzekającego, który wydał orzeczenie o przyznaniu kompensaty w terminie 30 dni od dnia otrzymania zawiadomienia o obowiązku zwrotu kompensaty. Jeżeli osoba uprawniona nie zwróci kompensaty w powyższym terminie, Skarbowi Państwa przysługuje w stosunku do osoby uprawnionej roszczenie o zwrot kompensaty.

KRAJOWY PLAN DZIAŁAŃ PRZECIWKO HANDLOWI LUDŹMI NA LATA 2009 - 2010

Krajowy Plan Działań przeciwko Handlowi Ludźmi na lata 2009-2010 jest kontynuacją krajowych programów zwalczania i zapobiegania handlowi ludźmi, realizowanych począwszy od września 2003 roku, kiedy to pierwszy z nich został przyjęty przez Radę Ministrów.

W związku ze zmianami prawnymi wprowadzonymi nowelizacją ustawy z dn. 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (Dz. U. Nr 227, poz. 1658, z 2007 r. Nr 140, poz. 984 oraz z 2008 r. Nr 216, poz. 1370), niniejszy dokument nazwano planem działań z uwagi na jego charakter, odmienny od programów rozwoju opisywanych w ww. ustawie, a także programów wieloletnich.

Opis zjawiska

Na początku lat 90. zaobserwowano w Polsce nasilenie się przestępstwa handlu ludźmi. Mimo to handel ludźmi, jako zjawisko ciągle nowe i ulegające przemianom, nadal pozostaje problemem nie do końca rozpoznanym i opisanym.

Obecnie Polska spełnia potrójną rolę:

- kraju pochodzenia ofiar,
- kraju tranzytowego – rejonu, przez który odbywa się transfer ofiar z Europy Wschodniej do Europy Zachodniej,
- kraju docelowego – ofiary handlu ludźmi w celach prostytucji przywożone do Polski pochodzą przede wszystkim z Ukrainy, Bułgarii, Rumunii oraz Białorusi.

Handel ludźmi w Polsce był przez wiele lat związany niemal wyłącznie z wykorzystaniem kobiet w celach prostytucji. Od początku lat 90. Polska pełniła głównie rolę kraju pochodzenia ofiar handlu do pracy w tzw. seks-biznesie w Europie Zachodniej (głównie w Niemczech i Holandii). Po kilku latach Polska stała się także krajem tranzytowym i krajem docelowym dla kobiet pochodzących z krajów byłego ZSRR i innych krajów Europy Południowej i Wschodniej.

Statystyki policji i prokuratury potwierdzają tezę o istnieniu na terytorium Polski (bądź jako kraju docelowego, bądź kraju tranzytowego) handlu kobietami będącymi obywatelkami innych państw w celach wykorzystania seksualnego.

Większość ofiar handlu ludźmi pochodzi z Ukrainy i Białorusi. Zwykle ofiary to młode kobiety między 16 i 20 rokiem życia, z wykształceniem podstawowym, bezrobotne, o niskim statusie materialnym. Z badań wynika, że osoby zaangażowane w rekrutację kobiet do pracy za granicą pochodzą z tych samych krajów, co ofiary. Uzależnienie ofiary następuje w kraju docelowym, to jest po jej sprzedaży. Sprawca to osoba posiadająca to samo obywatelstwo, co ofiara albo posiadająca status rezydenta kraju, do którego zwabiono ofiarę.

Główne kierunki zmian zauważalne w ostatnim czasie to nasilanie się zjawiska handlu ludźmi do pracy przymusowej, coraz częstsze przypadki handlu ludźmi do działalności kryminalnej, wzrost liczby przypadków handlu dziećmi, w tym m.in. do żebrania oraz seksualnego wykorzystywania dzieci. O ile w latach poprzednich problemem głównym z punktu widzenia podejmowanych działań był handel ludźmi o charakterze międzynarodowym oraz wsparcie i ochrona obywateli państw trzecich – ofiar handlu ludźmi, o tyle obecnie równie ważne wydają się kwestie związane z wewnętrznym, krajowym handlem ofiarami pochodzącymi z Polski, jak i handlem ludźmi wewnątrz Unii Europejskiej, które to zjawisko w związku z członkostwem Bułgarii i Rumunii nabrało nowego wymiaru.

W związku ze zmiennym charakterem zjawiska handlu ludźmi, brakiem precyzyjnych analiz, nie jest możliwe dokładne określenie efektywności zadań podejmowanych w ramach programów realizowanych w latach poprzednich, a tym samym sporządzenie raportu ewaluacyjnego, o którym mowa w art. 15 pkt 6 ustawy z dn. 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (Dz. U. Nr 227, poz. 1658, z 2007 r. Nr 140, poz. 984, z 2008 r. Nr 216, poz. 1370, z 2009 r. Nr 19, poz. 100). Niemniej o pozytywnych efektach podejmowanych działań świadczyć może zarówno wzrost liczby prowadzonych postępowań (kolejno w roku 2007 i 2008 zaobserwowano wzrost liczby zakończonych postępowań prokuratorskich o blisko 50% w porównaniu z okresem 2004-2006), jak i wzrost liczby identyfikowanych ofiar handlu ludźmi (w latach 1995-2006 średnio każdego roku ujawniono 152 pokrzywdzonych. Wyjątkiem były ostatnie dla lata: w roku 2007 ujawniono 1021 pokrzywdzonych, a w roku 2008 – 315). Od 2006 roku stopniowo wzrasta liczba osób oskarżonych, wzrosła też liczba ofiar cudzoziemskich zgłoszonych do *Programu wsparcia i ochrony ofiary/świadka handlu ludźmi*: w 2006 r. Programem w 2006 r. zostało objętych 10 ofiar, w roku 2007 – 20 (przy czym 3 osoby pozostały w Programie), natomiast w roku 2008 – 22 (oraz 2 małoletnich pozostających pod opieką jednej z ofiar), przy czym 4 osoby pozostały w Programie.

Handel ludźmi na terenie Polski przybiera obecnie różne formy. Przytoczone w załączeniu (Załącznik nr 1⁹⁴) statystyki potwierdzają nie tylko złożoność tego zjawiska, ale także niemożność precyzyjnego przewidywania jego tendencji.

Uwarunkowania międzynarodowe Planu działań

Zmianom w charakterystyce zjawiska towarzyszą także zmiany w reakcji społeczności międzynarodowej. Mają one miejsce w sferze praktyki działania, współpracy międzynarodowej w zwalczaniu tego przestępstwa oraz sferze prawa międzynarodowego. Najnowszym, niezwykle istotnym dokumentem prawa międzynarodowego w tym zakresie jest *Konwencja Rady Europy w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi*, sporządzona w Warszawie dn. 16 maja 2005 r., podpisana i ratyfikowana przez Polskę. Dokument ten rozwija w sposób szczególnie skoncentrowane na prawach ofiary podejście do problematyki handlu ludźmi, zwracając uwagę na niezbędne w tym zakresie zmiany krajowych legislacji, wykorzystując doświadczenia płynące z dotychczasowej implementacji *Protokołu o zapobieganiu, zwalczaniu oraz karaniu handlu ludźmi, w szczególności kobietami i dziećmi*, uzupełniającego *Konwencję Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej* (ustawa o ratyfikacji została ogłoszona w Dz. U. nr 17 z dn. 4 lutego 2003 i weszła w życie po upływie 14 dni od ogłoszenia).

Należy również pamiętać o zobowiązaniach wynikających z członkostwa Polski w Unii Europejskiej. Spośród aktów UE dot. zwalczania handlu ludźmi wymienić trzeba w tym miejscu *Decyzję Ramową Rady Unii Europejskiej w sprawie walki z handlem ludźmi*

---

⁹⁴ Zob. s. 35 i 45.

(2002/629/JHA z 19 lipca 2002 r.), Dyrektywę Rady UE w sprawie zezwolenia na pobyt wydawanego obywatelom państw trzecich będącym ofiarami handlu ludźmi albo będącym wcześniej przedmiotem działań ułatwiających nielegalną migrację, którzy współpracują z właściwymi organami (2004/81/WE z 29 kwietnia 2004 r.) oraz Decyzję Ramową Rady Unii Europejskiej w sprawie walki z wykorzystywaniem seksualnym dzieci i dziecięcej pornografii (2003/68/JHA z 22 grudnia 2003 r.).

Jeśli chodzi o aktualne inicjatywy w ramach UE dotyczące problematyki handlu ludźmi przypomnieć trzeba propozycje Komisji Europejskiej wynikające z dokumentu „Ocena i monitorowanie planu UE dotyczącego najlepszych praktyk, standardów i procedur zwalczania handlu ludźmi i zapobiegania mu” (COM (2008) 657). W Stanowisku Rządu w sprawie ww. dokumentu, przyjętym podczas posiedzenia Komitetu Europejskiego Rady Ministrów w dniu 28 listopada 2008 roku, Polska poparła propozycje Komisji Europejskiej dotyczące dalszego rozwoju polityki UE w zakresie zwalczania handlu ludźmi. Oznacza to jednocześnie konieczność podejmowania odpowiednich działań krajowych wynikających z propozycji Komisji Europejskiej.

Innym punktem odniesienia dla działań krajowych jest podjęta przez Biuro Narodów Zjednoczonych ds. Przestępczości Zorganizowanej i Narkotyków Globalna Inicjatywa na rzecz Walki z Handlem Ludźmi (GIFT – Global Initiative to Fight Human Trafficking).

Powyższe przedsięwzięcia wraz ze zmianami w charakterystyce zjawiska pociągają za sobą konieczność dokonywania przeglądu dotychczasowych działań podejmowanych przez instytucje administracji publicznej, ich podstaw prawnych, celem dostosowania do nowych warunków, potrzeb i wyzwań.

Cele Planu działania

Celem głównym Planu jest stworzenie warunków koniecznych dla skutecznego przeciwdziałania i zwalczania handlu ludźmi w Polsce oraz wsparcia i ochrony ofiar tego przestępstwa.

Skutkiem działań podejmowanych w ramach Planu winna być m.in. poprawa wykrywalności przestępstwa handlu ludźmi, a w konsekwencji wzrost liczby postępowań karnych dotyczących przypadków handlu ludźmi oraz wzrost liczby ofiar tego przestępstwa, którym udzielono wsparcia i ochrony.

Z kolei do **celów szczegółowych** Planu należą:

I. Upowszechnienie wiedzy nt. zjawiska wśród potencjalnych ofiar, przedstawicieli instytucji udzielających im pomocy oraz instytucji odpowiedzialnych za ściganie przestępstwa handlu ludźmi (zadania opisane w części I „Działania prewencyjne, badania zjawiska” Planu działania);

II. Poprawa skuteczności działań instytucji odpowiedzialnych za ściganie przestępstwa handlu ludźmi poprzez doskonalenie narzędzi prawnych, struktur oraz wdrażanie najlepszych praktyk (zadania opisane w części II Planu)

III. Wzbogacenie oferty i podniesienie standardu działań służących wsparciu ofiar handlu ludźmi (zadania opisane w części III „Wsparcie i ochrona ofiar”).

Priorytetowe zadania dla każdej z ww. kategorii zostały uszczegółowione w tekście niniejszego Planu.

Plan jest zgodny z założeniami średniookresowej strategii rozwoju kraju zawartymi w dokumencie „Strategia rozwoju kraju 2007-2015”, tj. z następującymi priorytetami:

- Priorytetem 3 „Wzrost zatrudnienia i podniesienie jego jakości”, pkt h „Prowadzenie racjonalnej polityki migracyjnej”: przeciwdziałanie negatywnym skutkom migracji zarobkowych.

Tego priorytetu dotyczyć będą zadania związane z problematyką handlu ludźmi do pracy przymusowej, tak obywatelami polskimi, jak i cudzoziemcami przybywającymi do Polski, przyporządkowane ww. celom szczegółowym Programu.

- Priorytetem 4 „Budowa zintegrowanej wspólnoty społecznej i jej bezpieczeństwa”, pkt b „Bezpieczeństwo wewnętrzne i porządek publiczny”: stworzenie efektywnych lokalnych systemów bezpieczeństwa.

Realizacja większości wskazanych w Planie działań będzie miała pośredni, pozytywny wpływ na kształtowanie się ww. systemów bezpieczeństwa, zaś niektóre z nich (np.: pkt 3 Zainicjowanie, w formie pilotażu, wojewódzkich zespołów ds. handlu ludźmi z udziałem przedstawicieli prokuratury, Policji, Straży Granicznej, wydziałów polityki społecznej urzędów wojewódzkich, inspekcji pracy, organizacji pozarządowych; pkt 4 Wzmocnienie struktur wojewódzkich ulokowanych w Wydziałach Kryminalnych KWP/KSP zajmujących się zagadnieniem handlu ludźmi) wpływają bezpośrednio na tworzenie się ww. systemów.

System realizacji i monitorowania Planu działania

Na system realizacji i monitorowania działań przewidzianych w Planie składają się następujące elementy:

- międzyresortowy **Zespół ds. Zwalczenia i Zapobiegania Handlowi Ludźmi**, powołany Zarządzeniem nr 23 Prezesa Rady Ministrów z dn. 5 marca 2004 roku, któremu przewodniczy Podsekretarz Stanu w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych i Administracji, stanowiący organ opiniodawczo-doradczy Prezesa Rady Ministrów; w skład Zespołu wchodzi przedstawiciele podmiotów administracji rządowej (tj. ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania, ministra właściwego do spraw zabezpieczenia społecznego, Ministra Sprawiedliwości, Prokuratora Krajowego, ministra właściwego do spraw zagranicznych, ministra właściwego do spraw zdrowia, ministra właściwego do spraw wewnętrznych, Urzędu Komitetu Integracji Europejskiej, Szefa Urzędu ds. Cudzoziemców, Komendanta Głównego Policji, Komendanta Głównego Straży Granicznej), a także zaproszonych instytucji (Główny Inspektorat Pracy) i organizacji pozarządowych zajmujących się problematyką handlu ludźmi (Fundacja Przeciwko Handlowi Ludźmi i Niewolnictwu „La Strada”, Caritas Polska, Fundacja Dzieci Niczyje i Fundacja ITAKA – Centrum Poszukiwań Ludzi Zaginionych, Centrum Pomocy Prawnej im. Haliny Nieć).

oraz

- Grupa Robocza ww. Zespołu odpowiedzialna za bieżące monitorowanie realizacji Programu, w skład której wchodzi eksperci reprezentujący instytucje uczestniczące w pracach Zespołu.

Zadania przewidziane do realizacji w ramach Planu mają zasięg ogólnokrajowy: tzn. dotyczą bądź działań instytucji centralnych w zakresie tworzenia regulacji prawnych lub modelowych praktyk, bądź działań podejmowanych we wszystkich województwach

za pośrednictwem właściwych do tego celu jednostek (m.in. komend wojewódzkich policji, oddziałów straży granicznej, wydziałów zamiejscowych prokuratury czy wydziałów polityki społecznej urzędów wojewódzkich).

W związku z tym, iż szczególna odpowiedzialność za ściganie organizatorów handlu ludźmi spoczywa na Policji, a także Straży Granicznej do realizacji zadań z tym problemem związanych powołane zostały specjalne struktury.

W dniu 5 lipca 2007 r. Zastępca Komendanta Głównego Policji wydał polecenie powołania do dn. 31 lipca 2007 r. wyodrębnionych etatowo w strukturach Wydziałów Kryminalnych Komend Wojewódzkich i Komendy Stołecznej Policji – Zespołów dw. z Handlem Ludźmi. Koordynację działań wojewódzkich zespołów dw. z handlem ludźmi sprawuje Centralny Zespół dw. z Handlem Ludźmi, Organami Ludzkimi, Pornografią Dziecięcą i Pedofilią, powołany rozkazem organizacyjnym nr 43/07 Komendanta Głównego Policji z dn. 14 czerwca 2007 r. w Wydziale Kryminalnym Biura Kryminalnego Komendy Głównej Policji.

W Komendzie Głównej Straży Granicznej i oddziałach Straży Granicznej powołano nieetatowych koordynatorów i zastępców koordynatorów ds. zwalczania przestępstwa handlu ludźmi (13 koordynatorów, 12 zastępców koordynatorów). Koordynatorzy są funkcjonariuszami z pionu operacyjno-śledczego. Do ich zadań należy m.in. koordynacja działań pomiędzy jednostkami i komórkami organizacyjnymi Straży Granicznej, Strażą Graniczną a Policją oraz koordynacja działań w ramach *Programu wsparcia i ochrony ofiary/świadka handlu ludźmi*, w tym również współpracy z organizacjami pozarządowymi realizującymi zadania związane z ochroną ofiar.

W celu usprawnienia systemu koordynacji, Decyzją Nr 139 Komendanta Głównego Straży Granicznej z dn. 18 czerwca 2008 r. w Komendzie Głównej Straży Granicznej został powołany Zespół do spraw stałego monitoringu i koordynacji działań Straży Granicznej w zakresie zapobiegania i zwalczania przestępstwa handlu ludźmi. W skład Zespołu wchodzi przedstawiciele Zarządu Operacyjno-Śledczego, Zarządu Granicznego, Zarządu ds. Cudzoziemców, Biura Analiz Strategicznych, Biura Kadr i Szkolenia oraz Gabinetu Komendanta Głównego Straży Granicznej.

Ponadto w czerwcu 2007 r. w prokuraturach apelacyjnych zostali wyznaczeni prokuratorzy pełniący rolę konsultantów do spraw handlu ludźmi. Wszystkie te elementy składają się na system zwalczania i zapobiegania temu przestępstwu oraz realizacji zadań zapisanych w Planie działania.

W celu usprawnienia działań związanych z udzielaniem pomocy ofiarom handlu ludźmi w jednostkach urzędów wojewódzkich odpowiedzialnych za zagadnienia pomocy społecznej wyznaczeni zostali konsultanci ds. ofiar handlu ludźmi.

Narzędziami monitorowania i okresowej ewaluacji realizacji Planu są:

- sprawozdanie z wykonania Planu zatwierdzone przez ww. międzyresortowy Zespół

oraz

- sprawozdanie z prac międzyresortowego Zespołu ds. Zwalczania i Zapobiegania Handlowi Ludźmi

przekazywane Prezesowi Rady Ministrów do 31 stycznia każdego roku.

Odpowiedzialność za wykonanie zadań wyznaczonych w Planie ponoszą wskazane podmioty. Termin wykonania zadań zapisanych w Planie upływa z końcem 2010 roku.

Finansowanie Planu

Zadania przypisane poszczególnym podmiotom będą finansowane w ramach budżetów pozostających do ich dyspozycji.

Rok 2009

Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji na realizację zadań przewidzianych w *Krajowym Planie Działań przeciwko Handlowi Ludźmi na lata 2009-2010* zabezpieczyło w budżecie państwa na 2009 rok, na podstawie opracowanego planu rzeczowo-finansowego wydatków, środki finansowe w wysokości 100 tys. PLN - § 4300 (ujęte w planie finansowym MSWiA - cz. 42 Sprawy wewnętrzne, dz. 754 Bezpieczeństwo publiczne i ochrona przeciwpożarowa, rdz. 75495 Pozostała działalność) oraz środki finansowe w wysokości 150 tys. PLN - § 2810 Dotacja celowa z budżetu na finansowanie lub dofinansowanie zadań zleconych do realizacji fundacjom (ujęte w planie finansowym Departamentu Budżetu MSWiA).

Środki w kwocie 100 tys. PLN zostaną w roku 2009 przeznaczone na poszczególne zadania priorytetowe przewidziane w ramach celu I. Działania prewencyjne, badania zjawiska oraz zadanie przewidziane w pkt 13 w ramach celu II Poprawa skuteczności działań.

Środki w kwocie 150 tys. PLN zostaną w roku 2009 przeznaczone na *Program wsparcia i ochrony ofiary/świadka handlu ludźmi dla cudzoziemców* realizowany w oparciu o umowę zlecenia zadania publicznego zawartą pomiędzy Ministrem Spraw Wewnętrznych i Administracji a wybraną organizacją pozarządową. Szczegółowy zakres rzeczowy zadania obejmuje: interwencję kryzysową, asystowanie ofierze podczas kontaktu z organami ścigania i wymiaru sprawiedliwości, organizację legalizacji pobytu oraz organizację bezpiecznego powrotu do kraju pochodzenia ofiary.

Dodatkowo z rezerwy ogólnej budżetu państwa na rok 2009 Prezes Rady Ministrów przeznaczył kwotę 700 tys. PLN (Zarządzenie nr 13 Prezesa Rady Ministrów z dn. 5 lutego 2009 r. oraz Zarządzenie Nr 19 Prezesa Rady Ministrów z dn. 10 marca 2009 r.) na realizację zadań związanych z zabezpieczeniem potrzeb ofiar i świadków handlu ludźmi wykonywanych przez organizację pozarządową wyłonioną w formule otwartego konkursu ofert na realizację zadania publicznego. Szczegółowy zakres zadania został opisany w punkcie 10, celu III. Wsparcie i ochrona ofiar.

Łącznie w budżecie MSWiA na rok 2009 zabezpieczono środki finansowe w wysokości 950 tys. PLN.

Ponadto, Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej zaplanowało w budżecie na 2009 rok środki finansowe w wysokości 120 tys. PLN z przeznaczeniem na realizację szkoleń kadry pomocy społecznej w zakresie postępowania z ofiarą/świadkiem handlu ludźmi (cz. 44 - Zabezpieczenie społeczne, dz. 750 Administracja Publiczna). Dodatkowo MPiPS przeznaczy środki finansowe na wsparcie ośrodków interwencji kryzysowej.

Łącznie w budżetach MSWiA oraz MPiPS na rok 2009 zabezpieczono środki w wysokości 1 070 tys. PLN.

Z uwagi na fakt, że wydatki ponoszone na realizację Planu przez inne resorty i instytucje, głównie w ramach kwot przewidzianych na różnego rodzaju szkolenia nie są wyodrębnione jako przeznaczone na problematykę handlu ludźmi, przedstawione kwoty należy traktować jako nieodzwoiercedlające w pełni kosztów realizacji Planu.

Rok 2010

W ramach Zestawienia planowanych wydatków w układzie zadaniowym na rok 2010 w MSWiA zaplanowano środki finansowe w wysokości odpowiednio:

- 220 tys. PLN na działania w ramach celu I Działania prewencyjne, badania zjawiska oraz priorytetu przewidzianego w pkt 13 w ramach celu II Poprawa skuteczności działań (§ 4300; cz. 42 Sprawy wewnętrzne, dz. 754 Bezpieczeństwo publiczne i ochrona przeciwpożarowa, rdz. 75495 Pozostała działalność) oraz
- 230 tys. PLN na realizację *Programu wsparcia i ochrony ofiary/świadka handlu ludźmi dla cudzoziemców* (§ 2810 Dotacja celowa z budżetu na finansowanie lub dofinansowanie zadań zleconych do realizacji fundacjom).

Na realizację zadania publicznego uszczegółowionego w punkcie 10, celu III Wsparcie i ochrona ofiar, Ministerstwo SWiA w trakcie prac nad ustawą budżetową na 2010 rok będzie ubiegać się o dodatkowe środki z budżetu państwa w wysokości **700 tys. PLN**.

Łącznie w roku 2010 szacuje się, że MSWiA zabezpieczy środki finansowe w wysokości 1 150 tys. PLN.

Dodatkowo Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej zaplanowało w budżecie na 2010 rok środki finansowe w wysokości 120 tys. PLN z przeznaczeniem na realizację szkoleń kadry pomocy społecznej w zakresie postępowania z ofiarą/świadkiem handlu ludźmi (cz. 44 - Zabezpieczenie społeczne, dz. 750 Administracja Publiczna).

Łącznie szacuje się, że w budżetach MSWiA oraz MPiPS na rok 2010 zostaną zabezpieczone środki w wysokości 1 270 tys. PLN.

Tym samym w latach 2009-2010 szacunkowy koszt realizacji Planu wynosi 2 340 tys. PLN.

Pewne elementy Planu, szczególnie te, które są związane z badaniami problemu, wymianą informacji, najlepszych praktyk i szkoleniami, mogą być finansowane z programów Unii Europejskiej, m.in. programu *Daphne III – EU specific programme to prevent and combat violence against children, young people and women and to protect victims and groups at risk for the period 2007-2013*, *ISEC – Prevention and fight against crime* czy programu *CIPS – Prevention, preparedness and consequence management of terrorism and other security related risks*.

Priorytetowe zadania zapisane w obecnym Planie można podzielić na trzy kategorie. Część z nich to zadania o charakterze stałym, pojawiające się w kolejnych programach. Ich umieszczenie w Planie wynika z faktu, iż okazały się one być swego rodzaju „dobrymi praktykami”, których zasadność i efektywność została potwierdzona zdobytym doświadczeniem. Druga grupa to zadania całkowicie nowe związane z dynamiką zjawiska handlu ludźmi. Ostatnia grupa to zadania niezrealizowane w przewidzianym terminie w ramach poprzedniego Programu. Informacja nt. charakteru poszczególnych priorytetowych zadań została umieszczona w tekście Planu.

Część I

Działania prewencyjne, badania zjawiska

1. Zorganizowanie konferencji krajowej nt. handlu ludźmi (zadanie stałe).

W marcu 2006 roku odbyła się pierwsza Konferencja Krajowa nt. Zwalczenia i Zapobiegania Handlowi Ludźmi. Kolejne konferencje odbyły się w roku 2007 i roku 2008. Począwszy od roku 2008 przyjęto, iż konferencje krajowe winny być elementem obchodów Europejskiego (UE) Dnia Przeciwko Handlowi Ludźmi ustanowionego na dzień 18 października.

Konferencje gromadzą ekspertów w dziedzinie handlu ludźmi z instytucji administracji publicznej, organizacji pozarządowych oraz środowisk naukowych z całego kraju. Ich rezultatem są rekomendacje wykorzystywane w pracach związanych z realizacją krajowych programów. Ponadto, konferencje są jak dotąd jedynym tego rodzaju forum pozwalającym na szeroką debatę i wymianę doświadczeń w zakresie problematyki handlu ludźmi w Polsce.

Odpowiedzialni za realizację: Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji

Termin realizacji: październik 2009 r., październik 2010 r.

1.1. Organizacja obchodów Europejskiego Dnia Przeciwko Handlowi Ludźmi w szkołach policyjnych i ośrodkach szkolenia Straży Granicznej (zadanie stałe).

Obchody Dnia Przeciwko Handlowi Ludźmi UE winny stać się okazją do akcji informacyjnej mającej na celu podniesienie świadomości funkcjonariuszy służb policyjnych. Dobrą praktyką ostatnich dwóch lat były specjalne zajęcia ze słuchaczami ośrodków szkoleniowych SG, dystrybucja materiałów informacyjnych, projekcje filmów dot. handlu ludźmi.

Odpowiedzialni za realizację: Komenda Główna Policji, Komenda Główna Straży Granicznej

Termin realizacji: październik 2009 r., październik 2010 r.

2. Kampania informacyjna dotycząca handlu ludźmi do pracy przymusowej skierowana do osób udających się w poszukiwaniu pracy do krajów UE (zadanie stałe).

Ujawnienie w roku 2006 licznych przypadków obywateli polskich – ofiar handlu ludźmi do pracy przymusowej potwierdza przypuszczenia, iż konieczna jest kampania informacyjna skierowana do osób udających się w poszukiwaniu pracy do krajów UE mająca na celu uświadomienie im ryzyka stania się ofiarą przestępstwa. Należy w tym celu wykorzystać możliwości organizacyjne MSWiA, MPiPS i MSZ oraz realizowane przez nie programy dotyczące Polaków poza granicami kraju. Niezbędne jest nawiązanie współpracy ze środkami masowego przekazu.

Odpowiedzialni za realizację: Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji, Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, Ministerstwo Spraw Zagranicznych

Termin realizacji: zadanie o charakterze ciągłym

3. Kampania informacyjna dotycząca handlu ludźmi do pracy przymusowej skierowana do osób przybywających do Polski celem podjęcia pracy (zadanie nowe).

W związku z postępującym procesem otwierania polskiego rynku pracy na obywateli państw trzecich oraz pojawiającymi się sygnałami o przypadkach handlu ludźmi do pracy przymusowej w Polsce konieczne jest przeprowadzenie kampanii informacyjnej skierowanej do osób przybywających do Polski celem podjęcia pracy (głównie obywateli Ukrainy i Białorusi) mającej na celu uświadomienie im ryzyka stania się ofiarami handlu ludźmi. Należy w tym celu wykorzystać możliwości organizacyjne MSWiA, MPiPS i MSZ oraz nawiązać współpracę ze związkami zawodowymi i stowarzyszeniami przedsiębiorców.

Odpowiedzialni za realizację: Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji, Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, Ministerstwo Spraw Zagranicznych

Termin realizacji: zadanie o charakterze ciągłym

4. Opracowanie corocznych raportów na temat handlu ludźmi w Polsce (zadanie stałe).

W roku 2008 ukazało się wydawnictwo MSWiA pt. „Handel ludźmi w Polsce. Materiały do raportu”. Konieczna jest systematyczna kontynuacja tego przedsięwzięcia jako instrumentu służącego upowszechnianiu wiedzy na temat zjawiska, publikacji przeznaczonych dla wszystkich zainteresowanych tym problemem – przedstawiciele administracji publicznej, organizacji pozarządowych, instytucji naukowych.

Odpowiedzialni za realizację: Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji

Termin realizacji: I poł. 2009 r., I poł. 2010 r.

5. Opracowanie metodyki oraz zakresu gromadzenia informacji o zjawisku (zadanie niezrealizowane w poprzednim Programie).

Obecnie istniejące zbiory danych statystycznych dotyczących handlu ludźmi dostarczają jedynie fragmentarycznej wiedzy nt. przestępstwa i jego ofiar. W celu zmiany tego stanu rzeczy niezbędne jest opracowanie założeń systemu zbierania danych. Założenia winny obejmować listę wskaźników dot. zbieranych informacji, sposób ich gromadzenia (ilość baz danych i instytucji odpowiedzialnych za ich gromadzenie) oraz przetwarzania (cel przetwarzania i odpowiedzialne instytucje). MSWiA bierze udział w projekcie ICMPD „Trafficking in Human Beings, Data Collection and Harmonised Information Management Systems – DCIM EU”, który dotyczy ww. problematyki i winien umożliwić realizację wskazanych wyżej celów.

Odpowiedzialni za realizację: Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji, Ministerstwo Sprawiedliwości, Prokuratura Krajowa, Komenda Główna Policji, Komenda Główna Straży Granicznej we współpracy z organizacjami pozarządowymi i ośrodkami naukowymi.

Termin realizacji: II poł. 2009 r. – opracowanie założeń systemu

II poł. 2010 r. – wdrażanie systemu

6. Wspieranie merytoryczne, organizacyjne i finansowe (w zależności od posiadanych środków budżetowych) badań nad zjawiskiem handlu ludźmi. Wykorzystanie do tych celów środków m.in. z programów Unii Europejskiej (zadanie stałe).

Badania naukowe zjawiska handlu ludźmi w różnych jego aspektach mają istotne znaczenie dla praktycznych działań w zakresie prewencji oraz zwalczania handlu ludźmi, a także wspierania ofiar przestępstwa. Kwestie wymagające zbadania to m.in.:

- *profil ofiary handlu ludźmi do pracy przymusowej;*
- *sytuacja cudzoziemskich dzieci bez opieki, potencjalnych ofiar handlu ludźmi – uwarunkowania prawne, stan faktyczny, świadomość społeczna, grupy ryzyka;*
- *analiza orzecznictwa polskich sądów w sprawach o handel ludźmi pod kątem zabezpieczenia praw ofiary.*

Odpowiedzialni za realizację: Instytucje reprezentowane w Zespole ds. Zwalczania i Zapobiegania Handlowi Ludźmi

Termin realizacji: zadanie stałe

7. Przeprowadzenie kampanii informacyjnej dot. handlu ludźmi skierowanej do młodzieży szkolnej (zadanie nowe).

Przewidywane są działania informacyjne za pośrednictwem Internetu. W ramach projektu „Children at Risk”, dzięki dostępowi do strony WGCC www.childcentre.info:

- *umożliwienie korzystania z programów edukacyjnych i badawczych, wyników badań przeprowadzonych w regionie, fachowej literatury wraz z propozycją jej zastosowania w praktyce;*
- *stworzenie sieci informacyjnej dla dzieci i młodzieży o możliwościach uzyskania wsparcia w sytuacji zagrożenia (poprzez szkolne strony internetowe);*
- *promowanie wymiany doświadczeń na szczeblu lokalnym i międzynarodowym w zakresie zapobiegania i postępowania w sytuacjach zagrożenia wobec nieletnich;*
- *promowanie polskich rozwiązań.*

Ponadto planowana jest kampania informacyjna z użyciem komiksu Rady Europy „Nie jesteś na sprzedaż” w polskiej wersji językowej (dodrुक finansowany przez Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej; MEN pośredniczy w dotarciu publikacji do szkół).

Odpowiedzialni za realizację: Ministerstwo Edukacji Narodowej, Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, Grupa Robocza

Termin realizacji: sukcesywnie w 2009 r. i 2010 r.

Część II

Poprawa skuteczności działań

Zmiany w prawie

1. Przygotowanie i wprowadzenie do kodeksu karnego nowych zapisów dot. handlu ludźmi (zadanie niezrealizowane w poprzednim Programie).

W ramach realizacji Krajowego Programu na lata 2005-2006 Instytut Wymiaru Sprawiedliwości dokonał analizy orzeczeń polskich sądów w sprawach o handel ludźmi pod kątem ich zgodności z definicją handlu ludźmi zawartą w Protokole o zapobieganiu, zwalczaniu oraz karaniu handlu ludźmi, w szczególności kobietami i dziećmi. Z powołanej analizy wynika, iż orzecznictwo polskich sądów nie zawsze jest zgodne z literą i duchem definicji handlu ludźmi zawartej w Protokole. Wypracowanie i wprowadzenie takiej definicji do art. 115 k.k. ma na celu ujednoczenie interpretacji przepisu art. 253 §1 k.k. Niestety rozpoczęte w roku 2007, w ramach poprzedniego Programu, prace nad przygotowaniem zmian nie zostały dotąd zakończone, w związku z czym konieczne jest umieszczenie tego zadania w obecnym Planie. Wprowadzenie do prawa polskiego definicji handlu ludźmi, w połączeniu z projektowaną karalnością przygotowania do przestępstwa handlu ludźmi, będzie stanowiło czynnik poprawy efektywności zwalczania tego typu przestępstw.

Odpowiedzialni za realizację: Ministerstwo Sprawiedliwości

Termin realizacji: I poł. 2009 r.

2. Nowelizacja przepisu art. 1 ust.2 pkt 4 Ustawy z dnia 12 października 1990 roku o Straży Granicznej poprzez objęcie właściwością Straży Granicznej zwalczania przestępstwa handlu ludźmi (zadanie nowe).

Mimo, iż w swej praktyce Straż Graniczna niejednokrotnie prowadziła postępowania w sprawach o handel ludźmi to jednak brak jasnego zapisu w ustawie o Straży Granicznej powodował spory kompetencyjne. Ze względu na nową strategię działania SG w zmienionych warunkach po przystąpieniu Polski do Schengen konieczna jest nowelizacja ustawy, ponieważ zwalczanie handlu ludźmi winno być jednym z priorytetów SG.

Odpowiedzialni za realizację: Komenda Główna Straży Granicznej

Termin realizacji: I poł. 2009 r.

Koordinacja

3. Zainicjowanie, w formie pilotażu, wojewódzkich zespołów ds. handlu ludźmi z udziałem przedstawicieli prokuratury, Policji, Straży Granicznej, wydziałów polityki społecznej urzędów wojewódzkich, inspekcji pracy, organizacji pozarządowych (zadanie nowe).

Na podstawie doświadczeń płynących z funkcjonowania Grupy Roboczej Zespołu ds. Zwalczania i Zapobiegania Handlowi Ludźmi oraz doświadczeń innych krajów wydaje się potrzebne utworzenie regionalnych (wojewódzkich) platform wymiany informacji pomiędzy instytucjami zaangażowanymi w problematykę handlu ludźmi. Tego typu zespoły mogłyby służyć także jako mechanizm koordynacji działań szkoleniowych i prewencyjnych podejmowanych na danym terenie. Grupa Robocza winna opracować koncepcję działania zespołów i zaproponować sposób realizacji pilotażu na terenie jednego lub kilku województw.

Odpowiedzialni za realizację: Grupa Robocza, instytucje zaangażowane w prace Zespołu

Termin realizacji: II poł. 2009 r.

4. Wzmocnienie struktur wojewódzkich ulokowanych w Wydziałach Kryminalnych KWP/KSP zajmujących się zagadnieniem handlu ludźmi (zadanie nowe).

Powołanie w roku 2007 zespołów ds. handlu ludźmi w komendach wojewódzkich przyniosło w krótkim czasie wzrost ilości wykrytych przypadków handlu ludźmi. Zalecane przez ekspertów proaktywne podejście do ścigania organizatorów handlu wymaga wzmocnienia etatowego zespołów powołanych w komendach wojewódzkich i komendzie stołecznej.

Odpowiedzialni za realizację: Komenda Główna Policji, komendanci wojewódzcy Policji (w zależności od aktualnej sytuacji kadrowej zespołów)

Termin realizacji: I poł. 2010 r.

5. Opracowywanie rocznych sprawozdań (analiz) dotyczących efektów ścigania przestępstwa handlu ludźmi przez Policję i Straż Graniczną (zadanie nowe).

Celem obserwacji ewentualnych zmian w charakterze zjawiska handlu ludźmi w Polsce oraz wczesnej identyfikacji wynikających z nich zagrożeń niezbędne jest sporządzanie raz w roku analizy sytuacji oraz efektywności prowadzonych działań.

Odpowiedzialni za realizację: Komenda Główna Policji, Komenda Główna Straży Granicznej

Termin realizacji: I poł. 2010 r.

Podnoszenie kwalifikacji

6. Zorganizowanie warsztatów szkoleniowych dla koordynatorów i członków zespołów w komendach wojewódzkich Policji oraz koordynatorów w oddziałach Straży Granicznej celem wymiany doświadczeń i informacji (zadanie stałe).

Zorganizowane w roku 2008 seminarium szkoleniowe dla koordynatorów w Policji i SG spotkało się z pozytywną oceną uczestników, jako forum spotkania praktyków i miejsce wymiany informacji użytecznych w pracy koordynatorów.

Odpowiedzialni za realizację: Grupa Robocza, Komenda Główna Straży Granicznej, Komenda Główna Policji

Termin realizacji: II kwartał 2009 r., II kwartał 2010 r.

7. Wdrożenie w Policji kompleksowego systemu szkoleń nt. handlu ludźmi (zadanie nowe).

W roku 2008 zgodnie z decyzją Komendanta Głównego Policji została przeprowadzona „Analiza przedsięwzięć szkoleniowych z zakresu problematyki handlu ludźmi realizowanych w Policji”. W jej wyniku postanowiono opracować program kursu specjalistycznego skierowanego do policjantów wykonujących zadania związane ze zwalczaniem handlu ludźmi. Ponadto stwierdzono, iż w ramach procesu szkoleniowego należy dążyć do zwiększenia liczby szkoleń z zakresu handlu ludźmi ukierunkowanych zarówno na przekazywanie wiedzy, jak i na kształcenie umiejętności przydatnych policjantom w przeciwdziałaniu i rozpoznawaniu zjawiska, identyfikacji ofiar, ściganiu sprawców i niesieniu skutecznej pomocy ofiarom. Dodatkowo postulowano, by w planach doskonalenia zawodowego na rok 2009 w KWP/KSP oraz KPP/KRP/KMP uwzględnić problematykę handlu ludźmi. Wprowadzenie zajęć zasadnym jest też zaangażowanie psychologów policyjnych i przedstawicieli podmiotów pozapolicyjnych, w tym organizacji pozarządowych.

Odpowiedzialni za realizację: Komenda Główna Policji

Termin realizacji: realizacja kursu specjalistycznego – II poł. 2009 r.

8. Stworzenie systemu szkoleń i doskonalenia zawodowego dla koordynatorów i funkcjonariuszy Straży Granicznej z pionu operacyjno-śledczego, pionu granicznego i do spraw cudzoziemców, ze szczególnym uwzględnieniem problematyki dotyczącej handlu dziećmi i handlu do pracy przymusowej (zadanie nowe).

W związku z planowaną nowelizacją ustawy o Straży Granicznej (patrz pkt II.2) oraz zmianami w strategii działania SG konieczne jest przygotowanie i wdrożenie koncepcji szkolenia i doskonalenia zawodowego funkcjonariuszy różnych jednostek i szczebli w zakresie problematyki handlu ludźmi. Koncepcja winna obejmować szkolenie multiplikatorów celem prowadzenia szkoleń w zakresie problematyki handlu ludźmi w oddziałach i placówkach SG.

Odpowiedzialni za realizację: Komenda Główna Straży Granicznej

Termin realizacji: II poł. 2009 r.

9. Przeszkolenie kadry szkoleniowej służb policyjnych (szkoły oficerskie i ośrodki szkoleniowe) w zakresie problematyki zwalczania handlu ludźmi (zadanie stałe).

Dynamiczny charakter zjawiska handlu ludźmi pociąga za sobą konieczność ciągłej aktualizacji wiedzy posiadanej przez wykładowców szkół policyjnych i przekazywanej przez nich słuchaczom.

Odpowiedzialni za realizację: Komenda Główna Policji, Komenda Główna Straży Granicznej we współpracy z organizacjami pozarządowymi

Termin realizacji: zadanie stałe

10. Szkolenie sędziów i prokuratorów w zakresie problematyki handlu ludźmi, w szczególności dziećmi (zadanie stałe).

Przeprowadzone analizy spraw umorzonych przez prokuraturę oraz orzecznictwa polskich sądów w odniesieniu do przypadków handlu ludźmi wskazują na potrzebę ciągłego podnoszenia kwalifikacji sędziów i prokuratorów mających do czynienia z tym przestępstwem i jego ofiarami. Szczególnej uwagi wymagają kwestie dotyczące zakresu pojęcia handel ludźmi oraz praw i roli ofiary w postępowaniu karnym. Ze względu na problematykę handlu dziećmi specjalistycznym szkoleniem powinni być objęci sędziowie wydziałów rodzinnych i ds. nieletnich.

Odpowiedzialni za realizację: Ministerstwo Sprawiedliwości, Krajowa Szkoła Sądownictwa i Prokuratury

Termin realizacji: zadanie stałe

11. Przeszkolenie pracowników Urzędu ds. Cudzoziemców przeprowadzających wywiady z osobami ubiegającymi się o status uchodźcy i pracujących w Ośrodkach dla Uchodźców w zakresie identyfikacji ofiar handlu ludźmi (zadanie stałe).

Istnieje prawdopodobieństwo, iż wśród osób ubiegających się o status uchodźcy są ofiary handlu ludźmi. Konieczne jest wyposażenie pracowników Urzędu ds. Cudzoziemców i osób pracujących w Ośrodkach dla Uchodźców w wiedzę niezbędną do identyfikacji ofiary, udzielenia im pomocy oraz współpracy z innymi kompetentnymi instytucjami.

Odpowiedzialni za realizację: Urząd ds. Cudzoziemców

Termin realizacji: II poł. 2009 r., II poł. 2010 r.

12. Zorganizowanie szkolenia dla inspektorów pracy nt. zjawiska handlu ludźmi do pracy przymusowej (zadanie nowe).

Stosunkowo nowe kompetencje Państwowej Inspekcji Pracy w zakresie kontroli legalności zatrudnienia, brak wiedzy inspektorów nt. zjawiska handlu ludźmi wobec coraz liczniejszych przypadków handlu ludźmi do pracy przymusowej sprawiają, iż konieczne jest przeszkolenie inspektorów w zakresie problematyki handlu ludźmi. Koncepcja merytoryczna i organizacyjna szkolenia winna być uzgodniona w ramach prac Grupy Roboczej.

Odpowiedzialni za realizację: Grupa Robocza, Główny Inspektorat Pracy

Termin realizacji: sukcesywnie w 2009 r. i 2010 r.

Współpraca międzynarodowa

13. Wzmocnienie współpracy z instytucjami właściwymi do zwalczania i zapobiegania handlowi ludźmi z krajów pochodzenia, tranzytowych i krajów docelowych – z polskiego punktu widzenia – w celu wymiany doświadczeń, najlepszych praktyk i informacji na temat zmian zachodzących w zjawisku handlu ludźmi (zadanie nowe).

Doświadczenie dotychczas zorganizowanych spotkań i przeprowadzonych projektów przekonuje co do potrzeby kontynuacji tej formy współpracy międzynarodowej. Stanowią one optymalną formułę systematycznej wymiany informacji pomiędzy ekspertami, ułatwiają wypracowanie najskuteczniejszych form bezpośredniej współpracy operacyjnej. W związku z powyż-

szym należy kontynuować prace w ramach Grupy Ekspertów ds. Handlu Ludźmi Grupy G 6, a także przygotować i przeprowadzić projekty dot. współpracy z Moldową i Ukrainą.

Odpowiedzialni za realizację: Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji, Komenda Główna Policji, Komenda Główna Straży Granicznej, Ministerstwo Sprawiedliwości we współpracy z organizacjami pozarządowymi

Termin realizacji: w zależności od ustaleń z partnerami zagranicznymi

Część III.

Wsparcie i ochrona ofiar

Zmiany w prawie

1. Nowelizacja ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy celem stworzenia ofiarom handlu ludźmi – obywatelom państw trzecich, korzystającym z dokumentu pobytowego wskazanego w dyrektywie 2004/81/WE – dostępu do rynku pracy (zadanie nowe).

Wedle opisu zawartego w dokumencie KE „Ocena i monitorowanie planu UE dotyczącego najlepszych praktyk, standardów i procedur zwalczania handlu ludźmi i zapobiegania mu” (COM (2008) 657) Polska jest jedynym państwem UE, które nie daje ofiarom handlu ludźmi – obywatelom państw trzecich, korzystającym z dokumentu pobytowego wskazanego w dyrektywie 2004/81/WE – dostępu do rynku pracy. W związku z powyższym należy, celem wzmocnienia mechanizmu rozpoznawania ofiar handlu ludźmi i uczynienia istniejących rozwiązań bardziej atrakcyjnymi dla ofiar współpracujących z właściwymi władzami, dokonać zmian w obowiązującym ustawodawstwie celem stworzenia takiej możliwości.

Odpowiedzialni za realizację: Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej

Termin realizacji: 2009 r.

2. Nowelizacja ustawy o cudzoziemcach z 13 czerwca 2003 r. poprzez zmianę obecnych instytucji pobytu długoterminowego lub przez wprowadzenie nowych rozwiązań dotyczących ofiar handlu ludźmi – obywateli państw trzecich (zadanie nowe).

Biorąc pod uwagę doświadczenia płynące z realizowanego od 2006 r. Programu wsparcia i ochrony ofiary/świadka handlu ludźmi dla cudzoziemców, wskazane byłoby stworzenie ofiarom, których współpraca z władzami przyczyniła się efektywnie do ujęcia sprawców, możliwości uzyskania zezwolenia na pobyt na czas nieoznaczony (np. w drodze nowelizacji obecnych instytucji pobytu długoterminowego lub przez wprowadzenie nowych rozwiązań), gdzie ww. współpraca z władzami byłaby przesłanką pozytywną, umożliwiającą wydanie stosownej zgody.

Odpowiedzialni za realizację: Departament Polityki Migracyjnej Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji, Urząd ds. Cudzoziemców, Prokuratura Krajowa

Termin realizacji: w ramach nowelizacji ustawy o cudzoziemcach

3. Opracowanie modelu wsparcia/ochrony obywatela polskiego – ofiary handlu ludźmi. Analiza praktyki działania oraz przepisów odnoszących się do wsparcia obywateli polskich – ofiar handlu ludźmi (zadanie stałe).

Na podstawie doświadczeń z realizacji różnorodnych programów wspierania ofiar w roku 2008 stwierdzić można, iż istniejące przepisy lub praktyka działania ograniczają udzielenie pomocy polskim ofiarom handlu ludźmi i efektywne wykorzystanie przewidzianych na ten cel funduszy. Konieczna jest analiza sytuacji i zaproponowanie nowych rozwiązań w sferze praktyki działania lub przepisów wykonawczych do ustawy o pomocy społecznej i innych ustaw.

Ponadto konieczne jest opracowanie modelu postępowania obejmującego m.in.:

- opiekę nad obywatelami polskimi - ofiarami handlu ludźmi poza granicami Polski, w pierwszym okresie po identyfikacji oraz organizację ich powrotu do kraju,*
- objęcie ofiary opieką na terenie Polski w zakresie umożliwiającym powrót do normalnego funkcjonowania w społeczeństwie (dotyczy to zarówno ofiar zidentyfikowanych poza Polską, jak i zidentyfikowanych na jej terytorium ofiar handlu wewnętrznego).*

Odpowiedzialni za realizację: Grupa Robocza, Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, Ministerstwo Spraw Zagranicznych we współpracy z organizacjami pozarządowymi.

Termin realizacji: I poł. 2010 r.

4. Opracowanie modelu wsparcia/ochrony dziecka – ofiary handlu ludźmi (zadanie stałe).

Prowadzone w ramach poprzedniego Programu prace nad modelem wsparcia/ochrony dzieci - ofiar handlu ludźmi ujawniły w sposób dobitny, iż istniejące rozwiązania odnoszące się do pełnoletnich ofiar handlu ludźmi są niewystarczające w odniesieniu do ofiar dzieci, w szczególności cudzoziemców. W praktyce potwierdziło się to w rezultacie objęcia „Programem wsparcia i ochrony ofiary/świadka handlu ludźmi” dwóch ofiar dziecięcych. Analiza tych przypadków pozwoliła na identyfikację najistotniejszych luk w prawie i praktyce postępowania. Konieczne jest kontynuowanie prac nad modelem wsparcia i ochrony dziecka - ofiary handlu ludźmi, z uwzględnieniem zdobytych doświadczeń, wszelkich odmienności wynikających ze specyficznego statusu prawnego dziecka i uwarunkowań psychologicznych, zwłaszcza poprzez objęcie opieką na terenie Polski dzieci cudzoziemskich umieszczanych w placówkach opiekuńczo-wychowawczych.

Odpowiedzialni za realizację: Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji, Komenda Główna Policji, Komenda Główna Straży Granicznej, Ministerstwo Sprawiedliwości, Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej we współpracy z organizacjami pozarządowymi.

Termin realizacji: IV kwartał 2009 r.

5. Aktualizacja modelu wsparcia/ochrony ofiary handlu ludźmi – cudzoziemca (zadanie stałe).

W związku ze zmianami zachodzącymi w obrazie zjawiska handlu ludźmi, w szczególności w odniesieniu do profilu ofiary, a także zmianami w obowiązującej legislacji niezbędne jest dostosowanie Modelu do nowych okoliczności i przeanalizowanie konieczności ewentualnych zmian w obowiązującym „Algorytmie postępowania funkcjonariuszy organów ścigania w przypadku ujawnienia przestępstwa handlu ludźmi”.

Odpowiedzialni za realizację: Grupa Robocza

Termin realizacji: IV kwartał 2009 r.

6. Popularyzacja i wdrażanie modelu reintegracji ofiary handlu ludźmi, monitorowanej i wspieranej przez profesjonalne służby socjalne i organizacje pozarządowe (zadanie niezrealizowane w poprzednim Programie).

Doświadczenia zgromadzone w toku realizacji Projektu Partnerstwa na Rzecz Rozwoju „IRIS – reintegracja społeczna i zawodowa kobiet - ofiar handlu ludźmi” powinny zostać spopularyzowane i wykorzystane w pracy służb socjalnych i organizacji pozarządowych wspierających ofiary handlu ludźmi.

Odpowiedzialni za realizację: Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej

Termin realizacji: zadanie stałe

7. Ustanowienie standardów, jakie winny spełniać organizacje pozarządowe i inne instytucje zdolne i uprawnione do udzielania pomocy ofiarom/świadkom handlu ludźmi (zadanie niezrealizowane w poprzednim Programie).

Niewielka ilość podmiotów udzielających wsparcia ofiarom, brak zróżnicowanych doświadczeń oraz ograniczone możliwości organizacyjne sprawiły, iż zadanie to wskazane już w poprzednim Krajowym Programie nie zostało dotąd zrealizowane. Zmiany w ustawie o pomocy społecznej oraz przeszkolenie personelu instytucji pomocy społecznej umożliwiają im świadczenie pomocy ofiarom handlu ludźmi. Rośnie ilość podmiotów deklarujących gotowość do udzielania wsparcia ofiarom, co powoduje konieczność wypracowania jednolitego standardu świadczonej pomocy. Należy przy tym wykorzystać doświadczenia płynące z realizacji programu wsparcia ofiar handlu ludźmi realizowanego na zlecenie MSWiA oraz doświadczenia organizacji pozarządowych.

Odpowiedzialni za realizację: Grupa Robocza we współpracy z organizacjami pozarządowymi, Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji, Ministerstwo Sprawiedliwości, Ministerstwo Zdrowia

Termin realizacji: II poł. 2009 r.

8. Specjalistyczne szkolenia dla pracowników pomocy społecznej, przede wszystkim kadry ośrodków interwencji kryzysowej w zakresie identyfikacji ofiar handlu ludźmi, interwencji kryzysowej oraz zasad współdziałania z innymi instytucjami (zadanie stałe).

Nowelizacja ustawy o pomocy społecznej stworzyła możliwość udzielania pomocy ofiarom handlu ludźmi przez instytucje pomocy społecznej. Konieczne jest wyposażenie pracowników socjalnych w wiedzę niezbędną do identyfikacji ofiary, udzielenia im pomocy oraz współpracy z innymi kompetentnymi instytucjami.

Odpowiedzialni za realizację: Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej – realizacja szkoleń.

Termin realizacji: sukcesywnie, do końca 2010 r.

9. Specjalistyczne szkolenia dla pracowników placówek opiekuńczo-wychowawczych, w zakresie identyfikacji dzieci – ofiar handlu ludźmi, interwencji kryzysowej oraz zasad współdziałania z innymi instytucjami (zadanie nowe).

Nowelizacja ustawy o pomocy społecznej stworzyła możliwość udzielania pomocy ofiarom handlu ludźmi przez instytucje pomocy społecznej. Konieczne jest wyposażenie pracowników placówek opiekuńczo-wychowawczych w wiedzę niezbędną do identyfikacji ofiary, udzielenia im pomocy oraz współpracy z innymi kompetentnymi instytucjami.

Odpowiedzialni za realizację: Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji, Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej we współpracy z organizacjami pozarządowymi oraz powiatowymi centrami pomocy rodzinie.

Termin realizacji: sukcesywnie, do końca 2010 r.

10. Opracowanie i wdrożenie koncepcji kompleksowego zabezpieczenia potrzeb ofiar i ofiar/świadków handlu ludźmi (zadanie nowe).

Decyzją Premiera z rezerwy ogólnej budżetu państwa na rok 2009 została przeznaczona kwota 700 tys. PLN (Zarządzenie nr 13 Prezesa Rady Ministrów z dn. 5 lutego 2009 r. oraz Zarządzenie Nr 19 Prezesa Rady Ministrów z dn. 10 marca 2009 r.) na realizację zadań związanych z zabezpieczeniem potrzeb ofiar i świadków handlu ludźmi wykonywanych przez organizację pozarządową wyłonioną w formule otwartego konkursu ofert na realizację zadania publicznego.

Przewidziane do realizacji zadania to:

- całodobowe prowadzenie telefonu zaufania dla ofiar i świadków handlu ludźmi,
- wspieranie ofiar handlu ludźmi w zakresie identyfikacji,
- interwencję kryzysową,
- konsultacje dla instytucji państwowych i samorządowych w zakresie pracy z ofiarami handlu ludźmi,
- prowadzenie poradnictwa prewencyjnego zarówno dla przypadków indywidualnych, jak i instytucji,
- zapewnienie bezpiecznego zakwaterowania ofiarom handlu ludźmi.

W oparciu o analizę doświadczeń płynących z realizacji zadania opracowana zostanie całościowa koncepcja kompleksowego zabezpieczenia potrzeb ofiar i ofiar/świadków handlu ludźmi.

Odpowiedzialni za realizację: Grupa Robocza, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji.

Termin realizacji: analiza koncepcji – II poł. 2009 r.

wdrożenie koncepcji – 2010 r.